

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ XXXV

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXV

Уређивачки одбор:

*др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Катичић, Блаже
Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић, др Асим Пецо,
др Митар Пешикан, др Живојин Станојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1979

Секретари часописа:
мр Милица Радовић-Тешић и мр Светозар Стијовић
Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

Издаје: Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35

Штампа: СОУР „ГРАФИС”, „МИНЕРВА”, Суботица

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

	Страна
Милка Ивић: О српскохрватским прилозима „за начин”	1
Л. Л. Иомдин: Фрагмент модели русског појавног синтаксиса. Определительные конструкции	19
Kazimiera Maria Solecka, Kamilla Termińska: Próba definicji semantycznych	55
Tatjana Batistić: O aspektu vršenja, izvršenosti glagolske radnje dopunskih predikata obilježenih vršiocem upravnog glagola	65
Alfred Zaręba: Tendencje rozwojowe we współczesnym języku polskim	99
Меркюре Моллова: По етимологијата на някои турцизми в български език	113
Радмило Маројевић: О „посесивном придеву” зятининов у руском језику	135
Асим Пецо: Глаголи типа <i>кренити-кренем</i> у српскохрватском језику	141
Митар Пешикан: Колико је писара писало Вуканово јеванђеље?	147
Владимир П. Гудков: Језичке индикације о ауторству закључне напомене у Јулицевом „Кратком уводу у историју српског народа” ..	161
Асим Пецо: Српскохрватско <i>врхти/врти</i>	169
Светозар Стијовић: О антропонимима изведеним од назива за боје код „Бошњака” у Метохијском (Пећком) Подгору	177
Радмило Маројевић: Шурњаја	189

Прикази и критике

Јован Кашић: Зборник радова о Александру Белићу. Српска академија наука и уметности. Посебна издања, књ. CDXCVIII. Одељење језика и књижевности, књ. 28, Београд 1976, 469 страна	193
Александар Младеновић: О данашњем проучавању језика метрополита Петра I Петровића	201
Вера Јерковић: Daniel Weiss, Syntax und Semantik polnischer Partizipialkonstruktionen im Rahmen einer generativ-transformationellen Sprachbeschreibung, Slavica Helvetica, Band 10, 1978	219
Дана Бошковић: Ruth M. Kempson, Semantic Theory, Cambridge Textbooks in Linguistics, Cambridge, London, New York, Melbourne 1977, стр. 1—216	223

In memoriam

Милка Ивић: André Vaillant (3. XI 1890—23. IV 1977)	239
Милка Ивић: Bohuslav Havránek (30. I 1893 — 2. III 1978)	241
Славко Вукомановић: Радомир Алексић (1900—1978)	243
Anne Pennington: Професор Роберт Оти (Auti) (1914—1978)	247
Драгомир Вујичић: Јован Вуковић	249

Библиографија

Скраћенице	255
I Општи теоријско-методолошки проблеми	257
II Примењена лингвистика	
а) Питања превођења, учење језика и сл.	262
б) Контрастивна проучавања језика	263
III Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика	264
IV Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи	268
V Несловенски језици	272
VI Балканологија	277
VII Старословенски језик	277
VIII Српскохрватски језик	
а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија	278
б) Граматика и граматичка питања	279
в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза	280
г) Дијалекти	286
д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.	290
ђ) Историја српскохрватског језика	291
е) Стил	294
ж) Методика наставе књижевног језика	294
з) Терминологија	296
и) Народне умотворине (текстови, значења итд.)	297
IX Македонски језик	
а) Филологија	299
б) Фолклор	303

X	Словеначки језик	
a)	Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka	304
b)	Zgodovina jezika, etimologija, dijalekti, objava in obravnava ljudskega slovstva in starih besedil	306
c)	Strokovni in splošni slovarji, terminologija	308
XI	Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика)	311
XII	Биографије, аутобиографије и сл. грађа	315
XIII	Библиографија	318
XIV	О становништву	319
XV	Разно	320
	Регистар	
	Регистар речи и синтаксичких конструкција	323
	Регистар имена	339

О СРПСКОХРВАТСКИМ ПРИЛОЗИМА „ЗА НАЧИН”

I

Термин прилог *за начин* примењује се код нас, као што је познато, не само на разне глаголске модификаторе већ и шире, на облике који служе, као на пример *врло*¹, одређивању интензитета² особине именоване придевом или прилогом. Овом приликом предмет наше пажње биће само они прилози „за начин” који ближе одређују глагол.

Изразом *начин* није дата адекватна квалификација одредбених односа који се имају у виду. Иза термина не лежи, у ствари, никаква прецизна дефиниција теоријског концепта „прилог за начин”. Стога и не зачуђује упадљива неусаглашеност у класификаторском поступку сербохрватиста. Напоменућу, примера ради, само оволико: за Будманија су *брзо* и *хитро* „adverbii di tempo”³, за Гудкова „наречия образа действия”⁴, а за Арбузову, Дмитријева и Сокала „определительные качественные наречия”⁵ (мада и ови аутори иначе узимају у обзир тип „наречия образа действия”); *често* и *одмах* у излагањима домаћих стручњака пролазе као временски прилози⁶, Меје и Вајан, међутим, о њима

¹ В. нпр. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Грамаиички системи и књижевноејезичка норма)* I, Београд 1964, на стр. 390. Брабец, Храсте, Живковић чак наглашавају: „Прилог *врло* стоји на питање како?” (Граматика хрватско-српског језика, VI изд., Загреб 1965, на стр. 197). Ипак, не подводе сви граматичари овај облик под термин о коме је реч. Стојан Новаковић, на пример, констатује да *врло* спада у прилоге који „казују у којој је мери оно што се казује придевом или прилогом” (*Српска грамаиика*, II целокупно издање, Београд 1902, на стр. 21), а слично се изјашњава и Жив. Н. Стефановић (*Грамаиика српскохрватског језика за први разред средњих школа*, VII поправљено изд., Београд 1936, на стр. 77); В. П. Гудков *врло* назива прилогом „меры и степени” (*Сербохрватски језик. Грамматический очерк. Литературные тексты с комментариями и словарем*, Москва 1969, на стр. 70), што чини и Вилим Франчић, наглашавајући да овај прилог долази у одговору на питање „колико?” (*Gramatyka orusowa języka serbochorwackiego*, Warszawa 1963, на стр. 237); итд.

² У савременој општелингвистичкој теорији сви облици који служе одређивању неке дате појаве по њеном интензитету издвајају се у посебну синтаксичко-семантичку категорију под називом *интензификајори*. В. ближе о томе Dwight Bolinger, *Degree Words* [= *Jama Linguarum, Series Maior* 53], The Hague 1972.

³ Pietro Budmani, *Grammatica della lingua serbo-croata*, Vienna 1867, на стр. 134.

⁴ В. П. Гудков, *op. cit.*, на стр. 70.

⁵ И. В. Арбузова, П. А. Дмитричев, Н. И. Сокаль, *Сербохрватски језик*, Лењинград 1965, на стр. 205.

⁶ В. нпр. како *Enciklopedijski leksikon — Mozaik znanja: Srpskohrvatski jezik* (одг. уредник Зденко Штамбук, Београд 1972) класификује овај облик (под одредницом *прилози*).

говоре у одељку који носи наслов „Adverbes de manière”⁷; по Франчићу *залуд* означава начин⁸, а Тежак и Бабић *узалан*, *узаман*, *ушаман* називају „namjernim prilozima” (који долазе на питање „radi čega?”, „kojim ciljem?”)⁹; исти аутори сврставају облик *ионово* међу количинске прилоге¹⁰, док га Франчић убраја у начинске¹¹; реч *одједном*, на коју би совјетски лингвиста С. Д. Кацнельсон применио термин „видовое слово”¹², за Тежака и Бабића је прилог за начин¹³, а за Франчића прилог за време¹⁴ (реч *наједануш*, међутим, уз коју је дат пољски превод „od razu”, тачно онако као и уз *одједном*, ипак доспева на Франчићеву листу начинских прилога¹⁵); итд.

Општелингвистичка теорија се досада није довољно бавила семантичком страном „начинске” предикатске модификације¹⁶, те отуда нису оскудна само знања о нашој језичкој ситуацији у овом погледу, већ и о одговарајућим појавама на другим странама. Нису, у ствари, до недавна били адекватно регистровани ни могући случајеви употребе „начинских” прилога у појединачним језицима. То се, међутим, последњих година све успешније превазилази. Кад је реч о овој теми, за славистику је значајан догађај објављивање (1975) монографије Пољкиње Ренате Гжегорчикове о функцијама прилога у пољском¹⁷. Добили смо досада најобухватније разматрање прилога једног словенског језика, пуно лепих запажања¹⁸. С истраживањем прилошке проблематике савремена словенска синтакса је иначе незавидно стојала, упоређено с достигнућима ван домена славистике. Стручњаци за енглески, немачки или француски били су већ десетак година интензивније у контакту с радовима логичара, па им је то дало подстицаја за бављење прилозима, додуше поглавито „реченичним”, а тек уз њих, донекле, и „начинским”.¹⁹

⁷ A. Meillet, A. Vaillant, *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris 1952, на стр. 161.

⁸ Vilim Frančić, *op. cit.*, на стр. 236.

⁹ Dr Stjepko Težak—dr Stjepan Babić, *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika za osnovne i druge škole*, VI prer. izd., Zagreb 1973, на стр. 130.

¹⁰ *Op. cit.*, на стр. 131.

¹¹ Vilim Frančić, *op. cit.*, на стр. 236.

¹² С. Д. Кацнельсон, *О грамматической категории*, Вестник Ленинградского университета, No 2, 1948, на стр. 119.

¹³ Dr Stjepko Težak—dr Stjepan Babić, *op. cit.*, на стр. 131.

¹⁴ Vilim Frančić, *op. cit.*, на стр. 235.

¹⁵ *Op. cit.*, на стр. 236.

¹⁶ Последњих десетак година знатно је више пажње поклањано проблематици реченичне модификације прилогом. Више о томе в. у мом раду *О српскохрватским реченичним прилозима*, Јужнословенски филолог XXXIV, 1978, на стр. 1-4.

¹⁷ Renata Grzegorzycykowa, *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków* [= *Prace językoznawcze* 77], Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975.

¹⁸ Више о томе в. у моме приказу књиге о којој је реч: *Зборник за филологију и лингвистику* XX/1, 1977, 241—244.

¹⁹ Појмовно-теоријски круг у којем се ови стручњаци најчешће крећу разматрајући „начинске” прилоге прикладно илуструје, на пример, следећа недавно објављена студија: Ole Mørdrup, *Une analyse non-transformationnelle des adverbes en -ment*, Etudes Romanes de l'Université de Copenhague, Revue romane, numéro spécial, 1976.

Па ипак, упркос свим новоосвојеним, несумњиво корисним резултатима којима општа лингвистика располаже, она још увек није довољно снабдевена обавештењима да би се у овом тренутку могло приступити целовитом теоријском осветљавању семантичко-синтаксичке области која нас интересује. Недостатак се осећа, пре свега, у информисаности о томе до каквих све варијација долази у погледу степена повезаности између значења глагола и значења његове прилошке одредбе у појединим же-зицима²⁰.

Анализа која следи покренута је, поред осталог, и са жељом да се допринесе попуњавању ове празнине на плану општелингвистичког приступа адвербима. Не претендујући на исцрпност, она ће ићи за тим да утврди основне принципе по којима се у (стандардном) српскохрватском „начински” прилози појављују као предикатске одредбе. Акцент излагања биће на синхроној ситуацији; о дијахроној перспективи водиће се рачуна утолико уколико је то потребно ради потпунијег осветљавања развојних токова.

Остаје нам још да одредимо предмет свога истраживања, тј. да утврдимо опсег употребе термина „начински прилог” у овом раду.

Већ је поодавно примећено да граматичари уопште, тј. и изван наше средине, у прилоге сврставају врло различите типове глаголских одредаба²¹, од којих су неке значењски и функционално веома блиске описним придевима. Пешковски се, на пример, овако изјашњава имајући у виду руски језик: „Внутри категории наречия можно заметить две подчиненные категории, отчасти напоминающие категории качественных и относительных прилагательных ... Мы видели, что качественные прилагательные обозначают качество предмета непосредственно, а относительные обозначают его косвенно ... Подобным же образом, когда мы говорим *он читал в слух*, или *он читал громко*, мы непосредственно характеризуем при помощи наречия самый процесс чтения, а когда говорим *он читал вчера*, ... *читал часто*, ... итд., мы самого чтения не характеризуем, а указываем только на разные внешние обстоятельства, при которых происходило чтение ... Таким образом, здесь признак действия тоже обозначается лишь как косвенный, в самом действии не заключенный. Соответственно все такие наречия следует называть обстоятельственными, а те которые определяют самое действие — обстоятельственными (к сожалению, положительный термин здесь очень трудно дать)”.²² Руски англиста Смирницки још је експлицитнији у издвајању „начинских” прилога који служе квалификавању глаголске радње насупрот осталим. Он, наиме, истиче да „как по характеру выражаемых отношений (обозначение признака, квали-

²⁰ Овакве језичке специфичности које би требало систематски истражити илуструју конструкције глагола с прилогом као што су, рецимо, франц. *faire favorablement impression*, енгл. *she smiled whitely* и сл.

²¹ В. на пример шта о томе каже Eric Buysens у својој студији *La classification des adverbess*, *Revue roumaine de linguistique*, Tome XX, No 3, 1975, на стр. 461.

²² А. М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва 1956, стр. 100—101.

фикации), так и по карактеру обједињујућег его с ведућим словом вези „обстоятельство образа действия” ближе стои к определениям, чем к обстоятельствам”.²³ Треба имати у виду, наставља он, да је образовање „так называемых качественных наречий от прилагательных — регулярный процесс; по-видимому их можно рассматривать как одну часть речи (прилагательное), выступающую в разных формах: адъективная форма прилагательного выступает при существительном и адвербиальная — при глаголе”²⁴; и даље: „Действительно, почему в традиционной грамматике обстоятельства образа действия объединяются с другими обстоятельствами? Основанием для этого служит лишь то, что и те и другие относятся к глаголу. Таким образом, при выделении обстоятельства появляется новый критерий, а именно — часть речи, к которой относится данный член предложения”.²⁵ На крају овог свог начелног размишљања о „начинским” прилозима Смирницки помиње као сасвим посебну групу „обстоятельств — определений” прилоге који означавају фреквенцију. По њему, с обзиром на врсту везе коју овакви облици успостављају с глаголом, „их можно сравнить с указательными артиклями и местоимениями при существительных”²⁶.

Ова и друга слична запажања објављена у стручној литератури нису лишена сваког основа. Чињеница је да се квалификовање појава по некој њиховој инхерентној особини мора издвојити као посебан синтаксичко-семантички феномен насупротив свим другим видовима детерминације. Зато ћемо термин „начински прилог” примењивати у овој анализи искључиво на прилошке облике који служе, непосредно или посредно, оваквом квалификовању, па се само на њима детаљније и задржати.

Ограничавањем опсега термина о којем је реч остају изван круга нашег разматрања поједини типови прилошке употребе који заслужују овде бар овлаштан осврт, будући да им се досада у нашој домаћој стручној литератури изузетно мало пажње поклањало. Ту, рецимо, имам у виду прилошке облике деривирание од именица, као *шелесно, њолийички, морално, материјално* у реченицама: *она се ТЕЛЕСНО оснажила, њај је ПОЛИТИЧКИ њројао, они нама за њо јамче МОРАЛНО и МАТЕРИЈАЛНО*, чија се служба своди на именовање појаве с погледом на коју долази до остварења онога о чему реченица саопштава²⁷. Овакви прилози иначе обично ближе одређују придеве одликујући се лимитативном функцијом (*морално слаб, интелектуално будан, садржајно њразна, физички њефривлачна* и сл.). У виду имам, даље, све оне облике који не детерминишу

²³ А. И. Смирницкий, *Синтаксис английского языка*, Москва 1957, на стр. 223.

²⁴ *Op. cit.*, на стр. 225.

²⁵ *Op. cit.*, на стр. 226.

²⁶ *Op. cit.*, на стр. 227.

²⁷ Третирајући овакве модификаторе као реченичне адвербе (и примењујући на њих енгл. термин *domain adverbs*), Белертова примењује: „Domain adverbs (*logically, mathematically, morally, aesthetically*, etc.) have a semantic function analogous to that of restrictive universal quantifiers” — Irena Bellert, *On Semantic and Distributional Properties of Sentential Adverbs*, *Linguistic Inquiry*, Vol. 8, No 2, 1977, на стр. 347.

саму радњу као постојећу појаву већ феномен њеног остваривања. Не претендујући на исцрпност, поменула бих да ту долазе у обзир прилози за означавање таквих параметарских величина као што су: фреквенција радње (*често, понекад* и сл.), првина њеног остварења у времену (*први пут, поново* и сл.), контрола вршиоца над радњом (*намерно, инстинктивно* и сл.), очекиваност радње (*изненада* и сл.), брзина њеног настајања или престајања (*најло* и сл.), њена ефикасност (*узалуд* и сл.). Најзад, изван домаћаја анализе која следи остају и прилози квалификативног значења којима говорно лице износи свој коментар о садржини исказане реченице: *Он је НЕПОШТЕНО њређуџао свој удео у свему џоме* → *Он је њређуџао свој удео у свему џоме, ШТО ЈЕ НЕПОШТЕНО [С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ], Он је СРАМНО џобеџао* → *Он је џобеџао, ШТО ЈЕ СРАМНО* и сл. (о овом типу одредбе, која није глаголска већ реченична, већ сам имала прилике да говорим на страницама овог часописа²⁸).

II

Предикатске одредбе обухваћене овде термином „начински прилог” разликују се између себе по томе како се у значењском погледу односе према својој управној речи. У неким случајевима оне заиста обавештавају о начину вршења предикатске радње; то им, међутим, није и једина могућа служба.

Кад је у питању информација о начину вршења радње, онда се она или (1) непосредно исказује прилогом или се (2) до ње долази посредно, преко податка о некаквој релевантној појединости коју именује прилог.

Случај (1) остварен је онда кад се својство исказано прилогом схвата као инхерентно датој радњи²⁹ у тренутку њеног вршења.³⁰ То се својство тиче параметарских величина као што су: ТЕМПО кретања (*БРЗО џрчи, СПОРО се кређе, . . .*), ИНТЕНЗИТЕТ говора (*ГЛАСНО разговарају, ТИХО саопштијава, . . .*), ЕСТЕТСКА ВРЕДНОСТ певања (*ДИВНО џева, ЛОШЕ је џо оџјевао, . . .*), СОЛИДНОСТ памћења (*СЛАБО џамџи, ОДЛИЧНО џамџи, . . .*), ЕМОЦИОНАЛНА ОБОЈЕНОСТ осмеха (*СРДАЧНО се смеџка, КИСЕЛО се осмеџнуо, . . .*) и сл. Исцрпнији списак оваквих параметарских величина исказивих прило-

²⁸ В. О српскохрватским реченичним прилозима, Јужнословенски филолог XXXIV, 1978, на стр. 9-15.

²⁹ По Гжегорчиковој, та се својства своде на „fizyczne właściwości czynności, np. czynności ruchowe, rozwijające się w czasie charakteryzują się tempem: *biegnie szybko . . .*” — Renata Grzegorzczkova, *op. cit.*, на стр. 87.

³⁰ Свако својство исказано прилогом обавезно је схваћено као постојеће управо у тренутку док се дата радња врши. Отуда и чињеница, на коју нарочито упозорава амерички слависта Беби (документујући своју опаску руским примером *Девочка говорила бистро и не умолкала*): „Note also that gerunds and manner adverbs can be freely conjoined” — Leonard H. Babby, *Towards a Formal Theory of „Part of Speech”*, Slavic Transformational Syntax, edited by Richard D. Brecht and Catherine Chvany, Ann Arbor 1974, на стр. 166.

зима могуће је саставити тек на основу детаљне значењске анализе наших глагола; њоме, међутим, засад не располажемо.

Свакако је карактеристично да се управо својства ове врсте, будући инхерентна радњи, понекад јављају, и код нас и у другим језицима, као „уграђена” у лексичко значење глагола. Тако су *шайуштайи* и *викайи*, у ствари, само две специфичне верзије глагола *говорити*, међусобно супротстављене по антонимним вредностима исказаног интензитета; белоруско *ухмыляцца*, уз податак о радњи „осмехивати се”, даје и њену квалификацију: „самодоволно улыбацься”³¹, а руско *швырять* не значи просто „бацати” већ „бросать резко, с силой, на короткое расстояние”³²; итд.

Случај (2), тј. посредно модификовање радње, илуструју, пре свега, примери у којима се прилогом даје коментар, тј. исказује вредносни суд, о (неименованом) начину на који се дата радња врши³³. У таквом је случају детерминативна јединица *Adv* (= дати прилог) заменљива конструкцијом на *Adj* (*Adj* = адјективизирана верзија *Adv*) *начин* : СМЕШНО *іесіікуліра* → *іесіікуліра* НА СМЕШАН НАЧИН, она се НЕДОЛИЧНО *іонела* → она се *іонела* НА НЕДОЛИЧАН НАЧИН, он се НЕПРИСТОЈНО *изражава* → он се *изражава* НА НЕПРИСТОЈАН НАЧИН и сл. Сем тога, семантички тип прилошке функције о којој је реч доказује се овде могућношћу експлицирања датог коментара посебном реченицом: СМЕШНО *іесіікуліра* → *іесіікуліра* на *X*³⁴ *начин*, ШТО ЈЕ СМЕШНО, односно СМЕШНО је *ішо* КАКО *іесіікуліра*; Она се НЕДОЛИЧНО *іонела* → она се *іонела* на *X* *начин*, ШТО ЈЕ НЕДОЛИЧНО, односно НЕДОЛИЧНО је *ішо* КАКО се она *іонела*; он се НЕПРИСТОЈНО *изражава* → он се *изражава* на *X* *начин*, ШТО ЈЕ НЕПРИСТОЈНО, односно НЕПРИСТОЈНО је *ішо* КАКО се он *изражава*. Претходно описаном семантичком типу прилошке детерминације ускраћене су све ове трансформационе могућности (дакле: БРЗО *іірчи* ↗

³¹ Л. М. Васильев, *К вопросу об экспрессивности и экспрессивных средствах (на материале славянских языков)*, Славянский филологический сборник, Уфа 1962, на стр. 109.

³² Л. М. Васильев, *loc. cit.*

³³ Значење „коментара” исказује се, дакле, не само реченичним него и предикатским прилогом. У оба случаја прилог се једнако може експлицирати накнадно додатом реченицом, уведеном релативним ШТО. Разлика је у неидентичним синтаксичким јединицама са којима се оваква реченица повезује. Пример, рецимо, он се *іа-мейіно* из *ішоа* *извукао*, будући двосмислен, може у начелу бити протумачен у смислу оба коментара, тј. у датој ситуацији на један од следећа два начина: (1) „он се из тога извукао, ШТО ЈЕ ПАМЕТНО [С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ]” (односно „паметно је што је ово остварио: извукао се из тога”); (2) „он се из тога извукао на *X* начин, ШТО ЈЕ ПАМЕТНО [С ЊЕГОВЕ СТРАНЕ]” (односно „паметно је што се извукао на овакав начин [а не на који други]”).

³⁴ Непознатост на коју алудира ово „*X*” својим присуством тиче се само информисаности адресата. Говорном је лицу, наравно, познат начин вршења радње о којој је реч. Зато би ту, место израза на начин *X*, могла да дође реч *овако*, уколико би говорно лице затим приступило приказивању покретима, односно објашњавању речима, онога што има у виду дајући квалификацију прилогом.

**шрчи* НА БРЗО НАЧИН³⁵ нити **шрчи* на *X* начин, ШТО ЈЕ БРЗО, односно *БРЗО је ТО КАКО он *шрчи*; ГЛАСНО *разіоварају* ↗ **разіоварају* НА ГЛАСАН НАЧИН нити **разіоварају* на *X* начин, ШТО ЈЕ ГЛАСНО, односно *ГЛАСНО је ТО КАКО *разіоварају*; итд.).

До посредног обавештавања о начину вршења предикатске радње долази и у примерима где се прилогом именује, у ствари, особина њеног објекта. Та особина се, међутим, стиче у резултату одређеног (говорнику и саговорнику познатог) начина на који се радња остварује, тако да се квалификација ипак индиректно и ње тиче: *беланце ПЕНАСТО умути* = „беланце ТАКО³⁶ умути да [ОНО] ПОСТАНЕ ПЕНАСТО”, *шесіо МЕКО замеси* = „тесто замеси ТАКО да [ОНО] БУДЕ МЕКО”, *нокіе РАВНО іодсеци* = „нокте ТАКО подсеци да [ОНИ] БУДУ РАВНИ”, *КРАТКО се іодішшај* = „подішшај се ТАКО ДА ТИ КОСА БУДЕ КРАТКА” и сл.

Као што сам већ имала прилике да напоменем³⁷, овај тип прилошке употребе, мада познат и ван нашег језика³⁸, није досада био довољно осветљен са семантичке стране. Отуда се примери који га илуструју обично наводе паралелно са онима у којима се прилогом, додуше, такође именује својство предметног појма, и то таквога која је „уграђен” у лек-

³⁵ Имајући у виду пољске прилоге који именују инхерентно својство радње Гжегорчикова примећује: „Przysłówki te nie dadzą się transponować na konstrukcje z wyrazem *sposób*: *wszedł szybko* — **tv sposób szybki*” (Renata Grzegorzycykowa, *op. cit.*, стр. 87). Описана српскохрватска ситуација само поткрепљује исправност њене напомене. Додуше, за издвајање група прилога о којима је реч у посебан семантичко-синтаксички тип Гжегорчиковој као основни критериј служи сасвим други тест. Она, наиме, истиче да се квалификација радње означена овим прилогом доследно не може исказати и као квалификација онога који радњу врши, за разлику од случајева кад није инхерентно својство акције у питању. Тако *podskoczył wesolo* подразумева *jest wesoly*, али *podskoczył nagle* или *biegnie szybko* немају према себи одговарајуће конструкције **jest nagły* односно **jest szybki* (Renata Grzegorzycykowa, *op. cit.*, на стр. 80). Као што сам већ имала прилике да покажем у свом приказу књиге ове угледне пољске ауторке (*op. cit.*, на стр. 243), неки словенски језици, укључујући ту и српскохрватски, имају трансформациону могућност која изостаје у пољском (*он брзо шрчи* → *он је брз* и сл.), чиме је обезвређен сам тест као методолошка процедура универзалнијег карактера.

³⁶ Барцова, објашњавајући да немачки пример *Peter schneidet die Haare kurz* треба интерпретирати у смислу „*X* schneidet *Y* so dass *Y* kurz ist”, тачно запажа: „Das Wort „so” ist eine Proform für ein modales Adverb, dass nicht direkt angegeben, sondern nur durch eine Folge indirekt angegeben wird” — Renate Bartsch, *Adverbialsemantik. Die Konstitution logisch-semantischer Repräsentation von Adverbialkonstruktionen* [= *Linguistische Forschungen*, Bd. 6], Frankfurt am Main, 1972, на стр.173. Немачки, наиме, спада у оне језике који знају такође за овај тип детерминације адвербом о којем је у наведеним српскохрватским примерима реч.

³⁷ На заседању Међународне комисије за изучавање граматичке структуре словенских језика, у Варни, октобра 1977, у дискусији поводом реферата проф. др Зузане Тополинске (реферати и дискусије биће штампани у Софији, у посебном зборнику).

³⁸ Уп., рецимо, у руском *гладко выстругать доску* или у пољском *obciąć wiosy krótko*. У погледу заступљености овога типа прилошке употребе српскохрватски не заостаје за просечном словенском ситуацијом.

сичко значење глагола³⁹, али оно постоји сасвим независно од вршења радње, не настаје, дакле, у резултату тога вршења: српскохрватско *БОГАТО се оженивши* = „узети себи за жену БОГАТУ ОСОБУ”, словеначко *BELO се облачити*⁴⁰ = „облачити се У БЕЛО”, пољско *ubierać się DŁUGO* = „ubierać się w DŁUGIE UBRANIE”⁴¹ и сл. У поређењу са неким другим словенским језицима⁴², стандардни српскохрватски мање искоришћава овакав тип прилошке употребе⁴³, који би требало стриктно одвајати, како на теоријском плану тако и при граматичким описима одговарајућих језика, од претходно размотреног.

Посредна карактеризација начина на који субјекат реченице врши радњу својствена је и прилозима изведеним од именица, као *пријатељски*, *колегијално*, *матерински*, *брајски* и сл., који се по правилу такође стављају на списак начинских прилога⁴⁴. Повода за ово заиста има. Наиме, начин вршења радње се у оваквим случајевима одређује на основу поређења са понашањем које је типично за личност означену именицом од које је изведен дати прилог: *ја ће ПРИЈАТЕЉСКИ ојомињем* = „ја те опомињем ОНАКО КАКО је ПРИЈАТЕЉ дужан да чини”, *није се КОЛЕГИЈАЛНО према мени йонео* = „није се понео ОНАКО КАКО би се од КОЛЛЕГЕ очекивало”, *она се МАТЕРИНСКИ забринула* = „она се забринула ОНАКО КАКО се МАЈКА забрине”, *они нам БРАТСКИ йомажу* = „они нам помажу ОНАКО КАКО би нам БРАТ помогао” и сл.

И у следећим примерима се има у виду информација о начину вршења радње, али је она опет посредно исказана. Прилог ту именује психичку или физиолошку ситуацију вршиоца коју обелодањује управо његов (овде неименовани) начин вршења радње; самим тим је уједно

³⁹ За предметни појам овако „уграђен” у лексичко значење глагола пољски лингвисти резервишу термин „argument wbudowany” — в. нпр. Maciej Grochowski, *Środek czynności w strukturze zdania. Narzędzie, substancja, material* [= Prace Instytutu języka polskiego 2], Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1975, на стр. 55.

⁴⁰ *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Јубљана 1970) под одредницом *bél* (односно *bélo*) даје, осим овог примера, и пример *belo cvesti*.

⁴¹ Ову интерпретацију даје Гжегорчикова, *op. cit.*, на стр. 78.

⁴² На пример са стандардним словеначким (о чему сведочи управо постојање конструкција као што је *belo se облачити*, обичних у словеначком). Иначе, овај тип прилошке употребе је познат и неким несловенским језицима; уп., рецимо, следећи француски пример: *Ainsi, sur toute l'étendue régnaient des quinconces de petits volcans sombres qui, réchauffés par le soleil, FUMAIENT BLEU* (R. L. Wagner et J. Pinchon, *Grammaire du français classique et moderne*, Paris 1962, на стр. 416).

⁴³ Биће, међутим, да је нешто друкчија слика на дијалекатском терену, али то тек треба прецизно испитати. Индиције за овакву претпоставку дају поједини примери из језика фолклорних текстова забележени у речницима, следећи и њима слични: *Kad se črna vrana s belim opernati, a suhi javorak ZELENO PROCVATI* (*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, изд. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, под речју *procvatjeti*); *Има дејте малено, ОБУЧЕМ ја ЦРВЕНО, ОПАШЕМ ја ЗЕЛЕНО* (*Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, изд. Српска академија наука и уметности и Институт за српскохрватски језик, Београд, под речју *зелено*).

⁴⁴ В. на пример *Enciklopedijski leksikon — Mozaik znanja. Srpskohrvatski jezik*, под речју *prilozi*.

имплицирано и обавештење о томе како је он то вршење реализовао: *ЗБУЂЕНО је одговарала на испитију* = „на испиту је одговарала НА ТАКАВ НАЧИН ДА СЕ РАЗАБИРАЛО⁴⁵ ДА ЈЕ ЗБУЂЕНА”, *она је свој захтев ЉУТИТО поновила* = „она је свој захтев поновила НА ТАКАВ НАЧИН ДА СЕ РАЗАБРАЛО ДА ЈЕ ЉУТИТА”, *дигла се УМОРНО са столице* = „дигла се са столице НА ТАКАВ НАЧИН ДА СЕ РАЗАБРАЛО ДА ЈЕ УМОРНА”. По овом семантичком принципу долази до организовања и мало необичнијих спојева глаголских и прилошких лексема у савременим литерарним текстовима — уп. рецимо: *ЗРЕЛО и истовремено МЛАДО ЊИШУЋИ СЕ у бедрима, Симка донесе каву*⁴⁶ = „њишући се у бедрима НА ТАКАВ НАЧИН ДА ДАЈЕ РАЗУМЕТИ ДА ЈЕ [ИСТОВРЕМЕНО И] ЗРЕЛА И МЛАДА ЖЕНА, Симка донесе каву”.

Прилогом се исказује и оно психолошко стање вршиоца радње које управо и доводи до акције. Ту је импликација о начину вршења такође присутна, али је за још једну нијансу периферније постављена у односу на оно што је у центру пажње учесника комуникације. Као што показују следећи примери, акција је у таквим приликама или (А) вољног карактера, па је прилогом означен подстрекач вољног импулса, или је у питању (Б) радња која се спонтано врши, тј. без учешћа воље, а изазвана је непосредно оним што именује прилог⁴⁷: (А) *он УВРЕЂЕНО одбија да одговори* = „он одбија да одговори ЗАТО ШТО ЈЕ УВРЕЂЕН”, односно „ИЗ УВРЕЂЕНОСТИ”, *он СУЈЕТНО инсистира на своје предлогу* = „он инсистира на своје предлогу ЗАТО ШТО ЈЕ СУЈЕТАН”, односно „ИЗ СУЈЕТЕ”, *тај ОПРЕЗНО ћући* = „тај ћути ЗАТО ШТО ЈЕ ОПРЕЗАН” односно „ИЗ ОПРЕЗНОСТИ”, и сл.; (Б) *он НЕРВОЗНО грицка нокте* = „он грицка нокте ОД НЕРВОЗЕ”, *он БЕСНО шкрџуће зубима* = „он шкрџуће зубима ОД БЕСА”, *он УПЛАШЕНО треће* = „он треће ОД СТРАХА” и сл.

У управо размотреним примерима вршење радње условљено је оним што означава прилог, а у следећим је примењен супротан принцип: изражавање оног што означава прилог условљено је вршењем радње. И у овом „диљно” организованом типу прилошке детерминације, као и у оном претходном, „стимулативно” организованом, импликација о начину на који се радња врши не изостаје, додуше, али је од маргиналног значаја на комуникативном плану: *ПРЕЗРИВО је одмахнуо руком* = „одмахнуо је руком У ЗНАК ПРЕЗИРА” (односно „ДА БИ ИЗРАЗИО

⁴⁵ Разматрајући пример *Palunko ... GNJEVNO zapovjedi ženi* у конфронтацији с конкурентним му примером *Palunko ... GNJEVAN zapovjedi ženi*, Злата Дероси лепо запажа да се само при употреби конструкције с адвербом има нарочито у виду испољавање исказаног расположења начином вршења дате радње: „Ако је *Palunko gnjevno zapovjedio nešto ženi*, onda se to moralo osjetiti u tonu i načinu kojim je izrekao zapovijed ...” (Zlata Derossi, *Predikatni atribut*, Jezik, 1971-1972, XIX, 1, на стр. 28.)

⁴⁶ Пример из језика Д. Ђосића — в. *Речник српскохрватскога књижевног језика*, изд. Матица српска и Матица хрватска, Нови Сад, под речју *младо*.

⁴⁷ Семантичка разлика о којој је реч оличена је у опозицији узрочних предлога ИЗ и ОД — в. М. Ивић, *Узрочне конструкције с предлозима ЗБОГ, ОД, ИЗ у савременом књижевном језику*, Наш језик, н. с., 1953, V, 5—6, 186—194.

СВОЈ ПРЕЗИР”), *ПОТВРДНО* је климнуо главом = „климнуо је главом У ЗНАК ПОТВРЂИВАЊА” (односно „ДА БИ ПОТВРДИО”), *ПОБОЖНО* се прекрстио = „прекрстио се У ЗНАК ПОБОЖНОСТИ” (односно „ДА БИ ИЗРАЗИО СВОЈУ ПОБОЖНОСТ”), *ПОКОРНО* је дигао руке у вис = „дигао је руке у вис У ЗНАК ПОКОРНОСТИ” (односно „ДА БИ ИЗРАЗИО СВОЈУ ПОКОРНОСТ”) и сл.

Прилозима се означавају и појаве схваћене као пратеће околности вршења радње. Оне нити условљавају радњу нити су њоме условљене на претходно описани начин. Њихово присуство, односно одсуство, међутим, само по себи, тј. као такво, интерпретира се детерминативно у односу на радњу: *УПЛАШЕНО* је *јомшиљала* на *последнице* → *јомшиљала* је на *последнице* *СА СТРАХОМ*, *све шешкоће* је *УСПЕШНО* *јребродило* → *све шешкоће* је *С УСПЕХОМ* *јребродило*, *НЕСТРУЧНО* је *јреводило* → *јреводило* је *БЕЗ СТРУЧНОГ ЗНАЊА*, *НЕКОМПЕТЕНТНО* *јослују* → *јослују* *БЕЗ КОМПЕТЕНЦИЈЕ*, *НЕОВЛАШЋЕНО* је *јошћисала* → *јошћисала* је *БЕЗ ОВЛАШЋЕЊА*, *БЕЗБРИЖНО* *живе* → *живе* *БЕЗ [ИКАКВИХ] БРИГА* и сл.

Овакву употребу прилога познају и други словенски језици, не само српскохрватски. Централно питање које се намеће истраживачу при њеном разматрању јесте следеће: шта све може да се схвати као „пратећа околност” радње и исказе прилогом? Потпуног слагања у томе међу језицима нема. Руско *слѣзно*, рецимо, у конструкцији *СЛѢЗНО просити*, било би у српскохрватском преведено социјативном формом одговарајуће именице: „СА СУЗАМА (у очима) молити”⁴⁸; према бугарском *засмяно* уз глагол са значењем „говорити” (*Тя говореше весело и ЗАСМЯНО и очите и светеха от радост*⁴⁹) српскохрватски има *смејући се*; пољско *biega BOSO* преводи се са *шрчи БОС* (тј. уз обавезну замену адверба адјективом!), а *umarł BEZDZIETNIE* са „умро је НЕ ОСТАВЉАЈУЋИ ЗА СОБОМ ДЕЦУ”⁵⁰. Очевидно је да треба за сваки језик понаособ утврдити семантички принцип који поставља границу могућностима образовања прилошких конструкција овог типа.

Тенденција је у стандардном српскохрватском да се као исказиве прилогом прихвате само оне са радњом напоредне ситуације чије постојање доприноси формирању утиска о начину на који се радња врши. То како се радња обавља разабира се у неким приликама на основу информације о расположењу вршиоца о којем сведочи његов изглед: *СКРУШЕНО* *јошврђује* → *јошврђује* *СКРУШЕНОГ ИЗГЛЕДА*, *РАВНО-*

⁴⁸ Социјативна конструкција појављује се као преводни еквивалент наведеног руског примера и у другим словенским језицима, нпр. у словачком: *prosit' so slzami v oči-ach* (в. V. Dorotjaková, M. Filkusová, E. Kučerová, M. O. Malíková, E. Sekaninová, *Vel'ky rusko-slovenský slovník*, Vyd. Slovenskej akadémie vied, Братислава, под речју *слѣзно*).

⁴⁹ *Речник на съвременния български книжовен език*, изд. Българска академия на науките (Институт за български език), Софија, под речју *весело*.

⁵⁰ „Częsty typ przysłówków informujących o dodatkowych predykcjach to derywaty od wyrażen z przyimkiem bez: *umarł bezdzietnie (bezpotomnie)* 'umarł i nie miał dzieci (potomka)' . . .” — Renata Grzegorzyczkowa, *op. cit.*, на стр. 97.

ДУШНО *йрелисѣава* књиу → *йрелисѣава* књиу РАВНОДУШНОГ ИЗГЛЕДА и сл. У истом смислу може бити сугестивно, у другој прилици, обавештење о држању тела онога ко радњу врши:⁵¹ *иде ПОГУРЕНО* → *иде ДРЖЕЋИ СЕ ПОГУРЕНО*, *седи НЕПОМИЧНО* → *седи ДРЖЕЋИ СЕ НЕПОМИЧНО* и сл. Понзкад прилогом именована емоционално својство чак и не одликује вршиоца радње, будући да он није жив створ, већ се исказивањем таквог својства, како то лепо запажа Ирена Грицкат⁵², има у виду „значађе деловања, утиска на око” онога што је предикатом означено:⁵³ *ова ВРБА ТУЖНО СТОЈИ над рибаком, ТУЖНО СПАВА ПРИРОДА йод снеом*,⁵⁴ *коров је йочуѣан и йо мѣади ВЕСЕЛО РАСТЕ зелека йиѣома ТРАВА*⁵⁵ и сл. С друге стране, ако вршилац предикатске радње остварује напореда с овом још неку другу радњу, та се друга радња по правилу исказује одговарајућим језичким средством (прилогом времена садашњег односно, при номинализацији, социјативном конструкцијом) као независна пратилачка појава: *моли ПЛАЧУЋИ* (а не **моли ПЛАЧНО*), односно *моли СА СУЗАМА У ОЧИМА* (а не **моли СУЗНО*) и сл. Исто тако, ако се постојање датог квалитета никако не може интерпретирати као детерминативно у односу на чин вршења предикатске радње, место прилога појавиће се придев: *йрчи ГО* (а не *ГОЛО*), *родно се СЛЕП* (а не *СЛЕПО*)⁵⁶ и сл.⁵⁷

За ознаку психолошке или физиолошке особине вршиоца која се интерпретира као „пратећа околност” радње придев служи, као што ј

⁵¹ Не, додуше, доследно и свим словенским језицима. Док, рецимо, словачки према српскохрватском *сѣојати* ПОГРЂЕНО (односно ПОГРЂЕН), *сѣојати* УСПРАВНО (односно УСПРАВАН) и сл. развија исти конструкциони тип: *stát' ZHRVENO* (односно *ZHRBENÝ*), *stát' VZPRIAMENO* (односно *VZPRIAMENÝ*) и сл., докле је у руском првонредном еквиваленту на одговарајућем месту само глаголска форма: *стоять слобившись*, *стоять выпрямившись* и сл.

⁵² Ирена Грицкат, *Прилози и њихов однос йрема йридеѣима и йридеѣским значењима*, Наш језик и. с., 1961, XI, 3—4, на стр. 73. Ирена Грицкат је, уосталом, заслужна и због тога што је прва констатовала: „Што год прилог више значи квалитативни опис начина на који се радња врши („тихо”, „марљиво”, „енергично”) а мање стање које се приписује самом субјекту („тужно”, „весело”), то су могућности за стављање прилога веће” (*loc. cit.*).

⁵³ Сличан тип прилошке употребе постоји и на другим странама словенског језичког света, нпр. у бугарском: *взрбите весело се зеленѣят и тѣнките им вѣйки падат надолу като разлетѣли коси* — *Речник на сѣвременния бѣларски књижевен језик*, под речју *падам*.

⁵⁴ Оба ова примера преузета су из рада Ирене Грицкат, *loc. cit.*

⁵⁵ Пример наведен у *Речнику српскохрватској књижевној и народној језика*, под речју *весело*.

⁵⁶ Уп. у пољском *urodził się ślepo* (Renata Grzegorzcykowa, *op. cit.*, на стр. 80; в. и њен коментар о томе да су ту у питању две независне предикације, међусобно само временски повезане).

⁵⁷ Одступања од овог принципа су данас изразито ретка; своде се, углавном, на својерсне устаљене изразе као што је *нѣмо йледаѣи*. Међу изузецима налази се и пример *невино осуђен* на чију аномалност указује Милан Шипка у чланку „*Nevino o suden*” *Jezik* 5, 1962/63, стр. 159.

познато, и иначе⁵⁸. Он се, наиме, јавља конкурентно с прилогом онда када је могуће „пратећу околност” протумачити детерминативно у односу на радњу (*слушао је ЗАПРЕПАШЉЕНО* || *ЗАПРЕПАШЉЕН, ситојао је УСПРАВНО* || *УСПРАВАН* и сл.⁵⁹); само кад детерминација изостаје, значење о којем је реч исказује се искључиво придевом. По критерију детерминације предикатске радње, придев се, у ствари, супротставља прилогу као немаркирана категорија маркираној. Отуда и она семантичка разлика коју је тако лепо уочила Злата Дероси⁶⁰ конфронтирајући примере *Палунко . . . њевно заповједи жени* и *Палунко . . . њеван заповједи жени*: „Ако је Палунко *њевно* заповједио нешто жени, онда се то морало осјетити у тону и начину којим је изрекао заповјед, а ако је *њеван* заповједио, онда се то у његовим ријечима могло, али није морало осјетити” (проред је мој — М. И.).

Словенски истраживачи су досада по правилу акценат своје пажње^е полагали на придеве који означавају „пратећу околност”⁶¹. У конфрон- тацији са придевима разматрани су и прилози са циљем да се одреди њихов међусобни однос, како на оси синхроније, тако и историјски⁶². Поједина испитивања ишла су и ка томе да се прибаве информације које

⁵⁸ У овој својој служби придев добија и посебан термин. У чешкој лингвистици, на пример, одомаћен је назив *doplňek*. Код нас не постоји терминолошка усклађеност у овом погледу. Мирко Пети, један од хрватских аутора који се такође, сасвим недавно, позабавио придевима у функцији о којој је овде реч, употребљава израз „предикатни прошприк” — в. Mirko Peti, *Predikatni proširik*, *Jezik* 1, 1976/77, 13—26.

⁵⁹ Врло ретко се напоредно постојање ових двају језичких средстава искористићава за бифуркацију значења, мада се ни то у начелу не искључује. Тако, рецимо, по језичком осећању појединих представника стандардног језика (анкети сам спроводила међу својим новосадским студентима), *лежи нејокрејтан* и *лежи нејокрејтно* не значе исто: *лежи нејокрејтан* = „лежи немајући способност покретања” (тј. „лежи одузет”); *лежи нејокрејтно* „лежи и док то чини не покреће се”. Глагол *изгледајти*, због свог значења, представља нешто посебан случај. *Изгледа интелегентан* = „чини се даму је својствена интелигенција” | *изгледа интелегентно* = „има изглед интелигентног човека”; иначе само: *он изгледа млад*, *овај шешир изгледа нов* и сл. (уп., међутим, словачко *mlado vuzerá* или пољско *ten kapelusz wygląda całkiem nowo* и сл.), а с друге стране: *лепо изгледаш*, *изгледа ситраино* и сл.

⁶⁰ *Loc. cit.*

⁶¹ Међу студијама са тог проблемског подручја, посвећених фактима једног словенског језика, посебно место заузима монографија Јана Качале истичући се обавештеностију и исцрпностију: Ján Kačala, *Doplňok v slovenčine*, Братислава 1971.

⁶² Објашњавајући прилике у чешком језику, Травничек наглашава: „V starším jazyce býval doplňek častější, než je dnes” (František Trávníček, *Mluvnice spisovné češtiny. Část II. Skladba*, Praha 1949, на стр. 160). Јарослав Бауер се о истој још експлицитније изјашњава: „. . . adverbializace doplňku probíhá tu před našima očima. Směr vývoje je přítom evidentní a pro systematickou interpretaci závažný. Při objasňování funkčních vztahů mezi oběma konstrukcemi je proto třeba mít na zřeteli to, že nastupující je typ adverbialní (*sedí smutně*) a ustupující je typ doplňkový (*sedí smutný*)” (Бауерова дискусија поводом реферата Х. Кишишкова, *Otázky slovanské syntaxe II. Sborník symposia „Strukturní typy slovanské věty a jejich vývoj*”, Brno 1968, на стр. 150). За пољски је, на пример, утврђено да се уз глаголе кретања и стања од XVII века више просте придевске форме не јављају; замењене су прилозима: *nag* → *nago*, *bos* → *boso*, *živ* → *živco* и сл. (М. Дејнова, Д. Станишева, *Изменения на морфологическом уровне, обусловленные явлениями синтаксиса* [= *Славянско езикознание* 1], София 1976, на стр. 194).

би допринеле развоју упоредне словенске граматике⁶³. Већ је шездесетих година било и генеративних приступа овој проблематици⁶⁴. Ова ситуација, карактеристична за славистику у целини, није мимоишла ни домен српскохрватских тема. И српскохрватске прилике су по правилу осветљаване с погледом на придеве, не на прилоге. Тако је Мирко Пети⁶⁵ придевску службу о којој је реч, остварену у српскохрватским језичким условима, размотрио са семантичке стране (имајући у виду ниво комуникације), Марија Дејанова⁶⁶ је описала дистрибуцију српскохрватских придевских облика у поређењу са бугарским, а Злата Дероси⁶⁷ дала корисне увиде у однос српскохрватских придева према конкурентним им прилозима⁶⁸. Ми се, међутим, на ове радове нећемо овде ближе освртати; није нам намера да прилоге даље конфронтирамо с придевима. Пред нама је једна досада неразматрана тема, односно један задатак: испитати да ли је тенденција ка поштовању описаног семантичког принципа који регулише употребу прилога у савременом (стандардном) српскохрватском била присутна и у ранијим периодима језичког развоја или није.

Говорећи о употреби прилога типа *весело*, *тужно* и сл. уз медијалне глаголе, Ирена Грицкат⁶⁹ констатује да су комбинације као *сијоји весело* или *лежи сејно* „у нашем језику немогуће”, уколико се нема у виду, наравно, помињано значење „деловања, утиска на око”. Њена тврдња је на своме месту, будући да она узима у обзир само савремену језичку ситуацију. Иначе, старији текстови указују на некад веће слободе од данашњих у повезивању оваквих прилога како са медијалним, тако и са транзитивним глаголима. Прилози овога типа регистровани су, на пример, уз *уйисати*: *И азъ радичъ тон слншавъ утѣ королевства, весело и много въсеръдно шнсахъ господк дѣвочакон* (писмо из 1399. Радича

⁶³ Марија Дејанова је, на пример, испитивала у бугарском и пољском „предикативно определение” [= ПО], тј. придев којим се означава „пратећа околност” и дошла до следећег закључка: ”По-далечен синоним на ПО е обстоятелственото појаснение на сказуемото, представено от наречие за начин (обикновено производно от прилагателното, респ. причастието), предложно-именно съчетание или деепричастие. В български честота на ПО в текста се ограничава чувствително само от конкуренцията с наречие, която в полски, обратно, е твърде слабо развита, и то главно по причини от словообразователен характер” — Марија Дејанова, *Из съпоставителната полско-българска синтагматика*, Български език, год. XXVI, София 1976, кн. 1—2, на стр. 94.

⁶⁴ Тако је Кишишкова, још 1955 у свом реферату прочитаном на синтаксичком симпозијуму у Брну, дала генеративно тумачење чешких конструкција с прилогом типа *otec seděl smutně* објашњавајући да су оне настале трансформационим процесом од одговарајућих конструкција с придевом *otec seděl smutný* → *otec seděl smutně* (Helena Křížková, *Adverbiální determinace slovesná a větný vzorec*, *Otázky slovanské syntaxe II*, *Sborník symposia „Strukturní typy slovanské věty a jejich vývoj”*, Brno 1968, на стр. 107).

⁶⁵ *Op. cit.*

⁶⁶ Марија Дејанова, *Към сравнението на предикативното определение в български и сръбохрватски език*, Славистичен сборник, София 1973, 33—48.

⁶⁷ *Op. cit.*

⁶⁸ Ови се радови овде не наводе са претензијом о потпуности списка. Али одбрани су не само као најважнији, већ и као оно што је досада најисцрпније написано из области о којој се ради.

⁶⁹ *Op. cit.*, на стр. 73.

реченица **сїюји лењо* није (зато што ту таквог испољавања нема), дотле у старијим текстовима постоје потврде и за ово друго: *O Lucile, NE STOJ LINO, prid cesara hod'mo smino* (Петар Хекторовић; *RJAK*, под речју *lijen*).

У сачуваним документима нашег старијег језичког стања *здраво* је један од најприсутнијих представника ове семантичке категорије прилога.⁷⁶ Налазимо га уз предикате различитог значења, опет по том принципу употребе друкчијем од данашњег: а *ѣ коудѣ овлада, тоудѣ си ходите пространо и здраво* (босански бан Матија Нинослав, I пол. XIII века; *MS*, на стр. 24), *ZDRAVO nam svude HODI i VESELO domom DOJDI* (Петар Хекторовић; *RJAK*, под речју *здраво*), *Milos tuj (će) dati bog, da ZDRAVO PORODIŠ* (Марин Држић; *RJAK*, под речју *здраво*), *Je li pravo, da se koje vas puk ini, a da STOJIŠ ti sam ZDRAVO* (И. Палмотић; *RJAK*, под речју *здраво*), итд. Распрострањеност овог прилога у ситуацијама о којима је реч у складу је са његовом живом употребом у својству предикатског лексичког језгра уз глагол *јесам* (*бићи*), о чему сам такође већ говорила (у раду *О њрилозима у вези са неким њиџолошким карактеристикама српскохрватске реченице*).

Језички материјал из периода до XIX века, сакупљен у нашим речницима, не даје повода за претпоставку да је у српскохрватском икада постојала конструкција типа пољског *siedzieć bos*⁷⁷. Оно мало примера до којих се могло доћи, а који документују исказивање овакве „пратеће околности”, редовно имају у одговарајућој синтаксичкој позицији придев: а *дрџи ми голн седе* (которски кнез Вук, XV век; *MS*, на стр. 545⁷⁸), *Nego hodim ja i dica bosa* (М. А. Рељковић, XVIII век; *RJAK*, под речју *ја*) и сл. Али већ Вуков *Српски рјечник* обавештава: „*іолоілавкѣ adv.* (у Рису) н. п. стоји . . .”. Тај податак преузима и *Речник српскохрватско-књижевној и народној језика*. Уз њега је наведен, под истом одредницом, и пример из текста Божидача Петрановића (штампаног у Млецима 1867 године): *И кое му драго лице сусрејавиши крстијанина не би край иџа ѡишло да му се не би іолоілавке до земљ ѡклонило*. Под речју *іолоілавкѣ*, у истом *Речнику српскохрватској књижевној и народној језика*, стоји и оваква реченица из језика Симе Милутиновића Сарајлије: *Онда іа . . . за ѡрви и јавни знак ѡкорносїи . . . іолоілавце сви редом изљубе у руку*. Као што

⁷⁶ Овај је облик био широко распрострањен у детерминативној служби „пратилачке околности” и другде на јужнословенском језичком терену. Уп. и данас у македонском језику: *сїои здраво на носете* — *Речник на македонскиој јазик со српскохрватски ѡлкувања*, изд. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков”, Скопје 1966, под речју *сїои*.

⁷⁷ О томе колико је српскохрватском језичком осећању страна таква конструкција говори индиректно и чињеница да је Александар Белић, у излагању које је у првом реду намењено домаћем стручњаку, указао на постојање ове конструкције као на нешто не сасвим обично: „Има језика који би у реченици као што је *Девојка је дошла боса* претворили *боса* у прилог *босо* (исп. у пољском језику *Chodzę bos* = „идем бос” и сл.)” — А. Белић, *О језичкој ѡриподи и језичком развїтку* I, Београд 1941/45, на стр. 456.

⁷⁸ То је уједно једини пример који се наводи под одговарајућом одредницом у Даничићевом *Речнику из књижевних сїарина српских* (Београд 1863). *RJAK* (под *go*) бележи да се податак о постојању прилога *gđo* налази „у Belinu гјеџнику . . . и у Bjelostjenčevu”, без документације примерима.

јололава, према ономе што значи, стоји у релацији са *јо* (*нај*) и *бос*, тако би и *јололавање* (*-це*) требало да се повезује са *јоло* (*најо*) и *босо*. Није, према томе, искључено да ће будућа истраживања народних говора изнети на видело још евидентније трагове постојања синтаксичке конструкције о којој је реч на српскохрватском језичком терену. С друге стране, не би требало затварати очи ни пред следећом чињеницом. Конструкција *јололавање сјоји*, коју бележи Вук, дата је ван ширег контекста, тако да се не зна каква је, у ствари, функција прилога у односу на глагол. Наиме, ту су у принципу подједнако могуће две интерпретације, једна без начинске детерминације, друга са њом: (1) „он стоји; он је (при том) гологлав”; (2) „он стоји ОНАКО КАКО ОДГОВАРА ЦЕРЕМОНИЈАЛНИМ ПРОПИСИМА: гологлав”. За остала два наведена примера у обзир долази, очигледно, ова друга интерпретација у којој је релевантна церемонијалност вршења радње: „поклонити се до земље ОНАКО КАКО ОДГОВАРА ЦЕРЕМОНИЈАЛНИМ ПРОПИСИМА: остајући (при том чину) гологлав”, односно „изљубити некога у руку ОНАКО КАКО ОДГОВАРА ЦЕРЕМОНИЈАЛНИМ ПРОПИСИМА: остајући (при том чину) гологлав”. За осветљавање проблема који овде разматрамо било би од одсудног значаја прибављање сигурних потврда о постојању и конструкција типа *јололавање сјоји* у поменутој интерпретацији (1), дакле таквих у којима прилог има искључиво значење „пратећс околности”.

Друкчију, живљу употребу прилога у старијим епохама илуструју и примери у којима овај облик затичемо у синтаксичкој позицији у којој се у стандардном српскохрватском доследно јавља прилог времена садашњег: *Zašto ja HROMO* (данас: *храмајући* — М. И.) *GREDEM, oše?* (Ardele Della Bella, XVIII век; *RJAK*, под речју *hrom*), односно номинална конструкција са предлогом *s* и инструменталом: *Bolesno i SUZNO* (данас: *sa suzama* [у очима] — М. И.) *UZDIŠUĆI* (Anton Kadčič, XVIII век; *RJAK*, под речју *bolestan*).

Подсетила бих овде и на чињеницу, на коју сам једном другом приликом већ скренула пажњу⁷⁹, да је домену прилошке употребе припадала у старијем језику чак и она синтаксичка позиција у којој данас стоји искључиво придев конгруирајући својом парадигматском формом с именицом у зависном падежу (*видети ја живој и здравој, зашећи ја веселој* и сл.). Примери с прилогом су (релативно) бројни, потичу са разних делова српскохрватске језичке територије и из разних векова⁸⁰; уп.: *дан бѣ шврѣсти те з'раво* (1320. година, краљ Милутин, *Пов.*, на стр. 43), *дан бѣ да се пиѣние шврѣте ви з'раво и почтено* (1404. година, Дубровник; *Пов.*, на стр. 276), *Da bog da setuj i vsakomu pisaniju obrešti vi živo i zdravo i veselo* (1501. године, Ахмет-паша; *RJAK*, под речју *zdravo*), *ако да вога здраво да ваѣ донесе* (1618. године, монаси манастира

⁷⁹ В. О *ѣрилозима* у вези са неким *ѣиѣолошким* карактеристикама *српскохрватске реченице*.

⁸⁰ Ни у XIX веку оваква прилошка употреба није била потпуно ишчезла са гла народних говора — в. пример из језика Марка Миљанова који се наводи у раду *О ѣрилозима* у вези са неким *ѣиѣолошким* карактеристикама *српскохрватске реченице*.

Хиландара; MS, на стр. 560), *Ki te stvorih od ništare ... čuvah, držah zdravo* (Јеролим Каваџин, почетак XVIII века; *RJAK*, под речју *zdravo*) и сл. Оваква ситуација већ по себи довољно речито говори о томе да је прилог некада био у много широј употреби него што је то данас. Питање које се одмах намеће гласи: како је некада стајало са одговарајућом употребом придева? На то се питање не може исцрпно одговорити без претходних детаљнијих истраживања старијег језичког стања, што ми себи овом приликом нисмо поставили у задатак. Једно је, међутим, несумњиво: придев се и у старијем језику понашао конкуретно према прилогу. Има доказа чак и за то да су се, понекад, у истој реченици једнога писца, уз исти глагол, нашла оба граматичка решења, и прилошко и придевско. Тако, на пример, Босанац Михајло Радњић изјављује: *Neće bog, da živeš ZLOVOLNO, nego VESELO i RADOSTAN* (1683. година; *RJAK*, под речју *zlovoljan*), а његов земљак из нешто познијег времена, Петар Филиповић, узвикује: *Misnik vrlo NEVESELO staše ... stoj VESELO!* (1750. година; *RJAK*, под речју *stati*). Располажемо, поред осталог, и податком о томе да се још у XVI веку, у Дубровнику и на чакавском терену, један исти глагол могао комбиновати и са прилошком и са придевском верзијом придодате му лексичке јединице. Тако, рецимо, тројица Дубровчана, Никола Димитровић, Мавро Ветранић и Марин Држић, потврђују постојање конструкције *stoјajћи приправно: Toga sić ima svaki nas u svako doba PRIPRAVNO STOJATI* (Н. Димитровић; *RJAK*, под речју *pripravan*), *Lav ... STOJI s istoka PRIPRAVNO, da rimsko posvoji gospoство* (М. Ветранић; *RJAK*, под речју *pripravan*), *Svi STOЈTE PRIPRAVNO, er ćete vidjet to dijete prislavno* (М. Држић, *RJAK*, под речју *pripravan*), док је из језика Арканђела Гучетића забележена одговарајућа конструкција с придевом: *STOЈMO PRIPRAVNI, er ne znamo časa ni hipa, kad ćemo biti zazvani* (А. Гучетић, *RJAK*, под речју *pripravan*); Марко Марулић пише *DOŠAL SI ZDRAV domom ...* (*RJAK*, под речју *zdrav*), а Петар Хекторовић *ZDRAVO nam svude HODI i VESELO domom DOJDI* (*RJAK*, под речју *zdrav*); итд.

Очевидно је кроз претходне векове већ текао процес (у једној дијалекатској зони, вероватно, нешто брже, у другој нешто спорије) који у свом данашњем исходу даје предност придеву као немаркираној категорији у односу на маркираног парњака — прилог, бар што се тиче стандардног језика. У поређењу, на пример, са савременим чешким, за који је, као што смо видели, утврђено иновирано форсирање употребе прилога, српскохрватски је прошао кроз сасвим супротну еволуцију. Ова чињеница има одређени значај за синтаксичку типологију словенских језика.

Миљка Ивић

Summary

Milka Ivić

ON SERBO-CROATIAN „MANNER ADVERBS”

The author points out the fact that predicate adverbs are used to modify either (1) the emergence „on the scene” of the action (*he remarked UNEXPECTEDLY, he asked AGAIN, etc.*) or (2) its performance (*he moves SLOWLY, he STUBBORNLY denied everything etc.*). Being unaware of such a theoretical distinction, grammarians as a rule classify Slavic modifiers of type (1) together with the modifiers of type (2) labelling them inconsistently either as manner adverbs or as temporal adverbs.

The author restricts her analysis to case (2). She states the principles by which different types of „manner” modification come to evidence. In addition, she gives a survey of the changes concerning the use of those modifiers which took place during the evolution of Serbo-Croatian.

ФРАГМЕНТ МОДЕЛИ РУССКОГО ПОВЕРХНОСТНОГО СИНТАКСИСА

ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫЕ КОНСТРУКЦИИ

В настоящей работе предлагается поверхностно-синтаксическое описание **определятельных конструкций** русского языка, т.е. словосочетаний „существительное + адъектив (прилагательное или причастие)“ типа *высокая ель, полученный ответ*, а также ряда других выражений, основной особенностью которых является наличие согласования между их членами по роду, числу и падежу. Исходным материалом для работы являются письменные тексты нейтрально-деловой прозы без учета просодических явлений. Описание строится на теоретических принципах модели „Смысл \Leftrightarrow Текст“ — в первую очередь, ее поверхностно-синтаксического компонента — и является непосредственным продолжением статей Иомдин—Мельчук—Перцов 1975 и Иомдин—Перцов 1975, к которым наша работа тесно примыкает как с точки зрения содержания, так и композиционно.¹ Основной частью описания является перечень синтагм, задающих указанные конструкции. Все приводимые ниже синтагмы используются в блоке синтаксического анализа/синтеза разрабатываемой в „Информэлектро“ системы французско-русского автоматического перевода.

* *
* *

Наше изложение строится по следующей схеме. Сначала дается краткий содержательный обзор рассматриваемых синтаксических конструкций и определяется набор поверхностно-синтаксических отношений (ПСО), вводимых для их описания. После этого приводится полный перечень синтагм, посредством которых описываются данные конструкции, снабженный неформальными комментариями и примерами. В конце статьи дается указатель условных обозначений, морфологических характеристик и синтаксических признаков, используемых в синтагмах.

¹ Основные понятия и термины, используемые в поверхностно-синтаксическом компоненте модели „Смысл \Leftrightarrow Текст“, читатель найдет в работах Мельчук 1974, Мельчук—Перцов 1973, 1975. Описанию отдельных фрагментов русского поверхностного синтаксиса посвящены, кроме того, работы Саввина 1976, Иомдин 1978.

I.

Предметом рассмотрения настоящей статьи являются русские конструкции с согласованными адъективными определениями — такие бинарные словосочетания, зависимым членом которых является адъектив в полной форме, согласующийся с главным членом — существительным или другим адъективом — по роду, числу и падежу, а также с числительным — по падежу (в этом последнем случае адъектив должен быть во множественном числе и, следовательно, не имеет категории рода). Очевидными примерами таких конструкций являются выражения следующих трех типов:

(i) *большой* <- *дом*; *дождь*, *прошедший* [*недавно*];

(ii) *каждый* <- *второй*; *некоторые* [*из программистов*], *понимавшие* [*сложность проблемы*];

(iii) *указанные* <- *три* [*особенности*].

Для наших целей оказывается целесообразным рассматривать в качестве согласования не только простое совпадение значений рода, числа и падежа у главного и зависимого членов конструкции, но и более сложное соответствие этих значений в нескольких особых случаях, а именно:

(iv) при наличии у существительного — вершины определительной конструкции — зависимого числительного типа *два*, *три*, *четыре* в им. или вин. падеже — *два* *добрых* [= мн. род] *друга* [ед, род]; *четыре* *голые* [= мн, им] *стены* [= ед, род];

(v) при наличии у существительного — вершины конструкции — сочинительных или комитативных слуг — *мои* [= мн, им] *чемодан* [= ед, им], *рюкзак* и *корзина*; *спелыми* [= мн, тв] *арбузом* [= ед, тв] и *дыней*; *отец* [= ед, им] с *сыном*, *молчавшие* [= мн, им] [*всю дорогу*];

(vi) при наличии у адъектива — зависимого члена конструкции — сочинительных слуг — *красный* [= ед, им], *синий* и *белый* *кубики* [= мн, им];

(vii) в случае, когда существительное — главный член конструкции — таково, что допускает при себе определение в другом роде — *наша* [= жен] *знакомая* < *врач* [= (муж)] — или числе — *эти* [= мн] *миллион* [= ед] [*долларов*].

Конструкции типов (iv)—(vii) мы будем описывать посредством тех же самых синтагм, что и конструкции с „нормальным” согласованием типов (i)—(iii); что же касается самого согласования (= соответствия нужных характеристик у членов словосочетания), то его наличие или отсутствие устанавливается в системе поверхностного синтаксиса от-

дельно от синтагм с помощью особого механизма — оператора согласования СОГЛ_{А(S)}.²

Помимо конструкций (i)—(vii), в статье будут рассмотрены также две более сложные — небинарные — конструкции, члены которых, не будучи связаны друг с другом непосредственной синтаксической зависимостью, тем не менее должны быть согласованы по роду, числу и падежу (согласованные слова выделены):

(viii) обособленные определения с повторяющимися предлогами: *На Петю, на старшего, никто не обращал внимания; Даже для него, для больного, не сделали исключения* (необособленные определения в выражениях типа *во поле во чистом или на зеленом на лугу* явно выходят за рамки нейтрально-деловой прозы);

(ix) конструкции со сравнительным союзом: *Мама, как самой опытной из нас, поручили вести группу; Старик вел себя как <словно, будто> маленький; Проблема как таковая состоит в том, что . . .*

Конструкции последнего, девятого, типа не относятся к определительным, и рассмотрение их, строго говоря, не входит в задачу настоящей статьи. Для них, тем не менее, сделано исключение, ввиду того, что это единственный³, насколько известно автору, тип конструкций, которые требуют согласования существительного и адъектива в роде, числе и падеже и при этом не являются определительными.

В этой связи необходимо сделать одно важное замечание. Говоря о согласовании двух лексем, следует иметь в виду не любое соответствие их характеристик, хотя бы и удовлетворяющее определенному образцу, а лишь такую ситуацию, когда это соответствие оказывается ориентированным, т.е. когда в пределах некоторой синтаксической конструкции характеристики одной лексемы строго обусловлены характеристиками второй. На этом в общем-то очевидном факте, вероятно, не следовало бы задерживать внимание, если бы нам требовалось только отграничить „настоящее“ согласование от случайного совпадения характеристик в выражениях типа *отсутствие экземпляра нужного формата* или *с заведующей новой прачечной*, где выделенные слова имеют одинаковый род, число и падеж. Дело в том, однако, что встречаются ситуации, когда констатировать отсутствие или наличие согласования определенного типа не так просто. В частности, в русском языке имеется несколько синтаксических конструкций, которые, как и конструкции типа (ix), не являются определительными и в то же время содержат существительное и адъектив, род, число и падеж которых совпадают; ср., например, фразы а) *Эта книга интересная; Мляч был красный*; б) *Петр бежал по Сокольникам почти голый*; в) *Его почитают за старшего*; *Все принимали учителя за сумасшедшего* и др. Однако между этими выражениями и конструкциями типа (i)—(ix) имеется следующее

² Подробное описание этого оператора дается в работе Иомдин 1978.

³ Если не считать сугубо разговорных выражений типа *Его привели пьяного*, которые здесь игнорируются.

принципиальное различие: во всех таких случаях падеж прилагательного определяется не падежом существительного, а другими факторами: в случае а) — управлением глагола-связки; в случае б) — свойством ряда глаголов (в том числе глагола *бегать*) иметь в качестве зависимого так называемый субъектно-копредикативный член в им. падеже; в случае в) — управлением предлога *за*. Таким образом, соответствие падежей прилагательного и существительного во всех примерах типа а) — в) оказывается случайным, и мы не можем усматривать здесь согласования интересующего нас типа.

Стоит отметить, что в примерах а) — в) имеет место другой тип согласования адъектива с существительным — по роду и числу; т.е. тот же самый тип согласования, что и в случаях *Матрица оказалась вырожденной; считали Колю странным; девушка, с которой встретился Иван* и т.д. Все такие конструкции остаются за пределами нашего изложения.

В нашей работе не будут также рассматриваться конструкции с так называемыми несогласованными определениями (*человек высокого роста, пиджак в клетку, брюки клеш, дом, в котором я живу* и т.д.); эти конструкции описываются посредством атрибутивного ПСО.

Для представления конструкций с (согласованными) определениями предлагается использовать три ПСО: определительное, описательно-определяющее и аппроксимативно-порядковое.

По соображениям места мы не будем подробно аргументировать этот набор ПСО; ограничимся лишь двумя следующими замечаниями.

1. Определительное vs. описательно-определяющее ПСО. Рассмотрим предложения (1)–(4):

- (1а) Тяжело раненных [Y] офицеров [X] отправили в тыл.
- (1б) Тяжело раненных [Y], офицеров [X] отправили в тыл [≈ ‘офицеров отправили в тыл, поскольку они были тяжело ранеными’].
- (2а) Воинственные [Y] римляне [X] покоряли целые народы.
- (2б) Воинственные [Y], римляне [X] покоряли целые народы [≈ ‘римляне покоряли целые народы, поскольку они были воинственными’].
- (3а) Третье положительное [Y] решение [X] было получено по методу Фурье [≈ ‘третье из положительных решений ...’].
- (3б) Третье, положительное [Y], решение [X] было получено по методу Фурье [≈ ‘третье и притом положительное решение ...’].

- (4а) *Приводим еще один не использующий [Y] правила умножения вывод [X] теоремы Лапласа*⁴ [\approx '... еще один из выводов, не использующих, как и прочие выводы, правила ...'].
- (4б) *Приводим еще один, не использующий [Y] правила умножения, вывод [X] теоремы Лапласа* [\approx 'еще один вывод, не использующий, в отличие от прочих выводов, правила ...'].

Как нетрудно видеть, эти предложения попарно не синонимичны. Таким образом, формальным синтаксическим различиям (пунктуация) здесь соответствуют смысловые различия; отсюда следует, что и поверхностно-синтаксические представления (ПСП) подобных предложений должны быть разными. Чтобы получить в таких случаях разные ПСП, достаточно располагать разными ПСО для описания синтаксической связи между определяемым словом *X* и определением *Y*; в соответствии с этим мы будем пользоваться в этих целях — аналогично тому, как это было сделано в Мельчук — Перцов 1975 для английского языка — двумя ПСО: определительным в предложениях типа а) и описательно-определятельным в предложениях типа б); ср. *воинственные* ← определительное

описат.-определятельное	←
↓	↓
описательное	←
↓	↓
опред	←
↓	↓
оп — опред	←

*ующий правила вывод и еще один, не использующий правила, вывод.*⁵

Здесь необходимы два небольших комментария.

Первый комментарий касается семантических различий между этими двумя ПСО. Мы не намерены подробно анализировать эти различия: такой анализ не имеет прямого отношения к задаче данной статьи и увел бы нас далеко в сторону. Следует тем не менее отметить, что смысловые различия связаны здесь, в частности, с противопоставлением **рестриктивного** (выделительного) и **квалификативного** (описательного) употреблений слов (в нашем случае прилагательных — определений⁶), а именно: если между определяемым словом *X* и определением *Y* устанавливается описательно-определятельное ПСО, то *Y* — всегда квалификативное определение. Что же касается определительного ПСО, то оно безразлично к этому противопоставлению и может оформлять как рестриктивные, так и квалификативные определения.

⁴ Пример заимствован из работы Санников 1963.

⁵ Альтернативное решение — иметь в ПСП в таких случаях отдельный компонент „обособленность” — предлагается в Урысон 1978.

⁶ Соотношение рестриктивного и квалификативного в языке — давняя и достаточно традиционная тема лингвистических исследований. Это соотношение подробно обсуждается в английских и французских грамматиках (в т.ч. школьных). Стройное изложение проблемы имеется в книге Jespersen 1942; из более новых работ укажем Quine 1960; 110 и сл., Иорданская 1967, Vendler 1967, Падучева 1974: 134 и сл.

Коротко поясним, что имеется в виду. Под рестриктивным определением к слову *X* обычно понимают такое определение, которое выделяет некоторое подмножество (быть может, одноэлементное) из множества объектов *X*; квалификативное определение никакого подмножества не выделяет, а сообщает некоторый признак всем рассматриваемым объектам *X*. С этой точки зрения определительные — но не описательно-определятельные! — конструкции, как правило⁷, могут пониматься двояким образом, ср. *Мудрые жители Помпеи успели покинуть опасное место*: а) \approx 'Те жители Помпеи из множества всех жителей Помпеи, которые являлись мудрыми, успели покинуть опасное место'; б) \approx 'Жители Помпеи — а все они были мудрыми — успели покинуть опасное место'. (Разумеется, в реальном тексте такая неоднозначность присутствует далеко не всегда; обычно она снимается контекстом — ср. примеры (3а) и (4а), — а в устной речи и просодикой — ср. *красные шары, а не кубики vs. красные шары, а не зеленые.*) Описательно-определятельные конструкции всегда допускают только одну — квалификативную — интерпретацию.

Второй комментарий касается соотношения описательно-определятельных конструкций с обособленными определениями. Обособление определений (как, впрочем, и других членов предложения) бывает двух сортов: значащее и формальное. Примерами значащих обособлений могут служить фразы (1б) — (4б); примерами формальных обособлений — все случаи, когда знаки препинания расставляются автоматически в соответствии с теми или иными орфографическими правилами и не несут семантической нагрузки: сюда относится, например, обособление постпозитивного причастного оборота. Формальное обособление, в отличие от значащего, не влияет на рестриктивный/квалификативный характер определения, ср. синонимичные фразы

(5) *Любящие свой суровый край северяне возражали против постройки плотины и*

(6) *Северяне, любящие свой суровый край, возражали против постройки плотины,*

допускающие как рестриктивное, так и квалификативное осмысления. Описательно-определятельное ПСО мы будем использовать для представления определятельных конструкций со значащим обособлением, и только для таких конструкций. Конструкции с формальным обособлением будут описываться посредством собственно определятельного ПСО.

2. Определятельное vs. аппроксимативно-порядковое ПСО.

Для представления конструкций с постпозитивным определением, выра-

⁷ Исключения составляют определятельные конструкции с типичными рестриктивами и типичными квалификативами. Примерами первых могут служить порядковые прилагательные, ср. однозначно понимаемое *четвертая страница, восьмой дом от угла* и т.д.; примерами вторых — прилагательные типа *чертов, проклятый, пресловутый*, ср. *Проклятый зуб не давал мне покоя при невозможности *Покоя не давал мне только проклятый зуб, а все остальные зубы были в полном порядке*; вообще эти оценочные прилагательные не могут нести логического ударения и всегда находятся в теме высказывания.

женным порядковым прилагательным (*числа пятого* [\approx 'примерно пятого числа'], *веке* \leftarrow *в восемнадцатом* [\approx 'примерно в восемнадцатом веке' и т.д.] целесообразно ввести отдельное ПСО: такие конструкции со значением приблизительного порядка как формальными средствами (порядок слов), так и по смыслу противопоставлены определительным конструкциям типа *пятого числа, в восемнадцатом веке* и т. д. Данное ПСО удобно называть аппроксимативно-порядковым по аналогии с аппроксимативно-количественным ПСО, используемым для описания конструкций со значением приблизительного количества — *дней пять, шагов с восемнадцати* и т. д., противопоставленных количественным конструкциям типа *пять дней, с восемнадцати шагов* (Мельчук 1978). Между определительным и аппроксимативно-порядковым ПСО соотношение точно такое же, как между количественным и аппроксимативно-количественным ПСО.

Из сказанного вытекает, что для описания конструкций с определениями необходимо располагать как минимум тремя ПСО; мы предполагаем, что этот набор ПСО является также достаточным, однако, аргументацию этого тезиса, опять-таки в целях экономии места, мы оставляем полностью в стороне.

Прежде чем приступить к характеристике самих синтагм, дадим беглый содержательный обзор определительных, описательно-определятельных и аппроксимативно-порядковых конструкций.

В качестве главного члена **определятельной** конструкции могут выступать:

- 1) существительные (кроме местоименных):

высокий \leftarrow ^{опред} *юноша*; *новосибирский* \leftarrow *поезд*; *все эти* \leftarrow ^{опред} *принципы*;
 \leftarrow ^{опред} *книжка, забытая в вагоне*;

- 2) числительные:

первые \leftarrow ^{опред} *пять (из) правил*; *те* \leftarrow *трое*; *рассмотренные выше десять критериев*;

- 3) прилагательные:

- (i) в элективных конструкциях:

\leftarrow ^{опред} *последний из этих способов, удовлетворяющий условию проективности*;

- (ii) при окказиональной субстантивации:

длинный красный карандаш и короткий \leftarrow ^{опред} *синий*;

(iii) в произвольной синтаксической позиции (в случае, когда определением является прилагательное особого типа):

такой \leftarrow ^{опред} *интересный, какая* \leftarrow *хорошая книга, самый* \leftarrow *лучший способ из перечисленных; каждый* \leftarrow *третий*.

В качестве главного члена **описательно-определяющей** конструкции могут выступать:

1) существительные (включая местоименные):

описат-опред

↓ ↓ ↓ ↓

высокий и стройный, юноша нравился всем; смущенная, она отвернулась;

описат-опред

↓ ↓

все признаки — как синтаксические, так и морфологические;

2) числительные:

описат-опред

↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓

Высокие и стройные, эти четверо юношей нравились всем; Трём кораблям
удалось уйти, а остальные шесть — голландские — затонули в нескольких
милях от берега;

3) прилагательные в элективных конструкциях и при окказиональной субстантивации:

описат-опред

↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓

Первое из решений, положительное, и второе, нулевое, были получены
по методу Фурье.

В качестве зависимого члена определяющей и описательно-определяющей конструкций могут выступать прилагательные и причастия в полной форме:

опред

↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓

красный цветок; моя лучшая ученица; большие и маленькие
окружности; все партии; лоренцово сокращение; Борина

опред

↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓

мама; Гоголевский бульвар; наш милый старый деревянный
дом; 13-я Парковая улица; письмо, отправленное вчера;

оп-опред

↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓

*усталые, голодные, охотники ... [или усталые, голодные, охотники ... :
мы предпочитаем допускать в подобных конструкциях оба альтернативных
синтаксических описания, поскольку в противном случае в сочинительные или в описательно-определяющие синтагмы — в зависимости
от того, какое из двух описаний будет выбрано — придется ввести ряд
громоздких и неестественных ограничений].*

В одном случае зависимым членом описательно-определятельной конструкции может быть предлог: *Даже с ним, с бедным, не посчитались* (см. п. viii на стр. 21).

В качестве главного члена аппроксимативно-порядковой конструкции выступают существительные; в качестве зависимого члена — порядковые прилагательные:

От перекрестка это дом $\xrightarrow{\text{аппрокс-порядк}}$ *восьмой*; *Я стал догадываться,*
 $\xrightarrow{\text{аппрокс-порядк}}$ *кто убийца, уже страницы* $\xleftarrow{\text{предл}}$ *с пятнадцатой.*

Теперь мы можем перейти непосредственно к перечню синтагм.

II.

A. Определительные синтагмы (1—7)

Определительное ПСО является повторимым.

1. Существительное с препозитивным определением

<p>X (S, не мест)</p> <p>•</p> <p>↓ определительное $\Leftrightarrow Y_n + \dots + X$</p> <p>•</p> <p>Y (A) не кр, не сравн, n(V) прич, не кр, n</p>	<p>1) СОГЛ_{A(S)}(Y, X);</p> <p>2) если X $\xrightarrow{\text{сочин}}$ Q или Y $\xrightarrow{\text{сочин}}$ R, то n(Y) = n'(Y);</p> <p>3) если не X $\xrightarrow{\text{сочин}}$ Q и не Y $\xrightarrow{\text{сочин}}$ R, то n(Y) = Λ;</p> <p>4) если X $\xrightarrow{\text{колич}}$ Z, то не ... $\supset Z$;</p> <p>5) если Y = КАЖДЫЙ, то не Z $\xleftarrow{\text{опред}}$ X(A, порядк)</p>
---	--

Пояснения

i) Помета „S, не мест” при X-е означает, что вершиной конструкции могут быть любые существительные, кроме личных местоименных (я, ты, он и т. д.), которые не допускают при себе определений. Сочетания типа „в четырехлетнюю меня” (М. Цветаева) выходят за рамки нейтральной прозы и не рассматриваются.

ii) Пометы „не кр” и „не сравн” при Y-е отвергают адъективы в краткой форме и сравнительной степени, которые не могут быть определениями. Устаревшие и фразеологические обороты со склоняемыми

краткими прилагательными типа *бел-горюч камень, на босу ногу, средь бела дня* и т. д. нами вообще не рассматриваются. Сочетания типа *книга поинтереснее, [видел ли ты когда-нибудь] девушку красивее и умнее* и т. п. описываются атрибутивным, а не определительным ПСО; что касается прилагательных *лучший, худший, больший, меньший, высший, низший*, то их разумно считать не сравнительными, а положительными формами: во-первых, в силу их изменяемости, а, во-вторых, вследствие отсутствия у них некоторых типичных свойств компаративов; ср. *лучше меня vs. *лучший меня, ниже на три сантиметра vs. *низший на три сантиметра* и т. д. (выражения типа *огромнейший первого камень схватил* 'схватил камень, огромное, чем первый' представляются совершенно устаревшими).

Требование, чтобы адеквативы — определения были в полной форме и не в сравнительной степени, является общим для всех синтагм и далее не комментируется.

iii) Условие 1 требует, чтобы выполнялось необходимое соответствие морфологических характеристик главного и зависимого членов синтагмы. Это соответствие оформляется посредством оператора $COGL_{A(S)}$ (см. стр. 21).

iv) Условия 2 и 3 устанавливают соответствие между информацией о числе прилагательного, помещенной в ГМП, и аналогичной информацией, помещаемой в ПСС. В большинстве случаев число прилагательного является чисто согласовательным, обрабатывается оператором $COGL_{A(S)}$ и в ПСС не сохраняется, т. е. $n = \Lambda$ (условие 3). В особых конструкциях, когда у определяемого или у определения есть сочинительные зависимые, число прилагательного становится семантически мотивированным (*белый потолок и стены vs. белые потолок и стены, электрическое и механическое устройства vs. электрические и механические устройства*) и должно переносится в ПСС, т. е. $n = n'$ (условие 2). Подробнее об этом см. Йомдин 1978.

v) Условие 4 исключает конструкции с препозитивными определениями к количественной группе (*эти пять признаков, указанные две формулы* и т. д.), для которых предусматривается особая синтагма (см. ниже).

vi) Условие 5 отвергает конструкции типа *каждый десятый солдат*, которые также описываются отдельной синтагмой.

Примеры

(1) *На квадратном [Y₁] экране [X₁] изображены прямоугольный [Y₂] треугольник [X₂] и окружность большого [Y₃] радиуса [X₃].*

(2) *Непосредственной [Y₁] задачей [X₁] лингвистики считается лишь построение формальных [Y₂] моделей [X₂] способности носителя*

языка производить и понимать бесконечное $[Y_3]$ множество $[X_3]$ правильных $[Y_4]$ предложений $[X_4]$, но не построение моделей реальной $[Y_5]$ речевой $[Y_6]$ деятельности $[X_5, X_6]$.

(3) В таком $[Y_1]$ особом $[Y_2]$ случае $[X_1, X_2]$ разложенный $[Y_3]$ слева символ $[X_3]$ не стирается [для прилагательного такой в степенном значении предлагается другая синтаксическая трактовка; см. синтагму 6].

(4) Все $[Y_1]$ эти $[Y_2]$ случаи $[X_1, X_2]$ рассматриваются в 8-й $[Y_3 = (A, \text{порядк}, \text{цифр})]$ главе $[X_3]$.

(5) Дядин $[Y_1]$ дом $[X_1]$ помещался на Весенней $[Y_2]$ улице $[X_2]$.

(6) В комнате стояли три небольшие $[Y_1]$ табуретки $[X_1]$ и два чьих-то $[Y_2]$ письменных $[Y_3]$ стола $[X_2, X_3]$.

(7) В поступившей $[Y_1]$ сегодня партии $[X_1]$ каждый \leftarrow ^{опред} второй $[Y_2]$ холодильник $[X_2]$ оказался бракованным [см. синтагму 6].

(8) Имеется три зеленых $[Y]$ карандаша $[X]$, четыре \leftarrow ^{колич} красных и один короткий \leftarrow ^{опред} синий [ср. синтагму 5].

2. Существительное с постпозитивным определением

X (S, не мест)

опредительное $\leftrightarrow X + \dots + Y_n$

Y (A не презпоз!, не заглави), не кр, не сравн,
n/(V) прич, не кр, n

1) СОГЛ_{A(S)} (Y, X);

2) если X $\xrightarrow{\text{сочин}}$ Q или Y $\xrightarrow{\text{сочин}}$ R, то n (Y) = n' (Y);

3) если не X $\xrightarrow{\text{сочин}}$ Q и не Y $\xrightarrow{\text{сочин}}$ R, то n (Y) = Λ ;

4) обычно⁸:

а) X = (постопр) или

б) Y \xrightarrow{r} Z или

в) Y = (постпоз) или

г) Y = (порядк) или

д) Y = (классиф) или

е) Y \in \mathfrak{Y} ;

5) если Y \xrightarrow{r} Z и r \neq сочин/кол-вспом, то зпт \dot{Y} зпт;

6) \triangle : возможно X + ... + Z + ... + Y

⁸ В системе поверхностного синтаксиса, разрабатываемого в „Информэлектрон“, используется упрощенный вариант этой синтагмы, не апеллирующий к модальному квантору „обычно“ и к сведениям о коммуникативной организации предложения. Аналогичные упрощения сделаны и в других синтагмах, использующих эти понятия.

Пояснения

i) О пометах „не мест”, „не кр”, „не сравн”, об условиях 1—3 см. пояснения *i—iv* к синтагме 1.

ii) Помета „не препоз!” при Y-е исключает конструкции с прилагательными, которые могут быть только препозитивными определениями (этим прилагательным приписывается синтаксический признак „препоз!”); ср. *ученый, чьи ←опред работы . . .*, но не **ученый, работы чьи . . .* Такие конструкции описываются синтагмой 1.

iii) Помета „не заглавн” при Y-е исключает сочетания типа *улица Весенняя*, для которых предусмотрена другая синтаксическая трактовка. См. об этом комментарий 3 на стр. 33.

iv) В условии 4 самым приблизительным и конспективным образом перечислены возможные типы постпозитивных определений к существительному. Обычно постпозитивными бывают:

а) определения при местоименных существительных — типа *что-нибудь, всё* и т. д.: *все ←опред лучшее, чего-нибудь ←опред новенького, ничему ←опред хорошему* (таким существительным приписывается синтаксический признак „постопр”). При этих существительных, как правило, бывают только постпозитивные определения;

б) распространенные определения: *квадрат, ←опред равновеликий ←опред треугольнику ABC; ←опред пассажиров, ←опред прибывших ←опред рейсом 174*;

в) определения — местоименные прилагательные: *правила ←опред эти, дом ←опред наш < мой, твой, ваш >* (таким прилагательным приписывается синтаксический признак „постпоз!”);

г) определения — порядковые прилагательные: *часть ←опред первая; в главе ←опред восьмой* (не путать с аппроксимативно-порядковыми конструкциями; ср. *главе в восьмой*);

д) определения в составе терминов — обозначений элементов некоторой классификации: *черепаха ←опред гигантская, пальто ←опред зимнее, лопух ←опред большой, волчанка ←опред эритематозная, водка ←опред особая, стали ←опред легированные* (прилагательным в таких случаях предлагается приписывать синтаксический признак „классиф”). См. об этом комментарий 2 на стр. 32;

е) определения в конструкциях с „маркированной” коммуникативной организацией, когда определяемое находится в теме, а определение — в реме высказывания (ср. ниже примеры 8—11). Этот случай труднее всего поддается формальному описанию.

в) Условие 5 требует, чтобы распространенное постпозитивное определение выделялось запятыми; исключения составляют случаи однородных определений (*женщина умная и деловая, она пользовалась уважением*) и составных порядковых прилагательных (*в примере тридцать ← кол-вспом восьмом*).

и) В условии 6 фиксируется возможная непроективность, возникающая в конструкциях с особой коммуникативной структурой (ср. примеры 9—10).

Примеры

- (1) Я покажу тебе кое-что [$X = (\text{постопр})$] весьма интересное [Y].
атриб
- (2) Здесь используется всё [X] лучшее [Y], что появилось в радиоэлектронике в последнее время.
- (3) Детектирование осуществляется устройством [X], содержащим [Y] ^{1 компл} элемент с односторонней проводимостью.
- (4) Из 21 митрополита [X], занимавшего [Y] киевскую кафедру только эти двое были русскими.
- (5) „Отец [X] мой [$Y = (\text{постпоз})$], Андрей Петрович Гринев, служил при графе Минихе” (А. С. Пушкин).
- (6) Насосов [X] электровакуумных [$Y = (\text{классиф})$] было изготовлено на 20% больше, чем за тот же период прошлого года.
- (7) В первой части книги [X] 6-й [$Y = (\text{порядк, цифр})$] даются некоторые вспомогательные определения.
- (8) Что касается аномалий [X] семантических [$Y \in \mathfrak{A}$], то их должен выявлять особый компонент грамматики.
- (9) Иван был человеком [X_1] молодым [$Y_1 \in \mathfrak{A}$], нрава [X_2] доброго [$Y_2 \in \mathfrak{A}$] и открытого.
- (10) Роста [X] он был высокого [$Y \in \mathfrak{A}$].
- (11) Женщина [X] образованная [$Y \in \mathfrak{A}$] и умная, она это хорошо понимала.

Представляется необходимым особо подчеркнуть, что поверхностно-синтаксическое описание конструкций с препозитивными и постпо-

зитивными определениями к существительному, предложенное в синтагмах 1 и 2, носит в значительной степени условный и неокончательный характер. Здесь уместны следующие три комментария.

1. Описание пре- и постпозитивных определений посредством разных синтагм должно было бы, строго говоря, означать, что имеются безупречные правила выбора между препозицией определения к существительному и его постпозицией. К сожалению, сформулировать такие правила нам не вполне удалось. Дело в том, что условия относительного размещения определяемого и определения в русском языке — даже в нейтрально-деловом тексте — весьма трудноуловимы, и, что существенно, не слишком надежны: почти для всех типов конструкций с препозитивными определениями возможны практически тождественные им по смыслу конструкции с постпозитивными определениями. В то же время хорошо известно, что препозитивное определение в русском языке — в отличие, например, от французского — нейтрально, а постпозитивное, наоборот, маркировано (ср. нормальную фразу *Маленький мальчик играет* и периферийную [?]*Мальчик маленький играет* — имеются в виду, напомним, деловые тексты, а не поэтическая или разговорная речь, где постпозиция определения вполне обычна).

Стремясь отразить этот фундаментальный для русской грамматики факт, мы решили использовать для описания конструкций с определениями две синтагмы, указав в одной из них (см, условия 4 к синтагме 2) некоторые ситуации, когда постпозиция определения вполне допустима, но не наложив никаких ограничений на препозитивные определения; тем самым принимается, что всякий раз, когда возможно „хорошее” постпозитивное определение, возможно и „хорошее” препозитивное, но не наоборот. (Ср. в этой связи другой подход, развиваемый в работе Санников 1963, где предлагаются тонкие вероятностные правила выбора между препозитивными и постпозитивными распространенными определениями.) Таким образом, мы допускаем здесь известное огрубление истинного положения вещей; тщательный учет всех факторов, связанных с коммуникативной организацией фразы — это тема дополнительного исследования.

2. Отдельного комментария заслуживают терминологические выражения типа *черепаха гигантская*, *ревень обыкновенный* и т. п. Сравним, например, словосочетания (а) *черепаха гигантская* и б) *гигантская черепаха*. Смыслы у них, вообще говоря, различны: при „нормальной” коммуникативной организации фраз, содержащих такие словосочетания (т. е. при такой коммуникативной организации, при которой для обычных нетерминологических определений предпочтительна препозиция) (а) означает ‘вид черепахи’, а (б) имеет два значения: первое, совпадающее со значением (а) — ‘вид черепахи’, и второе — ‘очень большая черепаха’. Мы усматриваем у таких прилагательных особое „классификационное” значение, которое регулярно реализуется постпозитивно, и оформляем прилагательные в таких значениях посредством особого синтаксического признака „классиф”. Это решение вызывает, однако, определенные

сомнения: ведь подобное значение придется указывать для очень широкого класса прилагательных⁹ (см. любую канцелярскую книгу с перечнем каких-либо предметов). Альтернативным решением было бы использовать в таких сочетаниях разные ПСО (тем самым в (б) усматривалась бы синтаксическая омонимия, а не лексическая многозначность), что представляется автору не слишком правомерным. Для принятия окончательного решения и здесь, по-видимому, требуется дополнительное исследование.

3. В нашем описании в конструкциях *Весенняя улица, Горькое озеро* и т. п., где прилагательное обозначает название, усматривается определительное ПСО (см. пример 5 к синтагме 1); что же касается конструкций типа *улица Весенняя, озеро Горькое* и т. п., то здесь предпочтительнее, на наш взгляд, считать прилагательное не определением, а приложением. Во-первых, только в этих последних конструкциях возможно рассогласование существительного по роду (ср. *Восточный поселок — поселок Восточный*, но: *поселок Восточное — *Восточное поселок*). Во-вторых, такие конструкции имеют смысл и порядок слов, типичные для аппозиции (ср. *озеро Горькое* и *озеро Байкал*). В-третьих, такая трактовка обеспечивает однотипное описание синонимичных конструкций (а) типа *озеро Горькое, озеро Горького, озеру Горькому* и т. д. и (б) типа *озеро Горькое, озера Горькое, озеру Горькое* и т. д., различающимся только наличием/отсутствием согласования по падежу между главным и зависимым членом. Заметим, впрочем, что выбор — определение или приложение — здесь всего лишь вопрос удобства; возможно, что для окончательного решения понадобится дополнительная аргументация. В частности, отдельную проблему представляют конструкции с прилагательным в составе собственных имен (*Иван Грозный, князь Потемкин Таврический*), а также некоторые историзмы типа *Патриарх Московский, самодержец Всероссийский* и т. п.; для этих случаев предлагается пока также оставить синтаксическую трактовку с помощью аппозитивного ПСО.

⁹ Впрочем, многие типы прилагательных не будут иметь такого значения: ср. в частности, 1) местоименные прилагательные (*этот, такой, мой, ваш, какой-либо, некоторый, который, чей, всякий*); 2) притяжательные прилагательные (*отцов, дядин, Петин*); 3) прилагательные — отношения (*равный, подобный, эквивалентный, отличный, синонимичный*); 4) оценочные прилагательные (*дрянной, проклятый, глупый, порядочный*) и др. (Внимание автора на последние два типа прилагательных обратил Ю. Д. Апресян).

3. Числительное с препозитивным определением

$X_{(Num)}$
 • определительное $\Leftrightarrow Y_{mn} +$
 \downarrow
 • ... + X
 $Y_{(A)}$ не кр, не сравн/(V) прич, не кр

- 1) $X \neq 1$;
- 2) если $X = \text{ОДИН}$, то X $\xrightarrow{\text{КОЛ-}}$
 $\xrightarrow{\text{-ВСПОМ}}$ Z;
- 3) если $Y = (A)$, то $Y =$ (причисл)
 или $Y \xrightarrow{\text{r}}$ Z;
- 4) если $Y \neq \text{ЦЕЛЫЙ 2, ДОБРЫЙ 2, БИТЫЙ}$ или ($Y = \text{ЦЕЛЫЙ 2}$
 или $Y = \text{ДОБРЫЙ 2}$ или
 $Y = \text{БИТЫЙ}$ и $X \neq \text{им, вин}$),
 то $c(Y) = c(X)$;
- 5) если $Y = \text{ЦЕЛЫЙ 2}$ или
 $Y = \text{ДОБРЫЙ 2}$, или $Y =$
 БИТЫЙ и $X = \text{им/вин}$, то
 $Y = \text{род}$

Пояснения

i) О пометах „не кр”, „не сравн” см. пояснение ii) к синт. 1.

ii) Условия 1 и 2 указывают, что главным членом синтагмы не может быть числительное ОДИН (записанное как словом, так и цифрой), но может быть составное числительное, оканчивающееся на ОДИН, ср. *все триста один признак, эти 12351 доллар* и т. д.

iii) Условие 3 требует, чтобы прилагательное (но не причастие), определяющее числительное, либо принадлежало к особому синтаксическому классу (оформляемому с помощью синтаксического признака „причисл”) — ср. *данные 5 признаков*, но не **замечательные три стула*, — либо имело зависимые.

iv) Условия 4 и 5 задают соответствие падежей числительного и прилагательного: обычно их падежи совпадают, исключение же составляют случаи, когда определением является прилагательное *целый, добрый* или *битый* в соответствующем значении, ср. *прождал битых два часа; пожертвовал целыми <добрыми> [Y = тв] двадцатью [X = тв] тысячами vs. пожертвовал целых <добрых> [Y = род] двадцать [X = вин] тысяч.*

Примеры

- (1) Эти <те, твои, такие, любые, каждые, все, ...> [Y = (причисл)] десять [X] показателей были представлены в таблице.
- (2) Рассмотренные [Y] выше три [X] условия являются необходимыми и достаточными.
- (3) Все [Y₁] эти [Y₂] шесть [X₁, X₂] дефицитных приборов сразу же вышли из строя.
- (4) Для любых [Y] пяти [X] из этих множеств утверждение остается верным.
- (5) Вместо обычных [Y₁] 8 [X₁] — 10 минут троллейбус шел до метро целых [Y₂] двадцать пять [X₂].
- (6) „В комнату вошла Тройка — все [Y] четверо [X]” (А. и Б. Стругацкие).
- (7) Первые [Y₁] три [X₁] графы останутся незаполненными, а в остальных [Y₂] пяти [X₂] следует указать нужные номера.

4. Числительное с постпозитивным определением

X_(Num)

• определительное ⇔ X₀ +
↓
... + Y_{mn, c}

Y_(A) не кр, не сравн(V) прич, не кр

1) X ≠ 1

2) если X = ОДИН, то X $\xrightarrow{\text{кол-}}$
 $\xrightarrow{\text{-вспом}}$ Z;

3) если X $\xleftarrow{\text{колич}}$ W, то не
X + ... + Y + ... + W;

4) обычно: Y $\xrightarrow{\text{г}}$ U и г ≠ сочин;

5) если Y $\xrightarrow{\text{г}}$ U и г ≠ сочин, то
зпт \tilde{Y} зпт;

6) возможно \triangleleft : X + ... + Z +
 $\xrightarrow{\text{колич}}$
... \tilde{Y}

Пояснения

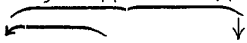
(i) О пометах „не кр”, „не сравн”, условиях 1 и 2 см. пояснения к синтагмам 1 и 3.

(ii) Условие 3 отвергает конструкции типа *три большие комнаты, три больших стола*, где прилагательное считается определением к существительному. Такие конструкции описываются синтагмой 1.

(iii) Условие 4 является условием предпочтения: обычно прилагательное — постпозитивное определение к числительному имеет несочинительные зависимости. Немногие исключения — например, постпозитивные определения, выраженные местоименными прилагательными (*два правила эти, пять рублей ваши* и т. п.) — по-видимому, находятся на грани литературной нормы и нами не учитываются.

(iv) Условие 5 требует обособления группы распространенного постпозитивного определения запятыми.

(v) Условие 6 фиксирует возможную ситуацию непроективности в случае, когда X входит в количественную группу Δ NUMP:

 девять правил, рассмотренные выше.

Примеры

- (1) *Пятьдесят [X] тонн кирпича, произведенные [Y] в апреле, были целиком использованы при реконструкции Тракайского замка.*
- (2) *И тут трое [X], вставшие [Y] у них на пути . . .*
- (3) *„Два [X] австрийских полевых жандарма, усатые [Y] и сизые . . .” (А. Н. Толстой).*

Синтагмы 3 и 4 описывают конструкции с прилагательным — определением к одиночному (собирательному или окказионально субстантивированному) числительному, к числительному в качестве вершины элективной конструкции, а также к числительному — члену количественной группы Δ NUMP. Последний случай требует, как нам кажется, более подробного обсуждения.

Снова обратимся к примерам. Рассмотрим несколько словосочетаний, к которым наши синтагмы приписывают разные синтаксические структуры:

(а) *пять указанных* $\xleftarrow{\text{опред}}$ *признаков* (синтагма 1) vs.

(б) *указанные* $\xleftarrow{\text{опред}}$ *пять признаков* (синтагма 3);

(в) *пять признаков, введенных выше* (синтагма 2) vs.

(г) *пять признаков, введенные выше* (синтагма 4).

Такое синтаксическое описание может вызвать у читателя определенные недоумения: настолько ли различны по смыслу выражения (а) и

(б), а тем более (в) и (г), чтобы усматривать здесь разные ПСС? Нельзя ли обойтись в каждой паре примеров одной ПСС, а различия в морфологическом оформлении отнести на счет вариативности согласования?

На наш взгляд, так поступить нельзя. Дело в том, что во многих случаях выражения, аналогичные (а) — (г), безусловно различаются по смыслу; ср., например,

(д) *три моих брата* [≈ ‘трое из моих братьев’] vs.

(е) *мои три брата* [≈ ‘все три моих брата’; ср. **мои три брата служат в армии, а четвертый учится в школе*];

(ж) *50 золотых франков, украденных в музее* [≈ ‘50 украденных в музее золотых монет по 1 франку’ — разъединительное понимание] vs.

(з) *50 золотых франков, украденные в музее* [≈ ‘сумма в 50 золотых франков, украденная в музее’ — объединительное понимание];
ср. также полисемичное выражение

(и) *три первых класса* [≈ ‘1-ый, 2-ой и 3-ий классы’ vs. ‘1-ый, 1-ый и 1-ый классы’]
и однозначное

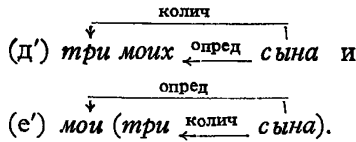
(к) *первые три класса* [≈ ‘1-ый, 2-ой и 3-ий классы’]: слово *первый* в значении ‘открывающий список’ — т. е. в том значении, в котором оно употребляется, например, в выражении *первые классы средней школы*, не имеет признака ‘причисл’ и не может употребляться в конструкциях типа (к)].

Таким образом, предложенная нами трактовка с содержательной точки зрения оказывается оправданной: если мы не хотим утратить семантических различий между конструкциями (д) и (е), (ж) и (з), (и) и (к) (сам характер этих различий нас сейчас не интересует), то их следует представлять по-разному в ПСС.

Обратим теперь внимание на следующий факт: в тех случаях, когда прилагательное — определение синтаксически подчиняется числительному в составе количественной группы, оно по смыслу относится обычно ко всей количественной группе целиком — аналогично тому, как это имеет место в хорошо известных сочинительных конструкциях типа *пожилые мужчина и женщина*. С формальной точки зрения, такое положение вещей может вызвать возражения: общее зависимое к синтаксической группе подчиняется не всей группе целиком и даже не вершине этой группы, как в сочинительных конструкциях, а зависимому члену группы¹⁰: *указанные* ←_{опред} *пять* ←_{колич} *признаков*.

Избежать такой ситуации можно было бы, приняв альтернативное решение: пользоваться в ПСП составляющими и подчинять определение существительному — главному члену составляющей, ср.

¹⁰ Напомним, что в группе ‘числительное + существительное’ мы считаем главным существительное (см. Мельчук 1974, Иомдин — Мельчук — Перцов 1975).

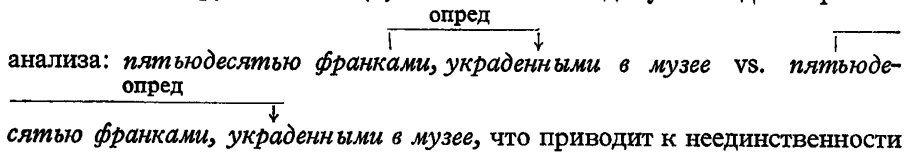
Заметим, что подобное решение лучше, чем предыдущее, соответствует семантическим различиям рассматриваемых конструкций.

Несмотря на указанные недостатки, мы все-таки предпочли первое решение второму в силу его гораздо большей компактности: нетрудно видеть, что при этом решении значительно более простой оказывается формулировка условий грамматического соответствия между определяемым и определением (= оператора $\text{СОГЛ}_{A(S)}$); в частности, случай, когда прилагательное согласовано с числительным, вообще не описывается этим оператором, а легко учитывается непосредственно в синтагмах. Кроме того, такое решение соответствует принятой нами практике синтаксического описания: мы не пользуемся в ПСС сведениями о составляющих, если имеется возможность обойтись без них.

В заключение сделаем еще одно замечание. В тех случаях, когда группа ΔNUMP стоит в косвенном (= не в именительном и не в винительном) падеже, разница между определением к существительному и определением к числительному (т. е. ко всей группе) в постпозиции снимается: в выражениях

(л) *пятьдесятью золотыми франками, украденными в музее* и т. п., на наш взгляд, отсутствует многозначность типа (ж) — (з), а имеет место неопределенность относительно таких значений¹¹. Этот факт еще раз иллюстрирует тенденцию языка максимально использовать, „не транжирить“ согласовательные варианты: по-видимому, во всех случаях, когда по той или иной причине в одной синтаксической позиции допускаются разные формы одного слова (отличающиеся на семантически немотивированные морфологические характеристики), соответствующие конструкции приобретают разный смысл¹².

Для конструкции типа (л) наши синтагмы допускают два варианта

¹¹ О соотношении понятий многозначности и неопределенности см. Weinreich 1966.

¹² Другими примерами этой тенденции являются конструкции типа *две интересные задачи* vs. *две интересных задачи*, между которыми имеются тонкие смысловые различия, при однозначных (= неопределенных) *два интересных случая* или *пять интересных задач*; конструкции *пришли пять человек* vs. *пришло пять человек* и т. д. (подробнее см. Йомдин 1978).

iv) В условии 3 рекомендуется, чтобы определение, при прилагательном — вершине элективной конструкции было распространенным:

$$\begin{array}{c} \text{опред} \\ \downarrow \quad \downarrow \\ \text{описанный выше третий из них, но не *описанный третий из них.} \end{array}$$

v) Условие 4 требует препозиции определения к одиночному прилагательному: *длинный зеленый карандаш и короткий ←^{опред} синий*, но не **короткий ^{опред} синий*.

vi) Условие 5 рекомендует, чтобы группа распространенного постпозитивного определения к прилагательному обособлялась запятыми.

Примеры

- (1) Один из стражников остался у входа, а другой [X], зорко следивший [Y] за каждым его шагом, вошел в кабинет.
- (2) Некоторые [X] из приборов, отслужившие [Y] контрольный срок, пришлось заменить.
- (3) Представленные [Y] на выставке лучшие [X] из образцов вызвали большой интерес у посетителей.

6. Прилагательное с определением ТАКОЙ, КАКОЙ, САМЫЙ

$X_{(A, \text{качеств})}$ не кр, не сравн/ L_1

●
 $\left\{ \begin{array}{l} \text{определятельное} \Leftrightarrow Y_{g,p,c} + \dots + \\ X_{g,p,c} \end{array} \right.$
 ●
 Y_{L_1}

1) если $X \xrightarrow{\text{элект}} Z$ или $X = L_1$, то $Y = \text{САМЫЙ}$;

2) если $\dots \neq \Lambda$, то $\dots = W$ и $Y \xrightarrow{\text{огран}} W_{\text{БЫ/ЛИ/ЖЕ}}$

$L_1 = \text{ПЕРВЫЙ, ПОСЛЕДНИЙ}$

$L_2 = \text{ТАКОЙ 2, КАКОЙ 2, САМЫЙ}$

Пояснения

i) Об индексах **g, n, c** см. пояснение i) к синтагме 5.

ii) Пометы „А, качеств“, L_1 при X-е означают, что главным членом синтагмы может быть либо качественное прилагательное, либо прилагательное из списка L_1 .

iii) Помета L_2 при Y -е указывает, что зависимый член синтагмы — слова *такой* и *какой* (в степенном значении) или слово *самый*.

iv) Условие 1 указывает, что в случае, если X — вершина элективной группы или слово *первый*, *последний*, то зависимым членом синтагмы может быть только прилагательное *самый*.

v) Условие 2 налагает ограничения на „внутренний контекст” конструкции: между определением и определяемым могут быть только частицы *бы*, *ли*, *же*.

Примеры

- (1) *Таким [Y] же интересным [X] оказывается и второй вариант.*
- (2) *В каком [Y₁] он тяжёлом [X₁] положении ни находился корабль, он оснащён такими [Y₂] мощными [X₂] спасательными средствами, что опасность для экипажа — самая [Y₃] минимальная [X₃].*

7. Конструкции типа *каждый второй*

$X_{(A, \text{порядк})}$ ● ↓ определительное $\leftrightarrow Y_{g,n,c} + \dots +$ $X_{g,n,c}$ ● $Y_{\text{КАЖДЫЙ}}$	<ol style="list-style-type: none"> 1) если ... $\supset Z$, то $Z_{(Num)} \xleftarrow{\text{кол-вспом}} X$; 2) если $X = \text{ПЕРВЫЙ}$, то $Z_{(Num)} \xleftarrow{\text{кол-вспом}} X$
---	--

Пояснения

i) Помета „A, порядок” при X -е означает, что главным членом синтагмы могут быть порядковые прилагательные.

ii) Условие 1 налагает ограничения на внутренний контекст конструкции: между Y и X могут быть только части „составного” порядкового прилагательного, ср. *каждый сто двадцать седьмой*.

iii) Условие 2 запрещает выражения типа **каждый первый*, но допускает выражения *каждый двадцать первый* < *сто двадцать первый* >.

Примеры

- (1) *Каждый [Y] двадцать пятый [X] прибор поставляется по этому контракту бесплатно.*
- (2) *Каждая [Y] третья [X] из матриц оказывается вырожденной.*

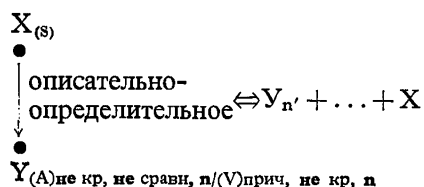
Отметим, что конструкции с прилагательными *такой*, *какой*, *самый*, *каждый* получают отдельное описание в синтагмах 6 и 7 в силу определенной поверхностно-синтаксической специфики: главными членами таких конструкций могут быть прилагательные в произвольной синтак-

сической позиции, а не только синтаксические эквиваленты существительного (т.е. окказионально субстантивированные прилагательные и прилагательные — вершины элективных конструкций).

Б. Описательно-определятельные синтагмы (8—13)

Описательно-определятельное ПСО является повторимым.

8. Существительное с препозитивным описательным определением

- 1) СОГЛ_{A(S)}(Y, X);
- 2) **если** $X \xrightarrow{\text{сочин}} Q$ **или** $Y \xrightarrow{\text{сочин}} R$,
то $p(Y) = p'(Y)$;
- 3) **если не** $X \xrightarrow{\text{сочин}} Q$ **и не** $Y \xrightarrow{\text{сочин}} R$,
то $p(Y) = \Lambda$;
- 4) **не** $X \xrightarrow{\text{колич}} Z$;
- 5) **эпт** \bar{Y} **эпт** **или** **тире** \bar{Y} **тире** **или**
лскоб \bar{Y} пскоб;
- 6) **обычно: если** $T \xrightarrow{(S)/(Prep)} X$, **то**
 $X \xrightarrow{\text{опред}} U$ и $U + \dots + Y$

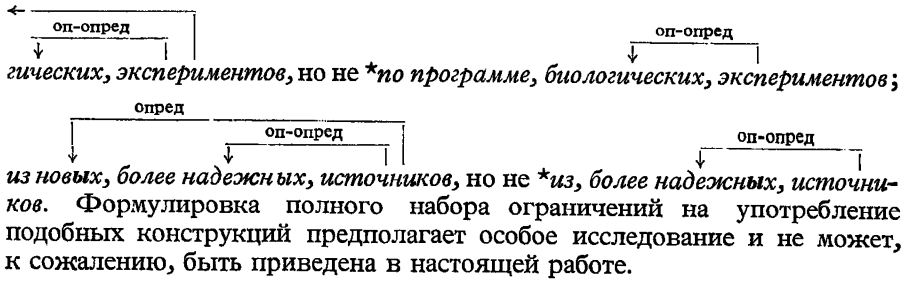
Пояснения

i) О пометах „не кр”, „не сравн”, о соотношении показателей числа p и p' , об условиях 1—3 см. пояснения к синтагме 1.

ii) Условие 4 исключает количественные зависимые при X-е. Конструкции типа *три — больших — стола, четыре (рассмотренных выше) правила* и т.п. находятся на грани правильности и не рассматриваются. Что касается описательных определений ко всей количественной группе, то они оформляются как зависимые числительного; см. синтагму 10.

iii) Условие 5 требует обособления группы препозитивного описательного определения запятыми, тире или скобками.

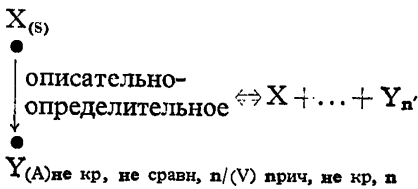
iv) В условии 6 приводятся некоторые — далеко не все! — ограничения на употребление препозитивных описательных определений. В частности, в тех случаях, когда определяемое существительное подчинено другому существительному или предлогу, препозитивное описательное определение, как правило, невозможно при отсутствии перед ним другого, обычного определения: *по программе последних, биоло-*

Примеры

- опред
- (1) Четвертое, на этот раз отрицательное [Y], решение [X] получается при разложении, описанном в предыдущем абзаце.
 - (2) Боевой [Y₁], острый [Y₂], напряженный [Y₃], вчерашний ^{опред} матч [X₁, X₂, X₃] не обманул ожиданий зрителей [ср. замечание о неоднозначной трактовке таких определений на стр. 24].
 - (3) Обиженная [Y] и смущенная, она [X = (S, мест)] вскоре ушла.
 - (4) Застигнутый [Y] врасплох, Петр [X] медлил с ответом.

9. Существительное с постпозитивным описательным определением

- 1) СОГЛ_{A(S)} (Y, X);
- 2) если X $\xrightarrow{\text{сочин}}$ Q или Y $\xrightarrow{\text{сочин}}$ R, то n (Y) = n' (Y);
- 3) если не X $\xrightarrow{\text{сочин}}$ Q и не Y $\xrightarrow{\text{сочин}}$ R, то n (Y) = Λ;
- 4) зпт Ẏ зпт или тире Ẏ тире или лскоб Ẏ пскоб или двтч Ẏ тчк/тзпт;
- 5) если двтч Ẏ, то Y $\xrightarrow{\text{сочин}}$ Z;
- 6) если X ≠ (мест) и Y \xrightarrow{r} W и r ≠ сочин/кол-спом, то не зпт Ẏ зпт

Пояснения

i) О пометах при X и Y, о соотношении показателей числа n и n', об условиях 1—3 см. пояснения к синтагме 1.

ii) Условие 4 требует обособления постпозитивного описательного определения запятыми, тире, скобками или — в конце фразы — двоеточием.

iii) В условиях 5 и 6 накладываются ограничения на постановку знаков препинания, обособляющих группу Y . Если эта группа обособляется двоеточием, необходимо, чтобы Y имел сочинительные зависимые. Обособление запятыми допускается только в тех случаях, когда это обособление носит безусловно значащий характер (см. замечание на с. 24) и описательно-определятельная конструкция не может смешиваться с обычной определятельной. Это бывает, во-первых, тогда, когда главным членом синтагмы является личное местоимение, которое не допускает обычного определения, ср. *его, прибывшего издалека*; во-вторых, при нераспространенном описательном определении: *этот пример, тридцать второй, тоже имеет два решения.*

Примеры

- (1) *Сообщения [X] различного характера — текстовые [Y], цифровые графические — можно хранить в такой системе долгое время*
- (2) *Универсальные головки предназначены для обработки [X] (чистой [Y] и получистой) отверстий диаметром от 5 до 60 мм.*
- (3) *Василия [X] Петровича, насквозь продрогшего [Y], вечером привезли на зимовку.*
- (4) *Всех нас [X], собравшихся [Y] сегодня в этом зале, ждет волнующая встреча.*
- (5) *Все признаки [X] — как синтаксические [Y], так и морфологические — записываются в словаре.*
- (6) *Испытуемым были предложены предметы [X] трех цветов: белые [Y], красные и зеленые.*

10. Числительное с препозитивным описательным определением

$X_{(Num)}$

описательно-
определятельное $\Leftrightarrow Y_{mn, c} + \dots + X_c$

$Y_{(A)}$ не кр, не сравн/(V) прич, не кр

1) $X \neq 1$;

2) если $X = \text{ОДИН}$, то $X \xrightarrow{\text{кол-вспом}} Z$;

3) зпт \bar{Y} зпт или тире \bar{Y}
тире или лскоб \bar{Y} пскоб

Пояснения

i) О пометах „не кр”, „не сравн”, об условиях 1—3 см. пояснения к синтагмам 1, 3 и 8.

ii) Индексы *с* при X-е и Y-е устанавливают соответствие падежей членов синтагмы: эти падежи должны совпадать.

Примеры

- $\begin{array}{c} \text{сочин} \\ \hline \downarrow \end{array}$
- (1) *Рослые* [Y], *крепкие*, *эти* \leftarrow опред *пятеро* [X] *парней* были гордостью команды.
 - (2) *Необходимые* [Y] в первом случае, *все 5* [X] критериев в остальных случаях играют лишь вспомогательную роль.
 - (3) *Эти* (*известные* [Y] под названием „Панча Шила”) *пять* [X] принципов постоянно подвергаются критике со стороны оппозиции.

11. Числительное с постпозитивным описательным определением

$X_{(Num)}$ ● описательно- определительное $\Leftrightarrow X_c + \dots + Y_{mn, c}$ ● $Y_{(A)}$ не кр, не сравн/(V) прич, не кр		<ol style="list-style-type: none"> 1) $X \neq 1$; 2) если $X = \text{ОДИН}$, то $X \xrightarrow{\text{кол-вспом}} Z$; 3) если $X \xrightarrow{\text{колич}} W$, то $X + \dots + W + \dots + Y$; 4) зпт Y зпт или тире Y тире или лскоб Y пскоб или двтч Y тчк/тзпт; 5) если двтч Y, то $Y \xrightarrow{\text{сочин}} U$; 6) если $Y \xrightarrow{!} T$ и $г \neq \text{сочин/кол-вспом}$, то не зпт Y зпт
--	--	---

Пояснения

i) О пометах при X-е и Y-е, об условиях 1, 2, 4—6 см. пояснения к синтагмам 1, 4, 9 и 10.

ii) Условие 3 требует, чтобы описательное определение к количественной группе размещалось правее всей группы (а не внутри нее).

Примеры

- (1) *Трое* [X] *из них*, *обессилевшие* [Y], *к вечеру* добрались до поселка.
- (2) *Десять* [X] *экземпляров* брошюры (*предназначенные* [Y] для рассылки) *находятся* в сейфе.

- (3) *Только пять [X] документов из всего архива — к счастью, наиболее важные [Y] — удалось сохранить.*

Отметим, что конструкции с описательным определением к существительному, учитываемые синтагмами 8 и 9, и конструкции с описательным определением к числительному (синтагмы 10 и 11), соотносятся также, как и в случае обычных определений; ср. комментарий после синтагмы 4.

12. Прилагательное с описательным определением (в элективных конструкциях или при эллипсисе существительного)

$X_{(A)}$ не кр. не сравн. **g, n, c**/(V) прич,
не кр. **g, n, c**

●
↓ описательно-
определятельное $\Leftrightarrow X_{\mathbf{g, n, c}} \dots Y_{\mathbf{g, n, c}}$
●

$Y_{(A)}$ не кр. не сравн/(V) прич, не кр

- 1) если $Z \stackrel{r}{\rightarrow} X$, то $r \neq$ опред, оп-опред, ашпрокс-порядк;
- 2) если не $Y \rightarrow W$, то $Y + \dots + X$;
- 3) зпт \bar{Y} зпт или тире \bar{Y} тире или лскоб \bar{Y} пскоб или двтч \bar{Y} тчк/тзпт;
- 4) если двтч \bar{Y} , то $\bar{Y} \xrightarrow{\text{сочин}} T$;
- 5) если $X + \dots + Y$ и $Y \stackrel{r}{\rightarrow} W$ и $r \neq$ сочин, кол-вспом, то не зпт \bar{Y} зпт

Пояснения

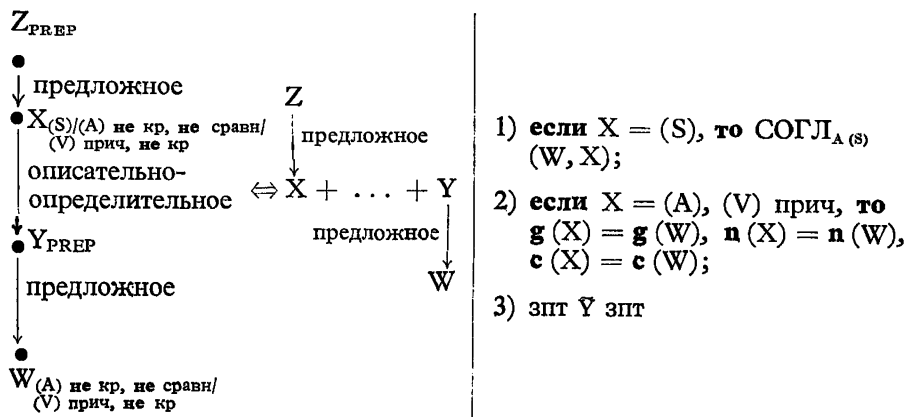
i) О пометах при X-е и Y-е, о соотношении морфологических показателей **g, n, c**, об условиях 1 и 2 см. пояснения к синтагме 5.

ii) Условия 3—5, задающие обособление группы описательного определения знаками препинания, аналогичны условиям к синтагмам 8 и 9; см. пояснения к этим двум синтагмам.

Примеры

- (1) *Усталые [Y] и голодные, многие [X] из них сразу же уснули.*
- (2) *Некоторые [X] — плохо представляющие [Y] себе истинное положение вещей — полагают, что ...*
- (3) *Первое определение и (также удовлетворяющее [Y] условию) второе [X] являются эквивалентными.*

13. Описательно-определятельная конструкция с повторяющимися предлогами

Пояснения

i) Индексы „PREP” при Z и Y означают, что Z и Y выражаются одним и тем же предлогом.

ii) Условия 1 и 2 задают правила морфологического соответствия главного члена конструкции и зависимого описательно-определятельной предложной группы: в случае, если главный член — существительное, данное соответствие определяется оператором $COGL_A(S)$; если же главный член — прилагательное или причастие, то морфологические характеристики должны совпадать.

iii) Условие 3 требует обособления группы \bar{Y} запятыми.

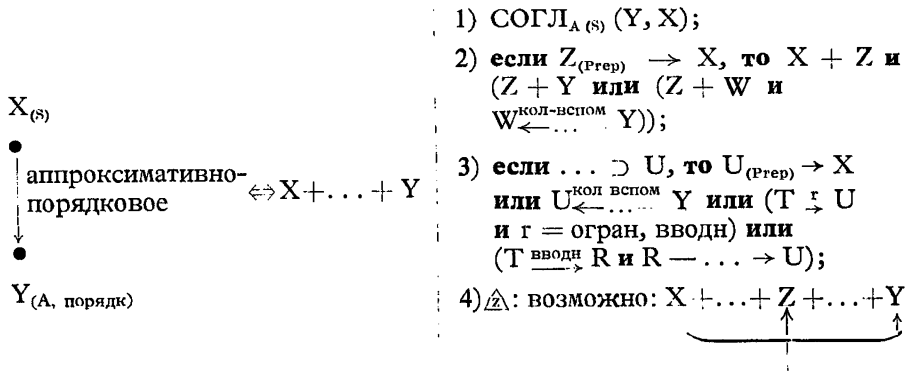
Примеры

- (1) „У [Z] него [X], у [Y] сонного [W], медленно выплыли из-под ресниц и стали неподвижно две теплые слезы” (И. А. Гончаров).
- (2) К [Z] Вите [X], к [Y] несовершеннолетнему [W], отнеслись более снисходительно.
- (3) Для [Z] старшего [X] из них, для [Y] второго [W], это не составляло никакого труда.

В. Аппроксимативно-порядковая синтагма

Аппроксимативно-порядковое ПСО является неповторимым.

14. Существительное с аппроксимативно-порядковым определением

Пояснения

i) Условие 2 определяет место предлога, управляющего существительным — главным членом конструкции. Такой предлог размещается внутри аппроксимативно-порядковой конструкции, непосредственно перед

группой порядкового прилагательного: $\xrightarrow{\text{аппрокс-порядк}}$
году ← *в пятьдесят* $\xleftarrow{\text{кол-вспом}}$
восьмом, но не **в году пятьдесят восьмом* (ср. *в главе* $\xleftarrow{\text{опред}}$ *четвертой*
 $\xrightarrow{\text{аппрокс-порядк}}$
и главе в четвертой);

ii) В условии 3 формулируются ограничения на внутренний контекст конструкции: между главным и зависимым ее членом может располагаться предлог (управляющий существительным — главным членом), или числительное в составе группы порядкового прилагательного,

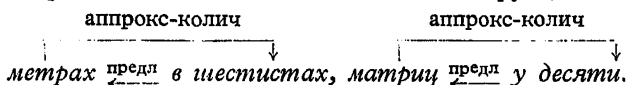
или ограничительная частица, или вводная конструкция: $\xrightarrow{\text{аппрокс-порядк}}$
страница при-
 $\xrightarrow{\text{аппрокс-порядк}}$
мерно $\xleftarrow{\text{орган}}$ *десятая*; *году, я полагаю, к тысяча девятьсот восемьдесят*
 $\xrightarrow{\text{вводн}}$
четвертому и т.д.

iii) В условии 4 фиксируется ситуация возможной непроективности. Непроективность вообще очень типична для аппроксимативно-порядковой конструкции, а в некоторых случаях — например, при наличии управляющего предлога — она обязательна.

Примеры

- (1) *Некоторое время он читал охотно, но уже страница [X] десятая [Y] — двенадцатая давалась ему с большим трудом.*
- (2) *Он придет числа [X] первого [Y].*
- (3) *Поезд прибывает ночью, часу [X] в первом [Y] или во втором¹⁴.*
- (4) *Урока [X] с десятого [Y] Федор почувствовал, что овладевает языком: он стал понимать обрывки разговоров прохожих, бес-
связные речи пьяных и т.д.*
- (5) *„Слово о полку Игореве” было написано веке [X] в XII-м [Y].*

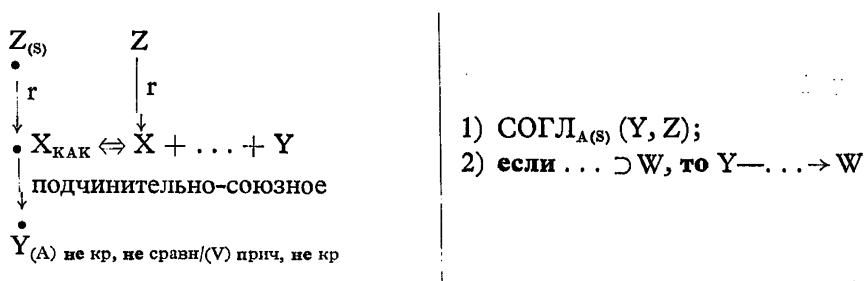
Отметим в заключение, что предложенная в данной синтагме трактовка аппроксимативно-порядковых конструкций с предлогами, при которой предлог „управляет влево”, подтверждается тем фактом, что падеж существительного в таких конструкциях определяется этим предлогом точно так же, как и в случае нормального предложного управления вправо. Аналогичное левое предложное управление имеет место и в аппроксимативно-количественных конструкциях:

Г. Не определительные конструкции, требующие согласования прилагательного с существительным по роду, числу и падежу

Поскольку конструкции со сравнительным союзом, требующие согласования прилагательного с существительным (см. п ix на с. 21) не имеют прямого отношения к теме настоящей статьи, мы приведем в качестве иллюстрации только одну синтагму. Посредством этой простой синтагмы описывается, однако, значительная часть таких конструкций.

15. Подчинительно-союзная синтагма с союзом *как*, подчиненным существительному

r = сравнительно-аппозитивное, атрибутивное

¹⁴ Как видно из примеров (2) и (3), неправильность фраз типа *Об этом сказано части в первой, *Сбой произошел уже шаге на первом и др. носит скорее энциклопедический, чем грамматический характер.

Примеры

- атриб
└───┬───┘
↓ ↓
- (1) Проблема [Z] как [X] такова [Y] состоит в оптимизации всех этих параметров.
- сравн-аппоз
└───┬───┘
↓ ↓
- (2) Ты [Z], как [X] самый старший [Y], должен был подумать о последствиях.
- (3) Арсеню [Z], как [X] не сделавшему [Y] ни одной ошибки, достался первый приз.

УКАЗАТЕЛИ

1. Условные обозначения, используемые в записи синтагм X, Y, Z, W, U, P, Q, ...: символы лексем — элементов ГМП и узлов ПСС;
- X: главный член синтагмы;
- Y: зависимый член синтагмы;
- \tilde{P} : группа P;
- $P_{(\xi)\chi}$: лексема P с синтактикой ξ и морфологической характеристикой χ ;
- $P \longrightarrow Q$: P непосредственно подчиняет Q;
- $P \xrightarrow{r} Q$: P непосредственно подчиняет Q, причем это подчинение оформляется посредством ПСС r;
- $P - \dots \rightarrow Q$: P подчиняет Q (не обязательно непосредственно);
- $P - \dots \rightarrow Q$: P подчиняет Q (не обязательно непосредственно), причем каждое непосредственное подчинение „на пути” от P к Q оформляется через ПСС r;
- $\dots \supset Z$: в ГМП между X и Y может находиться лексема Z;
- $\dots = Z$: в ГМП между X и Y может находиться только лексема Z;
- $\dots = A$: в ГМП X и Y непосредственно следуют друг за другом;
- $P \dots Q$: в ГМП P и Q стоят в произвольном порядке;
- $P + \dots + Q$: в ГМП P стоит левее Q;
- $P + Q$: в ГМП P стоит непосредственно левее Q;
- L: символ конкретной лексемы (должен повторяться в синтагме не менее чем дважды);

PREP:	символ конкретного предлога (должен повторяться в синтагме не менее чем дважды);
A/B:	A или B (A и B — лексемы, синтактики, морфологические характеристики);
△:	символ, указывающий на ситуацию непроективности допускаемую синтагмой.

2. Знаки препинания

двтч:	двоеточие;
зпт:	запятая;
лскоб:	левая скобка;
пскоб:	правая скобка;
тзпт:	точка с запятой;
тире:	тире;
тчк:	точка.

3. Части речи и синтаксические признаки

S:	существительные;
V:	глаголы;
A:	прилагательные;
Num:	числительные;
Prep:	предлоги.
заглави ¹⁵ :	прилагательные, пишущиеся с заглавной буквы: <i>Весенняя</i> [улица], <i>Второй</i> [Конгресс] (см. синтагму 2);
классиф:	прилагательные-термины, используемые для обозначения элементов некоторой классификации: [<i>настойка</i>] <i>анисовая</i> , [<i>пластырь</i>] <i>перцовый</i> и т.д. (см. синтагму 2 и комментарий к ней);
мест:	личные местоименные существительные: <i>я</i> , <i>ты</i> , <i>он</i> и т.д. (см. синтагмы 1 и 2);
порядк:	порядковые прилагательные, в том числе обозначенные цифрами: <i>первый</i> , <i>второй</i> , ..., <i>сотый</i> , ..., <i>1-ый</i> , <i>2-ой</i> , <i>100-й</i> , ... <i>1</i> [урок], <i>2</i> [сентября] и т.д. (см. синтагмы 2, 14);
постопр:	местоименные существительные, требующие постпозиции определения: <i>всё</i> , <i>что-нибудь</i> , <i>кто-то</i> и т.д. (см. синтагму 2);

¹⁵ Текстовый синтаксический признак (вырабатываемый при анализе текста, а не приписываемый слову в словаре).

постпоз:	местоименные прилагательные, достаточно свободно употребляющиеся в роли постпозитивного определения: <i>мой, твой, этот, тот</i> и др. (см. синтагму 2);
препоз!:	прилагательные, употребляющиеся только в роли препозитивного определения: <i>чей, какой</i> (см. синтагму 2);
причисл:	прилагательные, непринужденно употребляющиеся в роли препозитивного определения к числительному: <i>эти, такие, обычные</i> и т.д. (см. синтагму 3).

4. Элементы морфологической характеристики

g:	род;
n:	число;
c:	падеж;
кр:	краткая форма прилагательного или причастия;
прич:	причастие;
сравн:	форма сравнительной степени прилагательного.

5. Сокращенные обозначения ПСО

аппрокс-колич:	аппроксимативно-количественное;
аппрокс-порядк:	аппроксимативно-порядковое;
вводн:	вводное;
кол-вспом:	количественно-вспомогательное;
огран:	ограничительное;
оп-опред:	описательно-определятельное;
опред:	определятельное;
сочин:	солинительное;
сравн-аппоз:	сравнительно-аппозитивное. ¹⁶

¹⁶ Автор выражает искреннюю признательность Ю. Д. Апресяну, И. М. Богуславскому, А. Е. Кибрику, Л. П. Крысину, Е. Н. Саввиной, Н. В. Перцову, В. З. Санникову и Е. В. Урысон, прочитавшим эту статью в рукописи и сделавшим ряд ценных замечаний.

ЛИТЕРАТУРА

Иомдин 1978: Иомдин Л. Л. Фрагмент модели русского поверхностного синтаксиса. Оператор согласования для определительных конструкций (прилагательное + существительное). — В печати.

Иомдин—Мельчук—Перцов 1975: Иомдин Л. Л., Мельчук И. А., Перцов Н. В. Фрагмент модели русского поверхностного синтаксиса. I. Предикативные синтагмы. — НТИ, сер. II, 1975, № 7, с. 30—43.

Иомдин—Перцов 1975: Иомдин Л. Л., Перцов Н. В. Фрагмент модели русского поверхностного синтаксиса. II. Комплетивные и присвяточные конструкции. — НТИ, сер. II, 1975, № 11, с. 22—32.

Иорданская 1967: Иорданская Л. Н. Синтаксическая омонимия в русском языке (с точки зрения автоматического анализа и синтеза). — НТИ, сер. II, 1967, № 5, с. 9—17.

Мельчук 1974: Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей „Смысл ↔ Текст”. М., „Наука”, 1974.

Мельчук 1978: Мельчук И. А. Поверхностный синтаксис русских числовых выражений. — В печати.

Мельчук—Перцов 1973: Мельчук И. А., Перцов Н. В. Поверхностно-синтаксические отношения в английском языке. М., 1973. (Предварительные публикации ИРЯ АН СССР, вып. 43.)

Мельчук—Перцов 1975: Мельчук И. А., Перцов Н. В. Модель английского поверхностного синтаксиса. Перечень синтагм. М., 1975. (Предварительные публикации ИРЯ АН СССР, вып. 64—66.)

Падучева 1974: Падучева Е. В. О семантике синтаксиса. М., „Наука”, 1974.

Саввина 1976: Саввина Е. Н. Фрагмент модели поверхностного синтаксиса русского языка. Сравнительные конструкции (сравнительные и отсоюзные синтагмы). — НТИ, сер. II, 1976, № 1, с. 38—43.

Санников 1963: Санников В. З. Место распространенного определения по отношению к определяемому слову в русской фразе. — Вопросы языкознания, 1963, № 1, с. 124—130.

Урысон 1978: Урысон Е. В. Поверхностно-синтаксическое представление аппозитивных конструкций русского языка. — В печати.

Jespersen 1942: Jespersen O. *Modern English Grammar on Historical Principles*. Heidelberg, 1942.

Quine 1960: Quine W. *Word and Object*. Cambridge, Mass., 1960.

Vendler 1967: Vendler Z. *The Grammar of Goodness*. B.: Vendler Z. *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, 1967, pp. 175—196.

Weinreich 1966: Weinreich U. *Explorations in Semantic Theory*. Mouton, The Hague, 1966.

Л. Л. Иомдин

S u m m a r y

Л. Л. И о м д и н

**A FRAGMENT OF A RUSSIAN SURFACE SYNTAX MODEL:
ATTRIBUTIVE CONSTRUCTIONS**

The paper suggests a surface-syntactic description of those attributive constructions of contemporary Russian which conform to gender, number and case agreement, such as *vysokaja el'* 'a high fir-tree', *polučennyj otvet* 'an answer received' etc. The research is based on written prosaic texts and does not take into consideration various prosodic phenomena which might complicate the exposition unnecessarily. The description of attributive constructions offered in the paper is built on theoretical principles of the linguistic Meaning — Text model suggested by I. A. Mel'čuk — in the first place, the syntactic component of this model.

The main part of the description is a comprehensive list of special surface-syntactic rules, or syntagmas, which establish a correspondence between deep morphological and surface-syntactic representations of the discussed constructions. In the presentation of the material, three surface-syntactic relations (SSR) are used: 1) simple attributive SSR, to cover expressions containing non-isolated attributive modifiers, as in *vysokaja el'*; 2) descriptive attributive SSR, for expressions containing isolated attributive modifiers, as in *Obižennaja i smuščennaja, ona vyšla iz komnaty* 'Resented and confused, she left the room', and 3) approximative ordinal SSR, for expressions containing postpositive ordinal adjectival modifiers, as in *glave v šestoj* 'approximately in the sixth chapter'. As the description proper is rather formal and may be difficult for some readers, especially for those of „traditional” linguistic schools, special attention is given to provide every rule with detailed informal explanations and a sufficient number of examples.

PRÓBA DEFINICJI SEMANTYCZNYCH

Problem takiej stylizacji definicji semantycznej, która pozwoliłaby uniknąć klasycznego wręcz w leksykografii błędnego koła, każe podjąć próbę stworzenia kolejnej metody opisu. Dodatkowym argumentem przemawiającym za celowością podjęcia takiej próby jest brak adekwatności i mała użyteczność tradycyjnej definicji semantycznej przy sformalizowanej formule syntaktycznej. Definicja do której należałoby dążyć, powinna w sposób jasny, oczywisty i jednoznaczny zdawać sprawę z odpowiedniości między wewnętrzną strukturą predykatu implikującą argumenty różnego typu, a ich reprezentacją formalno-syntaktyczną. Powinna także zdawać sprawę z tkwiących w samym predykanie możliwości powodujących różnorodność realizacji składniowych. Już definicja semantyczna powinna ujawniać ilość, porządek i charakter argumentów, miejsce argumentów wbudowanych, miejsce inkluzywnych w stosunku do definiowanej, struktur predykatowo-argumentowych oraz mechanizmy zerowań argumentów.

Posłużenie się symboliką nie powinno sprawiać trudności, ponieważ symbole, które nie są niezbędne dla uchwycenia problemu, zostały odczytane. Tworzą one analogon odpowiednich leksemów zapewniając jednoznaczny i ścisły sposób posługiwania się nimi. W teorii posługującej się miast symboli wykładnikami leksekalnymi, jeśli miałyby być izomorficzna do zawartej w artykule, musiałyby zostać także podane definicje regulujące dla poszczególnych leksemów referujących odpowiednie funkcje. Leksemy te musiałyby zostać „oczyszczone” z wieloznaczności, czyli umieszczone w ściśle określonych kontekstach. To, że zostały użyte symbole jest zabiegiem na poziomie grafii, a nie dowodem sformalizowania. Odczytanie nie zostało zamierzone jako ścisły odpowiednik definicji lecz dość swobodna parafraza tejże. Z zamierzenia jednoznaczne są tylko funkcje, które w odczytaniu są przybliżane do języka naturalnego (w tym wypadku polskiego) licznymi wariantami stylistycznymi.

Propozycje definicji powstałych dla semantyczno—składniowego słownika czasowników denominalnych¹ wydają się spełniać powyższe założenia. Wstępna analiza semantyczna pewnej liczby predykatów werbalnych pozwoliła na

¹ Słownik ten jest opracowywany w ramach współpracy z Uniwersytetem w Yale przez zespół pracowników Instytutu Filologii Obcych US, pod kierunkiem prof. S. Karolaka. Problem definicji semantycznych wynikł na roboczych posiedzeniach zespołu i prezentowana koncepcja jest jedną z kilku propozycji. Dziękujemy prof. S. Karolakowi za wskazanie braków.

wydobycie minimalnego zestawu najczęściej występujących stałych funkcyjnych o ustalonych właściwościach relacyjnych, które rzutują na płaszczyznę składniową. Stwierdzając raz jeszcze potrzebę dostosowania narzędzia do materiału, wyszczególnione funkcje zostały świadomie wyabstrahowane tylko z denominaliów i tylko na ich użytek. Prymarną wśród nich jawi się funkcja $f_{est}(x)/f_{est}\langle x, x_1, \dots, x_n \rangle^2$, która, możliwa do wpisania przy każdym argumentie przedmiotowym, lecz niewpisywana w definicję za każdym razem, pełni dodatkowo rolę wyróżnika argumentu stanowiącego rzeczownikową podstawę formacji, bądź dotyczącą predykatu jednoargumentowego (podanie własności) $f_{est}(x)$, bądź wieloargumentowego (podanie relacji) $f_{est}\langle x, x_1, \dots, x_n \rangle$, którego argumenty stanowią liczbę stałą. Ustalenie, iż jest ona zawsze argumentem denominalnego predykatu czasownikowego jest formalnym kryterium jego motywacji. Funkcja ta jest charakterystyczna dla predykatu realizującego się jako rzeczownik. „... zdania o postaci $(Ex)fx$ oraz $(Ef)fx$, chociaż x i y reprezentują w nich indywidua empiryczne, nie są twierdzeniami żadnej nauki empirycznej, lecz ontologii, i wynikają analitycznie z praw ogólnych o charakterze aksjomatycznym $(y)(Ex)(Ef)fx$ (każde indywiduum pozostaje w jakimś stosunku do jakiegoś innego indywiduum) oraz $(x)(Ef)fx$ (każde indywiduum posiada jakąś cechę).”³ Dla W. O. Quine’a, według jego znanego stwierdzenia, iż „być, to być wartością zmiennej”, cechą tą jest istnienie, które jednak słuszniej, jak się wydaje, jest definiować relacyjnie. Funkcja $f_{est}(x)$ jest tą, która pozwala orzekać o przedmiocie przypisując mu cechę lub zbiór cech inherentnych. Są one charakterystyczne i niezbywalne dla x , w odróżnieniu od dodatkowo orzekanych o nim cech nieinherentnych. *To jest zielony stół* — *stołowość* jest zbiorem cech inherentnych, dzięki niemu o x mamy prawo powiedzieć, zgodnie lub niezgodnie z prawdą, *To jest stół*. *Zieleń* dla stołu s:anc wi cechę nieinherentną. Natomiast ona sama posiada tylko jedną cechę inherentną, mianowicie *zieleń*. Funkcja $f_{est}\langle x, x_1, \dots, x_n \rangle$ jest z kolei tą, która pozwala orzekać o stosunku przedmiotu x do innych przedmiotów, co także da się sprowadzić do własności x .

Zdarza się, że czasownik niejako „powtarza” rzeczownik bez względu na to czy stanowi on strukturę prostą czy też złożoną (o czym niżej, str. 57).

Kolejną funkcją jest lokalizacja w czasoprzestrzeni $f_{loc}\langle x, y \rangle^4$, gdzie pierwszym argumentem jest punkt czasoprzestrzenny y , zaś drugim dany przedmiot lub zdarzenie. Podobnie jak poprzednia jest ona konieczna przy charakterystyce każdego empirycznie istniejącego przedmiotu lub zdarzenia.⁵ Z tych samych względów jest ona pomijana przy przedmiotach specyfikujących jedynie momenty istotne dla relacji wyrażonej czasownikiem. Podobnie

² Czyt. x jest kimś, czymś/ x jest kimś, czymś w stosunku do x_1, \dots, x_n .

³ Czeżowski T.: Logika. Warszawa 1968, s. 100

⁴ Czyt. x jest zlokalizowane w stosunku do y .

⁵ Por. Quine W. V. O.: Filozofia logiki, Warszawa 1977, s. 49—50: „Moglibyśmy myśleć o przedmiocie fizycznym w sposób bardziej ogólny i pełny, po prostu jako o całej czterowymiarowej zawartości materialnej pewnej porcji czasoprzestrzeni, choćby zawartość ta była rozproszona i niejednolita. Jeśli taki przedmiot fizyczny okazałby się dość trwały i spójny wewnątrz, zaś ze swoim otoczeniem czasoprzestrzennym połączony tylko słabo i nieregularnie, skłonni byłibyśmy wówczas nazywać go ciałem. O innych przedmiotach fizycznych bardziej naturalnie byłoby mówić jako o procesach czy zdarzeniach.”

postępujemy charakteryzując zdarzenie. Zależnie od tego, jak uporządkowaną parę tworzą jego argumenty, argument czasoprzestrzenny organizuje lub nie, całą sytuację, do której odnosi się zasadnicza struktura predykatowo-argumentowa. Ponieważ relacja ta zawsze zachodzi między każdym istniejącym zdarzeniem a czasoprzestrzenią (istota egzystencji), częstokroć, w sytuacji gdy y nie jest pierwszym elementem pary (co pociąga za sobą obligatoryjność jego wystąpienia na powierzchni), istnieje duże prawdopodobieństwo wyzerowania.⁶ Lokalizacja czasoprzestrzenna jest wyrażana w formule syntaktycznej przez różnie rozwijane frazy, temporalną i lokatywną. Reprezentantem wyrażenia predykatywnych tego typu jest $GOŚCI \stackrel{def}{(x G_{est} (x_1 loc y))} loc y_1$ ⁷, *Ostatnio gościła u babci w Krakowie*. Zdanie to jest semantycznie równoważne zdaniu: *Ostatnio gościła w Krakowie u babci w jej mieszkaniu*.

Zdania typu *On króluje w tym państwie* mogą błędnie sugerować, że posiadają identyczną strukturę. W rzeczywistości zawiera ona w sobie następną stałą funkcyjną $f_{fung}(x)$ ⁸. Wobec tego $KRÓLUJE \stackrel{def}{(y loc ((xK_{est} x_1) fung))} loc y_1$ ⁹, *Stanisław Leszczyński został wybrany królem w 1704 r. i królował z 24-letnią przerwą do roku 1736, w którym abdykował zachowując tytuł króla polskiego*. Zanegowane f_{fung} automatycznie zmienia strukturę predykatu determinując zmianę wyrażenia predykatywnego. Nie można bowiem królować nie pełniąc chociażby reprezentatywnych funkcji królewskich, natomiast można w dalszym ciągu być królem, np. Francji, żyjąc na wygnaniu.

Przy tego typu funkcji pojawił się problem jak zanalizować czasowniki: *pasterzyć, sekretarzować, prezesować, szefować, dyrektorować* itp., których nominalne podstawy już same w sobie zawierają funkcję f_{fung} . Istnieje możliwość zapisu rzeczownika $PREZES \stackrel{def}{(x f_{est} P_{fung} x_1)} loc y_1$ ¹⁰, *Stanisław Staszic prawie 25 lat był prezesem Towarzystwa Przyjaciół Nauk*. Czasownik stanowi tak zwany derywat syntaktyczny nie wzbogacając struktury, a zapis jego definicji semantycznej nie różniłby się od podanego. Ponieważ Słownik nie powinien jednak interesować się wewnętrzną strukturą podstawy, bardziej adekwatnym do jego celów zapisem i unaoczniającym relację między nią a czasownikowym derywatem w sposób bardziej oczywisty jest znana już f_{est} . Czyli $PREZESUJE \stackrel{def}{(x P_{est} x_1)} loc y_1$ ¹¹, *Stanisław Staszic prawie 25 lat prezesował Towarzystwu Przyjaciół Nauk*. Fakt, że f_{fung} nie pojawia się w definicji jest sygnałem, że musi ją zawierać (przy tym znaczeniu czasownika) już rzeczownik.

W zdaniach typu *Matka z powodzeniem lekarzowała gromadce dzieci z podwórka*, L_{fung} nie dotyczy L_{est} , tak jak to jest w zdaniu: *Po studiach przez parę lat lekarzował w wiejskim ośrodku*. Jeśli w tym wypadku definicja brzmi:

⁶ W definicji zajmuje wówczas pozycję najbardziej na prawo.

⁷ GOŚCIC jest, z definicji, równoważne semantycznie: x będąc gościem u x_1 , jest zlokalizowane tam, gdzie x_1 , w y , co ma miejsce w y_1 .

⁸ Czyt. x pełni określoną funkcję.

⁹ W jakimś punkcie czasoprzestrzeni, x będąc prawdziwym, koronowanym królem x_1 , sprawuje władzę królewską.

¹⁰ Czyt. x będąc kimś, pełni funkcję prezesa x_1 w miejscu y .

¹¹ Czyt. x pełni funkcję prezesa, jest prezesem x_1 w miejscu y .

$LEKARZUJE_1 \stackrel{def}{=} ((xL_{est}) fung x_1) loc y^{12}$, to w poprzednim: $LEKARZUJE_2 \stackrel{def}{=} ((x_1 L_{est}) (sim (((xL_{est}) fung x') loc y')) x_2) loc y_1^{13}$.

W ostatniej z definicji wystąpiła nowa funkcja $f_{sim} \langle x, x_1 \rangle^{14}$, która występuje również w predykanie *MATKUJE*. Funkcja ta, posiadając dwa argumenty jest równością, z której zdjęto przechodność, zachowując symetryczność i zwrotność¹⁵. Drugim argumentem tak rozumianej relacji podobieństwa jest funkcja i to nie koniecznie pierwszego rzędu. *MATKUJE* $\stackrel{def}{=} y loc (x_1 (sim ((xM_{est} x') fung)) x_2)^{16}$, *W dzieciństwie matkowała jej siostra*. Widomym dowodem na słuszność ustalenia takich elementów definicji jest drugie ze znaczeń *KRÓLUJE_2* $\stackrel{def}{=} y_1 loc (x_1 (sim (((xK_{est} x') fung) loc y')) x_2)$ *Wśród kaczek i kur na podwórku królował indyk. Na honorowym miejscu w bibliotece królował Słownik Doroszewskiego*. Jest więc to relacja, która charakteryzując się różnym stopniem podobieństwa i braniem pod uwagę różnych, w tym wypadku inherentnych, cech przedmiotów porównywanych, umożliwia tworzenie wszelkiego typu metafor.

Miarą podobieństwa nie musi być cecha inherentna, którą w powyższym przykładzie stanowi bycie pierwszą, najważniejszą nominalnie osobą w państwie. Przypisanie królowi cechy nieinherentnej typu: autorytet, inteligencja, uroda, elegancja itp., także może stanowić podstawę formacji: *KRÓLUJE_3* $\stackrel{def}{=} y loc (x_1 (sim ((xK_{est} Q_{est})))^{17}$, np. *Na wszystkich zjazdach królowała wdziękiem, urodą i elokwencją*. Potwierdzeniem takiego rozróżnienia cech, a więc i różnych pod względem semantycznym struktur predykato-argumentowych, jest obligatoryjne pojawienie się cechy nieinherentnej na powierzchni, w narzędniku.

Inwentarz cech nieinherentnych może być jeszcze szerszy i trudniejszy do przewidzenia. Dlatego praktycznie nie jest możliwe wyspecyfikowanie branej pod uwagę przy porównaniu cechy, a teoretycznie jest to możliwe jedynie dla aktualnego użycia, np. *W klasie białą kołnierzyka królowała Zosia*.

Dużą frekwencją odznacza się $f_{caus} \langle f(x), f(x_1) \rangle^{18}$, która jest przechodnia, przeciwwrotna i antysymetryczna¹⁹ i posiada argumenty funkcyjne. Jej konwers stanowi inną relację $f_{caus} \langle f(x_1), f(x) \rangle^{20}$ o tych samych, zgodnie

¹² Czyt. x będąc lekarzem pełni swe obowiązki wobec x_1 w miejscu y .

¹³ Czyt. x nie będąc lekarzem zachowuje się jak lekarz wobec x' w miejscu y' , wobec x_2 , w miejscu y_1 . Zmienne x, x', y' dotyczą nie strukturalizujących się argumentów podstawy stanowiącej punkt odniesienia w porównaniu. Natomiast indeksy u dołu wskazują na obligatoryjność pojawienia się argumentów analizowanego predykatu na płaszczyźnie formalno-gramatycznej.

¹⁴ Czyt. x jest podobny do x_1 , przypomina x_1 ze względu na swój zestaw cech inherentnych.

¹⁵ Por. Marciszewski W.: *Metody analizy tekstu naukowego*. Warszawa 1977, s. 121—122; Szrejder J. A.: *Równość, podobieństwo, porządek*. Warszawa 1975, s. 69—90.

¹⁶ Czyt. w określonym czasie i przestrzeni, x_1 w stosunku do x_2 jest podobny do x pełniącego funkcje prawdziwej matki, zachowuje się podobnie jak matka.

¹⁷ Czyt. x_1 jest podobny do króla pod względem dodatkowo orzekanej o nim cechy Q .

¹⁸ Czyt. to, że coś się dzieje powoduje, że dzieje się coś innego.

¹⁹ Por. Termińska K.: *Kauzacja i modalność*. (w maszynopisie)

²⁰ Czyt. jakieś zdarzenie jest powodowane innym zdarzeniem. Znak \curvearrowright oznacza

z definicją konwersu, właściwościach. Wyraża ona przyczynę, który to argument zajmując w definicji prawą pozycję drugiego elementu pary, jest łatwo usuwalny na powierzchni. Między obu tymi funkcjami zachodzi relacja równoważności semantycznej (czyli dwustronnego wynikania semantycznego), co również jest gwarantowane własnością relacji konwersu²¹. Niewątpliwie kauzacja istnienia, czyli znalezienia się w czasoprzestrzeni, jest wydawanie na świat potomstwa, co ilustruje formuła *SZCZENI SIĘ* $\stackrel{def}{=} (x_1 \text{ caus } ((xS_{est}) \text{ loc } U)) \text{ loc } y_1$ ²², *Wczoraj suka się oszczeniła*. Przechodność kauzacji warunkuje pojawienie się piętrowych konstrukcji typu *ZASZTYLETOWAŁ* $\stackrel{def}{=} ((x_1 (us (xS_{est})) x_2) \text{ caus } (\overline{x_2 \text{ loc } U})) \text{ caus } Z$ ²³.

Funkcja kauzacji często przyłącza jako swój argument dynamiczną funkcję stawanie się $f_{fiat}(x)$ ²⁴. Jej nie podlegając negacji presupozycją jest założenie, iż x nie był kimś, czymś, jakimś. Trudnymi do opisanego, a łatwymi do intuicyjnego uchwycenia, są jej właściwości zależne od aspektu. Opisuje ona bezsprzecznie proces, który w momencie zakończenia staje się faktem. Konsekwentnie należałoby aspekt dokonany czasownika traktować jako odrębne warażenie predykatywne, z inną, różniącą się brakiem obecności $f_{fiat}(x)$, definicją semantyczną. Ten typ funkcji dobrze egzemplifikuje czasownik *KAMIENIEJE* $\stackrel{def}{=} (((x_1 K_{est}) fiat) \text{ caus } Z) \text{ loc } y$ ²⁵, *SKAMIENIAŁ* $\stackrel{def}{=} ((x_1 K_{est}) \text{ caus } Z) \text{ loc } y$ ²⁶. Jak zostało już uprzednio powiedziane formuły powyższe realizują swoje konwersy jako: *SKAMIENIA* $\stackrel{def}{=} (Z \text{ caus } ((x_1 K_{est}) fiat)) \text{ loc } y$ ²⁷, *SKAMIENIŁ* $\stackrel{def}{=} (Z \text{ caus } (x_1 K_{est})) \text{ loc } y$ ²⁸: *Z braku tlenu skorupiaki kamieniały tworząc warstwę kredy. Warstwę kredy Jury Krakowsko-Częstochowskiej stanowią skorupiaki skamieniałe z powodu braku tlenu. Brak tlenu w ciągu wieków skamienia skorupiaki tworząc warstwę kredy. Brak*

²¹ Solecka K. M.: Vonjazičnite relaciji i nivnite leksički eksponenti. Makedonski jazik 1977 (w druku)

²² Suka (x_1) sprawia zaistnienie szczeniaka, sprawia że szczeniak znalazł się na świecie. W innej stylizacji: od pewnego momentu zaistniał stosunek zawierania (bycia częścią) między światem a x -em, z poprzedzającą ten moment zmianą w x_1 , czyli x_1 jest sprawcą tego stosunku, ew. x_1 sprawił, że świat zyskał x -a. Por. Bogusławski A.: O rozczłonkowaniu treściowym wypowiedzenia. (w:) Semiotyka i struktura tekstu. Oss. 1973, s. 67—8. Język naturalny jest bardzo bliski podanej definicji wyrażenia predykatowo-argumentowego *WYDAŁA NA ŚWIAT* implikującego powierzchniową obecność wszystkich trzech argumentów, łącznie z czasoprzestrzennym *świat* i inkorporowanym w *SZCZENI SIĘ* przedmiotowym argumentem *szczeniak*. Są języki, np. rosyjski czy macedoński, które mogą ujawniać na powierzchni ten wbudowany argument: *Suka oščeniła dwuch ščenkow. Kučkata okuči deset kučma*.

²³ Czyt. ktoś używając sztyletu powoduje śmierć x_2 , czyli przerwanie jego relacji z czasoprzestrzenną U z przyczyn Z .

²⁴ Czyt. x staje się kimś, czymś, jakimś.

²⁵ Czyt. z przyczyn Z x_1 staje się kamieniem.

²⁶ Czyt. z przyczyn Z x_1 stał się, jest kamieniem.

²⁷ Czyt. Z powoduje, że x_1 staje się kamieniem.

²⁸ Czyt. Z spowodowało, że x_1 stało się, jest kamieniem.

*tlenu skamienił skorupiaki.*²⁹ Czasownik ten, także dobrze, oddaje tendencję do tworzenia par między strukturami poprzedniego typu, a wzbogaconymi o funkcję f_{sim} , co warunkuje jego wieloznaczność. *KAMIENIEJE* ^{def} $((x_1 (sim ((xK_{est}) fiat))) caus Z) loc y : Ziemia bez wody kamieniata z dnia na dzień. *SKAMIENIAŁ* ^{def} $((x_1 (sim (xK_{est}))) caus Z) loc y : Skamieniiał jak posąg ze zdumienia i zgrozy. *SKAMIENIA* ^{def} $(Z caus (x_1 (sim ((xK_{est}) fiat)))) loc y : Nieszczęścia, które ją spotykały, coraz bardziej skamieniały jej serce. *SKAMIENIŁ* ^{def} $(Z caus (x_1 (sim (xK_{est})))) loc y : Jest to obraz duszy ludzkiej, którą smutek skamienił. Jak widać z powyższych przykładów, podobieństwo jako relacja odznacza się różnymi stopniami przybliżenia x_1 do x , z których najwyższym jest nierozróżnialność. Równość jest szczególnym przypadkiem nierozróżnialności i podobieństwa.³⁰$$$$

Omawiając antysymetryczną funkcję $f_{us} \langle x_1, x \rangle$ ³¹ należy zwrócić uwagę na fakt, iż *użycie* różni się od zwykłego *posługiwania się*, które nie zakłada użycia zgodnie z przeznaczeniem, normalnego przy danym narzędziu i materiale i w danych okolicznościach. Można co prawda posłużyć się nożem przy mieszaniu herbaty, nie jest to jednak jego użycie standardowe.

Wobec definicji semantycznej *SOLI* ^{def} $((x_1 (us (xS_{est})) x_2) caus (x loc (x_2 loc y_1))) loc y_2$ ³² : *Matka posoliła talerz zupy solą ciechocińską, nie można solić drogi — można ją posypywać solą, nie można także solić piaskiem.*

Przedstawiony inwentarz stałych funkcyjnych nie jest z pewnością kompletny. Wydaje się jednak prawdopodobne, szczególnie przy, częściowo wykazanych, dużych możliwościach operowania nimi, że analiza dalszych denominaliów nie bardzo go poszerzy.

Nie było, co prawda, nawet nie mogło być, założeniem artykułu budowanie aksjomatycznego systemu dedukcyjnego. Ponieważ jednak funkcje wykazują podobieństwo do wyrażań pierwotnych, których w systemie powinna być liczba minimalna, ustalenie jak najmniejszej ilości funkcji wydaje się być zaletą opisu.

Prezentowane definicje są zrelatywizowane do języka, w którym znane są nomina stanowiące podstawę derywacji wraz ze swymi kontekstami określającymi ich sens i użycie, a nieznanie derywowane z tych nominów verba. Definicje semantyczne stanowią więc analityczny typ definicji nominalnej referującej funkcjonowanie definiendum w zastanym sposobie mówienia. Metajęzykowy poziom predykatów werbalnego i nominalnego wymaga umieszczenia ich w typowym kontekście, który stanowią argumenty tych predykatów posiadające różny, przedmiotowy i propozycjonalny status. Jako definicja kontekstualna jest więc to zarazem definicja przez abstrakcję, dzieląca wy-

²⁹ Dokładnie tę samą formułę mogą realizować analityczne postaci typu: *skamieniać = powodować, wywoływać* itp. *kamienienie, sprawiać, że kamienieje; skamienić = spowodować skamienienie, sprawić, że skamieniało.*

³⁰ Szrejder J. A.: *ibidem*.

³¹ Czyt. x_1 właściwie używa x .

³² Czyt. x_1 używając soli powoduje, że znalazła się ona w x_2 , czyli w naczyniu (y_1) z potrawą (x_2).

rażenia języka na klasy abstrakcji, czyli wyrażenia równoznaczne z definiowanym.

Ilustracją tez prezentowanych przez artykuł są definicje dwudziestu haseł słownikowych.

*

* *

BRODJAŽIT / BRODJAŽNIČAET (ros), SKITNIČI (sch.) *def.* (xB_{est}) loc y
Miša brosil rabotu i stal brodjažit' (brodjažničat').

Pavle godinama skitničio.

BURLAČIT (r) *def.* (xB_{est}) loc y

Etot požiloj čelovek burlačil kogda-to na Volge.

KAPEŤANUJE (s) *def.* ((xK_{est} x₁) loc x₂) loc y

Kapetanuje mornarima na brodu umesto da radi u sudu.

PROBOSZCZUJE (pol.), ŽUPNIKUJE (s) *def.* ((xP_{est} x₁) loc x₂) loc y

Proboszczował od kilku lat małej parafii w swej rodzinnej wiosce

Petar Bučar župnikuje nedaleko Karlova.

Postade župnikom crkve sv. Marko . . . ali je tu župnikovao za vrlo kratko vreme.

URZĘDNICZY (p), ČINOVNIKUJE (s), ČINOVNIKUVA (mac.) *def.*
((xU_{est}) fung) loc y

Urzędniczył już kilkanaście lat bez nadziei na zmianę pracy.

Činovnikovao (je) u Narodnoj banci 15 godina pa posle se razboleo i dobio invalidsku penziju.

Toj činovnikuvaše vo Stopanskata banka 15 godini pa posle se razbole i dobi invalidnina.

ZURZĘDNICZAŁ/ZURZĘDNICZYŁ SIĘ (p) *def.* ((x₁ sim ((xU_{est}) fung))
caus Z) loc y

Lekarze, ponieważ zmuszono ich do wypełniania licznych formularzy, zurzędniczeli (zurzędniczyli się) ostatnio i zbiurokratyzowali się do reszty.

VOJNIKUJE (s), VOJNIKUVA (m) *def.* ((xV_{est}) fung) loc y

Osećao je svu težinu nametnog, prinudnog vojnিকovanja.

Vladislav vojnিকuvaže tri godini vo Bitola.

DEVUJE/DEVOJKUJE (s), MOMUVA (m) *def.* (xD_{est}) loc y

Bio je star još onda dok je ona djevovala.

Hoće li se sretno udati ili će devojkovati do veka.

. . . od deca se poznavame jas i ti i zaedno sme momuvala.

Taa momuvaše četirieset godini.

DEVOJČI SE (s), ZAMOMUVA SE/ZADEVOJČUVA SE (m) def ((xD_{est})
fiat) caus Z) loc y

Ona (je) rasla i počela se devojčiti.

Ne zabeležav koga našite kerki počnaa da se zamomuvaat (se zadevojučuvaat).

pf ZADEVOJČILA SE (s), ZAMOMI SE/ZADEVOJČI SE (m) def ((xD_{est})
caus Z) loc y

I tako nije opazila da se potpuno zadjevojčila.

Taa se zamomi (zadevojči) ušte na 11 godini.

DEVOJČI (s), ZAMOMUVA (m) def ((x₁ caus (x₂ sim ((xD_{est}) fiat))) caus Z)
loc y

Majka već devojči svoju mladu ćerku.

So sila sakaat da ja zamomat.

pf ZADEVOJČILA (s), ZAMOMI (m) def ((x₁ caus (x₂ sim (xD_{est}))) caus Z)
loc y

Nije više Pavi onako žestoka (sc. Velinka). Šta više: zadjevojčila je!

Kupila jej nov elek.

Eve ja zamomija pred vreme, izgleda, sakaat da ja mažat.

BETONUJE (p), BETONIRA (s), BETONIRA (m) def ((x₁ us (xB_{est})
caus ((xB_{est}) loc x₂)) loc y

Robotnicy w trzy dni wybetonowali wszystkie stropy nowego domu (szyb-
koschnącym betonem).

Kada smo . . . betonirali sve zidove podruma . . . sve nas preplavi neiskazana
duboka radost.

Zad kućata vi betonirav četiri kvadrati.

ASFALTUJE (p), ASFALTIRA (s) ASFALTIRA (m) def ((x₁ us (xA_{est})
caus ((xA_{est}) loc x₂)) loc y

Robotnicy asfaltowali powierzchnię drogi nie używając niczego prócz łopat
i kubłów.

Drogi asfaltuje się ostatnio w nocy asfaltem szybkoschnącym.

Radnici su asfaltirali ulice asfaltom koji odmah sahne.

Na red došle ulicite. Gi asfaltiravme i niv.

Vo tekot na april i maj asfaltirani se pogolem broj ulički vo naselba „Mała
stanica”, . . .

POPUJE₁ (s), POPUVA₁ (m) def ((xP_{est}) fung x₁) loc y

Što bi on (sc. pop) bio bez naroda? Neće valjda popovati sam sebi!

Eto go popot što ni popuva v selo.

POPUJE₂ (s), POPUVA₂ (m) def (x₁ (sim ((xP_{est}) fung x')) x₂) loc y

Ja sam tebi sto puta kazao da mi ne popuješ . . .

Što ti sad meni tu popuješ?
Toj se naučil samo da popuva.

VDOVI (czes.) \underline{def} $((\overline{x_1 \text{ loc } U}) \text{ caus } ((xV_{est} x_1) \text{ fiat})) \text{ loc } y$
Młodych žen bych nevdovil.

pf OVD OVIL (cz), OVD OVIŁ (p) \underline{def} $((\overline{x_1 \text{ loc } U}) \text{ caus } (xV_{est} x_1)) \text{ loc } y$
Junaci ženy svoje ovdovili.

... jako starszy od niej spodziewał się raczej ją owdović, niż sam po niej zostać wdowcem.

OVD OVIŁ (p), OVD OVEE (m), OVD OVEL (r) \underline{def} $((xV_{est} x_1) \text{ caus } (\overline{x_1 \text{ loc } U})) \text{ loc } y$

Musiała być ponętną kobietą, bo dwukrotnie owdowiawszy, po raz trzeci wyszła za męża.

Sestra mu mnogu rano ovdovee, no reši da ostane so stariot svekor.

Marija Ivanovna ovdovela vo vremja vojny.

MITRALJIRA (s), MITRALIRA (m) \underline{def} $((x_1 \text{ us } (xM_{est})) \text{ caus } (\overline{x_2 \text{ loc } U})) \text{ loc } y$
Złocinački ... mitraljirajući kolone bespomoćnih, Hitlerovi avijatičari su se pobrinuli da se mnogi od njih nikad više ne vrata.

Utredenta germanskiot avion gi mitraliraše ... dvete zgradi ...

Štukata doleta i iznenadno mitraliraše po ovoštarnikot.

ČLENUVA (m) \underline{def} $(xM_{est} x_1) \text{ loc } y$

Členovite na likovnata sekcija, vo nea členuvaat po 6 godini ...

Momentno vo Titoviot fond ... , členuvaat 1.429 organizacii od stopanstvo ...

JĚHNI SE (cz), JAGNI (SE) (m), JAGNITSJA (r), JAGNI (SE) (s) \underline{def} $(x_1 \text{ caus } ((xJ_{est}) \text{ loc } U)) \text{ loc } y$

Naše ovce se ojehnila na pastvisku.

Snošti se ojagnija osum ovci.

Ušte vo januari edna ovca mu objagnila jagne so pet noze i so nakrivena opaška.

Na ferme ... jagnilis' ovci, porosilis' svinki.

Uskoro će otpočeti ovce da se jagnje.

Ova ovca jagnji svake godine po dvoje jagnjaca.

PANUJE (p) \underline{def} $(x_1 \text{ us } „(xP_{est})” x_2) \text{ loc } y$ ³³.

Nie panujmy sobie od dzisiaj, przejdźmy na „ty”.

Kazimiera Maria Solecka, Kamilla Terminińska

³³ Znak „ ” jest sygnałem, iż wyrażenie, którego dotyczy występuje w suppositio materialis. Jego standardowym użyciem jest wobec tego cytowanie, a formułę należy czytać: x_1 zwraca się do x_2 używając zwrotu „pan”.

(Резиме)

Kazimiera Maria Solecka, Kamilla Termińska

ПОКУШАЈ СЕМАНТИЧКИХ ДЕФИНИЦИЈА

Чланак представља покушај да се створе дефиниције новог типа које би на јасан и недвосмислен начин указале на корелацију између унутрашње структуре предиката која импликује разне типове аргумената и формално-синтаксичке репрезентације. Оне такође треба да укажу на могућности које постоје у самом предикату и које узрокују разноврсност синтаксичких реализација; исто тако требало би да покажу количину, ред и карактер аргумената, место уграђених аргумената, место инклузивних предикатско-аргуменатских структура у односу на дефинисану структуру као и механизам анулирања аргумената.

Приликом конструисања дефиниције употребљени су симболи који представљају аналогију одговарајућим лексемама и на тај начин осигуравају да се њима служи на сасвим дефинисан начин.

Предлози дефиниција настали су за семантичко-синтаксички речник деноминалних глагола. Уводна семантичка анализа извесног броја вербалних предиката омогућила је да се добије минимални број функционалних константи које се појављују и које поседују сталне релационе особине, важне на синтаксичком плану. Функције су апстраховане само из деномината и само се у односу на њих употребљавају. То су: 1) $f_{est}(x) / f_{est} \langle x, x_1, \dots, x_n \rangle$; 2) $f_{loc} \langle x, y \rangle$; 3) $f_{func}(x)$; 4) $f_{sim} \langle x, x_1 \rangle$; 5) $f_{caus} \langle f(x), f(x_1) \rangle$; 6) $f_{stat}(x)$; 7) $f_{ns} \langle x_1, x \rangle$. Показани инвентар сталних семантичких функција није потпун. Изгледа ипак, нарочито кад се узме у обзир велика могућност да се њима оперише, што је у чланку показано, да се анализа даљих деномината неће много проширити.

Показане дефиниције релативизоване су у односу на језик у коме су познате именичке речи које представљају основу деривације заједно са својим контекстима који одређују њихов смисао и употребу, а непознати су глаголи који су деривирани од тих *nomina*. То значи да ове дефиниције представљају аналитички тип номиналне дефиниције који реферише о функционисању дефиниендума у затеченом начину говора.

Дефиниције двадесет одредница из речника јављају се такође као илустрација у чланку.

O ASPEKTU VRŠENJA, IZVRŠENOSTI GLAGOLSKE RADNJE DOPUNSKIH PREDIKATA OBILJEŽENIH VRŠIOCEM UPRAVNOG GLAGOLA

U ovom radu razmatrat će se neki aspekti implikacije izvršenosti glagolske radnje sa osvrtnom na izvjestan skup glagola koji se javljaju sa rečeničnom dopunom tipa *Nastavio je da pjeva, Uspio je da uhvati voz* i sl., koji će se uslovno nazvati modalnim.¹ Kao što se vidi ti glagoli u funkciji upravnih predikata imaju dopunu u vidu komplementizatora *da* i prezenta zavisnog glagola čiji je subjekt identičan sa subjektom te upravne, više predikacije.² Ta se identičnost iskazuje obilježenošću oba glagola istim licem i brojem, kao i mogućnošću da se — u principu — u poziciji zavisne rečenice javi (odnosno na njeno mjesto supstituirajući odgovarajući) infinitiv³. Te morfološko-sintaksičke osobine koje ovi glagoli kao upravni predikati nameću svojim dopunama ujedno su i njihova osnovna mogućnost kad se javljaju u ovoj upotrebi⁴. Drukčije sintaksičko ponašanje jedne druge grupe glagola koji iako zahtijevaju rečeničnu dopunu ne postavljaju te uslove identičnosti za dva subjekta (up. *Znao je da je došla*) pokazat će da se radi i o drugim implikacijama u pogledu izvršenosti radnje dopunske predikacije; pripadnost na primjer glagola *sjetiti se* i jednoj i drugoj grupi može to ilustrirati: (a) *Sjetio se da kupi||kupiti novine*; (b) *Sjetio se da je (već) kupio||da je Mara kupila || da će Mara kupiti novine* i sl. U primjerima (b) drukčije značenje glagola *sjetiti se* obilježeno je formalnim odstupanjem od navedenih uslova identičnosti — zavisni glagol može imati različit subjekt, kao i oblik i značenje perfekta odnosno futura. Karakteristično je za ove primjere, osim verzije sa futurumom, da postoji izvršenost glagolske radnje, glagol *sjetiti se* u oba je slučaja faktivan.⁵

¹ Kao modalni glagoli u našoj gramatičkoj literaturi poznati su *smjeti, moći, morati* i dr. koji se ovdje neće spominjati.

² O *nemobilnom prezentu* u zavisnim dopunskim strukturama uz razne semantičke klase glagola v. M. Ivić, *O upotrebi glagolskih vremena u zavisnoj rečenici: prezent u rečenici s veznikom da*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XIII/I, 1970, 43—54.

³ Infinitiv kao varijantna verzija zavisne rečenice opširno je obrađen uz razne druge aspekte upotrebe u M. Ivić, *Problematika srpskohrvatskog infinitiva*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XV/2, 1972, 115—138.

⁴ Treba napomenuti da građa za Rečnik SANU i Rječnik Matice srpske i Matice hrvatske, kao i obrađeni glagoli u oba rječnika, osobito u mnogo opširnijem Rečniku SANU pokazuju i druge mogućnosti u odnosu na vrste dopuna za neke od glagola u pitanju, bilo u istom značenju: *Nastavio je svoj rad na novom romanu, Odbio je ponudu*, bilo kad imaju nešto različito značenje: *Uspio je u životu*.

⁵ O faktivnosti i srodnim teoretskim pojmovima v. M. Ivić, *Teorijsko-metodološki problemi slovenske sintakse vezani za koncept „faktivnosti“*, Južnoslovenski filolog XXXIII, 1977, str. 1—16.

Pojam faktivnosti obično se povezuje sa pojmovima presupozicije i implikacije, a kako su ti pojmovi u direktnoj vezi sa problemom izvršenosti glagolske radnje, ovdje će se ukratko iznijeti neki njihovi aspekti. John Lyons razmatra faktivnost u okviru *epistemičkog* modaliteta⁶. Termin epistemički (deriviran poput epistemologije od grčkog *znanje, saznanje*) preuzet je iz epistemičke logike koja se bavi logičkom strukturom izjavnih rečenica kojima se tvrdi ili implicira da je neka propozicija (tj. semantički sadržaj, semantička struktura neke rečenice) poznata kao istinita, odnosno da se vjeruje u njenu istinitost. Sa lingvističkog gledišta zanimljivo je da se, između ostalog, utvrde okolnosti u odnosu na upotrebu glagola tipa *znati, vjerovati* ili *zamišljati*, kojima se iskazuju različiti stavovi prema sadržaju dopunskih rečenica. Tako na primjer i *Ivan zna da pada kiša* i *Ivan žali što pada kiša* implicira da je Ivan uvjeren u istinitost propozicije *pada kiša*, dok je u slučaju *Ivan misli||vjeruje da pada kiša* uvjerenost u istinitost dopunske propozicije nižeg stepena, sigurnost u odnosu na stvarnost, na činjeničko stanje mala. I onaj koji kaže *Čudno je||Žaloso je što pada kiša* također smatra sigurnom, odnosno uzimlje kao činjenicu istinitost propozicije iskazane zavisnom, uklopljenom predikacijom, tj. poput glagola *znati, žaliti* itd. i izrazi kao *čudno je, divno je* predstavljaju faktivne predikatore. Njihovim se negiranjem stav prema istinitosti, činjeničnosti dopunske rečenice ne mijenja, u rečenicama *Nije čudno||žaloso što pada kiša* također se podrazumijeva da kiša pada. Faktivnost je noviji pojam u lingvistici i na ovom mjestu nije cilj da se posebno tretira, međutim, kao što je spomenuto, u vezi je sa nekim pitanjima koja će se dalje razmatrati, tako da je potrebno bar kratko se zadržati na nekim vidovima tog problema.

Gore je naveden primjer *Ivan misli||vjeruje da pada kiša*, uz napomenu da govornik smatra da je stav subjekta glavne rečenice prema istinitosti dopunske propozicije u izvjesnom smislu neodređen, nesiguran. Uz *misli* i *vjerovati* sličan stav izražavaju i *pretpostavljati* i *nadati se* — pravo stanje stvari onoga što se iznosi dopunskom predikacijom nije sasvim izvjesno, subjekt se u potpunosti ne obavezuje na činjeničnost iznesenoga. — Ovaj mali skup glagola spada među *nefaktivne* glagole.

Takvi nefaktivni glagoli imaju i jednu zajedničku osobinu u odnosu na ponašanje prema negaciji. Ako promatramo slijedeća dva skupa rečenica

prema

<i>Ivan</i>	{	<i>misli</i> <i>vjeruje</i> <i>pretpostavlja</i>	}	<i>da ne pada kiša</i>	<i>Ivan ne</i>	{	<i>misli</i> <i>vjeruje</i> <i>pretpostavlja</i>	}	<i>da pada kiša</i>
-------------	---	--	---	------------------------	----------------	---	--	---	---------------------

uz napomenu da se za negiranost glavne rečenice u drugom skupu kaže da predstavlja premještenu ili podignutu negaciju, preuzetu iz zavisne ili uklopljene predikacije (up. prvi skup), može se reći da su rečenice sa odgovarajućim

⁶ John Lyons, *Semantics* 2, Cambridge University Press 1977, str. 793.

glagolom u prvom i drugom skupu u izvjesnoj mjeri sinonimične⁷. Kako negacija, međutim, predstavlja složen problem, potrebno je iznijeti da osobito u odnosu na širi kontekst postoje razne mogućnosti. Tako, recimo, iako rečenica *Ivan misli da ne pada kiša* uključuje u izvjesnom smislu značenje *Ivan ne misli da pada kiša*, proširenje konteksta dodavanjem, na primjer, nekog faktivnog glagola dozvoljeno je samo u slučaju premještene negacije: *Ivan ne misli|nije da misli da pada kiša, on to zna*, ali **Ivan misli da ne pada kiša, on to zna*⁸. Kombinacija sa dodatkom *iako baš pada* moguća je u oba slučaja:

Ivan misli da ne pada kiša, iako baš pada
Ivan ne misli da pada kiša, iako baš pada,

kao i slijedeće proširenje:

Ivan misli da ne pada kiša, a i ne pada
Ivan ne misli da pada kiša, a i ne pada.

To što dodatak sa *iako* pobija, a dodatak sa *a i ne* potvrđuje od strane govornika tačnost stava subjekta prema nekom činjeničkom stanju upravo i pokazuje neodređenost tog stava.

Treći skup čine negativno-faktivni ili kontrafaktivni glagoli kao *zamišljati*, *sanjati* i *maštati*. Značenje, naime, rečenica *Ivan mašta|sanja|zamišlja da je šef*, *Ivan mašta|sanja|zamišlja da pada kiša* takvo je da implicira neistinitost uklopljene predikacije. Negiranjem bilo zavisne, bilo upravne predikacije opet se dobiva suprotno značenje, rečenice *Ivan mašta da nije šef* i *Ivan ne zamišlja da pada kiša* impliciraju *Ivan je šef* i *kiša pada*. Treba napomenuti da se sve ovo odnosi na neku situaciju u kojoj govornik iznosi direktan odnos subjekta upravne predikacije prema neposrednoj stvarnosti, kada se iskaz može proširiti, na primjer, i na slijedeći način: *Mašta da ne pada kiša*,

⁷ U okvirima transformacione gramatike to premještanje negacije u raznim tipovima složene predikacije analizira se primjenom određenih transformacionih pravila. Njih razni autori različito nazivaju: ili izvlačenje (engleski *extraction*), ili podizanje (engleski *raising*) ili premještanje (engleski *transportation*) negacije iz uklopljene rečenice u glavnu. Slijedeći primjeri preuzeti su uz odgovarajući prevod iz D. Terence Langendoen, *Pre-supposition and assertion in semantic analysis*, Semantics, ed. by D. D. Steinberg, L. A. Jakobovits, Cambridge University Press 1971 (1974), str. 341—344, na str. 343. Up.: *Ivan je konobar koji ne počinje da vas vrijeđa čim sjednete* prema *Ivan nije konobar koji počinje da vas vrijeđa čim sjednete*. Autor smatra da su ove rečenice sinonimične isto kao i slijedeći par rečenica od kojih se ponovo druga dobija primjenom gore pomenutog transformacionog pravila za podizanje negacije: *Matiija izgleda ne cijeni Markov smisao za šalu* prema *Ne izgleda da Matiija cijeni Markov smisao za šalu*.

⁸ Ovdje je u pitanju referencija zamjenice *to* kao i semantički sastav leksema *misлити* i *znati*; detaljno formalno obrazloženje problema zahtijevalo bi pored ostalog i da se prethodno utvrde semantičke komponente na koje se ti glagoli razlažu. Osim toga, u pitanju je naglašenost u verziji *Ivan ne misli da pada kiša, on to zna* — u govoru bi *ne misli* i *zna* bili prozodijski obilježeni jačim, središnjim naglaskom, tačnije rečeno — ovaj vid negacije predstavlja pobijanje, opovrgavanje (engleski *denial*), zato je gore i navedena u razgovoru vjerovatnija varijanta . . . *nije da misli . . . on to zna*.

O raznim „čitanjima” rečenica sa negacijom koja se mogu predvidjeti prema strukturi rečenice, pošto se „grubo rečeno svaki glavni konstituent rečenice može negirati” v. Paul Kiparsky and Carol Kiparsky, *Fact*, Semantics, ed. by D. D. Steinberg and L. A. Jakobovits, Cambridge University Press 1971, str. 345—369, na str. 352—3.

iako, nažalost, lijeva kao iz kabla i Ne mašta da pada kiša jer, nažalost, lijeva kao iz kabla. (Zapažaju se različiti veznici — *iako* u proširenju poslije negirane zavisne, *jer* poslije negirane upravne rečenice.)

Spomenuto je da glagol *znati* kao faktivni predikator uspostavlja odnos istinitosti prema dopunskoj propoziciji i da se njegovim negiranjem taj odnos ne mijenja: *Ivan zna da je Mara došla* i *Ivan ne zna da je Mara došla* — u oba slučaja implicira se kao činjenica *Mara je došla*⁹. Negiranjem zavisnog glagola: *Ivan zna da Mara nije došla* samo se označava drukčije činjeničko stanje, dok „prenošenje” negacije iz zavisne u glavnu, za razliku od slučajeva sa nefaktivnim i kontrafaktivnim glagolima, ovdje dovodi do promjene u značenju: *Ivan zna da Mara nije došla (Mara nije došla)* prema *Ivan ne zna da je Mara došla (Mara je došla)*.

Može se ukratko rezimirati ponašanje ova tri skupa glagola u odnosu na njihove implikacije kako u pozitivnom značenju, tako i u dvije kombinacije sa negacijom. (Znak ⊃ ima značenje *implicira*.)

Up.:

Faktivni glagol *znati*

Ivka zna da sunce sije ⊃ *sunce sije*

Ivka zna da sunce ne sije ⊃ *sunce ne sije*

Ivka ne zna da sunce sije ⊃ *sunce sije*

Treba napomenuti da treći primjer važi u kontekstu kad govornik komentira neku situaciju kao što je npr.: *Sjedi u mračnoj sobi pa ne zna da sunce sije*. Proširenje iskaza dodatkom koji znači suprotno ne dolazi u obzir pod normalnim okolnostima: **Ivka zna da sunce sije, iako je oblačno*.

Nefaktivni glagol *misli*

Ivka misli da sunce sije ⊃ *sunce možda sije a možda ne sije*

Ivka misli da sunce ne sije ⊃ *sunce možda sije a možda ne sije*

Ivka ne misli da sunce sije ⊃ *sunce možda sije a možda ne sije*

Već se vidjelo da se ovakvi navodi lako pobijaju ako ih proširimo nekim dodatkom suprotnog značenja: *Ivka misli da sije sunce, iako je oblačno*.

Kontrafaktivni glagol *maštati*

Ivka mašta da sunce sije ⊃ *sunce ne sije*

Ivka mašta da sunce ne sije ⊃ *sunce sije*

Ivka ne mašta da sunce sije ⊃ *sunce sije*

Ovdje se može primijetiti da su tri spomenuta kontrafaktivna glagola *maštati*, *zamišljati* i *sanjati* emotivno obojena i da obično postoji izvjesno priželjkivanje sa strane njihovog subjekta u odnosu na postojanje onog što se iznosi dopunskom predikacijom. Zato može biti ponešto neobično gornje

⁹ Može se još spomenuti da, kada je u pitanju negacija, postoje i druge mogućnosti. Tako na primjer nepoznavanje činjenica govornik može izreći uvođenjem zavisne rečenice vezničkim spojem *da li*: *Ne znam da li je Mara došla*, gdje postoji značenje disjunkcije, otvorene su dvije mogućnosti: *Mara je došla* i *Mara nije došla*.

Ivka mašta da sunce ne sije, osim, na primjer, za vrijeme suše, sa mogućim dodatkom *već pljušti željno očekivana kiša*; rečenica se može proširiti i uz pobijanje dopunske predikacije: *Ivka mašta da sunce ne sije, ali ono žari i kiše nema*.

Ako se mjesto faktivnog glagola *znati* uvrsti isto tako faktivni *žaliti*, up.:

Ivan žali što je Mara došla ⊃ *Mara je došla*

Ivan žali što Mara nije došla ⊃ *Mara nije došla*

Ivan ne žali što je Mara došla ⊃ *Mara je došla*

vidimo da su implikacije iste kao u slučaju glagola *znati*. Međutim, emotivni stav koji se sadrži kao komponenta u značenju glagola *žaliti*, recimo ‚osećati žalost zbog nekog činjeničnog stanja‘, ili ‚željeti da nešto bude suprotno od onog što jest‘ čini da stav subjekta, za razliku od prvog primjera gdje Marin dolazak nije po volji Ivanu, u slučajevima sa negacijom pokazuje bilo želju za pozitivnim ostvarenjem radnje, bilo zadovoljstvo zbog njene ostvarenosti.

Faktivnost glagola *žaliti* i *znati* (a pokazat će se da je isti slučaj i sa *sjetiti se* i *zaboraviti* u jednom vidu njihove upotrebe), tj. spomenuti odnos istinitosti koji se uspostavlja prema propoziciji dopunske rečenice navodio je filozofe da raspravljaju da li se u tim slučajevima radi o odnosu presupozicije ili implikacije, pošto bi presupozicija bila ono značenje neke propozicije koje se ne mijenja pod negacijom. Značenje riječi *implikacija* u običnom govoru razlikuje se od značenja te riječi u filozofskoj semantici (npr. striktna implikacija, engleski *entailment*), a u lingvistička ispitivanja ušao je zadnjih godina pojam *implikature*, koji počiva na razlici između onog što se stvarno kaže i onog što se implicira ali ne i striktno izvodi iz iskazanog. Pojam je obrazložio Paul Grice razmatrajući prirodu općih uslova koji treba da upravljaju razgovorom.¹⁰

Presupozicija kao teoretski pojam po nekima spada u domen gramatičkog ispitivanja, dok po drugima za nju važe ekstra-gramatički principi. Pri obraz-

¹⁰ Grice iznosi slijedeći razgovor: „A pita B kako se C snalazi na poslu, a B odgovara ‚Izgleda sasvim dobro; voli svoje kolege i još nije u zatvoru.‘ Na to bi A mogao upitati B što to misli, što tim podrazumijeva ili čak što hoće da kaže time da C još nije u zatvoru. Odgovor bi mogao da bude bilo šta u smislu da je C osoba koja lako može popustiti pred iskušenjem koje pruža vrsta njegovog posla, da su mu kolege vrlo podmukle i neprijatne itd. Iako bi naravno moglo biti i sasvim nepotrebno da A tako ispituje B, pošto je u kontekstu odgovor unapred jasan. Mislim da je jasno da se što god B implicira, daje naslutiti, hoće da kaže itd. u ovom primjeru jasno razlikuje od onog što je B kazao . . . Želim da uvedem, kao termine umijeća (engleski *art*) glagol ‚implicirati‘ (engleski *implicate*), i srodne imenice ‚implikatura‘ i ‚implikaturno‘ (ono što je implicirano).“ H. Paul Grice, *Logic and Conversation*, Syntax and Semantics 3, ed. by P. Cole and J. L. Morgan, Academic Press 1975, str. 41—58, na str. 43—4.

Za uspješno jezičko komuniciranje Grice uspostavlja *kooperativni princip* i formulira četiri maksime — u odnosu na kvantitet, kvalitet, relaciju i način, kao uslove za uspješno izvođenje implikatura. Njegovo obrazlaganje *logike u razgovoru* izazvalo je kontroverzne komentare pošto se maksime ne daju potpuno formalizirati, a tvrdi se i da su zamišljene za što efikasniju komunikaciju propozicionalne informacije, dok je svakodnevni govor. svojim znatnijim dijelom i socijalnog i ekspresivnog, a ne čisto informativnog karaktera.

laganju tog pojma neki prave razliku između logičkih ili semantičkih s jedne, i pragmatičkih presupozicija s druge strane. Petr Sgall, iznoseći mišljenje da se semantičke reprezentacije neke rečenice ne mogu poistovjetiti sa njenom logičkom formom, razlikuje i semantičke presupozicije od pragmatičkih¹¹. On smatra da semantičke reprezentacije neke rečenice treba da uključe i karakterizaciju njenih semantičkih presupozicija, dok se specifikacija pragmatičkih presupozicija sprovodi direktno u odnosu na pojedinačno javljanje rečenice (pod određenim čitanjem), ili „tačnije rečeno u odnosu na specifične tačke referencije”¹². Tako su u tom smislu važne presupozicije koje se odnose na pragmatički kontekst, na primjer, na rod govornika u jezicima koji u tom pogledu gramatički obilježavaju neke oblike zamjenica i glagola. Treba uzimati u obzir i „semantičke preduslove” koji se odnose na tačke referencije: ako neko ima u vidu informaciju: *Petar radi u Beogradu*, ali umjesto *u Beogradu* kaže *u našem gradu* — posljednji izraz pokazuje da je rečenicu izrekao stanovnik Beograda¹³.

Prije nego se pristupi razmatranju mogućnosti koje bi presupozicije kao teoretski pojam mogle pružiti u analizi određenog tipa glagola treba napomenuti da se autori koji se razilaze u objašnjavanju presupozicije kao takve, ali sasvim ne poriču njenu važnost za lingvistička ispitivanja, uglavnom

¹¹ Petr Sgall, *Conditions of the use of sentences and a semantic representation of topic and focus*, Formal Semantics of Natural Language, ed. by E. L. Keenan, Cambridge University Press 1975, str. 297—312.

Sgall pored značenja u pravom smislu, odnosno tvrdnje (engleski *assertion*) čija se negacija izvodi iz odgovarajuće negirane semantičke reprezentacije, te presupozicija, koje se izvode kako iz negativnih tako i iz pozitivnih semantičkih reprezentacija, navodi i alegacije. Posljednje se izvode samo iz pozitivnih semantičkih reprezentacija. Primjer koji daje iznoseći, kako kaže, površinski, tj. stvarni oblik rečenice umjesto semantičkih reprezentacija pokazat će bar rudimentarno o kakvoj se vrsti analize izjavnih rečenica radi. Up.:

(1) *My husband caused a misunderstanding between two lawyers living in Washington, D. C.* (Moj je muž prouzrokovao nesporazum između dva advokata koji žive u Vašingtonu).

(2) *Govornik je žena* — to je pragmatička presupozicija rečenice (1).

(3) *U Vašingtonu žive||živjela su bar dva advokata* — to je logička presupozicija rečenice (1).

(4) *Bio je nesporazum između dva advokata koji žive u Vašingtonu* — to je alegacija rečenice (1) pošto se derivira, izvodi iz nje, a niti ona, niti njena negacija ne mogu se izvesti, derivirati iz negirane rečenice (1), (v. dalje tačku (6)).

(5) *Muš govornika uzrokovao je nesporazum između dva advokata koji žive u Vašingtonu* — može se reći da (5) karakterizira samo značenje primjera (1).

(6) *Moj muž nije prouzrokovao nesporazum između dva advokata koji žive u Vašingtonu* — ova rečenica predstavlja negaciju rečenice (1) koja ne mijenja značenje presupozicija (2) i (3), ali se (4), alegacija rečenice (1), ne može iz nje izvesti, derivirati. Op. cit., str. 299—300.

¹² P. Sgall, *op. cit.*, str. 300.

¹³ P. Sgall, *op. cit.*, str. 302.

slaužu u pogledu na standardni test kojim se utvrđuje što je presupozicija u datom slučaju — to je ono čemu se ne mijenja značenje kada se iskaz negira¹⁴.

Nastojeci da iznađe kriterije za izdvajanje presupozicija od implikatura, John Lyons iznosi i mišljenje da nije potrebno povlačenje teoretske razlike između semantičkih i pragmatickih presupozicija, kao što nije nužno ni izdvajanje semantike od pragmatike, pošto općenito uzevši sumnja u korisnost takvog izdvajanja kad je u pitanju analiza strukture prirodnih jezika.¹⁵

Definicija presupozicije koja se bazira na uslovima istinitosti, gdje se presupozicija posmatra kao odnos logički poredljiv sa striktnom implikacijom, nije se mogla opravdati u obrazlaganju rečenice *The king of France is bald*

¹⁴ Među autorima koji su u svojim analizama raspravljali o presupoziciji Theo Vennemann, govoreći sa pozicija generativne gramatike i smatrajući da su semantičke reprezentacije logičke forme koje se mogu empirijski provjeravati razmatra presupozicije u posebnoj *banci presupozicija* (engleski *presupposition pool*). On uspostavlja model „semantičkih (ili pragmaticko-semantičkih) reprezentacija” i u tom okviru presupozicije se ne odnose na pojedinačne rečenice, već na čitavi diskurs — govornu situaciju. Informacija koja se sadrži u nekoj „banci” sastoji se iz općeg znanja i iz situacijskog konteksta diskursa. Svaki učesnik u diskursu polazi od svoje vlastite „banke”, ali u stvari njegove presupozicije predstavljaju skup svih pretpostavki koje su relevantne za datu govornu situaciju i zajedničke svim učesnicima — što predstavlja preduslov za uspješnu komunikaciju. Vennemann presupozicijama pridaje status aksioma u odnosu na određeni diskurs — namilje nad nekom presupozicijom u toku diskursa onemogućava njegov daljnji normalni razvitak. Svoj sistem notacije semantičkih reprezentacija ilustrira prikazom izjavne rečenice *John is even taller than Bill* (Ivan je viši čak od Bila) koja se kao dvodjelna struktura sastoji od presupozicije *Bill is tall* (Bil je visok) i tvrdnje *John is taller than Bill* (Ivan je viši od Bila). Theo Vennemann, *Explanation in Syntax, Syntax and Semantics 2*, ed. by J. P. Kimball, New York—London 1973, str. 1—50, na str. 15 i *Topics, sentence accent, ellipsis: a proposal for their formal treatment*, *Formal Semantics of Natural Language*, ed. by E. L. Keenan, Cambridge University Press 1975, str. 312—328, na str. 314—315.

Poznato je i izlaganje Charlesa Fillmorea koji iznosi razliku između *presupozicije* i *tvrdnje* u odnosu na glagole *accuse* „napasti, napadati” i *criticize* „kritizirati”. Fillmore iznosi primjere koji u prevodu glase

Hari je napao Meri što je napisala uvodnik

Hari je kritizirao Meri što je napisala uvodnik

i kaže da je u prvom primjeru po govornikovom mišljenju za Harija *presupozicija* da je pisanje uvodnika bila loša stvar, dok on istovremeno *tvrdi*, *iznosi* da je to uradila Meri. Negativna varijanta *Hari nije napao Meri* . . . ima istu presupoziciju, samo bez tvrdnje da je to uradila Meri. Drugi primjer polazi od pretpostavke da je Meri napisala uvodnik, dok iznosi da je pisanje uvodnika loša stvar — i samo je ovo posljednje negirano u *Hari nije kritizirao Meri* . . . dok ostaje presupozicija da je ona to uradila. Charles Fillmore, *Types of lexical information*, *Semantics*, ed. by D. D. Steinberg, L. A. Jakobovits, Cambridge University Press 1971, str. 370—392, na str. 381.

D. T. Langendoen, u već spomenutom radu, za Fillmoreov par rečenica kaže da stoje u konverznom odnosu, tj. glagol *napasti* ima za presupoziciju ono što se tvrdi glagolom *kritizirati* (i obrnuto, glagol *kritizirati* ima za presupoziciju ono što se tvrdi glagolom *napasti*). Langendoen osim toga dokazuje da se presupozicija ne mijenja ne samo pri negaciji, već ni unošenjem adverbijalnih modifikacija, i to ilustrira primjerima koji u prevodu glase

Roki je oštro kritizirao Maksa što je potrošio opljačkane pare

Roki je oštro napao Maksa što je potrošio opljačkane pare

tj. *napasti* nekoga znači pretpostavljati da je ono što je dotični učinio loše i tvrditi da je dotični to učinio, *kritizirati* nekoga znači pretpostavljati da je on nešto učinio i tvrditi da je to što je učinio loša stvar. Op. cit., str. 341—342 (up. napomenu 7).

¹⁵ J. Lyons, *op. cit.*, 603.

(Kralj Francuske je ćelav) (B. Russel, *On Denoting*, 1905). Njen je autor razložio tu rečenicu na dvije propozicije, jednu egzistencijalnu i jednu kvalifikativnu: *Postoji jedan i samo jedan kralj Francuske i on je ćelav*. Ta je egzistencijalna propozicija, međutim, s obzirom na postojeće okolnosti (i 1905. i danas) lažna, i tako su i autor i neki drugi smatrali da je i gornja rečenica lažna. (Kao i upitna rečenica *Da li je kralj Francuske ćelav?* i negirana *Kralj Francuske nije ćelav*.) U pokušajima da se iznađe neko rješenje za obrazlaganje ove rečenice Russelu su, na primjer, prebacivali da nije pravio razlike između tvrdnje i presupozicije — gornja rečenica nije ni istinita ni lažna pošto jedna od njenih presupozicija, egzistencijalna presupozicija *Postoji kralj Francuske* ne stoji. Od svih dosadašnjih pokušaja lingvistima može izgledati prije svega prihvatljiva analiza koja polazi od tematske strukture iskaza. Tako Lyons smatra da se rečenica *Kralj Francuske je ćelav* može u izvjesnom smislu obrazložiti ako se uzme u obzir da li je u nekom pojedinačnom javljanju te rečenice *kralj Francuske* u tematskoj poziciji ili ne. „Ako X tvrdi da nijedan sadanji evropski vladar nije ćelav, a Y na to ozbiljno izjavi *Kralj Francuske je ćelav*, X bi mogao sasvim umjesno primijetiti *Nije istina, Francuska nema kralja*. Čak i ako bi ispalo da je Y mislio na Giscarda d'Estaigna, u tom bi kontekstu bilo logično reći da je ono što je kazao lažno, pošto ne zadovoljava svoju egzistencijalnu presupoziciju”.¹⁶

U lingvističkom pogledu izgleda umjesnije i obraćanje pažnje na realnost umjesto na istinitost — važno je u prvom redu da li se nešto dogodilo ili ne, da li postoji ili je postojala mogućnost, volja itd. da se nešto dogodi, da se neko stanje ostvari ili ne. Za odvajanje pak implikatura od presupozicija moglo bi se u neku ruku reći da su presupozicije ono što govornik uzimlje kao gotove činjenice pretpostavljajući da je to slučaj i u pogledu onoga kojemu se obraća, da to za oba predstavlja obavezni dio konteksta, dok je implikatura ono što se može, iako nužno ne mora, zaključiti iz onoga što je rečeno u kontekstu u kojemu se iskaz javlja.

U tom obrazloženju razlike između presupozicije i implikature, tj. između onoga što se može, iako striktno ne mora, zaključiti iz iskaza ne sadrži se ništa što bi isključilo mogućnost da jedna te ista činjenica bude i presupozicija i da se istovremeno implicira iz iskaza.¹⁷ Što se tiče striktnih implikacije (engleski *entailment*), ona se definira kao odnos između dvije rečenice u kojemu druga nužno proizlazi iz istinitosti prve. Tako na primjer *Ta je osoba neženja* (Rečenica 1) ima kao striktnu implikaciju *Ta je osoba odrasli muškarac* (Rečenica 2).¹⁸ Pored toga u prvoj se rečenici radi o određenoj imeničkoj frazi, o nominalu sa određenim referentom — određenost je obilježena pokaznom zamjenicom, i tom se nominalu pripisuje pripadanje jednoj određenoj klasi, klasi neženja. Ako se ova rečenica negira, tj. pomoću negacije prikaže kao neistinita: *Ta osoba nije neženja*, njene su implikacije *Ta je osoba odrasli muškarac* i *Ta osoba nije odrasli muškarac*. U skladu sa

¹⁶ J. Lyons, *op. cit.*, 596, 601.

¹⁷ J. Lyons, *op. cit.*, 606.

¹⁸ Ruth M. Kempson, *Semantic Theory*, Cambridge University Press 1977, str. 142.

prvom implikacijom *ta osoba* ima pod normalnim okolnostima za referenta nekog odraslog oženjenog muškarca, dok u drugoj implikaciji *ta osoba* može na primjer imati za referenta neku mladu djevojku.¹⁹

Kao što je ranije spomenuto pojmovi presupozicije i implikacije uzet će se u obzir u odnosu na aspekt vršenja, izvršenosti glagolske radnje, pa se u tom smislu i sprovodi klasifikacija modalnih glagola o kojima je riječ. Oni se svrstavaju u tri podgrupe: implikativne, negativno-implikativne i neimplikativne, s tim što će se u toj trojnoj podjeli uspostaviti i neke daljnje podvrste s obzirom na određene sintaksičko-semantičke osobine tih glagola.

Implikativni glagoli	Negativno-implikativni glagoli	Neimplikativni glagoli
početi/počinjati	prestati	nastojati
nastaviti/nastavljati	odbiti/odbijati	pokušati/pokušavati
uspjeti/uspjevati	izbjeći/izbjegavati	naumiti
sjetiti se/sjećati se	oklijevati	namjeravati
usuditi se /usudivati se	zaboraviti/zaboravljati	odlučiti se/odlučivati se
drznuti se/drzati se		riješiti se/rješavati se
udostojiti se/udostojavati se		
blagoizvoljeti/blagoizvolijevati		

Može se odmah primijetiti da bi se spisak ovih glagola sigurno mogao povećati, ali je i u ovoj veličini dovoljan za jedno preliminarno razmatranje.

Implikativnim glagolima smatraju se oni glagoli koji impliciraju istinitost, bolje reći vršenje, izvršavanje radnje iskazane dopunskim predikatom: *Ivan se usudio protivurječiti šefu* ⊃ *Ivan je protivurječio šefu*; negirana dopunska predikacija povlači za sobom i negaciju implikativnog modalnog glagola: *Ivan nije protivurječio šefu* može implicirati *Ivan se nije usudio protivurječiti šefu*. Negativno-implikativni glagoli impliciraju neizvršenost radnje dopunskog predikata: *Izbjegao je da služi vojsku* ⊃ *Nije služio vojsku*, dok negiran isti glagol implicira izvršenost: *Ivan nije izbjegao da služi vojsku* ⊃ *Ivan je služio vojsku*.

Svi gornji modalni glagoli pokazuju jednu zajedničku osobinu u odnosu na vrijeme radnje — radnja dopunskog glagola ne može prethoditi radnji upravnog²⁰. Implikativni i negativno-implikativni ne dozvoljavaju ni da se radnja zavisnog glagola vrši kasnije od njihove, tj. ne dozvoljavaju prazninu u odnosu na budućnost: **Jučer se udostojio da danas dođe* i **Jučer je izbjegao da danas dođe* prema *Jučer je namjeravao da danas dođe*.

U većini slučajeva zapaža se da postoje parovi perfektivnih sa odgovarajućim imperfektivnim glagolima i može se spomenuti jedna zanimljiva osobina — imperfektivnost za implikativne (a u drugom smislu i za neimpli-

¹⁹ R. Kempson, *op. cit.*, str. 142.

²⁰ M. Ivić, 1970, *O upotrebi glagolskih vremena . . .* (up. napomenu 2), na str. 48.

kativne) glagole obično nema utjecaja na izvršenost glagolske radnje. Tako na primjer *Uspijevao je da preskoči zid* \supset *preskakao je zid*, a *Uspio je da preskoči zid* \supset *preskočio je zid*, razlika se sastoji samo u iterativnosti, tj. neodređenom broju ponavljanja radnje kad je u pitanju imperfektivni glagol, prema jednom jedinom aktu kad se radi o perfektivnom. Može se zaključiti da se ovi glagoli razlikuju u ovom pogledu na primjer od manipulativnih glagola: *Natjerao ga je da skače* \supset *skakao je*, dok *Natjeravao ga je da skače* može u ovisnosti od konteksta imati bilo pozitivnu bilo negativnu implikaciju izvršenosti radnje. U slučaju neimplikativnih glagola, npr. *Riješio se da otputuje* i *Rješavao se da otputuje* situacija je drukčija pošto ni perfektivni ne implicira *otputovao je*, u pitanju je samo razlika u izvjesnosti i neizvjesnosti odluke. S druge strane negativno-implikativni glagoli imperfektivnog vida ne moraju implicirati potpuno nevršenje radnje: *Izbjegavao je da daje svoje mišljenje na sastancima* ne znači i da je potpuno izbjegao da daje mišljenje.

Problem infinitiva u svojstvu alternanta zavisne rečenice *da + prezent* dovoljno je poznat²¹. Primjeri za većinu glagola (nađeni bilo u Rečniku Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU) i Rječniku Matice srpske i Matice hrvatske, bilo u građi za te rječnike) većim dijelom potiču iz narativne proze tako da se često javljanje prošlog vremena pored narativnog prezenta može pripisati toj činjenici. To pogoduje izlaganju izvršenosti glagolske radnje pošto se taj problem u određenom smislu jedino i može promatrati u odnosu na prošlost. Ta se izvršenost radnje, faktivnost predikacije ispituje uspostavljanjem pojma vremenske osi, tj. i presupozicije i implikacije u odnosu na vršenje, izvršenost radnje označene upravnim i zavisnim glagolima određuju se prema vremenskoj osi — implikacije pri tom gledaju unapred, a presupozicije unatrag pokazujući da li je neka radnja i sl. postojala u periodu koji prethodi vremenskoj osi.

Kriterij vremenske osi uveo je Talmy Givón pri analizi engleskih glagola koji zahtijevaju rečeničnu dopunu.²² On je tom prilikom uspostavio dvije skupine glagola — *glagole percepcije i znanja* koji ne traže identičnost subjekta glavne i dopunske predikacije i *aspektualno-modalne glagole* koji traže tu identičnost. Givóna je pri tom zanimalo da li određeni glagoli prve skupine (dijeli ih u faktivne, npr. *know* 'znati', negativno-faktivne, npr. *pretend* 'praviti se' i nefaktivne, npr. *decide* 'odlučiti se, odlučivati se') mogu po svom značenju spadati i među glagole druge skupine (njih dijeli u implikativne, npr. *begin/start* 'početi, počinjati', negativno-implikativne npr. *finish/end* 'prestati, prestajati' i neimplikativne, npr. *plan* 'planirati'), i da li ta kako je naziva polisemija ima u sebi nekog sistema, tj. da li je glagol iz skupine glagola percepcije i znanja, ukoliko je na primjer fakti-

²¹ M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, Naučna knjiga, Beograd 1969, str. 599.; M. Ivić 1972, *Problematika srpskohrvatskog infinitiva* (up. napomenu 3), na str. 119—130.

²² Talmy Givón, *Forward Implications, Backward Presuppositions, and the Time Axis of Verbs*, Syntax and Semantics 1, ed. by J. P. Kimball, New York 1972, str. 29—50.

van, kada se zbog određenih razloga može smatrati članom aspektualno-modalne skupine glagola, u tom slučaju implikativan.

Od glagola koje Givón naziva glagolima percepcije i znanja navodili su se faktivni *znati* i *žaliti*, negativno-faktivni *zamišljati*, *sanjati* i *maštati* i nefaktivni *misliti*, *vjerovati*, *nadati se* i *pretpostavljati*. U faktivne glagole spada i *sjetiti se*: *Sjetio se da je Mara došla* ⊃ *Mara je došla*, isto kao što i *Nije se sjetio da je Mara došla* ⊃ *Mara je došla* — ovaj glagol u ovakvoj situaciji ponaša se kao *znati*. Negativno-implikativni glagol *zaboraviti* ovdje je međutim faktivan: *Zaboravio je da je Mara došla* i *Nije zaboravio da je Mara došla* jednako impliciraju *Mara je došla*. Glagol *planirati* može se uzeti kao nefaktivan jer je kao i neki glagoli iz neimplikativne grupe okrenut budućnosti. Razlog što se ne svrstava s njima je u tome što ne traži kao oni identičnost subjekta obje predikacije: *Planira da ti otputuješ mjesto njega* za razliku od **Namjerava da ti otputuješ mjesto njega*. S druge strane ne zapaža se za sada razlika u upotrebi u smislu razlike *Ivan se sjetio da kupi novine* (implikativna upotreba) i *Ivan se sjetio da je kupio|da je Mara kupila novine* (faktivna upotreba), tako na primjer *Ivan je planirao da putuje prema Ivan je planirao da ti putuješ* ne pokazuju potrebu da se različito tumače.

Implikativni glagoli *početi/počinjati* i *nastaviti/nastavljati* i negativno-implikativni *prestati/prestajati* poznati su kao fazni glagoli²³. S njima bi spadali i *otpočeti/otpočinjati* i *započeti/započinjati*, *prekinuti/prekidati* i *završiti/završavati*, s tim da prva dva para gotovo redovno, a druga dva isključivo traže nominalizirane dopune. (Up.: *Započeo je|Završio je|Prekinuo je priču*; pored toga glagoli prestanka razlikuju se po smislu i od glagola prekida i od glagola završavanja — *prekinuti nešto* obično znači da će se to poslije prekida nastaviti, *prestati* ne mora značiti i završiti itd.)

Ova mala podvrsta glagola ujedno predstavlja i jedine glagole koji direktno ne izražavaju neki stav svog subjekta prema zavisnoj predikaciji, već samo najavljuju početak, označavaju tok, prekid ili završetak neke akcije, nekog procesa ili stanja. Pored toga odlikuju se još po jednoj osobini od ostalih glagola o kojima će biti riječ — kao dopune mogu imati isključivo imperfektivne glagole.

Sada će se prikazati kako se razlikuju presupozicije od implikacija ovih glagola, kvalificirane u smislu vršenja ili nevršenja radnje u odnosu na vremensku os.

Implikacije

Dana je počela da uči u deset ⊃ Dana je učila poslije deset

Dana nije počela da uči u deset ⊃ Dana nije učila neposredno poslije deset

Dana je nastavila da uči u deset ⊃ Dana je učila poslije deset

Poslije deset Dana je i dalje učila

²³ O osobinama ovih glagola u odnosu na njihove dopune u obliku „nemobilnog prezenta” odnosno infinitiva, obavezno imperfektivnog vida v. M. Ivić 1970, *O upotrebi glagolskih vremena* ... (up. napomena 2), na str. 44—5.

Dana nije nastavila da uči u deset \supset Dana nije učila neposredno poslije deset
 Dana je prestala učiti u deset \supset Dana nije učila poslije deset
 Dana nije prestala učiti u deset \supset Dana je učila poslije deset

Zapaža se da su u pogledu implikacija koje u odnosu na vremensku os gledaju unapred *početi* i *nastaviti* pozitivno-implikativni, radnja se vršila poslije određenog vremenskog presjeka, dok je *prestati* negativno-implikativan — radnja se dalje ne vrši.

Presupozicije

Dana je počela da uči u deset } \supset Dana nije učila prije deset
 Dana nije počela da uči u deset }

Dana je nastavila da uči u deset } \supset Dana je učila neko vrijeme prije deset
 Dana nije nastavila da uči u deset }

Dana je prestala da uči u deset } \supset Dana je učila prije deset
 Dana nije prestala da uči u deset }

U odnosu na vremensku os pozitivna i negativna rečenica imaju iste presupozicije; s obzirom na to da presupozicije gledaju od vremenske osi unatrag, pokazuje se da je *početi* negativno-faktivan — radnja može tek početi da se ostvaruje, dok su *nastaviti* i *prestati* pozitivno-faktivni — radnja se već vršila.

Slijedeća shema pokazuje presupozicije i implikacije ovih glagola u odnosu na vršenje radnje prema vremenskoj osi²⁴.

Glagol	Presupozicije u odnosu na vrijeme prije vremenske osi	Implikacije u odnosu na vrijeme poslije vremenske osi
<i>početi</i>	—akcija	+akcija
<i>nastaviti</i>	+akcija	+akcija
<i>prestati</i>	+akcija	—akcija

Ovdje se može navesti da su presupozicije za glagole *prekinuti* i *završiti* uz njihove nominalizirane dopune iste kao za *prestati*, up.:

Dana je || nije prekinula učenje u deset } \supset Dana je učila prije deset
 Dana je || nije završila s učenjem u deset }

I implikacije glagola *prekinuti* podudaraju se s implikacijama glagola *prestati* (uz raniju napomenu da *prekidati/prekinuti* daje naslutiti nastavak), dok ako razmotrimo implikacije glagola *završiti* možemo zapaziti novi momenat:

²⁴ Givón, *op. cit.*, str. 35.

Dana je završila s učenjem u deset ⊃ Dana nije učila poslije deset
Nije bilo potrebno da Dana uči poslije deset

Dana nije završila s učenjem u deset ⊃ Dana je učila poslije deset
Dana nije učila poslije deset
Bilo je||bilo bi potrebno da Dana još uči

Naravno da ovako isključivo u vremenskom smislu određene presupozicije i implikacije ovih glagola predstavljaju samo jedan dio njihovih značenja a drugi aspekti njihove upotrebe pri tom ostaju neodređeni. Spomenuto redovno odsustvo značenja nekog stava u odnosu na radnju dopunske predikacije, odsustvo na primjer značenja voljnosti, namjere, obaveze odražava se na njihovom sintaksičkom ponašanju — to su jedini od modalnih glagola koji za svoj subjekt ne zahtijevaju isključivo imenicu u značenju živog bića, što povlači za sobom i daljnje razlike u upotrebi. Slučajevi kad su u pitanju drugi modalni glagoli, na primjer glagol *namjeravati*, up.: *Izgleda da kiša još ne namjerava padati* predstavljaju izuzetak na kakav se redovno nailazi — primjeri antropomorfizacije raznih pojava redovna su stvar i ne mogu utjecati na osnovnu klasifikaciju. Strukture sa živim bićem kao subjektom ipak predstavljaju osnovni model i za fazne glagole. Prema tom modelu javljaju se rečenice tipa *Kiša je počela||Snijeg je počeo da pada* (odnosno samo *Počela je kiša, Počeo je snijeg*).

Obrasci rečeničnih tipova koji su se ranije prikazali sa ilustracijom njihovih implikacija i presupozicija u odnosu na vremensku os imaju prema sebi i odgovarajuće gramatičke parafraze ili rečenične odnosno nerečenične, tj. nominalizirane transforme.²⁵ Na taj način kada je u pitanju dopunski glagol kauzativnog značenja sa objektom u značenju neživog predmeta, npr.:

Ivan je počeo||nastavio||prestao da kotrlja kamen
njegovu transformi mogu biti u prvom redu:

Kamen je počeo||nastavio||prestao da se kotrlja.

Obrazac pruža razne mogućnosti za variranja koja su u direktnoj vezi sa značenjem dopunskog glagola i sa uobičajenosti upotrebe deverbativnih imenica koje se iz njih deriviraju²⁶. Tako se za rečenice tipa *Ivan je počeo||na-*

²⁵ Ovdje se misli na transforme u Harrisovom smislu. V. Zellig Harris, *Co-occurrence and Transformation in Linguistic Structure*, (Language, Vol. 33, 1957), The Structure of Language, New Jersey 1964, str. 155—210. Za Harrisa je glavni cilj primjene transformacija u povezivanju rečenica raznih struktura, da bi se tako došlo do širih generalizacija.

U razmatranju metoda i rezultata rada u lingvističkoj nauci u novije vrijeme ponovo se ističe značaj Harrisovih metodskih postupaka. V. na primjer W. Haas, *Linguistics 1930—1980*, Journal of Linguistics Vol. 14, 1978, str. 293—308.

²⁶ Proučavajući funkcije deverbativnih imenica u funkciji kondenzatora rečeničnog značenja Milorad Radovanović razmatra takve imenice i kao semantičke dopune korelativne predikacije „kada ovu zastupaju lekseme iz skupine tzv. faznih glagola”. Radovanović tako navodi primjere akuzativa deverbativnih imenica uz ove glagole i daje njihove transforme: *Počese razgovor* → [*Da razgovaraju*]; *moram da nastavim svoju šetnju* → [*Da se šetam*]. M. Radovanović, *Imenica u funkciji kondenzatora (II)*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XX/2, 1977, str. 81—160, na str. 109 i 118.

stavio||*prestao da bježi od ljudi*||*da se bori protiv nepravde* mogu uspostaviti odgovarajući rečenični transformi u vidu *Počelo je*||*nastavilo se*||*prestalo je Ivanovo bježanje od ljudi*, *Počela je*||*nastavila se*||*prestala je Ivanova borba protiv nepravde* kao i odgovarajući nominalizirani transformi *Početak*||*nastavak*||*prestanak Ivanovog bježanja od ljudi*||*Ivanove borbe protiv nepravde*. U slučaju ovih posljednjih čitava rečenica mogla bi imati neki oblik poput *Usljedio je nastavak Ivanove borbe . . . Početak Ivanovog bježanja pada u doba . . . Došlo je do prestanka*||*prekida Ivanovog rada . . .* Treba napomenuti da su ovakve varijante ne samo različito obojene u stilskom pogledu već i u direktnoj vezi sa pitanjem težišta informacije²⁷. Vršilac radnje sad je obilježen posvojom zamjenicom koja kvalificira deverbativnu imenicu izvedenu iz dopunskog glagola, a prema potrebama informacije može se naći bilo u poziciji teme: *Ivanovo bježanje od ljudi počelo je u doba kad . . .*, bilo rematizirati: *U to doba prestalo je Ivanovo bježanje od ljudi* itd. Da se radi o nekom vidu pasivizacije izvornog *Ivan je počeo . . .* pokazuje se jedino u slučaju sa glagolom *nastaviti* koji je onda obavezno obilježen morfemom *se*: *Nastavila se Ivanova borba (se je obično i uz završiti: Završio se čas)*.

Moglo bi se još reći da implikacije ovih glagola predstavljaju u izvjesnom smislu i njihove transforme:

Ivan je počeo da bježi od ljudi ⊃ Ivan bježi||je bježao od ljudi

Ivan je nastavio da bježi od ljudi ⊃ Ivan bježi||je i dalje bježao od ljudi

Ivan je prestao da bježi od ljudi ⊃ Ivan više ne bježi||nije bježao od ljudi

Zbog osobine ovih glagola da se javljaju i sa subjektom koji ne potiče iz kategorije imenica sa značenjem živog stvora, dobijaju se rečenične strukture naizgled sličnog oblika: *Proba je danas počela u sedam i Ivan je danas počeo u sedam* — u razgovornom jeziku može se zbog poznatosti izostaviti dopuna, npr. *da radi*||*piše*||*drži probu*. Iz određenih proširenih verzija ovih rečenica može se pokazati da su se one mogle razviti iz istog nukleusa primjenom različitih derivacionih postupaka:

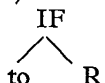
Ivan je danas počeo da drži probu s orkestrom u sedam

Orkestar je danas počeo da drži probu u sedam itd.

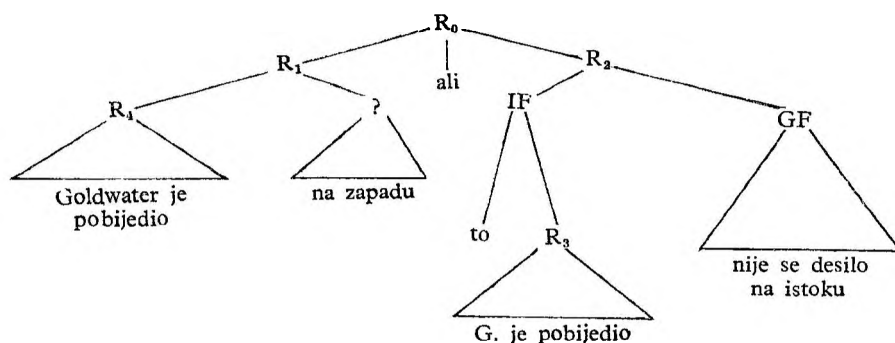
Zadovoljavajući način formalizacije ovakvih problema nije iznađen. Ovdje su u pitanju adverbijalne vremenske oznake *danas* i *u sedam* koje se odnose na dva razna nivoa u derivaciji ovakvih rečenica. To se može potvrditi navođenjem primjera *Ivan je jučer počeo da radi u sedam, ali to se danas nije ponovilo*. Pitanje je kako formalizirati činjenicu da se *to* odnosi na *Ivan je počeo da radi u sedam*, a da ne obuhvata *jučer*, pošto **Ivan je jučer počeo da radi u sedam, ali se to, naime da je Ivan jučer počeo da radi u sedam, danas nije ponovilo*, iako *Ivan je jučer počeo da radi u sedam, ali se to, naime da je Ivan počeo da radi u sedam, danas nije ponovilo*. Takav problem iznio je George

²⁷ O raznim problemima povezanim sa težištem informacije v. M. Ivić, *Problem perspektivizacije u sintaksi*, Južnoslovenski filolog XXXII, 1976, str. 29—46.

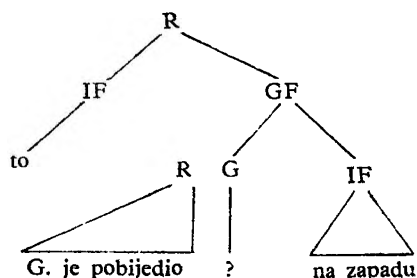
Lakoff²⁸ navodeći rečenicu *Goldwater won in the West, but it didn't happen in the East* (Goldwater je pobijedio na zapadu, ali se to nije desilo na istoku).

Za *it*, *to*' on postulira bazičnu imeničku frazu u obliku (R ozna-

čava rečenicu). Sad treba odrediti što predstavlja ta rečenica. R ne može da stoji za *Goldwater je pobijedio na zapadu*, baš kao ni gore za *Ivan je jučer počeo da radi u sedam*, pošto se *to* odnosi samo na Goldwaterovu pobjedu (odnosno na početak rada u sedam), R znači može biti u ovom slučaju *Goldwater je pobijedio*, odnosno gore *Ivan je počeo da radi u sedam*. Lakoff za svoju rečenicu daje slijedeću bazičnu strukturu (GF stoji za glagolsku frazu):

Ovako se formalno potvrdila teza da mjesne oznake poput *na zapadu* ili vremenske kao *danas* itd. ne dolaze u istim konstituentima sa glagolima koje određuju — u stvari ti adverbijali modificiraju neki događaj koji se specificira punom rečenicom kao na primjer gornja R₁: *Goldwater je pobijedio*. Lakoff pokušava taj odnos objasniti slijedećom bazičnom strukturom:

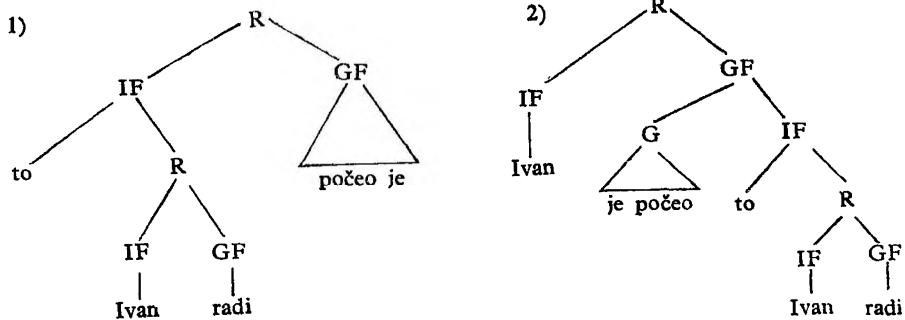

²⁸ George Lakoff, *Pronominalization, Negation, and the Analysis of Adverbs*, Readings in English Transformational Grammar, ed. by R. Jacobs, P. Rosenbaum, Waltham, Massachusetts 1970, str. 145—163, na str. 154—157.

U pogledu glagola koji treba da dođe na mjesto znaka pitanja smatra da bi to mogao biti neki glagol u značenju ‚desiti se‘ ili ‚biti lociran‘, koji bi se zatim brisao po nekim za sada još nepoznatim pravilima, nepoznatim kao što su još nepoznata i neka od pravila koja treba da se primjenjuju u deriviranju gornjih rečenica.

Mjesni i vremenski adverbijali jednako se ponašaju u ovom slučaju, međutim, naša rečenica razlikuje se od gornje po većem stepenu složenosti — *Ivan je počeo raditi* dobiva najprije modifikaciju *u sedam*, a tek zatim *jučer*, njena derivacija je složenija.

U okvirima generativne teorije David Perlmutter pokušao je da obrazloži dubinsku strukturu glagola *begin* ‚početi, počinjati‘.²⁹ On uspostavlja dvije razne dubinske strukture i prvu, po kojoj bi *početi* bio neprelazan glagol sa apstraktnim subjektom, naziva neprelaznom. Ta struktura primjenom potrebnih pravila treba da predstavlja rečenicu *Ivan je počeo da radi*:

Kako *početi* zahtijeva identičnost subjekta „matrične i uklopljene rečenice“, on pretpostavlja da bi se gornja rečenica mogla obrazložiti i dubinskom strukturom koja odgovara upotrebi prelaznog tipa, gornje (2). Površinska struktura dobiva se primjenom odgovarajućih transformacionih pravila (npr. „Equi NP deletion“ *brisanje identične IF*). Svojim izlaganjem Perlmutter želi dokazati da se glagol *početi* javlja u oba tipa dubinskih struktura. Dajući razne tipove rečenica u kojima se javlja ovaj glagol on ujedno pokušava da ustanovi kojom se strukturom bolje obrazlaže određeni tip. Među tim rečenicama navodi *Ivan je počeo svoj posao* i *Ivan je počeo s oduševljenjem*, ali se do *podne umorio* i kaže da je u drugoj došlo do brisanja objekta radnje, slučaja koji je vrlo uobičajen u odnosu na glagole tipa *jesti* i *čitati*. Potrebno je iznaći obrazloženje i za rečenice tipa *Pokušao sam da počnem da radim* i *Natjerao sam Ivana da počne da radi* kojima bolje odgovara prelazna struktura, a mora se prikladno prikazati brisanje identičnog subjekta u prvoj, identičnog objekta u drugoj. Ostaje neriješenim pitanje koliko ima takvih glagola kao

²⁹ David M. Perlmutter, *The two verbs begin*, Readings in English Transformational Grammar, ed. by R. Jakobs, P. Rosenbaum, Waltham 1970, str. 107—119.

početi koji se u dubinskoj strukturi javljaju i kao prelazni i kao neprelazni glagoli, kao i problem da li se i kako se te dvije vrste upotrebe jednog te istog glagola mogu dovesti u vezu.³⁰

Ovakva izlaganja iako ne dovode do konačnog rješenja problema koji se razmatraju, pa čak nekad ni ne ukazuju na moguća rješenja, ipak razotkrivaju pravu složenost određene situacije i time potvrđuju važnost formalizacije u jezičkim ispitivanjima.³¹

Poznata osobina faznih glagola da za razliku od drugih modalnih glagola, pored subjekta u značenju živog bića imaju i druge mogućnosti (up. *Počela je proslava*, ali ne i **Odbila je proslava*), traži da se ukratko opiše i priroda imenica tipa *proslava* (*bješanje, borba, proba, čas, škola, predstava, rat, paljba* itd.). Te imenice imaju značenje tzv. entiteta drugog reda, to jest one označavaju pojave locirane u vremenu i prostoru, ali bez ograničenja u odnosu na prostorno-vremenski kontinuitet, tj. drukčije od imenica sa značenjem živih bića (u prvom redu ljudi) i predmeta³². Ako se poredе iskazi:

*Večeras je ovdje ponovo bio tvoj stric i
Večeras je ovdje ponovo bila uzbuna*

vidimo da je u prvom primjeru u pitanju određeni individuum koji pod normalnim okolnostima u određeno vrijeme može biti samo na jednom mjestu, dok se u drugom samo radi o istoj vrsti situacije, o nekom događaju istog tipa.

Te pojave i događaji sa svojom lociranosti u vremenu i prostoru počinju, nastavljaju se, prekidaju i prestaju. Primjeri iz beletristike, daleko najbrojniji za ovu malu skupinu, brojni su naročito u slučaju glagola *prekinuti* uz nominalizirane dopune³³.

I nominali sa značenjem neživih predmeta u poziciji subjekta javljaju se također samo uz ovu malu podvrstu glagola: *Besplatne željezničke karte . . . već su prestale važiti* (B. Nušić); *Krv još nije prestala šikljati* (V. Đorđević); *Cvijete je počelo da gnjije od kiše* itd.

³⁰ D. Perlmutter, *op. cit.*, na str. 115.

³¹ Važnost formalizacije ističe W. Haas u već spomenutom kritičkom osvrtu na savremenu lingvistiku (v. napomenu 28). Naglašavajući važnost formalizacije u gramatičkim ispitivanjima Haas podsjeća kako je to prvi vrlo prikladno obrazložio Chomsky u svojim Sintaksičkim strukturama 1957. i navodi odgovarajući citat još uvijek od nesmanjenog značaja, u kojem se ističu mogućnosti koje pruža formalizacija. Što se tiče generativne gramatike, Haas priznaje da su se u okviru tog učenja pokazale posebne mogućnosti za lociranje značajnih problema i smatra, pored ostalog, da iako bi generativna gramatika kao samodostatna naučna grana bila „fatalno neeksplicitna”, ona zato može kao dopunska pomoćna disciplina pružati korisna „provjeravanja eksplicitnosti za bilo koji predloženi gramatički opis”. *Op. cit.*, str. 306—307.

³² Lyons, *op. cit.*, str. 444.

³³ U gradi su brojni primjeri tipa: *Morao sam da prekinem posao → da prestanem da radim*; *Oni su sasvim prekinuli sa tim poslom → prestali da to rade*; *Prva prekinе čutanje vojvotkinja → prva prestane da čuti*; *Ne dajte da nas ovaj gospodin prekida u razgovoru → da nas prekida dok razgovaramo*; itd. Ima i slučajeva, običnih u razgovornom jeziku, kad direktni objekt dolazi bez dopunskog glagola koji bi označio akciju: *Počeo je novu knjigu* (da čita ili piše), *Počeo je pismo* (da piše) itd.

Pri navođenju primjera kao odsječaka stvarnog teksta, to jest primjera istrgnutih iz konteksta u kojem su se javili, može se spomenuti da se u težnji za razjašnjavanjem pojmova pomoću kojih se opisuje jezički materijal razgraničavaju i *rečenice sistema* kao apstraktni teoretski konstrukti koje lingvist stvara u svom modelu jezičkog sistema — prema *rečenicama iz teksta*³⁴.
Up. npr.:

- Te godine se gospodin Zarić svojim debelim trbuhom počeo odlikovati (Đ. Jakšić).
- Seljaci . . . zaplašeni u početku . . . oslobodili su se i počeli dolaziti (R. Čolaković).
- I dalje nastavi gospodariti narodu (Vila 1868).
- Onda nastavi psovati gazdaricu (Lj. Nedić).
- Ko zna šta može još biti . . . nastavi kočijaš nabrajati svoje razloge (M. Glišić).
- Plamen je . . . nastavio da govori (D. Maksimović).
- U ovom posljednjem pismu prestaje Dositije pričati svoj život (A. Gavrilović).
- Prestali su da se pozivaju na odluke Haškog suda (Politika 1951).
- A sa mitraljezima — zenički proleter i prestali su da liče na sebe (Č. Minderović).

Uspostavljanje implikacija za ove rečenice iz teksta moguće je pošto se, iako obično nije označeno vrijeme radnje, razabire da li se radnja (većinom je zaista u pitanju radnja, akcija) počela vršiti, i dalje vršila, odnosno da li se prestala vršiti u odnosu na određenu vremensku os koja bi se mogla uspostaviti. U posljednjem primjeru iznosi se prestanak nekog stanja, poriče daljnje postojanje određenog stanja: Proleter i nisu (više) ličili na sebe.

Moguće je navesti i presupozicije u odnosu na određenu vremensku os, npr.:

Prije te godine gospodin . . . nije se odlikovao svojim . . . trbuhom. Seljaci . . . nisu dolazili. Psovao je gazdaricu (i ranije). Nabrajao je svoje razloge (i ranije). Pričao je svoj život (ranije). Pozivali su se na odluke Haškog suda (ranije) i sl.

U primjeru *Sava . . . pokuša . . . da pokaže đaku da će ga đavo odneti ako nastavi da dreči* (B. Čiplić) nema faktivnosti — postavlja se realna mogućnost ostvarenja prijetnje ukoliko se uslov ispuni, dok presupozicija ima značenje *Prije datog trenutka đak je drečao*.

³⁴ Lyons u svojoj *Semantici 2* u okviru poglavlja „Kontekst, stil i kultura” posebnu sekciju posvećuje odnosu između „rečenica sistema” i „rečenica teksta”. *Op. cit.*, str. 622—635. On prethodno (na str. 387) spominje da Chomsky pretpostavlja poput većine gramatičara da u svakom prirodnom jeziku postoji skup stvarnih i potencijalnih iskaza koji su gramatički prihvatljivi i mogu se identificirati kao *rečenice teksta*. U okvirima generativne gramatike *rečenice sistema* deriviraju se primjenom odgovarajućih pravila, a iznalaženje tih pravila upravo je predmet gramatičke analize.

Pravo određivanje vremenske osi moglo bi se uspostaviti prema punijem kontekstu, ali ostaje neriješenim pitanje na koje bi se elementarne semantičke komponente, koja minimalna semantička obilježja mogli svesti ovi glagoli. A možda oni predstavljaju minimalne ili elementarne predikatske riječi u smislu kako to zamišlja Apresjan,⁸⁵ bar ukoliko je u pitanju *početi*. *Nastaviti* u svom presupozicionom značenju sadrži značenje *i ranije*, implikacionom *i dalje*; *prestati* u istom smislu *ranije* i *ne dalje* ili nešto slično.

Što se tiče zastupljenosti perfektivnih prema odgovarajućim imperfektivnim glagolima — nađeni su velikom većinom primjeri sa perfektivnim glagolom. Pojava je u skladu sa utvrđenim karakteristikama narativnog teksta i postoje mišljenja da je za naraciju, za iznošenje prošlosti uopće perfektivno značenje svojstvenije, pa zbog toga i češće.⁸⁶ Direktni opis situacija možda bi pogodovao javljanju imperfektivne forme, dok nekoliko nađenih primjera sa imperfektivnim glagolom pokazuje da je izrazito u pitanju iterativnost, ponavljanje radnje. Up.: *O čemu god počimaše da misli, uvijek se utiskivala u tu misao ona sakata . . . izreka* (V. Miličević). *On je . . . nastavljao odlaziti u Budim na sabor ugarski* (Č. Mijatović). *Počinjao sam ti, duše mi, do sad dvadeset pisama (počinjao sam da ti pišem . . .)* (L. Lazarević). *Tako je obično ili završavao ili počinjao fra Petar svoju priču (prestajao ili počinjao da priča)* (I. Andrić).

Implikativni glagol *uspjeti* posmatra se samo u značenju koje ima u primjerima:

- Jedne večeri je ipak uspeo da se probije do gospa Nole . . . za vreme jela (I. Sekulić).
- Uspeo sam . . . /Sve se može kad se hoće —/ Da na ovo staro . . . drvo/ Nakalemim najzad blagorodno voće (M. Rakić).

To je značenje ‚izvršiti nešto uz trud, uz svjesno nastojanje, uloživši napor doći do nekog rezultata, postići neki rezultat‘ (figurativnost drugog primjera nema utjecaja na to osnovno značenje), dok ne dolazi u obzir značenje koje ima kada se kaže *Uspio je da svakog udalji od sebe*, gdje nema svjesne, namjerne akcije.

U izvjesnom smislu glagol *izbjeci*, u čestoj upotrebi uz nominalizirane dopune, može imati u neku ruku suprotno značenje, ‚učiniti da ne dođe do vršenja, izvršenja nečeg, obično neprijatnog, nepoželjnog, izmaći nečem

⁸⁵ U okviru eksperimentalnog rječnika ruskog jezika Apresjan objašnjava značenja riječi razlažući ih na diferencijalna semantička obilježja (uz napomenu da su „u pitanju apstraktne, a ne konkretne riječi“). Analiza se sastoji u prevodenju riječi na vještački semantički jezik koji ima svoj poseban rječnik i svoju sintaksu. Taj rječnik sadrži kao jednu od *elementarnih predikatskih riječi* na primjer *начинать* ‚počinjati‘, *иметь* ‚imati‘, *быть возможным* ‚biti moguć‘, *быть законом* ‚biti zakon‘, *быть нормой* ‚biti norma‘ itd. Apresjan poređi predikate *imati* i *počinjati* i kaže da se oni međusobno ne razlikuju po valentnosti. — oba su dvomjesna, zahtijevaju dva aktanta, jedino što objekt glagola *imati* može biti konkretan predmet, dok se *počinjati* može odnositi samo na neku akciju, stanje itd. И. Д. Апресян. *Об экспериментальном толковом словаре русского языка*, Вопросы языкознания 5, 1968, str. 35—49, na str. 39.

⁸⁶ V. Bernard Comrie, *Aspect*, Cambridge University Press 1976, str. 117.

nepoželjnom', s tim da obično postoji *obaveza* vršenja izbjegavane radnje: *Izbjegao je da služi vojsku||da plati račun||da govori na sastanku*; prema primjerima iz Rečnika SANU: *Turska je izbjegla da prizna ma kakvo pravo Srbima*; *Izbjegao je da odgovara pred sudom*. Ta se suprotnost zapaža po njihovim implikacijama u odnosu na izvršenost radnje:

uspjeti Uspeo je da se probije ⊃ probio se
 Nije uspeo da se probije ⊃ nije se probio
 Uspeo sam da . . . nakalemim . . . voće ⊃ nakalemio sam
 Nisam uspeo da . . . nakalemim . . . voće ⊃ nisam nakalemio
izbjeći Turska je izbjegla da prizna ma kakvo pravo Srbima ⊃
 Turska nije priznala nikakvo pravo Srbima
 Turska nije izbjegla da prizna neko pravo Srbima ⊃
 Turska je priznala neko pravo Srbima

U odnosu na vršenje radnje poslije vremenske osi koja bi se mogla uspostaviti — u oba slučaja radnja se ne vrši, s tim da kad je u pitanju glagol *izbjeći* uopće nije došlo do vršenja radnje iskazane dopunskim glagolom, ili se pak ona vršila u smanjenom, pa tako i poželjnijem vidu: *Izbjegao je da ostane do kraja||da plati čitav račun* i sl.

U odnosu na presupoziciono značenje rečenica sa glagolom *uspjeti* zapažamo da se radnja vršila prije vremenske osi, prije ostvarenja nekog cilja u pozitivnoj, neostvarenja u negativnoj verziji:

Uspeo je da se probije }
 Nije uspeo da se probije } ⊃ Probijao se, svijesno je nastojao da se probije

Presupoziciono značenje rečenica sa glagolom *izbjeći*:

Turska je izbjegla da prizna ma kakvo pravo Srbima }
 Turska nije izbjegla da prizna neka prava Srbima } ⊃

Turska se je određenim političkim postupcima trudila, nastojala da ne dođe do priznavanja nikakvih prava Srbima

Ivan je izbjegao da služi vojsku }
 Ivan nije izbjegao da služi vojsku } ⊃

Ivan je uložio određeni napor da ne bi služio vojsku; to je radio neko drugi za Ivana ili je pak postojao samo određeni sticaj okolnosti.

Vidimo da je u presupozicionom značenju glagola *izbjeći* izrazito prisutan negativan stav koji govornik pripisuje subjektu u odnosu na ostvarenje radnje dopunskog glagola.

Sa glagolom *uspjeti* zapaža se perfektivni vid dopunskog glagola u implikaciji: *probio se*, prema imperfektivnom u presupoziciji: *probijao se*.

U slučaju modifikacije nekim adverbijalom negacija pomaže da se zapazi kako težište informacije prelazi na taj adverbijal:

Uspio je da odsvira komad bez greške ⊃
(Od)svirao je komad bez greške.

Nije uspio da odsvira komad bez greške ⊃
Nije (od)svirao komad bez greške.

Međutim, tu se implicira i *Svirao je iako ne bez greške*.

Za pozitivnu i negativnu verziju i ovdje dobivamo istu presupoziciju:

Uspio je da odsvira komad bez greške } ⊃
Nije uspio da odsvira komad bez greške }

Trudio se, nastojao je da odsvira komad bez greške.

Ranije smo vidjeli da imperfektivni glagol *uspijevati* znači iterativnost, što prema situaciji može dati i značenje uobičajenosti: *Na predavanjima je uspio-va da nađe mjesto u njenoj blizini*.

Već je spomenuto da imperfektivni glagol *izbjegavati* nema značenje i potpunog uklanjanja od nečeg, nevršenja nečeg, up.: *Izbjegava nazvati muža . . . krštenim imenom* (V. Bogišić), gdje prošlo vrijeme umjesto prezenta sa značenjem uobičajenosti ne bi dovelo do promjene u značenju, tj. implikacija je u svakom slučaju *žena obično ne naziva||nije nazivala muža krštenim imenom*. U slučaju rečenice *Za sve regrute koji se prikrivaju i izbegavaju vojnu obavezu odgovorne su starešine . . . porodica* (Zakon o ustrojstvu vojske 1930) imamo implikaciju *Regruti . . . koji ne ispunjavaju vojnu obavezu||ne služe vojsku*: slično bi bilo i sa prošlim vremenom: *regruti . . . su izbegavali vojsku ⊃ nisu služili vojsku*, ali ostaje otvorena mogućnost da neće i *izbjeći služenju vojske*. Drukčije stoji stvar sa ovim glagolom u negiranoj verziji. Prema primjerima iz Rečnika SANU:

- Rimljani nisu izbjegavali da se odlučno bore s Hanibalom ⊃
Rimljani su se odlučno borili s Hanibalom
- Nije izbjegavao da upotrebljava pleonazme ⊃
Upotrebljavao je pleonazme,

tj. negiran glagol *izbjegavati* implicira vršenje radnje obilježene dopunskim glagolom.

Odbiti i *odbijati*, a uz njih se može navesti i *oklijevati*, također su negativno-implikativni glagoli u smislu da normalno uzevši *Odbio je||Odbijao je da potpiše ⊃ Nije potpisao*, s tim da implikacija nema neko definitivno značenje i može se u krajnjoj liniji poništiti; iz poznatih razloga — imperfektivni glagoli nekad nemaju kao inherentno značenje postignutosti određenog rezultata ili završenosti — poništavanje je lakše ili prirodnije u slučaju *odbijati* i *oklijevati* (posljednjem karakteristično nedostaje perfektivni parnjak): *Dugo je odbijao da dođe, a onda su ga ipak dovukli*. Up.:

- Sluga odbije da ga budi (St. Kranjčević)
- Odbili [su] da daju i pola dinara (V. Petrović)

- To je činilo te su se roditelji đaćki odbijali da dadu decu u te razrede (Demokratija 1910)
- Vojnici stadoše se zahvaljivati i odbijati da uđu (Z. Popović)
- Ako je neudesno vreme onda gospodin lekar još više okleva poći bolesniku (V. Pelagić)
- Oklijevao je sa ženidbom

Normalne implikacije sa glagolom *odbiti* bez neke izrazite promjene u situaciji imaju značenje neizvršenosti dopunske radnje: *Sluga ga nije probudio: Nisu dali ni pola dinara*. U primjerima s glagolom *odbijati* gdje je implicitan i trajniji pritisak na subjekt predikacije u pitanju otvorenija je i mogućnost da se ostvari neželjena ili nepoželjna radnja: Roditelji su zakonski mogli biti prisiljeni da djecu dadu u nepoželjne razrede, vojnici su na ustrajnije navlaživanje možda ipak ušli u sobu.

Glagol *oklijevati* može se parafrazirati sa izrazom *biti neodlučan*, što znači da uvijek predstoji neka odluka, da se ističe mogućnost izvršenja ili neizvršenja neke akcije ili akta: *Bio je neodlučan da li da dođe ili da ostane* i po toj osobini bi se prirodno mogao svrstati u neimplikativne glagole. Međutim, negativne verzije s tim glagolom imaju značenje da je — unatoč teškoćama, nekom otporu ili slično, koji subjekt treba da svlada, ipak došlo do akcije izražene dopunskom predikacijom, tj. upravo se naglašava spremnost subjekta za vršenje radnje: *Naši drugovi na istoku . . . nijednog trenutka nisu oklevali da apeluju na mir* (Arhiv komunističke partije Jugoslavije 4) ⊃ *naši su drugovi neposredno apelovali na mir*. Ili prema gornjim primjerima u verziji sa prošlim vremenom: *Nije oklijevao sa ženidbom* ⊃ *(o)ženio se; Ljekar nije oklijevao poći bolesniku po svakom vremenu* ⊃ *Ljekar je išao bolesniku po svakom vremenu*.

Glagoli *pristati*||*pristajati* predstavljaju naizgled pozitivne varijante glagola *odbiti*||*odbijati*. Međutim, ne samo što *Pristao je da dođe* ne implicira i *došao je*, već ti glagoli imaju i već spomenutu osobinu karakterističnu za neimplikativne glagole, a to je da dozvoljavaju prazninu u odnosu na budućnost: *Jučer je pristao da kroz dva dana donese traženu svotu* prema ?*Jučer je odbio da kroz dva dana donese traženu svotu*. Ukoliko nekim govornicima posljednja rečenica izgleda prihvatljiva, to je u prvom redu zato što smo u običnim govornim situacijama navikli na razne elipse i nedorečenosti, up.: *Jučer je odbio predlog da kroz dva dana . . .* Primjeri sa glagolima *odbiti*||*odbijati* bilo označavaju, bilo impliciraju jednovremenost. Praznina u odnosu na budućnost može izgleda biti implicitna: *Jučer je odbio*||*odbijao da otputuje* može se vremenski odnositi na *kroz dva dana* prećutno prisutno u govornoj situaciji. Postoji svakako zavisnost od značenja dopunske predikacije ?*Odbio je da sutra potpiše* (zato *Odbio je predlog da sutra . . .*) uz svakako prirodno *Odbio je da ga sutra probudi*.

Ranije se vidjelo da glagoli *uspjeti*||*uspijevati* sadrže u svojoj semantici elemente glagola *nastojati* koji nema svog perfektivnog parnjaka. Njemu su bliski glagoli *pokušati*||*pokušavati*, a sva tri glagola svrstana su sa neimplikativnim glagolima. Međutim, njihova upotreba nameće restrikciju za jedno-

vremenost dopunske radnje, a njihovo presupoziciono značenje sadrži element potrebe svijesnog ulaganja napora pri vršenju radnje, pri prelazu u neko stanje ili održavanju nekog stanja. Up.:

- General . . . je nastojao da trupe obezbedi od napada (Đ. Jakšić) ⊃ General je obezbedivao trupe od napada
- Gospodarice nastoje da je utješe (I. Čipiko) ⊃ Gospodarice je tješe
- Nastojaše da je [kosu] odstrani, ali joj je vjetar opet namicaše (R. Nikolić) ⊃ Odstranjivala je kosu

U primjerima se zapaža perfektivni vid dopunskog glagola koji se u implikacijama preobraća u imperfektivni, što pokazuje i smisao upotrebe ovog glagola — naglasak je na namjeri da se nešto postigne, na svijesnom vršenju radnje, dok je rezultat neizvjestan. U daljnjim primjerima:

- Nastojao se zagrijati lepetanjem krila (S. Krešić) ⊃ Lepetao je krilima (da bi se zagrijao)
- Ugledam prste kako prelaze preko šljunka nastojeći dohvatiti cigaretu (V. Majer) ⊃ prsti su prelazili preko šljunka (da bi dohvatili . . .)
- G. Melkus nastoji iz petnih žila, da svoje slike proda (Savremenik 1911) ⊃ prodaje svoje slike, vrši razne postupke nužne pri prodaji . . .
- Međunarodna reakcija nastoji da se rat što više produži (V. Dedijer) ⊃ vrši razne postupke da bi se rat produžio

U nekim implikacijama pojavljuje se izraz *vršiti razne postupke . . .*, a rezultat ostaje neizvjestan (to je implicirano i u prvim primjerima — *obezbjeđivati trupe, tješiti nekoga* također znači vršiti razne postupke). Up. dalje:

- Narednik je svakako nastojao da nas dovede u vezu s njime (R. Čolaković)
- Po koja od žena . . . pokušavala bi da uhvati napev i da se seti na kom je kraju pesma (B. Čiplić)
- Dva puta su pokušavali podignuti ustanak (Š. Đuranović).

Konkretno značenje izraza *uhvatiti napev* omogućava da se implikacija o vršenju radnje izrazi imperfektivnim vidom glagola (*hvatala bi napev*), dok je u ostala dva primjera (i sa *nastojati* i sa *pokušavati*) ponovo implicitno vršenje niza složenih postupaka.

Iz navedenih primjera može se zaključiti da glagol *nastojati* spada u implikativne glagole, ukoliko se implikacija odnosi na vršenje radnje dopunskog predikata, a da je neimplikativan u odnosu na rezultat, uvijek neizvjestan, nekad čak suprotan od željenog, up.: *Što je više nastojao da ne bude smešan, bio je sve spleteniji i smešniji* (V. Petrović).

U slučaju glagola *pokušati/pokušavati* zapaža se veća mogućnost negativnog ishoda ili rezultata vršenja radnje, što naravno opet ovisi od prirode dopunske predikacije: *Pokušao je||pokušavao je da dođe* daje naslutiti da nije

došao; *Pokušao je* || *pokušavao je da produži svoj boravak na moru* mogao bi imati i pozitivan ishod, dok *Pokušao je* || *pokušavao je da odsvira komad bez greške* vjerovatno implicira *Svirao je uz poneku grešku*.

Sada treba pokazati što znače rečenice sa ovim glagolima u negiranoj verziji, npr.: *General nije nastojao da obezbedi trupe*; *Gazdarice ne nastoje da je utješe*; *Žene nisu pokušavale da uhvate napev*. Implikacije su: *General nije obezbeđivao trupe*; *Gazdarica je nisu tješile*; *Žene nisu hvatale napev*, tj. negiranje upravnog glagola proširuje se na dopunski.

Presupozicije nisu spomenute već u odnosu na glagole *odbiti*, *odbijati* i *oklijevati*, dok se isticala pozitivna implikacija negativne verzije ovih negativno-implikativnih glagola. Podsjetimo se da su presupozicije imale isto značenje za pozitivnu i negativnu verziju rečenica sa faznim glagolima i da su u odnosu na vremensku os datog iskaza značile bilo vršenje bilo nevršenje radnje dopunske predikacije:

Počeo je da pjeva kad je ušla
Nije počeo da pjeva kad je ušla } ⊃ Nije pjevao prije nego je ušla

Prestao je da pjeva kad je ušla
Nije prestao da pjeva kad je ušla } ⊃ Pjevao je prije nego je ona ušla.

U odnosu na glagole *nastojati*, *pokušati*, *pokušavati* moglo bi se reći da njihovo presupoziciono značenje, tj. značenje zajedničko pozitivnoj i negativnoj verziji rečenica sa tim upravnim glagolima sada predstavlja očekivanje od strane govornika da postoji mogućnost vršenja radnje iskazane dopunskim predikatom, a da je za njeno vršenje potrebno svijesno ulaganje napora od strane vršioca: *Pokušao je* || *Pokušavao je* || *Nastojao je da čita novine kad je ona ušla*, odnosno *Nije pokušao* || *Nije pokušavao* || *Nije nastojao da čita novine kad je ona ušla*.

U slučaju glagola *odbiti* koji znači neizvršavanje radnje obilježene dopunskim glagolom nema ni vršenja te radnje posmatrano u odnosu na vremensku os datog iskaza unatrag. U tom pravcu sada je prisutno *očekivanje* izvana da subjekt izvrši neku radnju:

Odbio je da potpiše ugovor
Nije odbio da potpiše ugovor } ⊃ Očekivalo se, postojala je potreba da potpiše ugovor.

Uz svijest da očekivanje može da se ne ispuni može biti prisutno i značenje pritiska izvana. Tako *odbijati* može isticati trajanje očekivanja da subjekt nešto izvrši ili imati značenje iterativnosti, tj. ponavljanog očekivanja uz svijest da subjekt može pružiti otpor:

Odbijao je da ide na koncerte
Nije odbijao da ide na koncerte } ⊃ Očekivalo se da ide kao i da može pružiti otpor tome.

Slična je situacija sa glagolom *oklijevati* :

Oklijevao je da dođe
Nije oklijevao da dođe } ⊃ Postojala je potreba, očekivalo se da dođe.

Implikativni glagoli koji će se sada ukratko razmatrati: *usuditi se*, *drznuti se* s jedne strane, i *udostojiti se*, *blagoizvoljeti* i *izvoljeti* s druge pokazuju da govornik ima određeni stav prema akciji iskazanoj dopunskom predikacijom, i to stav s obzirom na onoga koji vrši tu akciju. Taj se stav ne mijenja pod negacijom :

Usudio se da mu kaže što misli

Nije se usudio da mu kaže što misli

u oba slučaja govornik smatra da vršenje radnje iskazane dopunskom predikacijom pretpostavlja odvažnost, odnosno možda drskost od strane vršioca.

Pošto ovaj skup glagola predstavlja kvalifikaciju radnje dopunske predikacije postoji i istovremenost vršenja obje predikacije i jasna implikacija vršenja ili izvršenosti. Tako na pitanje: *Da li je došao?* odgovor može glasiti: *Da, udostojio se||izvolio je||usudio se (da dođe)*, već prema tome kakav stav, pobudu i sl. govornik pridaje vršiocu radnje.

Za glagole *blagoizvoljeti*, *blagoizvolijevati*, *izvoljeti*, *izvolijevati*, *udostojiti se* i *udostojavati se*, bez prisustva ironije, govornik pretpostavlja da sa strane vršioca postoji dobrohotnost ili ljubaznost i sl. To se može ilustrirati odgovarajućim transformirama, uz napomenu da je u odnosu osoba koje su na vlasti danas ta upotreba zastarjela. Up.:

- Blagoizvolelo je Njegovo Veličanstvo primiti narodnu skupštinu (Šumadija 1888) ⊃ Veličanstvo je primilo . . . ; → Veličanstvo je bilo milostivo||ljubazno da primi . . . ||Veličanstvo je milostivo ljubazno primilo . . .
- Po nalogu cara Nikole . . . blagoizvolio [je] da ga oslobodi od očeve kuratele (J. Benešić) ⊃ Po nalogu . . . oslobodio ga je itd.
- Ona gleda na ovaj portre iz jedne, kako je sama blagoizvoljela izjaviti . . . distanse (M. Krleža) ⊃ . . . sama je izjavila
- Zape i u . . . djelovanje zagrebačkih književnikah, koje blagoizvoljuje imenovati porugljivo „Sutlo-Dravo-Sancima” (Kolo 1847) ⊃ . . . koje je imenovao
- Pregledali smo rukopis . . . što nam ga je Savet . . . izvoleo poslati na ocenu (Prosvetni glasnik 1892) ⊃ što nam ga je Savet poslao na ocenu
- G. Milčinović me izvoleo citirati (A. Šimić) ⊃ Milčinović me citirao
- Vi izvoljevate biti u bordelu (Lj. Jonke) ⊃ Vi ste u bordelu

Prije navođenja primjera još nekoliko glagola kojima govornik pridaje određeni stav vršiocu radnje može se napomenuti da u svim ovim slučajevima nema vršenja radnje prije vremenske osi, a nema ni ograničenja u odnosu na vid dopunskog glagola.

Up.:

- Vlada se ne usudi da obustavi predavanja (Đ. Čokorilo) ⊃ Vlada nije obustavila predavanja; → Vlada nije imala smjelosti itd. da obustavi . . .
- Imperator hoće sam da kazni one, koji su se usudili, da gaze njegove ugovore (L. Komarčić) ⊃ . . . koji su gazili ugovore; → . . . koji su bili drski da gaze ugovore
- Gospodin Sofije nije se usudio pogledati (A. Kovačić) ⊃ Gospodin nije Sofije pogledao; → . . . nije bio dovoljno hrabar da je pogleda
- Sava, pijan, usudi se da ga prekine (B. Čiplić) ⊃ prekine ga itd.
- Kad je video da nema nikog usudio se da uđe (Rječnik Matica) ⊃ . . . ušao je
- Premda nema govora o Andriji, usuđujemo se . . . tvrditi, da je . . . kapelu on sagradio (I. Kukuljević) ⊃ . . . tvrdimo da je on sagradio kapelu
- Stidljiviji su . . . zastajkiivali . . . ne usuđujući se da uđu (V. Petrović) ⊃ nisu ulazili
- Poljski plemići usuđivali su se da u samoj Varšavi hvataju kmetove (A. Pribičević) ⊃ u samoj Varšavi hvatali su kmetove
- Ja sam želio znati, ko je drznuo njih vjenčati (P. P. Njogoš) ⊃ ko je njih vjenčao
- On [se] drznuo da na svoj jezik prevodi . . . čak i . . . „vešči cerkovne“ (J. Škerlić) ⊃ on je na svoj jezik prevodio . . .

Poznato je da glagoli *sjetiti se* i *zaboraviti* po svom značenju mogu pripadati bilo perceptivno-kognitivnim (tj. glagolima percepcije i znanja): *Sjetio se||Zaboravio je da je Hajduk izgubio*, bilo modalnim glagolima: *Sjetila se||Zaboravila je da donese loptu*. Sa prvima dijele osobinu po kojoj uspostavljaju odnos faktivnosti sa sadržajem koji se iznosi dopunskom rečenicom³⁷: *Sjetio se činjenice||Zaboravio je činjenicu da je Hajduk izgubio*, (*Činjenica je da je Hajduk izgubio*), poput drugih impliciraju da se radnja dopunske predikacije izvršila kada je u pitanju implikativni *sjetiti se*: *Sjetila se da donese loptu*, odnosno da se radnja nije izvršila, ali se imalo u vidu da je trebalo da se izvrši, ako se radi o negativno-implikativnom glagolu *zaboraviti*: *Zaboravila je da donese loptu*. U slučaju njihove modalne upotrebe postoji presupoziciono značenje obaveze — subjekt, sada isključivo identičan za obje predikacije ima u datom vremenskom presjeku, u periodu koji prethodi određenoj vremenskoj osi svijesti, znanje o obavezi da treba nešto da učini, s tim da to znanje u slučaju *zaboraviti* nestaje i da tako ne dolazi do vršenja, izvršavanja radnje. Ti su glagoli suprotnog značenja po tome što se negirana verzija jednog podudara s pozitivnim oblikom drugog: *Sjetio se||Nije zaboravio da dođe* ⊃ *došao je*, prema *Nije se sjetio||Zaboravio je da dođe* ⊃ *nije došao*.

³⁷ V. M. Ivić, 1977. *Teorijsko-metodološki problemi slovenske sintakse . . .* (up. napomenu 5), na str. 11—12.

Poznato je i da u izvjesnim slučajevima zbog formalnog nerazlikovanja dvovrsne upotrebe ovih glagola kada su u pitanju dopunski glagoli imperfektivnog vida može doći do dvoznačnosti³⁸: *Sjetio se da leži nepomično* može s jedne strane značiti da je ispunio ili ispunjavao *obavezu*, držao se, recimo, ljekarskog uputstva, s druge da je to bila *činjenica* uzrokovana bolešću, a na koju je na primjer nečim zabavljen bio zaboravio. Ista je situacija sa glagolom *zaboraviti*, a za oba se javlja jedan momenat, po svoj prilici vjerovatan samo na zapadnom govornom području, sa relativno širom upotrebom infinitiva: *Sjetio se||Zaboravio je nepomično ležati* ima samo značenje obaveze, ostvarene sa *sjetiti se*, neostvarene sa *zaboraviti*³⁹.

Primjeri iz Rečnika SANU odnose se na modalnu i na faktivnu upotrebu glagola *zaboraviti* i *zaboravljati*; odgovarajućom supstitucijom (negeriranog) glagola *sjetiti se* i *sjećati se* uglavnom se čuva značenje. Up.:

- Prođe tako ... pa ponekad zaboravi ... čak i Boga nazvati (J. Veselinović) ⊃ čak i Boga ne nazove; zaboravi obavezu da ...
- Oni će grepsti zidove ... da bi zaboravili da si ikad postojao (N. Aganov) ⊃ postojao si; činjenica je da si postojao
- Nije zaboravljao da uvijek, kada se u svom pokorničkom puzanju okrene k zidu, spusti glavu (P. Šegedin) ⊃ uvijek je ... spuštao glavu; obavezno je spuštao glavu
- Postavljao je za svoje osnovno: ne zaboravljati ni časak da je sitan namještenik (St. Kranjčević) ⊃ on je sitan namještenik; činjenica je da je sitan namještenik

Može se dati pregled semantičke strukture ova dva glagola:

glagol	presupoziciono značenje prije vremenske osi	implicirano značenje poslije vremenske osi
sjetiti se	+svijest o obavezi	+vršenje radnje
zaboraviti	+svijest o obavezi; nestanak te svijesti	—vršenje radnje

U okviru teoretskih postavki generativne semantike Rudolf De Rijk pokušao je analizirati značenje glagola *forget*, *zaboraviti*, *zaboravljati*?. On se pri tom pridržava teza po kojima se svaka semantička analiza daje u obliku struktura predstavljenih stablima, uobičajenim za prikazivanje dubinskih sintaksičkih struktura, koje se sastoje od predikata i njegovih argumenata, a semantička „pre slikavanja” (engleski *mapping*) koincidiraju sa sintaksičkim⁴⁰.

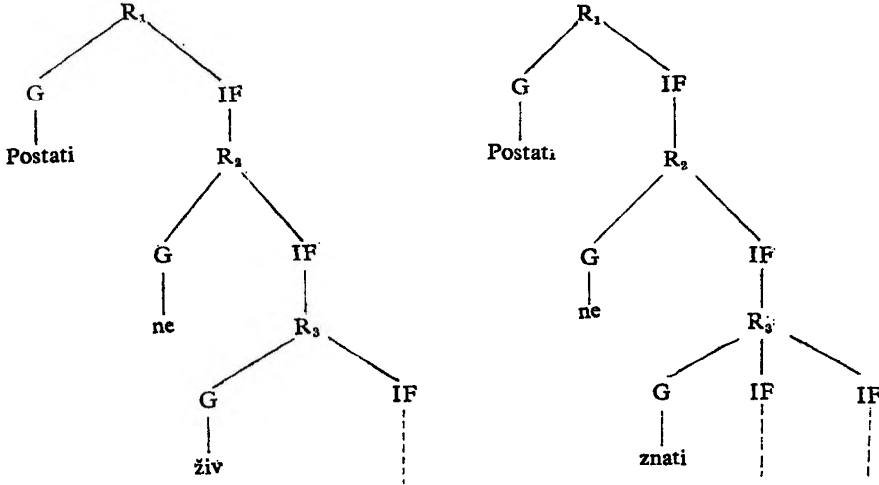
De Rijk u analizi iznosi semantičku srodnost glagola *znati* i *zaboraviti*, izdvaja značenja posljednjeg glagola koja neće uzimati u obzir (npr. *Zaboravio sam knjigu kod kuće*) i pokušava da iznađe koje su to „semantičke činjenice”

³⁸ M. Ivić, *op. cit.*, na str. 12.

³⁹ Uz ova dva glagola sa značenjem obaveze u modalnoj upotrebi može se spomenuti i glagol *naučiti* kada znači *steći neku naviku i svijest da se u određenim situacijama treba pridržavati te navike*: *Naučio je da govori ruski* ⊃ *zna da govori ruski*, tu glagol *naučiti* ima svoje uobičajeno značenje, dok *naučio je da šuti* ⊃ *zna da šuti* i *zna da treba da šuti*. V. Givón, *op. cit.*, na str. 43 i 48.

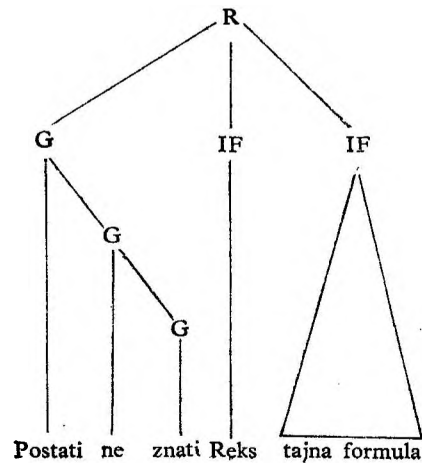
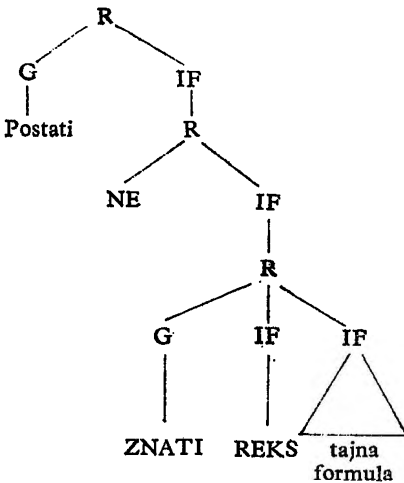
⁴⁰ Rudolf P. G. De Rijk, *A Note on Prelexical Predicate Raising*, *Semantic Syntax*, ed. by Pieter Seuren, Oxford University Press 1974, 43—74.

pomoću kojih bi sproveo analizu. Iznosi poznatu McCawleyevu semantičku reprezentaciju za glagol *die* 'umrijeti, umirati' i paralelno sa njom daje reprezentaciju za glagol *zaboraviti*

Dok predikat ŽIV uklopljen u POSTATI NE označava prelaz iz stanja živosti u prestanak tog stanja, u slučaju glagola *zaboraviti* označava se prelaz iz „stanja znanja” u „stanje neznanja”. De Rijk podrobno prikazuje primjenu pravila podizanja predikata na semantičkoj reprezentaciji rečenice *Reks je zaboravio tajnu formulu*, da bi od prvobitnog:

podizanjem predikata i kresanjem suvišnih grana stabla (preskočeno je jedno „podizanje”) došao do reprezentacije

Pošto „rječnik” sadrži pravilo za leksičko uvrštavanje koje glasi [Postati [Ne [Znati]]] → [Zaboraviti], ona se primjenjuju na posljednju strukturu i tako se dobiva „Zaboraviti Reks tajna formula”. Tu sad treba pored pravila za uvrštavanje leksičkih jedinica za dvije imeničke fraze primijeniti i potrebne postleksičke transformacije kojima se određuje glagolsko vrijeme i aspekt, pošto se oni nisu uzimali u obzir ranije u derivaciji.

Međutim, postoji i druga mogućnost, drukčijim redosljedom primjene pravila za podizanje predikata — De Rijk podsjeća da je to pravilo fakultativno — dolazi se za glagol *zaboraviti* do značenja *prestati znati*, pa se dobiva rečenica *Reks je prestao da zna tajnu formulu*, kojoj odgovara običnija rečenica *Reks više ne zna tajnu formulu*. Daljnjom analizom raznih rečenica sa glagolom *zaboraviti* i supstitucijom izraza *više ne znati* (upravo za engleski *cease to know* ‚prestati znati’) zapaža se da glagol *zaboraviti* ima jednu specifičnost koju *više ne znati*||*prestati znati* nema, a koja se može utvrditi evociranjem slijedeće situacije. Kada je u Turskoj prihvaćena latinica mnogi su Turci mogli kazati *Više ne znam da pišem na svom vlastitom jeziku*, iako nisu mogli reći *Zaboravio sam da pišem na svom vlastitom jeziku*. Analiza pokazuje da mogućnost supstitucije izraza *više ne znati* ili *prestati znati* za glagol *zaboraviti* ne dolazi u obzir u slučajevima kada nema *konstantnosti referencije* na prošlo stanje objekta, pošto upotreba glagola *zaboraviti* zahtijeva da se ranije znanje i kasniji nedostatak tog znanja odnose na isti vremenski odsječak u odnosu na objekt u pitanju — odatle nemogućnost supstitucije glagola *zaboraviti* u gornjem primjeru. Problem se tiče semantičke reprezentacije, iako se ne može poreći njena vrijednost, ona ipak sasvim ne zadovoljava.

Zanimljivo je postaviti pitanje koliko bi se ova analiza mogla odnositi na naše rečenice, npr.: *Ivan je zaboravio (činjenicu) da je Hajduk izgubio* i *Ivan je zaboravio (obavezu) da dođe*. Primjer naveden prema engleskoj rečenici *Više ne znam da pišem*||*kako da pišem svojim jezikom* uključuje značenje načina vršenja radnje kojeg nema u našim rečenicama. Ako se taj izraz uvrsti u naše rečenice dobivamo *Ivan više ne zna*||*Ivan je prestao da zna za činjenicu da je Hajduk izgubio* i *Ivan više ne zna*||*Ivan je prestao da zna za obavezu da treba da dođe*. Može se ostaviti otvorenim pitanje koliko ta supstitucija odgovara analizi značenja glagola *zaboraviti* u ova dva vida njegove upotrebe predloživši ujedno i drukčije razlaganje značenja ovog glagola na elementarne semantičke komponente: *prestati biti svijestan činjenice* da za faktivnu upotrebu, a *prestati biti svijestan obaveze* da (treba) za modalnu upotrebu. Preostaje da se ispita koliko su *prestati* i *biti svijestan* elementarne predikatske jedinice⁴¹.

Mala skupina neimplikativnih glagola koja obuhvata *odlučiti se*|*odlučivati se*, *riješiti se*|*rješavati se*, *naumiti* i *namjeravati*, kao što je spomenuto, pokazuje jednu zajedničku osobinu, tj. ti glagoli u svojoj okrenutosti prema

⁴¹ V. Апресян, *op. cit.*, na str. 39 (up. napomenu 35).

budućnosti dozvoljavaju i „prazninu u odnosu na budućnost”: *Jučer se odlučio da danas putuje* prema **Jučer se usudio da danas putuje*. Osim toga stvaranje neke odluke ili namjere koje je ovdje u pitanju i sprovođenje onoga u čemu se sastoji ta odluka ili namjera nužno ne mogu biti u odnosu simultanosti: *Upravo sam se odlučila i idem* — neizbježan je slijed u vremenu ma kako minimalan. Taj vremenski slijed zajedno sa okrenutošću prema budućnosti, kao i činjenica da je u pitanju samo misaoni akt ili proces subjekta u odnosu na samog sebe, objašnjavaju njihovu neimplikativnost u pogledu vršenja glagolske radnje dopunske predikacije. Implikacije koje se u ovom slučaju izvode mogu se odnositi samo na unutarnje stanje postignuto određenim misaonim procesom — postojanje spremnosti za (iz)vršenje nečeg.

U vezi s ovim može se postaviti pitanje o tome što se podrazumijeva pod izvršenosti radnje: *Odlučila se da kaže što misli* — očevidno se prema vanjezičkim činjenicama zna da sprovođenje odluke u život može biti spriječeno (za razliku od slučaja *Usudila se da kaže što misli*). Ako pogledamo primjer *Gospa protinica se reši da ode i malo propita gospa Nolu* (I. Sekulić), vidimo da je iz situacije lako zaključiti da tu neće ništa spriječiti izvršenost dopunske radnje koja bi se doduše direktno iskazala konstrukcijom *Protinica se reši i ode da malo propita . . .* Izvršenost dopunske radnje teško je dovesti u pitanje i u primjeru *Domalo diže se i odluči ostati u polju* (I. Čipiko), iako se ne može reći da je direktna implikacija te rečenice *ostao je u polju*. U stvari, ovdje to i nije cilj obavještenja — težište uopće nije na izvršenosti, već jedino na spremnosti subjekta da izvrši određenu radnju. Na taj način za primjer *Rešila se, kad opet dođe na plot, da mu odgovori da je ona zasad tatina i mamina* (S. Sremac) možemo reći da za svoje presupoziciono značenje ima premišljanje, opredjeljivanje za akciju, a da mu je implikacija, makar je cijela situacija u prošlosti, u vidu buduće radnje: *odgovorit će mu da je ona zasad . . .*

Uspostavljanje presupozicionog značenja u odnosu na period koji prethodi datoj vremenskoj osi pokazuje da se sad radi o postojanju neke potrebe za unutarnjom reakcijom na neki problem bez obzira da li je on više ili manje nametnut izvana, da se radi o potrebi opredjeljenja, zauzimanja stava.

Pri iznošenju primjera sa ovim glagolima treba napomenuti da u slučaju *naumiti* i *namjeravati* jasno postoji isključiva mogućnost identičnosti oba subjekta. U njihovom slučaju nema izbora: **Namjeravao je||naumio je da dođeš*. Za glagole *riješiti* i *odlučiti* situacija je drukčija, bez *se* normalno je *Riješio je||odlučio je da dođe njegova sestra*. U slučaju modalne upotrebe koja ima kao preduslov identičnost vršioca upravne i dopunske predikacije, ta identičnost morfološki je obilježena morfemom *se*, ili se može obilježiti tom morfemom. Obilježenost tom morfemom isključuje neistovjetnost vršioca dopunske radnje: **Odlučio se da dođeš*.

Pri navođenju primjera neće se davati implikacije koje, kako je rečeno, vjerovatno mogu predstavljati futurski oblik dopunske predikacije: *On je bio naumio da svrši sa životom* (V. Milićević) \supset *svršit će sa životom*. Treba napomenuti da se futurski oblik zamišlja kao odvojena rečenica, struktura koja predstavlja deducirano značenje, a ne neposrednu dopunu upravnog glagola.

Zanimljivo je da futurski oblik ne dolazi u obzir u odnosu na dopunski glagol i kod ove skupine koja dozvoljava prazninu u odnosu na budućnost: *Jučer je namjeravao da se danas odmara* prema **Jučer je namjeravao da će se danas odmarati*. Situacija izgleda drukčija u pogledu glagola *odlučiti*, i to u njegovoj kognitivno-perceptivnoj upotrebi: *Ivan je odlučio da će Mara putovati*, kao i modalnoj: *Ivan je odlučio da će putovati*. U odnosu na istu upotrebu sa se nije jasna situacija: *Ivan se odlučio da će putovati* (?); svakako izgleda prihvatljivije: *Ivan se odlučio da putuje*. U građi je nađen mali broj primjera za modalni glagol *odlučiti* — i to bez *se*. Činjenica je da istoznačni *riješiti se* u brojnim primjerima nema futurskog oblika dopunskog glagola.

Može se spomenuti i da futurski oblik, izgleda, nije mogući za glagole *namjeravati* i *naumiti*: *Odlučit ću se (što da radim) kad doznam ko je pobjednik* prema **Namjeravat ću|naumit ću . . . kad doznam ko je pobjednik*. Isti je slučaj i s imperativom: *Odluči se||odlučuj se||riješi se već jednom*, ali **Namjeravaj||naumi već jednom*.

Up.:

- Pošto više ne može raditi zanata . . . naumio [je] tražiti službu (L. Lazarević).
- Kraljević se naumio ženiti (S. Krešić).
- Naumim otići gospođici Jelki (M. Šapčanin).
- Oštrom svijesti odlučih da brojim (I. Goran Kovačić).
- Biljke su odlučile da budu dostojne slave (T. Ujević).
- Riješio sam se da pretpostavim, da sve stvari koje su ikad ušle u moju svijest . . . nisu istinite (Antologija filozofskih tekstova (1954).
- Marko se prepade od čudna načina putovanja . . . ali ipak se reši da se s tim čudovištem pusti u borbu (R. Domanović).
- Mladić je ustao i rekao . . . srećan što se rešio da mu to kaže: „Vi govorite istinu” (D. Maksimović).

Za glagol *namjeravati* nađen je u razgledanoj građi samo primjer *Neću osećati smrad od baruta! — Tako? . . . Nameravate i pucati* (R. Trifković).⁴²

Imperfektivni glagol *odlučivati se* ima značenje iterativnosti u primjeru *Hiljadu puta [čovek] se odlučuje na hrabrije držanje (da se hrabrije drži)* (V. Miličević). U primjeru *Zarada je velika i samo zbog nje neki stražari se i odlučuju na taj posao* (R. Čolaković) situacija se odnosi na prošlost — *odlučuju se da prihvate taj posao, prihvataju taj posao* — prezent samo obilježava angažovanost stava govornika prema sadržaju, a u pitanju je ponovo iterativnost, ima više stražara koji u razno doba prihvataju posao, ali se ujedno radi i o posmatranju radnje, procesa odlučivanja u njegovoj složenosti i trajanju.

⁴² Ovdje se može navesti i glagol *misliti* koji u modalnoj upotrebi ima značenje *namjeravati*, up.: *Posle toga roka mislimo da preduzmemo veliku akciju* (R. Domanović); *F. Livadić misli izdati . . . zbirku pesama* (Danica 1860).

Razmatranje vršenja, izvršenosti glagolske radnje dopunskih predikata modalnih glagola (tj. glagola koji se javljaju u funkciji upravnih predikata čija je zavisna, dopunska rečenica obilježena istim vršiocem) bilo je usmjereno na uočavanje nekih specifičnosti u pogledu srpskohrvatske situacije. Te se specifičnosti odnose na morfološku razvrstanost većine ovih glagola u vidske parove, što predstavlja pojavu koje nema, na primjer, u engleskom jeziku gdje su ovakvi slučajevi prikazani sa odgovarajućim semantičkim objašnjenjima. Uočene pojedinosti pokazuju na koji su način činjenice zapažene pri analizi drukčijih jezičkih tipova zastupljene u srpskohrvatskom, kao i to da zbog svojevrsne gramatičke situacije srpskohrvatskih glagola postoje i njima svojstveni problemi koji zahtijevaju daljnja ispitivanja.

Tatjana Batistić

S u m m a r y

Tatjana Batistić

SOME ASPECTS ABOUT THE COMPLETION, FULFILLMENT OF AN ACT OR ACTION EXPRESSED BY THE COMPLEMENT VERB MARKED BY THE SAME PERFORMER AS ITS GOVERNING VERB

This paper deals with the semantics of modality verbs, that is verbs requiring a sentential complement whose subject is identical to that of the modality verb itself. These verbs in Serbo-Croatian mostly come in morphologically distinct pairs of perfective and imperfective variants providing in that way an interesting basis for the analysis of aspect. They are subdivided into three groups: implicative verbs, e. g. *početi, počinjati* 'begin', which imply the truth, i. e. the fulfillment of the action expressed by their complement verb, negatively-implicative, e. g. *zaboraviti, zaboravljati* 'forget', which imply the falsity, i. e. the non-fulfillment of the action expressed by their complement verb, and nonimplicative, e. g. *odlučiti se, odlučivati se* 'decide', which do not imply either the truth or the falsity of their complement. These verbs are analysed with respect to the notion of time axis division between presuppositions which relate to the action at the time prior to axis, and implications, which relate to the time after the given axis. The sentence *Uspio je da skuha ručak do dva* 'He managed to cook dinner till two' in its presuppositional sense means 'Sometime before two he was cooking dinner', in its implicative sense 'Sometime after two he was not cooking dinner'. The sentence with the corresponding imperfective verb *uspijevati, Uspijevao je da skuha ručak do dva*, 'He would manage to cook dinner till two' has the sense of iteration and like the sentence with the corresponding perfective verb also implies the fulfillment of the action expressed by the complement verb.

The imperfective modality verbs can have the sense of duration as well as of iteration. The utterance with the negatively-implicative imperfective verb *odbijati*: *Ivan je odbijao da potpiše ugovor* can mean either 'Ivan would refuse' or 'Ivan (often) refused to sign the contract' or 'Ivan refused (for a long time/at first) to sign the contract', which would be ambiguous if it were isolated from its context.

The analysis shows that imperfective modality verbs in contrast to manipulative imperfective verbs mostly do not differ from their corresponding perfective variants with respect to the implication of the fulfillment of the action expressed by their complement verb: *Počeo je/Počinjao je da vježba u sedam* 'He began to practise at seven', implies in both cases 'He practised after seven', the difference consists in repeated action when the imperfective variant is concerned; whereas *Prisilio ga je da recitira pjesmu* 'He forced him to recite the poem' (perfective) implies 'He recited the poem', but *Prisiljavao ga je da recitira pjesmu* (imperfective) 'He tried to force' or 'He would try to force' or 'He would force him to recite the poem' has two possibilities depending on the context: (1) He did not recite the poem, (2) He recited the poem (repeatedly). In the latter case the sentence with *Prisiljavao ga je . . .* could be extended by addition of e. g. *kad god bi došli gosti* 'wherever the guests would come'.

The presuppositional sense of modality verbs is supposed to remain the same under negation. Besides fulfillment or non-fulfillment of the action expressed by the complement of modality verbs their presuppositional, backward-looking sense may also mean obligation (*Sjetio se da pozove Marka* 'He remembered to call Mark', i. e. *He remembered his obligation and called Mark*), necessity, or expectation from the part of the speaker that something should be done. In the latter case, e. g. *Ivan je odbio da potpiše* 'Ivan refused to sign' there is the meaning that Ivan did not do something though he was expected to do it, somebody wanted him to do it.

TENDENCJE ROZWOJOWE WE WSPÓŁCZESNYM JĘZYKU POLSKIM*

I Na samym wstępie musimy określić i uściślić temat i zakres naszych rozważań, a przede wszystkim pojęcia „polszczyzna współczesna”. Jest ono, jak wiadomo, dosyć elastyczne i mało precyzyjne i różnie można je rozumieć. Przyjmijmy więc umownie za cezurę wyznaczającą przedmiot naszych zainteresowań lata wojenne 1939—1945. Tę cezurę czasową rozumieć należy w ten sposób, że wszystko, co się w języku polskim dokonało p o okresie objętym latami 1939—1945 będzie dla nas przedmiotem szczególniejszego zainteresowania, ale z wyraźnym zastrzeżeniem, iż wszelkie zjawiska, jakie zaszły w polszczyźnie przed 1939 rokiem (i to „przed” sięgającym nieraz bardzo daleko wstecz) nie będą dla nas ani obce, ani obojętne: Każdy bowiem język jako zjawisko społeczne związany jest z mową pokoleń, co stanowi o jego ciągłości, a zarazem jest podstawą dla powstawania i kształtowania się zjawisk, które się w pewnym, nieraz trudnym do uchwycenia i ustalenia, momencie rodzą czy zaledwie kiełkują, aby potem ewoluować, prowadzić do zmian, czy też zanikać. Biorąc zaś pod uwagę fakt, że równocześnie żyją co najmniej trzy pokolenia, toteż cezurę wojenną dla zmian językowych przyjąć można tylko z tymi zastrzeżeniami czasowymi, o których mówiliśmy.

Przyjęcie dla naszych rozważań o współczesnej polszczyźnie cezury wojennej uzasadnione jest nie samym tylko straszliwym kataklizmem dziejowym, ale przede wszystkim wynikającymi z niego olbrzymimi i gwałtownymi skutkami pozajęzykowymi, które wycisnęły na języku wyraźne piętno.

Dla lepszego zrozumienia i uwydatnienia tła socjolingwistycznego (por. odsyłacz *), na którym się dokonywał rozwój języka polskiego w ostat-

* Druk w czasopiśmie jugosłowiańskim artykułu zajmującego się tendencjami rozwojowymi polszczyzny współczesnej uzasadnia fakt, że zmiany, jakie w niej zaszły i nadal zachodzą wykazują pewne cechy wspólne z innymi językami słowiańskimi, w tym także z serbo-chorwackim. Por. pracę zbiorową pod red. S. Urbańczyka pt Wariacja normy we współczesnych słowiańskich językach literackich, Ossolineum 1977, z artykułami teoretycznymi na podstawie faktów różnych języków słowiańskich; tu też prace językoznawców jugosłowiańskich, D. Brozovicia, B. Koneskiego, A. Mladenovicia.

Zmiany te zależne są od czynników socjolingwistycznych. Por. na ten temat prace takich autorów jak B. Bernstein, Ch. Ferguson, W. Labov, A. Martinet, U. Weinreich i innych publikowane między innymi w zbiorach, które zredagowali W. Bright, Sociolinguistics, Paris 1964, J. A. Fishman, Readings in the sociology of language, Paris 1968 czy P. P. Giglioli, Language and social context, Readings 1972.

Por też: Z. Bokszański, A. Piotrowski, M. Ziółkowski, Sociologia języka, Warszawa 1977 (tam też literatura przedmiotu).

nich kilkadziesiąt latami przyjrzymy się pokrótce czynnikom pozajęzykowym, jakie istniały i oddziaływały w tym czasie na społeczność i jej język. I co ważniejsze, spróbujemy wydobyć i unaocznić istotne różnice, a może jeszcze dosadniej, wielkie kontrasty, jakie wystąpiły w strukturze demograficznej, socjalnej, ekonomicznej, oświatowej, kulturalnej itp. społeczeństwa przedwojennego, wojennego i powojennego.

Zanim jednak przystąpimy do wymienienia i komentowania tych czynników powinniśmy podać ważne wyjaśnienia ogólne dotyczące okresu międzywojennego. Istota rzeczy polega na tym, że wiele zjawisk ekonomiczno-socjalnych, demograficznych czy kulturalno-oświatowych tego okresu wiąże się bezpośrednio z tragiczną historią Polski od schyłku XVIII w. do początków wieku XX. Są one wynikiem ponad wiekowej niewoli obcej, braku niepodległości państwowej, a zwłaszcza destrukcyjnej w zamierzeniach działalności mocarstw zaborczych zmierzających do zniszczenia narodowej odrębności i kultury polskiej.

Powstałe w 1918 r. Państwo Polskie odziedziczyło po zaborcach kraj zniszczony i wyeksploatowany rozbiarami i wojną, niski poziom oświaty, analfabetyzm, biedę itp. W niełatwych początkach egzystencji nowego państwa, w kilkuletnich ciężkich walkach o jego granice i zmaganiach o utrzymanie niepodległości, sprawy powszechnej oświaty i kultury musiały zejść chwilowo na plan dalszy.

Drugim ważnym elementem, który się ujemnie odbił na warunkach życia społeczeństwa był ogólnooświatowy kryzys ekonomiczny z końcem lat dwudziestych.

Po tych wyjaśnieniach lepiej zrozumiemy zjawiska i fakty, które wymienimy teraz jako charakterystyczne dla Polski międzywojennej¹. Są to:

1. Przewaga ludności wiejskiej (przeszło 70%) nad miejską (niecałe 30%), z czym się wiązały,
2. Proporcje zawodowe społeczeństwa (rolnictwo ponad 60%) przemysł ok. 20%, handel ponad 6%, komunikacja ok. 4%, inne ok. 10%), przede wszystkim zdecydowana przewaga rolników nad innymi grupami zawodowymi, dalej,
3. Zróżnicowany skład narodowościowy obywateli polskich rzutujący w pewnym stopniu na różnorodność określonych obszarów czy środowisk (język polski 70%, ukraiński 10%, białoruski ponad 3%, niemiecki ponad 2%, żydowski z hebrajskim ponad 8%, inne ok. 3%),
4. Sytuacja ekonomiczna kraju, w tym znaczne zróżnicowanie dochodów i zarobków poszczególnych grup ludności, a zwłaszcza bezrobocie, wreszcie bezpośrednio od sytuacji ekonomicznej ludności uzależnione,
5. Różnice poziomu oświaty i kultury oraz
6. Głębokie różnice socjalne.

¹ Są to uogólnione dane na podstawie publikacji: Mały rocznik statystyczny. Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Rok IX, Warszawa 1938. Dział II, Powierzchnia, podział administracyjny, ludność, s. 11 nn.

Nierównomierny podział dóbr materialnych w społeczeństwie, bieda i zacofanie znacznej części ludności wiejskiej, a także niezamożność pewnych grup ludności wiejskiej, analfabetyzm (w latach 30-ych ponad 23% ludności) stanowiły o nierównomiernym dostępie ludności do oświaty i kultury. Wysokie czesne w szkołach średnich i wyższych, ceny książek, gazet, mało znanego na wsi radia, wstępów na imprezy kulturalne itp. ograniczały albo wręcz uniemożliwiały znacznej części społeczeństwa zdobycie wykształcenia i korzystanie z dóbr kulturalnych.

Wspomniane fakty i towarzyszące im zjawiska nie mówią jeszcze nic bezpośrednio o języku. Wymienienie ich było jednak konieczne dla uwypuklenia zmian, jakie zaszły po 1939 r.

Jakie to zmiany? Podamy tu najistotniejsze, które odegrały potem wielką rolę w kształtowaniu się procesów językowych.

Na pierwszym miejscu wymienić trzeba olbrzymie migracje ludności. Zaczęły się one już 1 IX 1939 r. w dniu agresji hitlerowskiej na Polskę wielką wędrówką ludności w różnych kierunkach po całym kraju, czy to w ucieczce przed hitlerowskimi napastnikami, czy z powodu akcji wojennych, czy wreszcie w poszukiwaniu wyznaczonych na wschodzie miejsc koncentracji i przegrupowania wojskowego w związku z powszechną mobilizacją.

Po zakończeniu działań wojennych następowały kolejno tragiczne wysiedlenia ludności polskiej przez hitlerowskich okupantów z Polski północnej i zachodniej z terenów przyłączonych do Reichu, a więc z Pomorza, Wielkopolski, Śląska, południowo-zachodniej Małopolski do tzw. Generalnego Gubernatorstwa.

Po 1945 r. w związku z ustaleniem nowych granic Państwa Polskiego byliśmy świadkami wielkich migracji ludności na ziemie północne i zachodnie zwane w pierwszych latach powojennych Ziemiemi Odzyskanymi. Chodzi tu zarówno o procesy repatriacji, tzn. przyjazd ludności polskiej z terenów wchodzących do 1939 r. w skład Państwa Polskiego, na ziemie północne i zachodnie, jak też równoległe z tymi procesami przebiegające zasiedlanie tych ziem przez ludność z terenów zwartego polskiego obszaru etnicznego (np. z polskich terenów centralnych, północnych czy zachodnich).

Drugim istotnym zjawiskiem wynikającym z tragedii wojennej oraz odmiennego ukształtowania granic politycznych jest zmiana narodowościowej struktury powojennego Państwa Polskiego. Z przedwojennego organizmu wielonarodowościowego powstał w zasadzie organizm jednonarodowościowy z jednym językiem etnicznym. Stało się to z powodu wymordowania przez hitlerowców (1939—1945) wszystkich prawie obywateli polskich narodowości żydowskiej (czy też narodowości polskiej pochodzenia żydowskiego do trzeciego pokolenia), dalej z powodu ucieczki Niemców obywateli polskich w czasie ofensywy radzieckiej w 1945 r. z Polski czy też przesiedlenia ich po 1945 r. do Niemiec, wreszcie przez włączenie ludności ukraińskiej i białoruskiej wraz z ziemiami na wschód od Bugu do ZSRR (przy równoczesnej repatriacji ludności polskiej na zachód).

Po 1945 r. i w latach następnych aż po dziś dzień jesteśmy świadkami szeregu czynników i zjawisk, które wywarły wielki wpływ na język. Są to:

1. Proces uprzemysłowienia kraju, co spowodowało pełne zatrudnienie ludności i zanik bezrobocia;

2. Idąca w parze z industrializacją zmiana struktury zawodowej społeczeństwa, wydatny wzrost ilości pracowników zatrudnionych w przemyśle przy równoczesnym zmniejszeniu się liczby ludności rolniczej;

3. Związana ze wspomnianymi przed chwilą faktami urbanizacja, która obecnie doprowadziła do przewagi ludności miejskiej nad wiejską.

Równocześnie z czynnikami ekonomiczno-demograficznymi obserwujemy znamienne zjawiska społeczne. Są to:

1. Przede wszystkim zmiana struktury socjalnej społeczeństwa i powszechna demokratyzacja;

2. Równomierny mniej więcej podział dóbr materialnych, a w każdym razie podniesienie ogólnej stopy życiowej dla wszystkich warstw społeczeństwa, zwłaszcza dla chłopów i robotników;

3. Likwidacja analfabetyzmu i upowszechnienie oświaty oraz masowy pęd szerokich warstw społeczeństwa do zdobywania wyższych kwalifikacji, do nauki, w tym w szkołach średnich i wyższych, co się łączy z żywym i ułatwionym po wojnie dążeniem do awansu społecznego.

Trzeba przy tym wspomnieć jeszcze o wielkim ożywieniu kontaktów całego społeczeństwa spowodowanym przez łatwość korzystania ze środków transportu publicznego, wszechstronne i stałe komunikowanie się ludności miast i wsi, ludności różnych nieraz odległych od siebie regionów, wyjeżdżającej do pracy, do szkół, na wczasy, do krewnych mieszkających w różnych częściach kraju, w celach turystycznych itp.

II Spróbujmy się teraz zastanowić nad tym, jaki jest wpływ omówionych czynników na język. Wpływ ten przejawia się wyraźnie w kilku istotnych zjawiskach dotyczących całej polszczyzny, tzn. zarówno języka literackiego, jak też dialektów polskich.

Obserwujemy więc począwszy od 1939 r., a wzmógłony po 1945 r. proces mieszania się różnorodnych dialektów polskich. Chodzi tu zarazem o dialekty sąsiadujące z sobą, jak też z dala od siebie położone. W ten sposób zmieniają się dialekty na zwartym obszarze języka polskiego, tzn. że stare dialekty małopolskie, wielkopolskie, mazowieckie, śląskie, kaszubskie wzajemnie przejmują od siebie różne cechy. Zmieniają się też dialekty spoza zwartego obszaru polszczyzny (tzn. spoza Bugu) zetknąwszy się bezpośrednio z dialektami innych regionów, np. na ziemiach zachodnich i północnych.

Wyniki tego procesu są różne. I tak na ziemiach zachodnich i północnych w wyniku procesów integracyjnych zaczęły powstawać nowe polskie dialekty mieszane stanowiące dopiero od niedawna (ponieważ formowanie się takich gwar wymagało dłuższego czasu) przedmiot naukowych zainteresowań językoznawców.

Równoległe z procesem mieszania się dialektów postępował cały czas szczególnie ważny proces wzajemnych kontaktów, jakie zachodziły i nadal zachodzą między gwarami a językiem literackim.

Po 1945 r. obserwujemy wyraźne zjawisko dynamicznego szerzenia się języka ogólnonarodowego, języka literackiego. Język ten szerząc się obejmuje swym wpływem ludzi mówiących swoim miejscowym dialektem, którzy w dążeniu do społecznego awansu pragną posługiwać się językiem o wyższej wartości społecznej, a więc językiem ogólnonarodowym i posługują się nim (z różnym zresztą skutkiem).² Wynikiem tego jest z jednej strony wyzbywanie się gwary, z drugiej zmiana polszczyzny ogólnonarodowej pod wpływem dialektów. Mamy więc do czynienia równocześnie ze zjawiskiem powolnego, ale stale postępującego procesu zaniku gwar czy ich niwelacji, co się odnosi zwłaszcza do wielkich ośrodków przemysłowych, w których powstają skupiska ludzi z różnych regionów gwarowych, z drugiej natomiast spotykamy się ze zjawiskiem wpływu gwar na język literacki.

Niezależnie od wzajemnych oddziaływań dialektów ludowych i języka literackiego obserwujemy w ostatnich kilkudziesięciu latach wzajemny wpływ poszczególnych gwar miejskich a także odmian literackiej polszczyzny inaczej zwanych dialektami kulturalnymi, a w szczególności polszczyzny warszawskiej, która z łatwością przenika z central warszawskich do innych regionów kraju za pośrednictwem aparatu administracyjnego, centralnych audycji radiowych i telewizyjnych.³

Biorąc pod uwagę wszystkie wspomniane zjawiska możemy z łatwością dostrzec ich skutki: Zjawiska te prowadzą do rozluźnienia panującej, ogólnie przyjętej normy językowej, co się odnosi do wszystkich odmian polszczyzny. Chodzi więc o rozluźnienie czy nawet rozchwianie tej normy przede wszystkim w języku ogólnonarodowym, ale przejawy tego rozluźnienia normy obserwujemy też w dialektach, które ustępują normom innym, zewnętrznym.

I to właśnie rozluźnienie normy, czyli zaburzenia w systemie, jest główną językową przyczyną powstawania zmian w polszczyźnie w ostatnich kilkudziesięciu latach.

III Przyjrzyjmy się teraz głównym tendencjom rozwojowym i zmianom, jakie obserwujemy w języku literackim. Rozmyślnie koncentrujemy się na jednej tylko, nb podstawowej i najważniejszej ze względów narodowych, społecznych i kulturalnych, odmianie polszczyzny. Pomijamy tu zagadnienie zmiany języka polskiego w innych jego wariantach, jak w starych dialektach ludowych, nowych dialektach mieszanych, w językach środowiskowych itp., ponieważ jest to zespół odrębnych tematów nadających się do osobnego potraktowania.

Mówiąc o zmianach w polszczyźnie literackiej mamy na myśli zarówno jej formę pisaną (dbałą, dziennikarską, urzędową itp.), jak też mówioną (w jej odmianie starannej, potocznej, graniczącej niekiedy z mową środowiskową). Zwrócimy przy tym uwagę przede wszystkim na opis zjawisk, dodatkowo tylko na zagadnienie poprawności językowej i normy, jako że spraw

² M. Kucala, O słownictwie ludzi wyzbywających się gwary. Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego — Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique. XIX, 1960, s. 141—156.

³ A. Zareba, Ze zjawisk współczesnego języka polskiego. Administracja a prowincjonalizm. Język Polski LIII, 1973, z. 4, s. 251—258.

tych nigdy nie można całkowicie od siebie oddzielić. W zakresie zaś opisu przedstawimy w wyborze zmiany i tendencje rozwojowe polszczyzny we wszystkich działach systemu językowego, a więc w zakresie wymowy, systemu gramatycznego i słownikowego.

Zagadnienie zmian polszczyzny współczesnej było i stałe jest przedmiotem zainteresowań językoznawców: Istnieje cała literatura na ten temat, której tu w największym nawet skrócie przedstawiać nie mogę. Podam w zamian za to kilka opracowań, w których znajdziemy dobrą bibliografię przedmiotu oraz wykazy zjawisk i wyrazów,⁴ w trakcie artykułu przytoczę jeszcze pewne pozycje.

I W zakresie wymowy wyraźne są następujące tendencje:

1. Tendencja do rozszerzenia paroksytonezy na te kategorie, które tradycyjnie dotychczas utrzymywały, przynajmniej w wymowie starannej, akcent na 3. czy 4. sylabie od końca, a więc w kategorii czasu przeszłego i trybu warunkowego, por. *pojechał'ismy, zrobił'ismy, widzieliście czy chcielib'yśmy, poszlib'yście* zamiast poprawnych *pojechali'smy, zrobili'smy, widzieliście, chcieliby'smy, poszliby'scie* itp. Podobne zjawisko obserwujemy w wymowie rzeczowników obcych, por. *matemat'yka, fiz'yka, gimnast'yka* zamiast *matem'atyka, f'izyka, gimn'astyka* itp.

Paroksytonem jest obecnie zjawiskiem, zwłaszcza u młodych, bardzo rozpowszechnionym. Sporadyczne jest natomiast stosowanie akcentu inicjalnego ze względów emocjonalnych.

2. Upowszechnienie wymowy *ge* zamiast *gé*, np. w wyrazach *geografia, geologia, Genek, Genowefa, ewanagelia, inteligentny* itd., przy czym widoczne są tu wahania, spotyka się bowiem w innych wyrazach również wymowę palatalną, por. *gielda, Giewont* itp. Wyraźna jest jednak tendencja ulegania wymowy wpływom ortografii.

⁴ Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego. Część III Doba nowopolska (od ósmego dziesięciolecia XVIII wieku do r. 1939)*. Warszawa 1972; W. Doroszewski, *O kulturę słowa. Poradnik językowy*, Warszawa 1962; *Polszczyzna piękna i poprawna. Porady językowe*. Wybrał i opracował S. Urbańczyk, Wrocław, Warszawa, Kraków 1963; M. Kniaginina, W. Pisarek, *Poradnik językowy. Podręcznik dla pracowników prasy, radia i telewizji*. Wyd. 2. poprawione i uzupełnione, Kraków 1969; *Język polski. Poprawność — piękno — ochrona*. Red. S. Urbańczyk, Bydgoszcz 1969; Danuta Buttler, Halina Kurkowska, Halina Satkiewicz, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, Warszawa 1971; W. Doroszewski, H. Kurkowska, *Słownik poprawnej polszczyzny*, PWN Warszawa 1973; M. Karaś, *O dzisiejszej polszczyźnie*. Nauka dla wszystkich nr 165, Kraków 1972; Stefan Reczek, *Na tropach słów. Eseje filologiczne*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1973; A. Zdaniukiewicz, *Z zagadnień kultury języka*, Warszawa 1973; W. Lubaś, *Rzeczy, słowa i formy*, Katowice 1973; Artykuły M. Karasia, M. Szymczaka, M. Zarębiny, D. N. Wesołowskiej w *Biuletynie PTJ*, XXXIV, 1976; Danuta Buttler, *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny (Walencja wyrazów)*. Warszawa 1976; J. Miodek, *Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim*. Wrocław 1976; T. Smułkowska, *Nowe słownictwo polskie*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1976; Miejska polszczyzna mówiona. Metodologia badań. Materiały z konferencji naukowej w Sosnowcu w dniach 20—21 czerwca 1974 r., red. W. Lubaś, Katowice 1976; *Socjolingwistyka*. 1. Polityka językowa, pod redakcją W. Lubasia. Katowice 1977; Por. też artykuł Danuty Buttler, *Procesy multiwerbizacji we współczesnej polszczyźnie*. *Poradnik Językowy* 1978, luty, z. 2 (356), s. 54—62.

3. Dalsze w stosunku do okresu przedwojennego upowszechnienie wymowy *ł* jako *u* niezgłoskotwórczego, a więc *uapać, długi, muu, pouowa* itd. Zaznacza się to między innymi w trudnościach w nauczaniu wymowy scenicznej, ponieważ młodzi mają wielkie opory w stosowaniu wymowy *ł* (przedniojęzykowożebowego *ł*), mimo że do dziś dnia to właśnie *ł* wymawiane jest jeszcze przez ludzi rodem z obszarów wschodnich, nie mówiąc już o wymowie *ł* w niektórych dialektach na obszarach etnicznie polskich (np. w południowej Małopolsce).

4. Ze zmian w wymowie samogłosek nosowych⁵ wspomnimy o tendencji do denazalizacji, a zwłaszcza do wymowy *ę* *ą* przed spółgłoskami szczelinowymi jako *eu ou*, a więc *węszyć, wachać, męski, wąż* jak *węszyc, wouchać, meyski, wouż* itd., podobnie w wygłosie *-ą* jak *ou*, np. *piszą, robią* jak *piszoū, robioū* itd. Jest to prawdopodobnie wynik wewnętrznego rozwoju językowego wbrew niektórym wcześniejszym sądom o wpływie gwar na powstanie tego zjawiska. Samo zjawisko bardzo charakterystyczne i ogromnie wśród młodzieży rozpowszechnione.

5. Dalszy zanik (trwający od XIX w.) samogłosek pochyłonych, czyli starszej wymowy *tyż, syr* zamiast czego tylko *też, ser*. Mimo to do dziś dnia słyszy się w swobodnej wymowie pochylenie samogłosek, np. w kategorii komparatywu, por. *dłuży, dłużej, lepi, lepiej*, czy gen. sg. fem. np. *do Suchy, do Suchej*, a także w wypadkach leksykalizacji, np. w wyrazach *dziewka, dziewczyna* lekkich obyczajów, a nie *dziewka* (tak się w ogóle nie mówi, chyba że się archaizuje i wtedy *dziewka* to 'dziewczyna', 'córka', tak jak w gwarach), *nima, nie ma* i 'non est', *świczka* u nosa, czy w ekspresywnym *lizie, idzie bardzo wolno* (zamiast *świczka, lezie*) itp.

Szerzy się też pod wpływem gwar wymowa *c(ɛ)opka* w powiedzeniu *c(ɛ)opka pieniędzy, dużo pieniędzy* (nb. nierzadka wymowa *piniaǰze* zamiast *pieniaǰze*), czy regionalna śląska *Barbórka*, która zastąpiła przedwojenną *Barbarkę, święto górnicze*.⁶

6. Słyszcy się często w Warszawie i miastach okolicznych, a także w radiu i telewizji w wymowie osób z tego regionu mazowiecką wymowę połączenia *l+i* jak *ly*, a więc coś w rodzaju *lypa, Halyna, Berlyn, lynia demarkacyjna*: jest to oczywisty dialektyzm naruszający zasady wymowy ogólnopolskiej literackiej, podobnie jak małopolskie, częste w Krakowie, *čeba, trzeba, ževo, drzewo*. W obu wypadkach wymowa jest błędna z punktu widzenia normy literackiej.

II A. Ze zmian gramatycznych niewiele obserwujemy ich w zakresie fleksji. Pomijając znaczne rozchwianie w użyciu końcówek gen. sg. masc. (których repartycja zawsze powodowała trudności i wątpliwości?) z tendencją

⁵ M. Zarębina, Tendencje rozwojowe polskich samogłosek nosowych. Biuletyn PTJ XXXIV, 1976, s. 25—33. Tam też literatura przedmiotu i przedstawienie poglądów wcześniejszych.

⁶ J. Baranowska, Trudny awans *Barbórki* do współczesnej polszczyzny literackiej. Socjolingwistyka 1. Politika językowa, pod red. W. Lubasia. Katawice 1977, s. 138—149.

⁷ J. Kobylńska, Rozwój form liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego w języku polskim. Wrocław, Warszawa, Kraków 1968. Tam też dokładna bibliografia zagadnienia, m. in. prace J. Kuryłowicza, W. Westfala, M. Mańczaka i in.

do zastępowania końcówki *-u* przez *-a*, por. *szwa, deseria, PAPA, Tanjuga* zamiast *szwu, deseniū, PAPu, Tanjugu*), co może być wpływem gwar, czy zanik końcówki pluralnej *-owie* jako honorificum (*profesorzy, biolodzy, magistrzy* itp. zamiast *profesorowie, biologowie, magistrowie*) uderza wyraźna tendencja do nieodmienności, mianowicie nazwisk męskich na *-o* oraz nazwisk i tytułów żeńskich. Chodzi o takie przykłady jak „rozmowa z Januszem *Sidło*” zamiast „rozmowa z Januszem *Sidłą*”, czy „*Baran* mówi o *Kowal*” zamiast „*Baranówna* mówi z *Kowalówną*”, czy z „panią *doktor*”, „z profesor *Kowalską*” itp.⁸ Drugie zjawisko wiąże się z szerszą tendencją do eliminacji formalnych wyznaczników żeńskości.⁹

Obok upowszechnienia form futurum złożonego z imiesłowem zamiast z infinitiwem, czyli rozpowszechnienia typu *będę robił, będę czytała* zamiast *będę robić, będę czytać* czy jeszcze dalszego rozszerzenia się formy acc. sg. fem. *tą* zamiast obowiązującej w piśmie *tę*, a także tendencji do zaniku odmiany typu *cielę, cielęcica* (o czym jeszcze będzie mowa niżej) szerzy się w latach ostatnich tendencja do opisowego stopniowania przymiotników i przysłówków.

Stopniowanie w języku polskim odbywa się, jak wiadomo, albo za pomocą przyrostków *-ej, -ejszy*, por. *dlużej, piękniejszy*, albo w sposób opisowy (*naj*)*bardziej* *wpływowo*, (*naj*)*bardziej* *męski*, (*naj*)*bardziej* *kolorowy* itp. Otóż ostatnio spotykamy nagminnie opisowe formy stopniowania zamiast stopniowania sufiksalnego, np. „*najbardziej suchwały* napad”, „*najbardziej zaś przykre*, że widzą to dzieci”, „do *najbardziej poczytnych* pisarzy polskich zaliczamy . . .” (przykłady z prasy i telewizji).

Jest to niewątpliwie wynik wewnętrznego rozwoju języka: z dwóch sposobów stopniowania, nb. niezupełnie ściśle określonych, gdzie istnieje możliwość użycia obocznie form sufiksalnych i opisowych (por. *popularniejszy* i *bardziej popularny* itp.) dochodzi do rozszerzenia użycia formy opisowej i w ten sposób rodzi się nowa tendencja.¹⁰

B. Dużo natomiast zmian obserwujemy w słowotwórstwie. Zwraca uwagę ogólna tendencja do skrótowości.¹¹ Przejawia się ona nie tylko w samym powstawaniu i przeroście różnego typu skrótów (literowych jak *PKS, PDT*, głoskowych jak *PAN, ZURiT* z wymową *pan, zurt* czy *zurit*, sylabowych jak *Pafawag* itp), ale też w takich zjawiskach jak: Produktywność przymiotników odrzeczownikowych, np. *szkoleniowy, przyszłościowy, ortalionowy* (zamiast *związany ze szkoleniem, należący do przyszłości, zrobiony z ortalionu*);

⁸ E. Pawłowski, *Baran* mówi o *Kowal*. O tworzeniu i odmianie nazwisk i tytułów żeńskich. *Język Polski* XXXI, 1951, s. 49–62; K. Nitsch, Uwagi o nazwiskach kobiet zamężnych i panien, *JP* XXXI, 4. o., c., s. 62–68.

⁹ O pewnych zjawiskach powszechnego już zaniku formantów żeńskich *-ina, -anka* por. A. Zaręba, O nazwiskach żeńskich typu *Kępina, Kępianka* we współczesnej polszczyźnie. — W służbie nauce i szkole. Księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Doktorowi Zenonowi Klemensiewiczowi. Warszawa 1970, s. 149–154.

¹⁰ John H. Dick, Stopniowanie przymiotników i przysłówków we współczesnej polszczyźnie kulturalnej. — Zagadnienia kategorii stopnia w językach słowiańskich. Praca zbiorowa pod redakcją H. Orzechowskiej, s. 43–52.

¹¹ Danuta Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego*, o. c., Część druga: Słowotwórstwo, s. 85–98.

Derywacja wsteczna, por. *wytop*, *udźwig*, *przeszój* czy monstualny *wpiór dzienny* 'ilość bielizny jaką może wyprać w ciągu dnia pralnia mechaniczna' itp.;

Uniwerbizacja za pomocą przyrostka *-owiec* por. *długodystansowiec*, *wieżowiec* zamiast 'człowiek biegający na długie dystansy', 'dom podobny do wieży', czy za pomocą formantu *-ówka*, por. *zawodówka*, *drożdźówka* zamiast 'szkoła zawodowa', 'ciastko drożdżowe' czy określenie osób, por. *sportówka* 'kobieta uprawiająca sport', *zetempówka* 'członkini Związku Młodzieży Polskiej' itp.

Tutaj też należy zjawisko szerzenia się przyrostka — 'ak i formacji *ogólniak*, *poprawczak* zamiast 'liceum ogólnokształcące', 'zakład poprawczy' itd. Wiąże się ono z innym zjawiskiem, mianowicie z zastępowaniem przez ten przyrostek innych formantów. I tak przyrostek *-ak* skutecznie konkuruje (od długiego zresztą czasu) z formantem *-e*,¹² co prowadzi do wyparcia typu deklinacji nijakiej *kurczę*, *kurczęcia*. Zamiast tego typu słowotwórczo-fleksyjnego nagminnie używa się obecnie deklinacji twar-dotematowej męskiej lub żeńskiej na *-a*, a więc formacji *kurczak*, *cielak*; *dziewczyzna* (zamiast *dziewczę*) itp. Dzieje się to nawet w pluralis, gdzie deklinacja spółgłoskowa na *-t* zachowała większą trwałość niż w singularis i zamiast form *kurczęta*, *dziewczęta* używa się teraz częściej form *kurczaki*, *dziewczyny*.

Inną formą uniwerbizacji są złożenia typu *kurso-konferencja*, *chłopo-robotnik*, *klubo-kawiarnia*, *osobo-dzień*, które budzą nie tylko szereg zastrzeżeń co do poprawności budowy i potrzeby ich użycia, ale zarazem przez swoją dwuznaczność są odczuwane jako śmieszne.

Ostatnim wreszcie zjawiskiem w zakresie nowych tendencji słowotwórczych jest multiwerbizacja.¹³ Jest to przeciwieństwo wspomnianej wyżej uniwerbizacji: o ile uniwerbizmy są przejawem skrótowości, co pociąga za sobą ogólnikowość i brak precyzji znaczeniowej takich formacji (por. *długoterminowiec* 'meteorolog zajmujący się opracowywaniem długoterminowych prognoz pogody' oraz 'więzień odbywający karę długoletniego więzienia') to przeciwnie multiwerbizmy uściślają i precyzują znaczenie przez dekompozycję leksemów. I tak wyraz *mydlarnia* może oznaczać 'sklep mydlarski', jak też 'zakład produkujący mydło', natomiast multiwerbizm *fabryka mydła* jest jednoznaczny. Dajmy jeszcze kilka przykładów multiwerbizacji, znamienego zjawiska współczesnego języka polskiego, jak *zakład piekarniczy*, *obiekt zabytkowy*, *poddać badaniom*, *dokonać kradzieży*, formacji używanych zamiast *piekarnia*, *zabytek*, *badać*, *kraść* itp.

C. Dużo zmian obserwujemy w składni współczesnej polszczyzny. Mamy tu i rozpowszechnioną tendencję do usztywniania cząstek ruchomych, co widać w przykładach *jak to zrobiłem*, *długo można by mówić* zamiast swobodniejszych *jak-em to zrobił* czy *długo by można mówić* (przy tej sposobności wytknijmy nagminny składniowo-leksykalny błąd *jakżem to zrobił!*) oraz

¹² W. Taszycki, Powstanie i rozwój rzeczowników typu *cielak*. (Ustęp z historii narzeczca mazowieckiego). Lud Słowiański III, A, 1933, s. 17—33; W. Truszkowski, Pochodzenie, charakter i funkcja współczesnego przyrostka *-ak*. Język Polski XXXIV 1954, s. 155—162.

¹³ Danuta Buttler, Procesy multiwerbizacji we współczesnej polszczyźnie. Poradnik Językowy 1978, z. 2 (356), s. 54—62. — Wszystkie przykłady podaję za tym artykułem.

dzisiaj mówi się zamiast *dzisiaj się mówi*, dalej nadużycie pod wpływem obcym (przez tłumaczenia) zaimków osobowych, por. tytuł filmu „Ona tańczyła jedno lato” wzorowanego niewolniczo na szwedzkim *hon dansade en sommar*, nb *hon* 'ona'), bardzo modne ostatnio błędy syntaktyczne *cokolwiek by się nie powiedziało* pod wpływem składni rosyjskiej *czto by nie skazał* zamiast poprawnego *cokolwiek by się powiedziało* itp. Mamy dalej modne składniowo-leksykalne zjawisko polegające na użyciu obcego polszczyźnie kulturalnej wyrażenia przysłówkowego *póki co* (por. przykłady z prasy: „mówiono kwiecien plecień . . . *Póki co*, w Tatrach nie ma specjalnych przeplatank, a raczej uczciwa zima . . .”), który jako stylistyczny „ozdobnik” żywcem przejęty z rosyjskiego języka za pośrednictwem tekstu pisanego (por. rosyjskie *poka czto*) wypiera skutecznie stare i poprawne przysłowki polskie *na razie*, *tymczasem*, itp.

Główną jednak zmianę i ogólną tendencję przejawiającą się w składni współczesnego języka polskiego obserwujemy w zakresie rekcji.¹⁴ Chodzi o zjawiska z pogranicza składni i frazeologii, w których się pojawia błędna składnia, np. *adekwatny z czym*, *analogiczny z czym*, *antagonizm do kogo*, *czekać za czym*, *domagać się o co*, *nadzorować czym*, *reagować wobec czego*, *stronić przed czym* itp. zamiast wyrażen poprawnych: *adekwatny do czego*, *analogiczny do czego*, *antagonizm między kim a kim*, *czekać na co*, *domagać się czego*, *nadzorować co*, *reagować na co*, *stronić do czego* itp.

Owe zmiany rekcji są wynikiem oddziaływania innych wyrażen o podobnym lub (identycznym znaczeniu) jak przed chwilą wymienione, ale o innej rekcji, por.: (na pierwszym miejscu rekcja błędna, na drugim poprawna) *analogiczny z czym* : *porównywalny z czym*, *antagonizm do kogo* : *niechęć* lub *uprzedzenie do kogo*, *domagać się o* : *starać się* lub *ubiegać się o co*, *reagować wobec czego* : *zachować się wobec czego*, *stronić przed czym* : *uciekać przed czym* itd.

Tego rodzaju zjawiska są powszechne nie tylko w polszczyźnie mówionej, ale także pisanej. Są one groźnym przejawem zaburzeń składniowego systemu współczesnej polszczyzny.

III Zmiany w słownictwie polskim ostatnich kilkadziesiąt lat są ogromne, jeszcze znaczniejsze niż przeobrażenia w słowotwórstwie, które się ze zmianami leksykalnymi jak najściślej wiążą.

Zagadnienie zmian leksykalnych we współczesnym języku polskim jest tak obszerne, że wymaga osobnej monografii.¹⁵ Tutaj więc wskażemy jedynie na główne kierunki zmian. Polegają one przede wszystkim na powstawaniu wielkiej ilości nowych wyrazów i neosemantyzmów, na szerzeniu się regionalizmów i wyrazów śladowiskowych. Znaczną rolę odgrywają w tworzeniu nowego słownictwa zapożyczenia, zarówno z poszczególnych języków zachodnioeuropejskich, w tym okcydentalizmy, bardzo często o rdzeniach grecko-łacińskich, przejmowane najczęściej za pośrednictwem zwłaszcza angielskim czy francuskim.

¹⁴ Danuta Buttler, *Innowacje składniowe współczesnej polszczyzny* (Walencja wyrazów). Warszawa 1976.

¹⁵ Próby syntetycznego przedstawienia procesów leksykalnych pojawiły się w ostatnim czasie, por. T. Smółkowa, *Nowe słownictwo polskie. Badania rzeczowników*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1978. Tam też literatura przedmiotu.

Wśród zapożyczeń zachodnioeuropejskich są też zapożyczenia pośrednie przejęte przez język rosyjski, a potem przeniesione do polskiego, jak *snajper* 'strzelec wyborowy (z okresu zamieszek murzyńskich w USA)', *administracja amerykańska* 'rząd amerykański', rozpowszechniane przez komunikaty Polskiej Agencji Prasowej.

Nowe wyrazy powstają w związku z zmianami współczesnego życia, z rozwojem nauki, techniki (cała grupa nowych wyrazów z zakresu kosmonautyki, cybernetyki, informatyki, fizyki, medycyny itp.), w związku z nowymi formami życia politycznego i społecznego, zmian kulturalnych w kraju i na świecie. Duże, jak zawsze, znaczenie w formowaniu się nowego słownictwa ma moda oraz czynniki emocjonalne.

Równolegle ze zjawiskiem powstawania czy przejmowania nowych wyrazów jesteśmy świadkami procesu odwrotnego, zapomniania i zanikania wyrazów. Oba zjawiska, powstawania i zaniku wyrazów, pozostają z sobą w ścisłym związku, a przyczyny zaniku wyrazów są te same jak ich tworzenie: tkwią one w zmianach otaczającego nas świata, w jego stale zmieniających się realiach i aktualnościach.

IV Osobne zagadnienie współczesnego języka polskiego stanowią nazwy własne. I tu obserwujemy szereg tendencji, jak tworzenie nowych wyrazów od nazwisk obcych, por. *degaulista*, *degolówka* 'modna czapka w latach 60 na wzór francuskiego wojskowego kepi', *maoizm*, *Carterowski* itp.

Obserwujemy modę na imiona, najpierw nawrót w miastach do starych imion polskich (pochodzenia rodzimego jak też obcego) kilkadziesiąt lat temu używanych przede wszystkim tradycyjnie na wsi, jak *Maciej*, *Wojciech*, *Katarzyna* itp, potem przejmowanie nowych modnych imion obcych jak *Jolanta*, *Edyta*, *Dariusz*. Moda na te imiona nadal trwa, nawet się nasila. To osobne zagadnienie warte specjalnego opracowania.

W zakresie nazw miejscowych uderzają przede wszystkim dwa zjawiska:

1. Powstawanie nowych nazw krajów w związku z zmianami politycznymi, por. *Bangladesz*, *Tajlandia*¹⁶, *Iran*, *Etiopia*. W wyniku tego procesu zaginęły stare nazwy *Syjam*, *Persja*, *Abisynia*, choć został *kot syjamski*, *perski dywan* i *Persja* w odniesieniu do starożytności oraz *wojna włosko-abisyńska*.

2. Smutny przejaw zarzucania egzonimów. Zamiast starych zadomowionych od wielu wieków polskich postaci nazw miast używa się nowych, obcych. I tak czytamy i słyszymy nazwy takie jak *Münster*, *Aachen*, *Regensburg*, *München*, *Milano*, *Brno* zamiast znanych od średniowiecza nazw *Monastyr*, *Akwizgran*, *Ratyźbona*, *Monachium*, *Mediolan*, *Berno* itd.

Zmiany te zostały spowodowane niechlujstwem językowym prasy oraz ignorancją niektórych dziennikarzy.

IV Po tym z konieczności pobieżnym przeglądzie spróbujemy podać kilka spostrzeżeń ogólnych i wniosków oraz wypunktować przez to tendencje rozwojowe współczesnej polszczyzny. Uderzają następujące zjawiska:

¹⁶ M. Szymczak, *India — Indię*, Por. Językowy 1978, 1 (355), Objaśnienia wyrazów i zwrotów, s. 38—40 (wzmianka o *Tajlandii* i *Bangladeszu* na s. 38—39).

1. Nierównomierność zmian w poszczególnych podsystemach językowych: najwięcej jest ich w słownictwie, frazeologii, co z kolei rzutuje na składnię (zagadnienia reakcji) oraz w słowotwórstwie, o wiele mniej w zakresie wymowy i fleksji.

2. Dynamika zmian oraz ich różnorodność: z jednej strony mamy do czynienia ze sztampowością i skostnieniem języka pod wpływem biurokratyczno-urzędowym, z drugiej z szerzeniem się zjawisk ekspresywnych (np. języka środowiskowego).

3. Wpływ central administracyjnych oraz prasy, radia, telewizji, czyli modnie dzisiaj zwanych *środków masowego przekazu* (angielskie *mass-medium*) czy w odniesieniu do prasy śmiesznie brzmiących tzw. *publikatorów*.

4. Wpływ gwar na język literacki, zwłaszcza potoczny.

5. Na odwrót: szerzenie się polszczyzny literackiej, co przez zetknięcie się z gwarami prowadzi do ich zanikania.

6. Wpływ słownictwa i frazeologii środowiskowej, wyraźny zwłaszcza w języku najmłodszych, szczególnie potocznym.

7. Rozluźnienie normy językowej w polszczyźnie literackiej.

Dajmy wreszcie na zakończenie kilka uwag oceny zjawisk, jakie się w polszczyźnie współczesnej dokonały i nadal dokonują.

Są to, po pierwsze, w większości wypadków zmiany nieuniknione, spowodowane wspomnianymi na samym początku naszych rozważań przyczynami socjolingwistycznymi: demograficzno-socjalnymi, ekonomicznymi, politycznymi, oświatowo-kulturalnymi.

Są to, po drugie, zmiany, które w znacznej mierze wypływają z systemu języka polskiego. Pomijając wpływy zewnętrzne, obce, zapożyczenia różnego rodzaju, większość zmian, które zaszły i które stale również i obecnie obserwujemy, stanowi często uzewnętrznienie, rozwinięcie zjawisk tkwiących immanentnie w systemie polszczyzny, zjawisk, które potencjalnie kiedykolwiek mogły się i nadal mogą z różnych powodów ujawnić, rozwinąć i umocnić. To jest właśnie istotą rozwoju języka, który jako żywy twór społeczny stale się zmienia i zmieniać się musi, jak wszystko co żyje.

Odrębne zagadnienie to nasz stosunek do zmian zachodzących w języku. Może on być subiektywny i emocjonalny, zmiany nam się podobają lub nie, aprobujemy je lub odrzucamy. Stosunek ten może też być obiektywno-obszerny, czy wreszcie intencjonalny, tzn. normatywny.

Sprawa normy to osobny temat. Nie będziemy się nim tutaj szerzej zajmować. Powiemy tylko, że z pewnością potrzebna jest mądra i umiarkowana polityka językowa i uprawianie kultury języka. Ale zmian językowych to nie powstrzyma (z wyjątkiem pewnych szczegółów). Jakie są więc przewidywania i prognozy w związku ze zmianami języka? Prognozowane jest trudne, jedno jest pewne, że zmian językowych nie należy się obawiać, a tak twierdzą puryści. Język dla celów komunikatywności społecznej musi się

dostosowywać do wymogów współczesnego świata. I ten cel nadrzędny języka, jego funkcja komunikatywna, z pewnością go uchroni od destrukcji, choć w przyszłości będzie to język znacznie przekształcony, inne będą jego normy niż dzisiaj. To co się nam dziś jeszcze wydaje błędne, co nas razi, za jakiś czas może być uznane za poprawne. Jest to zjawisko ogólne, stale w procesie rozwoju języka występujące.

Alfred Zaręba

Резиме

Alfred Zaręba

РАЗВОЈНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ПОЉСКОМ ЈЕЗИКУ

Приказ социолингвистичких услова у Пољској током последњих шездесетак година (у периоду поделе пољске територије између три државе, тзн. до 1918. год., од ослобођења до 1939, год., и, најзад, у току II светског рата све до 1945. год. и до данас).

Посебно су наглашене битне ванјезичке промене после 1945. године: велике миграције становништва, индустријализација и урбанизација, ширење просвете и културе и сл.

Размотрен је утицај наведених социјалних фактора на језик, који води ка следећим резултатима: а. формирање нових пољских мешовитих дијалеката, б. ширење пољског књижевног језика, в. нивелација односно нестанак дијалеката, г. утицај дијалеката на књижевни језик, д. слабљење стандарда у књижевном језику.

Карактеристика важнијих језичких промена у свим подсистемима: фонологији и фонетици (пре свега деназализација и ширење особина дијалекатског изговора), у промени (тенденција ка губитку промене код одређених категорија, описна компарација придева), у творби речи (различите појаве скраћивања, мултивербизација), синтакси (промене у рекцији), најзад, посебно изразите промене у области лексике (позајмице, лексички неологизми, неосемантизми), такође у односу на лична имена.

Закључци показују динамику и диференцијацију промена у појединим подсистемима, утицај административних фактора и масовних медија на језик, а такође зависност тих промена од развоја самог језика. На крају — покушај опште оцене промена и развојних тенденција у савременом пољском језику.

ПО ЕТИМОЛОГИЯТА НА НЯКОИ ТУРЦИЗМИ В БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Източници:

- АБДР — Архив на Български диалектен речник.
БЕР — Български етимологичен речник. София, 1962—
Б. Цонев — История на български език II. София 1934, стр. 177—191.
М. Георгиев — Избрани разкази т. I, 1939, т. II, 1945.
Н. Геров — Речник на български език. Пловдив, 1895—1904.
Т. Панчев — Допълнение на българския речник от Н. Геров.
Пловдив, 1908.

ибрямбашия

В израза: *прави се на ибрямбашия* „прави си оглушки; преструва се на наивен” или *не се прави на ибрамбашия* „не се преструвай”, или още *приструва се на ибрямбаши* (АБДР).

Нашите усилия да намерим насрещния израз в турски бяха напразни. Ни сред народа, ни сред писателите в Турция, ни в речниците не се свидетелствува за *ибрам башъ*, което е явно турско. На турски изразът би бил: *кендини ибрам башъ ятмак*. В *ибрам башъ* виждаме *ибра-и ам* „изцяло освобождаване някого от съдебно дело и от взимане” и *бахшъ*, турска изафетна форма от *бахш* „опрощаване; даряване” т.е. „даряване на *ибра-и ам*”. Този термин в народното произношение се превръща да речем в **ибрām бāшъ* || *бāши* и от там по асоциативет път се превръща в *ибрām башъ* || *баши*, което позволява видоизменението на значението, където *ибрām*, запазвайки своето значение, попада в друг състав. По този начин *ибрām* от отглаголно съществително се превръща в номен агентис и *бāши* става *баши*, от *баш* „шеф”, един вид „шеф на *ибрām*ите”? хора, които освобождават от съдебно дело, от отговорност”. Това което ние предлагаме тук е умозрително обяснение, базирано върху единствено здраво доказателство, с което разполагаме днес — *ибрā-и ам*.

йвам „отивам” (Н. Геров)

Но старото, истинското значение на тази дума ще да е „отивам бързо; бързам”. Таково е значението на турския глагол *ивмек* (Сами Бей, В. В.

Радлов). В турски има още и съществителното *ив* „бързана; бързо“, което служило за основа на българския глагол. В. В. Радлов дава още и формата *иви* „поспешност“.

иверен

То се среща в народната песен, като *иверен ветар подухна* (АБДР). Авторите на БЕР го сравняват с тур. *ивар* (от араб.) > *ивер* „време между пладне и залез слънце“. Това е правдоподобно. Но може да се търси и още следното обяснение: *иверен* < *и верен* < тур. *ий верен*, от *ий* „благоухание“ и *верен* „даващ“; *иверен ветар* ще означава „вятър, който носи хубава миризма“ и ще е полу-калка от тур. *ий верен йел*.

ивѝх, ивѝ, ивѝх

С това междуметие се изказва различни чувства, за учудване, не одобряване. То възлиза на тур. нар. *еввах* също, от *ейвах* „уви! ах! жалко!“ от пер. *ейвах* „жалко! за съжеление“. Измененията в *ивох*, *ивѝ*, *ивѝх* са обясними и са станали на българска езикова почва: опростяване на съгласни геминати (*вв* > *ѝ*), редукция на неударена гласна (*е* > *и*), реализацията на *а* като *о* в някои бълг. говори. А изменението в ударената гласна *а* се дължи на характера на междуметието, което позволява емоционални оттенки на крайната гласна, нещо което се забелязва и в употребата на някои туркини (*еввах*). (За отбелязване е, че това межд. се употребява повече от жените-туркини.) Отпадане на *х* в *ивѝ* е турско: *евва*; *ейвах* < пер. *ей* + ар. *вах* „язък!“ > тур. *вах* > бълг. *ѝх*, *вах*, *ваѝ*.

игзевле, идзевле, и жегли „жегли на ярем“ (АБДР)

Това е съставна дума. Състои се от *и* и *зевле*, *дзевле*, *жегли*. Авторите на БЕР обясняват само последното, като го извеждат от тур. диал. *зевле*, от гр. *ζεύγλη*. За тях, първият елемент е „протетично *и*- под влияние на турски“. Но *иг*, *и* иде от тур. *иг*||*ий* „ос“ (СДД). *Зевле*, бидейки чуждица, народът е прибавял и *иг*, *ий*, „ос“, което в български е станало *и*.

иглѝк „кърпа за ръце“ (АБДР)

То възлиза на тур. диал. *яглѝк* „кърпа за ръце, употребявано на софра; салфетка“ (личен архив). В Анадола то означава „пешкир“ — което навярно не е добре преведено от учителите, съставители на този речник (СДД), в тур. лит. език то означавало „голяма, бродирана по краищата кърпа (трябва да прибавим за ръце; бродирана салфетка)“ (ТС). Състои се от *яг* „масло“ и наставката *-лѝк*: *яглѝк* буквално означава „предназначено за мазнина“ и от там „кърпа за истриване на мазни ръце“.

иджи-биджи

Значението на тази дума не е много ясно. Тодор Панчев, у когото го намираме, го превежда с „отбрано ястие“, като дава и израчението в което намира: *той не сядъ нъ суфръ със къко дъ иъ, се иджи-биджи изде*. *Иджи-биджи* казваме и ние, но без ясно значение, в изразите *иджи-биджи маллебиджи* „иджи-биджи маллебиджия“ или *иджи-биджи леблебиджи* „иджи-биджи леблебиджия“. Явно е, че *иджи-биджи* имат общ произход и значение, които не са ни известни. Но ние го отнасяме повече към дисерти, като сладкиши, сухи плодове пр.

иджия „с голям апетит“ (АВДР)

То възлиза на тур. диал. *иджи* < *ийиджи* „ящник“. В български език се среща още и формата *еджия* „изедник“, *мирас еджия* „прахосник на зестра“ (АБДР, Вазов), които възлизат на тур. *йеджи* < *ийиджи* и *мирас йеджи* „готован, който живее като продава наследството си“.

иджюрют

иджюрют ни струвам „да те не коля“ (АБДР — Сливенско), където *иджюрют* ще да е неправелно свързано с съюза *и*. Останалото *джюрют* иде от тур. диал. **джърют*, от *джурет* „1) дързост, смелост; 2) нахалство, наглост, заядливост“ (БТР), „неосторожност, горячност“ (ТРС). *Джюрют струвам* ще рече „проявявам нездържаност“ → „правя пристъпление (от дързост)“ и ще възлиза на тур. диал. **джърют емек*, **джърют япмак* също; тур. лит. *джурет емек* „осмелиться, отважиться, рискнуть, посметь (что-либо сделать)“ (ТРС) от араб. *джурет* „смелост“.

идзевли вж. игзевле

идкию „пещера“ (АВДР — Дервент, Дедеагашко)

идкию не ще означава „пещера“, а ще е име на един хълм можеби с пещера. Следователно бидейки топонима ще трябва да се установи релефа на местността и да се види как местните турци я наричат, да се издири писмената форма в историко-административни, топографски паметници. За сега ние виждаме тук турския географски термин *йуик* „хълм, могила“; срв. тур. *idiği gediği* „трудности, тежест (чегол)“ (ТРС). Ако *idik* е друга форма на *gedik* „цепнатина, пукнатина“, нещо което е възможно, тогава *идкию* ще означава „хълм с цепнатина“.

идиндисвам

То означава „завъждам, припечелвам, добивам“ (АБДР — Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско, Момчилградско, Ксантийско). В този край турците изговарят този глагол също с начало-словно *и*: *идинди* също. В старите османски паметници с арабица то се пише пак с *и* (с буквата *йе*). В транскрибираните турски текстове (т.е. текстове с латиница, с кирилица, с гръцки, армянски букви) от миналите векове и в речника на Радлов намираме именно тази форма: *идин-*.

идъра „реколта“ (АБДР)

В БЕР намираме неговия вариант *идаре* с значение на „прехрана“, от което се развива по-нататък значението „реколта“. За етимологията на тази дума вж. БЕР (*идаре*).

идя „дива фурма“ (АБДР — Дервент, Дедеагашко)

В тур. говори от централната езикова зона в Балканите *идя* означаваше също „дива фурма“, писмената форма на което е *igde* (ТС), в древнотюркски *йигде* „лох“ (ДТС — МК). Е. В. Севортян (325—6) смята, че то е от тюркски произход и отрича етимологията на М. Ресенен, според която *игде* възлиза на монг. *зегде* „куст (храст)“ (Севортян).

иен, *йен*, *ен* „белег, рязка по ухото на добитък“ (АБДР — Родопите)

То възлиза на тур. *ен* също, ТС: *ен* „знак, дамба по животните“ и древнотюркският глагол *еня* — „метить, делать надрез (белязвам, надрязвам)“ (ДТС — МК). Е. В. Севортян, според когото *ен* „метка, . . .“ е от тюркски произход, включва в етимологическата си статия и башкирското „*ен* „ширина (обично о материи)“ и кумъкското *ен* „отрез (материи)“ (Севортян 352). Следователно *иен*, *йен* ще да са също тюркски.

џжени — междуметие за чудене, бре! (Н. Геров)

Ние бихме прибавили и значението „много добре; хубавичко“ тъй като тур. *иджжени* от което то произлиза, означаваше атака, от тур. *ийи* „добре“ + сложният афикс *-джжени*. Вариантът *иджжени* в турски не ни е познат, но неговото съществуване е възможно, тъй като в неударено крайно положение *е* от небрежност може да се втесни.

ижиро „изпълнение на присъда“ (АБДР — Смолянско)

То възлиза на тур. диал. *иджжиро* също (Екман 180), от тур. *иджжра* (Сами-Бей), от араб. *иджжра*, навярно по аналогия (и по свръхстарателност) на *иджжрет* и *иджжурет*, където второто е араб. мн. ч. от *уджжрет* „заплата, възнаграждение“. Реализациите на *джж* като *жж*, на *а* като *о* са станали в смолянския говор.

иза „вид жито; лимец, капладжа” (Т. Панчев)

Иза иде от тур. *џа* също (СДД), с реализацията на началословното *џ* като *и*, характерна за турските заемки в бълг. език. За произхода на тази дума ние не знаем нищо. Като се има пред вид, че лимец, капладжата се сее на есен (т.е. зимен сорт), може да го свържем с туркменското, каракалпакското *ызгар* „влага, сыростъ”, с казахското, киргизкото, каракалпакското *ызгар* „пронизаюци холод, стужа”, с казахското *џа* „сырое, влажное место”, които Е. В. Севортян допуска, че произлизат от **џз*, **џз-*, но той не включва тук *џа* „лимец” (Севортян 648). Така може да предположим, ако не е никаква заемка, *џа* да е първата част на една съставна дума, като например *џа бугдайъ* „? жито на студа, на влагата”; срв. *мисир бугдайъ* || *мъсър бугдайъ* „царевича” (букв.: „жито на Египет”), което днес е познато като *мъсър* || *мисир* (в бълг. също *мисир*).

избетуювам; избетуим „покварявам” (Самоков), избетуювам се, избетуя се „ставам мързелив” (АБДР — Корово, Чепинско)

Авторите на БЕР смятат, че те произлизат от бет „лош”, като отправят на *вед*, и сравняват с *бетер*.

За нас в тях има турския израз *бет хуй* „лош нрав” < пер. *бэд хуй* също.

избирдям „от първи път, изведнъж” (АБДР — Кесарево, Горноо ряховско)

Авторите на БЕР допускат, че то е „кръстоска от *из-веднъж* и тур. *бирден* „изведнъж” и *-ям* по диалектни наречия като *добрям*, *злям* и др.; за *н* > *м* срв. и *курушум* от тур. *курушун*.”

избирдям е българско образование по предлога *из*. В български език влязал и основната турска форма, без *из*: *бирден* (Т. Панчев) < тур. *бирдән* < *бир* „едно” и падежната наставка *-ден*, със същото значение. Формата *бирдям* в турските местни говори не сме срещнали. В гагаузки намираме също само *бирдән*. В съзнанието на турци и гагаузи основата и наставката на тази дума са ясни и това не ще да позволило промяната на краесловната съгласна, която се забелязва в бълг. *избирдям*. Но преминаването на *н* в *м* е станало не по аналогия на *добрям*, *злям* и *курушум*, а *добрям*, *злям*, *избирдям* са се образували по аналогия на *затлъм*, *биям*, *иям* от тур. диал. *затлъм*, *биям*, *иям* от *затлъ* < *зати*, *бия*, *ия*, където *зати* и *ия* са от арабски произход, а *бия* — от турски. В последните, както в *добрям*, *злям* имаме прибавка на *-м*, което ще е остатък от *ким*, фалшиво разделено на *ки* и *м*; *ким* се среща в *белким*, *санким*, *чюнким*.

Американският тюрколог Янош Екман в турските говорни *барем*, *иллам*, *иллем*, *егелим*, *йоксам*, *зирем* търси едно епентетично *м*, което не ще да е верно. (Екман, 200).

избоучвам „излайвам” (БЕР — З. Стоянов)

В БЕР то се извежда от *боуча* и се сравнява с *бау*.

Ние ще търсим турското *боук* < *boğuk*, *богук сес* „сподавен, хрипкав, пресианал глас”. Следователно точното тогавашно значение на *избоучвам* ще да е било „лая приграхнало”, и ще е по турски модел *боук сес чъкармак* „издавам сподавен глас”.

избрет „показ” (БЕР — Ботевградско)

То не ще да е „кръстоска от *избор* и *ибрет*”, както смятат авторите на БЕР, а ще да е образувано от *из ибрет*, на българска езикова почва. В турски имаме *ибрет ичюн*, което би дало на български за *ибрет* „за пример, който не трябва да се последва; за поучителен пример”. В АБДР намираме наистина и за *ибрет* „за лош пример, за присмех” (Копривщица). Може би *избрет* иде от тур. *ибрете* „за показ”.

изгамбузвам се „изкривявам се от кръста” (БЕР — Сливен)

Ние се спираме на тази дума, за да отхвърляме тюркския произход, който му се преписва от авторите на БЕР. Според тях, тя иде от тюрк. **гамбуз*, тур. *камбур* „гърбав”, където щяло да има така наречения ротацизъм [з/р].

В българските говори срещаме *гъмба* „гърбава жена”, *гъмбе* „гърбав мъж” (АВДР — Банско), в сръбски глагола *изгамбати* „изићи, гамбајући, клатећи се, тетурајући се, извући се”.

изгьормедѐвам „повреждам” (БЕР — Смолянско, Ардинско . . .)

Авторите на БЕР го извеждат от тур. *гьормеди* от *гьорме-мек* „не виждам”.

Изглежда тук имаме глагол, образуван от бълг. **изгьормедем* < **изгьормеден* „от невиделища”, от тур. наречие *гьормеден* „без да видя, без да видиш . . .” срв. *избирдям*. Така първоначалната форма на *изгьормедѐвам* ще да е **изгьормедемвам*.

издереленчвам се „сопвам се застрашително” (БЕР — Смолянско)

Авторите на БЕР го сравняват с *издреночвам се*.

В турски имаме глагола *дерил-* „събирам се” (ТТСIV) и още *дирил-* „окопитам се”, които сме склонни да търсим в *издерелечвам се*.

издилиндисуем се „бавя се преди да почна някаква работа”
(БЕР — Трън)

Този глагол не ще да се свързва с турския *диллен-мек* „бърборя, бръщолевя; давам повод да ме одумват”, а с тур. *динлен-мек* „отморявам

се, отпочивам си”, старата форма на който е *diñlen-*. Изчезването на *ñ* може да се обясни по два начина: 1) *ñ*, бидейки чужд звук за българите, отпада; 2) *diñlen-* > **dillen-* и от там на български *диллинди-*, с *e* > *и* и симплификация на двойната съгласна *лл*.

издубуря се „да се окумя, да се измъдря” (АБДР — Сб. НУ XI)

Според авторите на БЕР то произлиза от **дубуря се*, произ. от *дуби*, с експресивна наставка *-ур-*.

Ние ще го изведем от тур. *dübür* „задна част, анус”; срв. *изгъзия* „измислица”. *dübür* е арабска заемка; *издубуря се* отговаря на тур. израз: *dübüründen çıkar-*.

издяхквам „подкарвам кон като подвиквам дях” (БЕР)

Според авторите та БЕР **дях* се свързва с *дя*, *де*. Това е така. Да прибавим, че в турски съществува формата *dâx* „дий, дее! (за каране на товарен добитък)” и иде от пер. *dex*||*де* — усилителна частица за очудване: я!

изинджия „завистник” (БЕР)

За уточнение да кажем, че *изинджия* е готова заемка от турски *özenici*||*üzenici*. В съвременен турски език намираме *özençi* „любител”, което е неологизъм.

изкайратя, кайрета „търпя, пренасям” (Н. Геров)

У Н. Геров намираме още и *кайрет*, *гайрет* „старание”.

Тук ни интересува формата *кайрет* на арабизма *гайрет*, която е присъща на неогуски тюркски езици (киргизки, каракалпакски, кримско-татарски и др.). Дали тя не северотюркска наследница?

изкандъквам „изядам, изпивам, изхарчвам, прахосвам” (БЕР)

Авторите на БЕР са убедителни когато го извеждат от тур. *kan-tak* „утолявам жажда, задоволявам се”, но I л. мн. ч. *kandık* да служи за основа е съмнително. *kandık* в миналото можело да образува съществително, със значение на „утоляване на жажда”, срв. *bildik* „познат”. Но с значението си на „изхарчвам, прахосвам”, *изкандъквам* напомня киргизкото *кандык* „ханство” от *кан* „хан, цар” и наставката *-дык*, вариант на *-лък*.

изкемджувам вж. искемджувам

изнаапец „неочаквано“, „внезапно“ (БЕР)

У Н. Геров среќаваме още *хапсадан* „изведнџ, изненадејно; внезапно“. В основата на тези думи имаме *хап*, *ап*, които са от персийски производ: *хаб* „сън, спане“. В турскиот говор в гр. Толбухин имаме *хапнадан*, *хапнадак* „неочаквано, изведнџ“, в кримскотатарски *хап ма-хап* „случајно“ (Радлов). *Хапсадан* ще е готова заемка от турски говори. *изнаапец* < *из нахап* < [*хап*]ма-хап+-ец, по тур. *хапнадан* < *хап-ма-хап* +-дан (където -дан се превежда с *из*).

изфирявам „побягвам, офейкам“ (Н. Геров)

С това си значење, ние сме склонни да го изведем от арабизма *фирар* „бяг“, тур. *фирар ет-мек* „бягам, дезертирам“, а *изфирявам*, *фирявам* със значење на „да ексилдиша, излизам на фира, пушам фира, губя“ (Н. Геров) — от *фира*.

изфърна се „да се обърна“ (БЕР)

Авторите на БЕР виждат тук *v > ф*, като го извеждат от *извърна се*. Но дали нямаме тур. *фър* „бързо вртене“, *фърдолайъ* „околоврџст“, което може да се свџрже с пер. *хур*//*хор* „слџнце“.

изхарам „да ихзарча, да съсипа, да прахосвам“ (Т. Панчев),
изхарам//харам „обикалям, крџстосвам, безпокоя“ (Н. Геров)

В турски имаме изрази *har vurup harman savurtak* „прахосвам“ (букв. „биа магарето и веа“), където *хар* е персийски и означава „магаре“. В *изхарам* намираме значењето „прахосвам“, а в *харам* „обикалям“ като че ли се има пред вид обикаляњето на магарето на хармана (ако то не е от друг производ).

иксан „хора, народ“ (БЕР)

Авторите на БЕР го извеждат от тур. диал. *иксан* от *инсан* и за промяната на *н* в *к* го срањиваат с тур. *енсер* = *ексер* „гвоздеј“.

Но ако треба уточнење, ще кажеме, че в *енсер* и *ексер* имаме редување на *н* с *к*. Докаато в *иксан* съществувањето на *к* ще е вторично, а имено: *инсан* > *исан* и от там по погрешна асоцијација с думи с дълги гласни, в последствие на отпаѓање на фрикативната съгласна *исан* става **игсан* и по полурегресивна асимилација се произнася *иксан*. В сџрбохџрватски съществуваат сџчо и двете форми: *иксан* и *инсан*.

Много е вероятно също *йсан* да се е смятало да произлиза от **ихсан*, и от там да е станало *иксан*; срв. сръбхр. *ихтијар* и *иктијар* „старац, стар и искусан човек”, от ар. *iḥtiyār*; *ихтибър*||*иктибър*||*итибър*” пощованіе, уваженост” от ар. *iḥtibār* (Шкалич).

икѣджийъ: дувар икѣджийъ „които събарят стени” (АБДР — с. Канлия, Северна Добруджа)

икѣджийъ е мн. ч. от *икѣджия* и иде от тур. *уќиса*.

илдѣза „планетата Венера” (БЕР)

В български имаме още и *сабах илдѣзъ* със същото значение (АБДР — Инжекѡй, Юсюзкѡй).

В турски планетата Венера има множество названия, едно от които е именно *сабах йлдѣзъ* „утринна Венера”, което съкратено дава *йлдѣз*. Вечерната Венера се казва *акшам йлдѣзъ*, както и на бълг. *Вечерница*. Освен това в турски *йлдѣз* употребено самостоятелно означава още и „полярна звезда” и от там „север” (в езика на моряците и метеоролозите).

Освен това в български *илдѣз* се употребява в наименование на някои цветя: *илдѣс* „цвете гергина *Dahlia*” (АБДР) от тур. *yıldız (çiçeđi)*, *илдѣз-оту* „*Inula helenium*” (АБДР) от тур. *yıldız-otu*, *илдѣз-нишан* „*Alhemilla vulgaris* L.” (АБДР) от тур. диал. **yıldız nişanı*.

илей „за чудене, казват го повече мъжете” (Т. Панчев)

То иде от *хеле*||*еле* „ала, само, нъ, най-послед” (Н. Геров) и *хей*||*ей* „ева, еве, ево, ето, на хе, я, ято” (Н. Геров), от тур. *хеле хей* „най-послед”, където *хеле* ще да произлиза от ар. *ḥelā* „празно място, простор”, а *хей* — от пер. *хейхей* „последната чаша, която се пие в един пир”, които се употребяват в тур. и като междуметия. На много е възможно тези междуметия да са готови заемки от персийски и арабски: *хей* и *хеле*.

иливанлъци „веселби, развлечения; празни неща” (БЕР)

иливанлъци в ед. ч. *иливанлък*, от *иливан* и *-лък*. У българите има още личното мъжко име *Илван* и фамилно име *Иливанов* (Илчев). У чувашите срещаме също личните мъжки имена *Илван*, *Иливан* (Магницкий).

Илван се свързва с арабското име *Елвāн*¹, което значи „цветове”. Дали *Иливан* е разширената форма на *Илван* или съкратената форма на бълг. фамилно име *Еливански*, за което Ст. Илчев се пита дали не иде от тур. *елми* „50” и Иван — от род или махала на петдесет Ивановци (?)

Изглежда, че *Иливан* и *Еливан* (навярно преосмислено от *Еливан*) са варианти на едно и също име. Следва друг въпрос: дали те не се състоят от ар. *ел*||*ил* и *ймāн* „вяра в един бог”, от където е мюсюлманското

¹ срв. Elvan Ćelebi тур. поет от XV в. (Philologiae Turcicae Fundamenta II, 1965, стр. 417.

име *Иман* (например у турците — вж. ИТР) и българското фамилно име *Иманов* (Илчев). Но дали пък не възлизат на ар. *el emān* „помощ“, *e* > *и* и *m* > *в*?

Изглежда съвпадението между *Иливан* име и *иливан* от *иливанлъци* е само фонетично. Тогава *иливанлък* не иде ли от тур. *илиманлък*, у Радлов осм. *лиманлък* означава „покой“ от *лиман* „пристанище“ (гр.). В съвременен тур. език *лиманлък* означава „1. крайбрежно място, удобно за пристанище; 2. спокоен, тих“. Следователно *иливанлък* се свързва с тур. *илиманлък* (с *m* > *в*), с понататъшно преосмисляне на „безделие“, „празен живот“ и „гуляй“. Но дали *иливанлък* не иде от тур. **иливанлъгът* „леventство; качество на войник от нередовна армия“ (Радлов: осм. *леwend* „вольноопределяющий солдат“), с отпадане на *-т*?

илик „луничка по човешко тяло“ (БЕР)

За авторите на БЕР това е едно неясно име. Ние ще го сравним с азерб. *енлик*, казанотат. *иңлик* „румяна“, „краска на лице“: *илик* < *иңлик*, с отпадане на *н*. Е. В. Севортян смята, че основното значение на *ен||оң* е „двят на лице“ и от там „двят“ въобще“ (Севортян, стр. 534—5).

илиндар- епитет на бърз кон в нар. пес. (БЕР)

Авторите на БЕР предполагат, че то иде от тур. *yelân* мн. ч. от *yelc* значение на „шампиони“, с наст. *-дар*. Но *-ан* е наст. за мн. ч. в иранските езици. *-дар* е също иранска наставка. Думата *yelân* не съществува в турски език. Следователно трябва да го отнесем към друга дума. Според нас, тя е *алемдар* „1. знаменосец, байръктар; 2. водач“ от пер. *алемдар* също, от ар. *alâm* „знаме“ и пер. наст. *-дар*. Изглежда *алемдар* имало и палаталния вариант **елемдар*, което могло да даде **илимдар* и от там, по непълна регресивна асимилация (*мд* > *нд*) се е получило *илиндар*.

илиндисвам „развличам се“ (БЕР)

Вярно е, че е вариант на *еглендисвам*. Но да кажем, че в турските говори то се произнася също като *ilândi*, с *и*. Второто *и* се е получило на бълг. почва.

илиндисовам „утешавам, развличам“ (БЕР)

Правелно е, че *илиндисвам* „развличам се“ е вариант на *еглендисвам* (тур. диал. също *ilândi*), *илиндисовам* възлиза на тур. диал. *ilândirdi*, което е каузативна форма на *ilân-*. Дали то е продукт на съкращение (**илендирдисовам* > *илиндисовам*) или бълг. образуване от тур. възвратен глагол?

илиндисвам „тропосвам” (БЕР)

В тур. говори е широко известно *ил-* „тропосвам”, *илин-* „тропосвам се, бивам тропосан”, но не „тропосвам”. Тук се наблюдава обратно явление на *илиндисовам*, т. е. разширената форма се употребява вместо основната. Или може би има малка грешка в българския превод?

иллем „вече, в края на краищата” (БЕР)

То ще е готова заемка от тур. диал. *иллем* (Екман, стр. 200).

илми-хабер „хабер, запис за знание, за уверение” (Н. Геров)

То възлиза на тур. *илм-и хабер*, *илм-у хабер* също, от пер. *елм-у хабер*, от ар. *‘ilm* и ар. *ḥabār*, съчетани по персийски.

илям „присъда” (БЕР)

Иде от тур. *ilâm* (ар. мн. ч. от *ilm*) „1. съдебно решение, присъда; 2. оповестяване, уведомяване, известие”, от ар. *‘lâm* също, а не „обява”, както са превели авторите на БЕР, което ни напомня *илан* „обява” от ар. *‘lān*.

имаил „сребърен женски накит от коронка с плочка отгоре, на която висят нанизани сребърни парички и мъниста” (БЕР)

У Н. Геров намираме още *хамайлия*||*хаймалия* „освятено, магьосано нещо, което носят за да предпазва от болести и от други злини, моска”. Следователно *имаил* е променена форма на *хамайл*, което на турски език означава „амулет, който се носи на ръката или на врата”, от ар. *ḥamā’il* също.

Що се отнася до *хамайлия*, то възлиза на тур. *хамайли*||*хамайлъ* със същото значение както и *хамайл*, но иде навярно от ар. прилагателно от *ḥamā’il* което ще е **ḥamā’ilī*.

имаме||мамè „кехлибарева топка на чюбук, на наргеле, на такъм-чя, която се захвапват в устата” (Н. Геров)

Н. Геров го отбелязва като турска, което е така. В тур. *имаме* също, но и още „чалма”, с което значение е влязло в сърбохърватски *имама* (Шкалич) от ар. *‘imātā*.

имам-баялдъ „гостба от сини домати и много олио” (БЕР)

Тук ние се спираме за да уточним историята на проникването на това наименование. Действително тур. *имамбайлъдъ* означава „имаминат припадна, баялдиса” (БЕР), но от какво? Не от вкусното ястие, а от това: имаминат наистина е харесъл яденето и заръчил на жена си да изготви пак таково ядене. Но жена му за отговор показала гърнето за масло, което било празно. И имаминат припаднал именно тогава (по нашите диалектоложки записи — ръкописи). Така че правилно се изтъква, че това ядене се готви с много олио.

иман „вяра” и да *дойде на иман*, на вяра (Н. Геров)

Н. Геров не е превел израза *да дойде на иман*, който е полу калка от тур. *имана йел-* „съгласявам се да прима мохамеданската религия; прен. вразумявам се”. Вероятно на български *да дойде на иман* означава именно „вразумявам се”. *иман* е от ар. произход, както отбелязват авторите на БЕР, спирайки се на *имансъз*.

имшеринка „землячка” (АБДР)

Навярно то е образувано от **имшерин* „земляк”, от тур. *хемшери* (влязло и в български език като *хемшерия* „съгражданин, земляк”) от пер. *häm-šähri*.

имюр „почит, уважение” (АБДР — ВОРМ VI)

То се среща в израза: *дава им млок имюр*. Следователно преводът е произволен. Тази дума навярно възлиза на тур. *ömür* „1. живот; 2. живеене, съществуване; волен и спокоен живот”, *ömür sürmek* „живея добър и спокоен живот”, *ömür vermek* „давам, осигурявам спокоен и дълъг живот”. Тогава може да допуснем, че бълг. *давам имюр* ще има същото значение; *ömür* < ар. *‘imr*.

инает „инат, упорит” (БЕР)

Авторите на БЕР го обесняват като тур. заемка **инает*, развито от *inat* и сравняват с бълг. *хинает* „инат”. Та *инает* иде именно от *хинает*, а не от *инат*. На тур. *hınayet* означава „кривина, извитост”, което е от арабски произход.

иначе (БЕР — Странджа)

Тази дума тук е отбелязана като вариант на *инат* „безмислена упоритост; твърдоглавие; безсмислено упорит човек“. Но дали *иначе* няма друго значение? В турския език от XV в. *инак* означава „доверен човек; човек на когото може да се довери“.

ингя „по млада етърва вика така на по-старата от нея“ (Т. Панчев)

Тази дума е фонетичен вариант на тур. диал. *инге*, посочено от авторите на БЕР. Този вариант в турските и гагаузките говори в България е *ингä* < *yengä*.

индат „помощ“ (Т. Панчев)

Тази дума е отбелязана и от авторите на БЕР, като вариант на *имдат*, което е безспорно. Ние се спираме от ново върху нея за да изтъкнем, че глагола, който се образува от нея е полу калка от турски, а именно: *индат чиня*: *идем тең индат да чиниме* (Т. Панчев). На тур. *имдат ет-* „помагам, притичам на помощ“.

У Т. Панчев намираме още и израза: *дойдоф на-индат*, т. е. *идвам на индат*, което е също полу калка от тур. *имдада гел-*, *имдадъна гел-* (букв. „идвам на негова помощ“).

Забележка. Авторите на БЕР са включили в статията на *индат* и словото *индакь* „спокойствие, тишина“ (Странджа), което не ще да е вярно. То ни изглежда за заемка от турски *indah* „проявяване на щедрост“, което може да е станало **indah* и от там *индак*. То е от арабски произход.

инджичка „мешинена торба“ (Т. Панчев)

В български език срещаме още: *енджик* „чанта, вулия“ (Н. Геров), *янджик* „1. поставено нещо от страна; 2. джамадан“ (Т. Панчев), *янджичка* умал. от *янджик* (Т. Панчев).

Авторите на БЕР смятат, че *енджик*, *инджичка* идат от тур. *уапсик* „кесия (за пари)“, като предполагат, че „значението е променено вероятно на българска почва“. Но на турски именно то означава „чанта, прекарана през врата и висяща от страни“ (ТТСIV). В значение на „джамадан“ също ще е готова заемка от турски.

индифа „подтик“ (БЕР)

Авторите на БЕР смятат, че то е вариант на *интифа*, което не е вярно. *индифа* < тур. *индифа* „1. изригване (за вулкан); 2. изчезване изгубване“ < осм. *indifa* < ар. *indifā*.

инибаџан „отново“ (АВДР — Устово, Ахъчелебийксо)

Иде от тур. диал. *инибаџан* < *йени баџан*.

иниден „отново“ (Чешнегирово, Пловдивско)

Въвлиза на тур. диал. *иниден* < *йениден* също.

инсаниет „човечност“ (Н. Геров)

Иде от тур. *insaniyet* < *insāniyyet* (Сами Бей 154) „1. човещина, състрадание, добродушие, човечност, хуманност; 2. човечество“ < ар. *insāniyyāt*.

инсанлък „човещина“ (Н. Геров)

Иде от тур. *insanlık* също, от арабизма *инсан* и наставката -лък.

инсаф: няма инсаф „няма свян“ (Н. Геров)

Тук ние се спираме върху израза *няма инсаф*, който е полу калка от турски *insafı yok*.

интизап „даждие от продадено нещо“ (Н. Геров)

Н. Геров го дава като вариант на *ихтисаб*, които ги смята за турцизми.

Авторите на БЕР извеждат *интизап* от тур. *intisap* „отношение, връзка, приобщаване“ от ар. *intisāb* „отношение, връзка“.

Сами Бей отбелязва, че *ihtisāb* „анс. droit qu'on payait à la municipalité accise § office de percepteur de ce droit § hôtel où se percevait ce droit“ се смесва с *intiza* „action d'arracher où d'être arraché. Peu usité“(149). И навярно още и с *intisāb* „action d'être ou état de celui qui est attaché, d'appartenir à; dépendance“ (Сами Бей 149).

интов „файтон“ (Н. Геров)

Н. Геров го отбелязва като турцизъм. В. В. Радлов дава *hinтов*, *hinто* „большой экипаж“ в османския език, като заемка от унгарски. Изглежда *hinтов* е влязло в турския език от южнославянските езици, където *хинто* е получило прилагателния суфикс.

интовджия „който кара интов“ (Т. Панчев)

Т. Панчев го взема за турцизъм. В наличните нам речници ние не намерихме тур. *хиттовджи*, което много вероятно е съществувало.

иншат

Авторите на БЕР отбелязват, че *иншат* се среща само у Вазов, споменато наред с *псалтикия* и предполагат, че е „някакъв вид книга“.

На турски *inşat* < *inşad* означава „рецитиране на стихотворение; декламация“ от ар. *inšād* също. Възможно е Ив. Вазов да имал пред вид някой сборник от стихотворения.

ира//ире//хира „мръсотия по тялото“ (БЕР)

Тази дума има персийски произход: пер. *хире* „1. изумленный, остолбеневший от изумления; растерявшийся, оробевший; потемневший, мрачный (о взгляде) . . .“, осм. *xirā* „1. темный; 2. худой, тощий“ (Радлов), азерб. *хирә* „мътен“.

Изглежда тя е стара заемка, пренесена по северен път.

ирав//ирлив „зацапан, кирлив“ (АБДР — Ботевградско)

ирав е произведено от *ира*. Но дали *ирлив* възлиза на **иралив* или на северо тюркско *(*h*)*irli*, вариант на *kirli*?. Изглежда и тур. *кир* (и от там и бълг *кир*) произлиза от пер. *хире*.

ирилтия „направен съвсем повърхностно и със слаби материали“

Авторите на БЕР предполагат, че то иде от тур. *yeraltı* „подземен; изба“. Не, то е готава заемка от тур. диал. *îrelti* от *eğrelti* също (СДД). В лит. тур. *eğreti* означава „1. наставен, прибавен; 2. временен; 3. взет за временно ползуване“ и *iğreti* „изкуствен, неестествен; прибавен, снаден“.

ирфине „част за плащане при обща гощавка“ (Войнягово, Карловско)

Иде от тур. *harifançe* „съвместно, общо, задружно, колективно“ от пер. *hārifānā* от ар. *hārif* „колега“ + пер. — *anā*.

исалдиса „намалява по тегло или сила“ (Ботевград)

Иде от тур. диал. *исълди*, характерно за западните говори, *ексилди* в лит. тур.

исап „сметка“ (БЕР)

Иде от тур. *hisap* от ар. *hisab*.

иса-са—междуметие в нар. пес.: од долу идат, кажи-речи, ергене,/ ала са малко пиени, иса-са (Копривщица)

Според авторите на БЕР то е жвукоподражателно.

В турски народни песни на джамалджии също се употребява *есса* *есса* като рефрен. Освен това в местните говори *есса*, *хесса* представлява утвърдителна частица, със значение на „вярно, правилно”, тур. лит. *hassa* „най-добре, отлично” от ар. *hassa*.

иседжия//хиседжия// еседжия „който има исе в нещо” (Т. Панчев)

хиседжия, от което излизат *иседжия* и *еседжия*, възлиза на тур. нар. (h)isseci, тур. форма на персизма *hissādar* от ар. *hissā*.

исилдисвам „намалявам количество, изгубвам част от нещо” (АБДР)
„изтривам” (БЕР)

Иде от тур. нар. *isildi*||*isildi* < *eysil*- < *eğsil*-. Значението, което се предписва на местните говори от юго-източна България като „изтривам” ще се е развило от „намалявам количество” и следователно не иде от тур. *sil-mek* „изтривам”.

исиме „партида”: уттури ми исиме нъ тефтерът (АБДР-ВОРМV)

Изглежда, че това съществително иде от тур. *esame* „записване войник, особено яничарин” (Сами Бей 74), *esamelî* „наемен войник” (пак там). *отварям исиме* ще рече „отварям сметка на дадено име”.

Тур. *esame* вероятно иде от *esami* „имена”, което е мн. ч. от *isim* в арабския език.

По малко вероятно е *исиме* да произлиза от тур. *исим* „име” (ар.).

искемдже „тормоз” и искемджувам „изтърбушвам заклано добиче; разкъсвам стомах” (АБДР — Странджа)

Авторите на БЕР предполагат, че произлиза от *канджа* „желязна кука”, кръстосано с *изшкемб(у)вам*, с начално значение „вадя нещо с кука”.

За нас *искемджувам* е метафорично образувано от *искемдже*, което пък е вариант на *скенджа* „тормоз” (Б. Цонев) < тур. диал. *iskencä*, тур. лит. *ışkence* < пер. *şekānġe* „пытка, истязание”. В турския език тази дума дава също глагола *ışkence et-* или *ışkence uar-* „мъча, измъчвам, изтезвавам”.

Искеча „име на град Ксанги” (БЕР)

Може би щеше да бъде по-правелно да се каже, че *Искеча* иде от тур. *Iskeçe* [*Iskeçä*].

искилък „стара изсъхнала трева на есен” (АБДР)

То е готова заемка от тур. диал, *искилък*||*ескилък*, тур. лит. *ескилик* „1. устарялост; 2. отдавнашност”. Значението на „стара изсъхнала трева на есен” ще да е получило на българска почва.

искизъмански „отдавнашни” (АБДР — Лазарци, Еленско)

Иде от тур. *ески заман* „старо време” и е българско образуване.

искизъмъндан „от старо време, отдавнашни” (АБДР)

От тур. *ески замандан* също, което се употребява с глагола *кал-*; *ески замандан калма* „старинно, антика, от старо време”.

искувия капа „вид шапка” (БЕР)

Авторите на БЕР се задоволяват да отбележат, че то иде от тур. диал. *ışkıf* „вълнена шлетена шапка” (СДЦ).

В. В. Радлов, като превежда осм. *ışkıf* „шапка надеваема на голу ястреба”, го сравнява с рус. *скуфья* „шапочка духовного лица”, древнерус. *скуфия*. М. Фасмер предполага, че иде от средно гр. *σκοῦφια*, от итал. *scuffia*, което се смятало за германско слово (Фасмер). Изглежда, че в турски то имало и варианта **iskufi*, *ışkıfi*, за да даде бълг. *искувия*, с *и-* и *-и*. Озвучаването на *ф* в междугласно положение, може да е станало както на българска така и на турска почва. Така итал. *scuffia* > тур. **iskufi*? **iskufia* > бълг. *искуфия*.

искърдисъм „тероризирам, избивам всичко”: *искърдисъ нъзат* (АБДР — ВОРМ VI)

То иде от тур. *искирди*, от *искир-* „насъсквам, предизвиквам; насьсквам кучето” (СДЦ).

истеджия „годежар, сватовник” (БЕР -ЮЗ)

То иде не от тур. *isteci* „който иска, желае”, както обясняват авторите на БЕР, а от тур. *kız isteşici* „годежар”, където първия елемент ще е отпаднало. Само *isteşci* в турски език означава „просяк” (Радлов, СДЦ).

истилям: да стане истилям „да се изпита” (Н. Геров)

Иде от тур. *istilâm* „узнавам, осветлявам се, осведомявам се, информирам се; справям се” < ар. *istilâm*.

истюбеч „бяла оловна багра” (БЕР)//юстумбеч (М. Георгиев)

истюбеч <осм. *istübec*> съвр. тур. *üstübec* (Булг. §21, §42)
юстумбеч <тур. диал. *üstümbeç*; у Сами Бей: *istubec*, у Радрлов:
ustubac от ар. *isfidādž*.

ихмал „немарлив, нерадив, ихмалджия” (Т. Панчев)

Ако в *истейджия* отпада първия елемент, то в *ихмал* с това значение изглежда е отпалнал вторият елемент — от тур. *ихмал едиджи*, от *ихмал ет-* „нехая, пренебрегвам”, от *ихмал* „немара” и тур. спомагателен глагол *ет-*. *ихмал* <ар. *ihmāl*.

ихмалджия „немарлив” (Т. Панчев)

От тур. *ihmalci*, *ihmalci* „небрежен, немарлив, нехаен, неизпълнителен, неакуратен”, от *ихмал* и *-джи*.

ихмалџк „немарливост” (Н. Геров)

От тур. *ihmallık* (В тур. имаме още *ihmalcihk* със същото значение), от *ихмал* и *-лџк*.

ихтибар (АБДР- неготински говор), ифтибар „добро име, почет” (Н. Геров)

От тур. диал. *ihibar* (Екман 194), србхр. *ihībār* от тур. лит. *i'tibār* < ар. *i'tibār*. Реализацията на арабската фонема аин като *x* е познато явление в турските арабизми. *ифтибар* < *ихтибар*, с *x* > *ф*.

ихтибарлия „който има ихтибар” (Н. Геров)

От тур. диал. *ihibarli* <тур. лит. *itibarlı* „1. уважаван, почитан; 2. който се ползува с доверие” от *ихтибар* *-ли*.

ихтиеч, ихтиечен вж. ихтиядж

ихтиза „потреба, нужда” (Н. Геров)

От тур. диал. *ihiza* (Екман 175) <тур. лит. *iktiza* (ар.).

ихтизалия // иктизалия „потребен” (Т. Панчев)

От тур. диал. *ihizali* (Екман 175), тур. лит. *iktizali* (ТРС) от *ихтиза* и *-ли*.

ихтизалък „нужда”: . . . като се притесняваше от разни нужди и ихтизальци (АБДР — Тешово, Неврокопско)

От тур. диал. *ихтизалък* от *ихтиза* и *-лък*.

ихтизарлия: и йет голям търговец и не е ихтизарлия, за да е слуга (АБДР — Прилеп)

В тур. *ih̄tizarlı* означава „в агония” <*ih̄tizar* „агония” от ар. *ih̄tizār*. В български *ихтизарлия* изглежда да има значение на „нуждаещ се; притеснен”.

ихтиядж „който има потреба за нищо” (Н. Геров)

У Н. Геров намираме още *ихтиядж съм* „чувствувам нужда”, *не съм ихтиядж* „нямам потреба за нищо”, които отговарят на тур. *tihtac ol-*, *tihtac olma-*.

Думата *ихтиядж* в тур. образува глагола *ih̄tiyası ol-* което на български би дало *имам ихтиядж*. *ихтиядж съм*, *не съм ихтиядж* изглежда са български образувания.

ичия//итсия//еци(я) „два часа след залязване на слънцето” (БЕР, М. Георгиев)

От тур. *yatsı* също (Булг. §29).

ичгюйлийъ „приведен зет” (АБДР — ВОРМ V)

Ние виждаме тук тур. *ıçgüveylüi*, *ıçgüveylüği*, форма възможна, но не регистрирана. На турски то би означавало „състояние на приведен зет”. Ако беше *ичгюйлик* щяхме да търсим в значение на „приведен зет” ролята на *-лик* при образуване на роднински термини по брак, като *бабалък*.

ичилик „детска игра чилик; парче отрязано под ъгъл” (БЕР)

Авторите на БЕР го извеждат от *чилик*, с протетично *-и*. Но протетично *и* се прибавя на чуждици в турски език, които започват с *р* и *л*. При *ичилик* ние сме склонни да търсим тур. **iğ çelik* от *iğ* „ос, въртящ се цилиндър на машина” + тур. *çelik* „стомана”, т. е. едно оръдие, употребявано в детската игра челик; срв. тур. *iğdemir* „длето” (ТРС).

иш, ишу — междуметие при пъдене на кокошки или на дребен добитък „/иш-иш//ише-ише//ишум-ишум//ишай-ишай също” (БЕР)

Тюркските народи за изгонване на домашните животни употребяват самите наименования на животните, които пък с време се превръщат в междуметия. Така е станало и с *иш*, от северотюрк. (*х*)*иш* или (*х*)*иш* осм. *qış* междуметие за пъдене на домашни птици като кокошки, от респективно *хуш* и *куш* „птица”. Формата *иш* „avis” намираме в един траскрибиран турски паметник от 17 в. (Ийескази), а *хуш* в кримскотатарски (Радлов).

В *ишу* имаме *иш* и още *у*, което възлиза на *ху*, което е съкратена форма на пер. *худа* „бог”, станала междуметие; в *ише* ще трябва да търсим *иш* и (*х*)*е* < *хеп* — междуметие, от пер. *хей* (Вж. илей); в *ишум* изглежда имаме тюркската притежателна наставка *-ум*, както в *къзум* „дъще” от *къз* „девойка” + *-ум*; в *ишай* намираме *иш* и (*х*)*ай*, както при *ише*.

ишалък чиня (БЕР)

Авторите на БЕР се питат дали *ишалък* не означава „борба”. Не. *ишалък чиня* е полу калка от тур. *aşağılık et-tek* „чиня низост, подлост, безчестие”. В произношението на турците то се чува като *aşalık*, в западните турски говори и като *ешālък/ишālък* — по-точно в югозападните турски говори (например неврокопски). Така *ишалък* е тогава заемка и не се свързва с тур. *işâl* „разяряване, ожесточаване”.

ишгаль „омраза, яд” (БЕР — Банско)

Не е сигурно дали значението „омраза, яд”, което се предписва на тази дума е точно определено. То иде от тур. *işkal* „затрудняване, препятствуване” от ар. *işqal* също, с озвучаване на началосричковия гутурал. Така възможно е *ишгаль* да означава „?затруднение”. Но от друга страна като се има предвид, че турцизмите рядко се подлагат на фонетични и семантични изменения, може (стига съставителите на речниците и на текстовете да определят правилно значенията с които са познати те сред народа), може да допуснем още, че *ишгаль* иде от тур. *işgal* „занимание, работа; окупация”, обаче със същото или близко значение на тур. *işgal*, което е от арабски.

ишкам „пъдя; къшкам” (Н. Геров), ишувам също (БЕР)

Тези глаголи са български образувания от *иш*, *ишу*, както обясняват авторите на БЕР (Вж. иш).

ишчоана „оглуея съвсем, побърквам се” (БЕР — Троян)

Авторите на БЕР допускат, че то иде от *чухна* „съхна”, с неясно *-о-*. Но дали нямаме тук *иш* < *из* + *чоан* + *-а*? В южнокиргизките говори намираме *чогонок* „расславленный, инвалид”, в древнетюркски *çoγan*

„палка с загнутым концом, клюшка (для игры в мяч)” (ДТС — QВH). Изглежда в тези думи — киргизкото *чогон* от *чогонок*, древнетюрк. *чоган*, бълг. *чоан*, а може би и в бълг. *чужна* (<? *чухан* + *-а*) има идея за „превиване, сгъване”.

ишчум (БЕР)

Авторите на БЕР пишат, че то е с неясно значение, само в примера: *ни заглявай горе, доле, |горе, доле, ишчум поле|, чи щии конче блязну ковеш* (Чешнигирово, Пловдивско). Според тях то иде от **ишом*, от *ище* < *оше*, срв. *ицим*. Но дали *ишчум* не е съставено от *иш* < *из* + *чум*: *чум поле* „поле засято с чим”? Така може да се допусне, че *чим* е станало *чум* по лабиализация. А за произхода на *чим* знае се, че е персийски: *чем* „морава”, което е станало в тур. *чим* и от там бълг. *чим*.

Меркюре Моллова

СЪКРАЩЕНИЯ

Булг.	M. Mollova, Etude phonétique sur les turcismes en bulgare. in: LV, XII, 1967.
ДТС	Древнетюркский словарь. Ленинград, 1969.
Екман	J. Eckmann, Anadolu Karamanli Ağzlarına ait Araştırmalar. i, Phonetica. in: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fak. Dergisi, VIII, 1950.
Ийесхази	J. Németh, Die türkisch Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert (= Bibliotheca Orientalis Hungarica XIII), Budapest, 1970.
Илчев, Ст.	Речник на личните и фамилни имена у българите. София, 1969.
ИТР	Istanbul Telefon Rehberi 1972—1973. Ankara 1972.
Магницкий, В. К.	Чувашские языческие имена. „Известия об-ва археологии и этнографии” т. XXI, вып. 2, приложение, Казань, 1905.
Радлов, В. В.	Опыт словаря тюркских наречий I—IV, СПб., 1893—1911.
Сами Бей	Samy—Bey, Dictionnaire turc-français. Constantinople 1885.
СДД	Türkiyede Halk Ağzından Soz Derleme Dergisi. Istanbul 1939—1947.
Севортян, Э. В.	Этимологический словарь тюркских языков (Общетюркские и межтюркские основы на гласные). М., 1974.
ТРС	Турецко-русский словарь. М., 1977.
ТС	Türkçe Sözlük. TDK, Ankara, 1969.
ТТС	XIII. Yüzyıldan Günümüze kadar Kitaplardan Toplanmış Tanıklariyle Tarama Sözlüğü. I—IV, Istanbul—Ankara 1943—1959.
Фармер, М.	Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. М., 1964—1973.

Шкалич	А. Škaljić, Turcizmi <u>̇</u> u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo, 1966.
ар.	арабски
азерб.	азербайџански
бълг.	български
гр.	гръцки
осм.	османски
пер.	перскијски
србхр.	сърбохрватски
тур.	турски
тюрк.	тюркски

Резиме

Меркјуре Моллова

О ЕТИМОЛОГИЈИ НЕКИХ ТУРЦИЗАМА У БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ

У чланку ауторка даје оглед етимологије неких турцизама (који почињу са *и-*) у бугарском језику који досад нису били предмет проучавања и нису ушли у „Български етимологичен речник“ — или пак неких који нису били довољно продубљено и правилно анализирани.

Већина овде размотрених лексема ауторки су јасне, али има и таквих које се, будући да су регионализми и архаизми, не дају сигурно објаснити. Такве су: *ибрџмбашия*, *иливанлъци*, *инакъ*, *интизан*, *шичоана*, *шичум*.

О „ПОСЕСИВНОМ ПРИДЕВУ” ЗЯТНИНОВ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Посесивни придев „зятнинов” наводе ауторитативни лексикографски извори.

(1) *Речник руској језика* у редакцији А. А. Шахматова од именице *зять* даје четири посесивна придева: *зятевъ*, *зятній*, *зятнинъ* и *зятниновъ*. Значење првих двају дефинише се на исти начин („принадлежачій зятю”), *зятнинъ* се семантички упућује на *зятевъ* („то же, что зятевъ”), а *зятниновъ* — на *зятнинъ*:

ЗЯТНИНОВЪ, а, о. То же, что зятнинъ.

Да ужель, ужель свѣтъ? что ужели заря?

Да пора со двора со зятнинова,

Что пора съ терема изъ сестринова!

Кур. (ВНП. Собол. III, 130).¹

(2) Посесивни придев „зятниновъ” евидентира Картотека руског језика XI—XVII в. (у Институту за руски језик АН СССР-а) и поткрепљује га само једним примером, истим који је наведен у *Речнику руској језика* у редакцији А. А. Шахматова.

(3) Истим примером посесивни придев „зятнинов” потврђује и *Речник руских народних говора* (само га даје новим правописом):

ЗЯТНИНОВ, а, о. То же, что зятнин. *Да ужель, ужель свет? Что ужели заря? Да пора со двора со зятнинова, Что пора с терема зи сестринова!* Курск., Соболевский.²

2. Пример који је трипут — у два речника и у једној картотеци — послужио као потврда, и то једина, постојања посесивног придева „зятнинов” узет је из народне песме забележене у Курској губернији *Ой, за рѣчкою хмѣль, за быстрою хмѣль*.³

¹ *Словарь русского языка составленный вторымъ отдѣленіемъ Императорской Академіи Наукъ.* Т. 2. Е-Ж-З. СПб., 1907, стлб. 2964.

² *Словарь русских народныхъ говоров.* Вып. 12. Л., „Наука”, 1977, стр. 51.

³ *Великорусскія народныя пѣсни.* Изданы профессоромъ А. И. Соболевскимъ. Т. III. СПб., 1897, стр. 130.

Из примера и из његове лексикографске обраде следе претходни закључци:

Прво. Из генитива сингулара „двора зятнинова” руски лексикографи су извели номинатив сингулара *зятнинов двор.

Друго. Посесивни придев „зятнинов” сведочио би да је у неком периоду историје руског језика или у неком дијалекту постојао сложени посесивни суфикс *-инов*.

Треће. Ако се из стиха „Да пора со двора со зятнинова” изводи посесивни придев *зятнинов, с истим правом би се из наредног стиха „Что пора с терема из сестринова” (такође генитив сингулара!) могао извести посесивни придев *сестринов. А то би опет значило да је у руском језику постојао и сложени посесивни суфикс *-инов*.

3. Од именице *зять* у споменицима које обухвата Картотека староруског језика XI—XIV в. (у Институту за руски језик АН СССР-а у Москви) није забележен посесивни придев. А у Картотеци руског језика XI—XVII в. забележили смо посесивни придев изведен суфиксом *-(e) њ* < *ѣѣ*:

<...> гласъ *зятень* и гласъ невѣстинъ <...> Библ. Генн., Вар. II, 23. 1499

Словенски суфикс *-ѣѣ* је сложени суфикс и настао је додавањем посесивног суфикса *-ѣ* некадашњем посесивном суфиксу *-ѣѣ*. Настанак суфикса *-ѣѣ*, по проф. Бошковићу, резултат је, прво, потребе да се ранији посесивни суфикс *-ѣѣ* функционално појача, и друго, суфиксалног узуса дате епохе.⁴

Употреба посесивних придева типа *зятень* < *зѣѣѣ* у XVIII веку била је још обична:

Я и мать, сестра и зять весьма тому рады. И вы усмотрите изъ письма *зятня*, что и онъ совѣтуетъ. Псм² Румянц. 11

Августа 11 дня внука Мария *зятня* Бориса Григорьевича Сонцова дочь <...> скончалась. Ж. Анненк. 731

Промене којима су током историје руског језика били обухваћени посесивни придеви и придеви уопште нису мимоишле ни придеве изведене посесивним суфиксом *-ѣѣ*.

С једне стране, ови придеви су добијали наставке сложене придевске промене и шире, односно и квалитативно значење. Тако смо од некадашњег посесивног придева *зятень* (генитив *зятня*) добили придев *зятний*:

⁴ Радосав Бошковић, *Сјарословенска adjectiva possessiva на ѣѣ*, Наш језик, н. с., 1973, XIX, св. 4—5, стр. 265—272.

Зятнее имѣніе. Зятній братъ тещѣ свать. САР¹ III, 177

Живодраловъ не хочеть зятняго пира прогулять <...> Жив. 1772, 345

С друге стране, за изражавање индивидуалне припадности суфикс *-ънѣ* (<е>н) је функционално појачан додавањем посесивног суфикса *-ин*. Тако је добијен нови сложени посесивни суфикс *-нин* и придеви типа *зятнин*:

Зятнина матъ. Зятнины деревни. Зятнина сестра своячинѣ сватьа. САР¹ III, 178

Мать <...> видя свою дочъ и домъ зятнинѣ въ надлежащемъ порядкѣ <...> рассказываетъ ей про жалобу ея мужа. Милорд 1782, 171.

У Картотеци руског језика XVIII в. (Институт за лингвистику у Лењинграду) и у Картотеци руског језика XI—XVII в. нашли смо следеће посесивне придеве изведене помоћу суфикса *-нин*: *братнин*, *мужнин*, *зятнин*, *девернин*, *сыновнин*, *дружнин* (од именица мушког рода); *матернин*, *дочернин*, *женнин* (од именица женског рода).

4. Поставља се питање: зашто је посесивни суфикс *-(е)н* <ънѣ> функционално појачан суфиксом *-ин* и код именица мушког рода на сугласник? По нашем мишљењу, овде су била од утицаја два момента.

Прво. Посесивни придеви на *-ънѣ* у староруском језику су били семантички хомогена група: градили су се од именица са значењем сродничко-породичних односа. У погледу именских основа од којих су се градили — посесивни придеви на *-ънѣ* су били веома хетерогена група. У процесу сужавања употребе и губљења суфикса *-ънѣ* велики је утицај имала конкуренција суфикса *-ин*. Суфикс *-ин* је најпре утицао на посесивне придеве од именица женског (и мушког) рода на *-а*, а касније се његов утицај проширио на целу групу.

Друго. Настанак суфикса *-нин* везан је за XVIII век, а то је преломни период у историји посесивних категорија у руском језику: стари систем посесивних категорија се распада, а нови систем је био већ формиран. Увелико је био отпочео процес потискивања и губљења из активне употребе посесивних придева на *-ов* и *-ин*. Суфикс *-ин* у односу на суфикс *-ов* жилавије се одржавао, и у савременом језику он има ширу употребу. Суфикс *-ин* је у XVIII веку још био толико жив да је функционално појачао суфикс *-ънѣ* и од именица мушког рода на сугласник.

5. Псковски обласни речник показује да је био могућ и другачији развој: да суфикс *-ев* функционално појача стари посесивни суфикс *-ънѣ*: *братнев* (од *братнѣ*?) и *братнеев* (од *братниѣ*). Тако су били формирани посесивни суфикси *-нев* и *-неев*. Исти речник даје и посесивне придеве *братниѣ*, *братнѣѣ* и *братнин*:

- а) *-ńev*: братнева жэна, братнева усадба;
- б) *-ńejev*: братнееф малец;
- в) *-ń(ij)*, *-(e)ń*: братняя жонка, изба братняя; братни жоны;
- г) *-ń(uj)*: братняя дети;
- д) *-ńin*: братьнина жэна.⁵

6. Шта би у историјском смислу значео посесивни придев *зятнинов и суфикс *-ńinov*? Само једно: да је почела да слаби посесивна функција суфикса *-ńin* (и *-in*) и да га је функционално појачао суфикс *-ov*. То би опет значило да је посесивни суфикс *-ov* у неком периоду историје руског језика (после настанка придева типа *зятнин*) био продуктивнији и да је имао јачу посесивну функцију од суфикса *-in*. У сложеној историји посесивних суфикса у руском језику таквог периода није било.

Како онда објаснити придев „зятнинов” у руској лексикографији?

Лексикографи су придев „зятнинов” исконструисали на основу погрешне интерпретације текста. У стиху „Да пора со двора со зятнинова” *зятнинова* је фонетски написан облик генитива сингулара придевске промене посесивног придева *зятнин* (написан савременим правописом: *зятниного*). А *сестринова* (по савременом правопису: *сестриного*) је генитив сингулара придевске промене посесивног придева *сестрин*.

У поменутој песми *Ой, за рѣчкою хмѣль, за быстрою хмѣль* у издању А. И. Собољевског на један начин су написани облици генитива сингулара придева *яровой, молодой, дорогой, родной*, а на други — исти облици посесивних придева *зятнин, сестрин*:

Нарвала бѣ я хмѣлю, хмѣлю яроваго,
Наварила бѣ пива, пива молодаго,
Позвала бѣ я гостя, гостя дорогаго,
Гостя дорогаго — своего братца роднаго.

< . . . >

„Да ужель, ужель свѣтъ? что ужели заря?
Да пора со двора со зятнинова,
Что пора съ терема изъ сестринова!”⁶

Ова правописна недоследност могла је навести руске лексикографе да погрешно интерпретирају облик *зятнинова*. Да није и издавач *Великоруских народних песама* (професор А. И. Собољевски) у наведеним стихо-

⁵ *Псковский областной словарь с историческими данными*. Вып. 2. [Л., Изд. Ленинградского университета, 1973, стр. 151.

⁶ В. нап. 3. Собољевски је ову песму узео из једне раније публикације: „Нѣсколько рускихъ пѣсенъ” и „Остатки боярскихъ пѣсенъ” Кохановской (*Русская беседа* 1860 года). Нисмо успели да проверимо ортографију облика генитива сингулара придева који нас интересују у овој публикацији.

вима прочитао посесивне придеве *зятчинов, *сестринов? Правописна интерпретација облика као да упућује на такав закључак. У речнику дијалектизама на крају књиге (*Словарь мѣстныхъ словъ*) Собољевски, међутим, не наводи ове придеве.⁷

ИЗВОРИ

а) Картотека руског језика XI—XVII века

- Библ. Генн. Книги ветхого и нового завета. Писаны в 1499 г. в Новгороде, при дворе архиеп. Геннадия. — Рукоп. Гос. исторического музея, М., Син., № 915
- Милорд Повесть о приключении английского милорда Георга и о Бранденбургской маркграфине Фридерике Луизе. СПб., 1782

б) Картотека руског језика XVIII века

- Ж. Анненк. Анненков, И. П. Журнал курского помещика володимерского драгунского полку капитана Ивана Петрова сына Анненкова с 1745 [по 31 дек. 1766 г.] — Материалы по истории СССР, т. V, М., 1957
- Жив. Живописец, еженедельное на 1772 г. сочинение. Ч. 1—2. СПб., 1772—1773
- Псм² Румянц. Письма графу П. А. Румянцеву от его родителей. 1745—1768 гг. СПб., 1900
- САР¹ Словарь Академии Российской ... Ч. I—VI. СПб., 1789—1974

Радмилу Маројевић

⁷ Грешку не понављају састављачи *Псковској обласној речника* (в. нап. 5), који облик *братънинава* у примеру „Приёмъшы — у каѡ дитѣй нѣ была — братънинава или сѣстринава рябѣнка [брали]” наводе као илустрацију за посесивни придев **брѣтнин**.

Резюме

Радмило Мароевич

**О „ПРИТЯЖАТЕЛЬНОМ ПРИЛАГАТЕЛЬНОМ“ ЗЯТНИНОВ
В РУССКОМ ЯЗЫКЕ**

Притяжательное прилагательное „зятнинов“ находим в *Словаре русского языка* под ред. А. А. Шахматова (т. 2, СПб., 1907), картотеке *Словаря русского языка XI—XVII вв.* в Москве, *Словаре русских народных говоров* (вып. 12, Л., 1977). Во всех этих лексикографических трудах слово *ЗЯТНИНОВ* иллюстрируется одним и тем же примером: „Да ужель, ужель свет? Что ужели заря? Да пора со двора со зятнинова, Что пора с терема из сестринова!“ (*Великорусские народные песни*, изданы А. И. Соболевским, т. III, СПб., 1897, стр. 130).

В единственном примере, которым доказывается существование прилагательного „зятнинов“ в русском языке, формы *зятнинова* и *сестринова* представляют собой местоименные формы родительного падежа единственного числа притяжательных прилагательных *зятнин*, *сестрин* (по современной орфографии: *зятниного*, *сестриного*).

В статье также рассматривается вопрос о возникновении суффикса *-нин* притяжательных прилагательных.

ГЛАГОЛИ ТИПА КРЕНИТИ-КРЕНЕМ У СРПСКОХРВАТСОМ ЈЕЗИКУ

У српскохрватском књижевном језику глаголи Белићеве III врсте имају, по правилу, однос *-ну-* : *-не-* у инфинитивној и презентској основи: *кренући:кренем*. Истина, присуство морфеме *-ну-* није обавезно у свим облицима који се творе од инфинитивне основе. Отуда у савременом књижевном језику поред: *дићнући — дићнуо — дићнух и дићао, дићох*, поред: *кренући:кренух и крејдох*.

Ова особина, постојање облика од двеју основа, била је позната и заједничкословенском језику. А. Meillet констатује да су у том периоду развитка словенских језика поред облика са морфемом *-но-* постојали и облици без те морфеме, уп.: „Les infinitifs en *-ноti* se distinguent des précédents en ceci que l'élément — *но-* ne figure pas nécessairement dans toutes les formes du système de l'infinitif, de l'aoriste et des participes passés; en face d'infinitifs en *-ноti*, il existe des aoristes et des participes radicaux, ainsi *и-сйноti*, aor. *и-сйрй*, part. passé act. *и-сйрй*”¹. Дакле, у питању је особина наслеђена из заједничкословенског језика за коју знају и савремени словенски језици (уп. за руски језик: *гаснуть: гас, гасла*; *исчезнуть: исчез, исчезла*; *сохнуть: сох, сохла*; *окрепнуть: окреп, окрепла*², тако и у старословенском језику: *двигъти: двигъ, движе; прозвѣнѣти, прозвѣне*)³, али тај проблем нас не интересује. Нас овде интересује заступљеност морфеме *-ни-* у инфинитивној основи у српскохрватском језику; управо, интересује нас распрострањеност односа *-ни-* : *-не-* у српскохрватском језику и порекло те појаве у њему.

Од раније је познато да има словенских језика у којима налазимо однос *-ни* : *-не-*, чак и у књижевном језику. Такво стање налазимо у словеначком, горњолужичком, полапском⁴, а однос *-ни-* : *-не-* потврђен је и из руских народних говора Сибира, типа: *тланитъ : тланил, обманити*⁵

¹ A. Meillet: *Le Slave Common*, Париз 1934, 246; в. и S. Ivšić: *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb 1970, 263.

² Р. Кошуткић: *Руска љрамајика, II*, Београд 1971, стр. 173, 206.

³ Т. А. Хабургаев: *Старославянский язык*, Москва 1974, 314—315.

⁴ За словеначки језик в. Ј. Jurančič: *Slovenački jezik*, Ljubljana 1952, стр. 279—280; за горњолужички и полапски в.: Hinc Schuster—Sewc: *Zur Bedeutung des Sorbischen und Slowenischen für die Slawischen Historisch-Vergleichende Sprachforschung*, Nahitagalov zbornik, Ljubljana 1977.

⁵ А. М. Селищев, *Избранные труды*, Москва 1968, стр. 287.

и из неких пољских говора⁶. За ту појаву знају и неки говори српско-хрватског језика, а налазимо је и у језику неких старијих писаца са српско-хрватског језичког подручја.

Тако у језику Ш. Манчетића имамо: *njegda joj ja panih na ěe kril; njegda postanih⁷*; код Ф. Главинића налазимо: *Nigda klekniše na molitvu⁸*, код Рељковића: *Dobro stisnit od kalama kose⁹*; код Д. Рањине: *stisnita gdi stoje¹⁰*. У језику славонских писаца ова појава је сасвим обична, исп. *бриниџи (се), диџниџи, окрениџи, њоџниџи, сјомениџи¹¹*, а потврђују је и неки писци из Војводине, уп. код Атанацковића: *џниџи, џодиџниџу¹²*.

Од наших савремених народних говора за ову појаву, појаву *-ни-м. -ну-*, знају многи икавски говори штокавског дијалекта, а на ту особину налазимо и у неким чакавским говорима.

Још је М. Решетар, почетком овога века, указао на ту морфолошку специфичност у неким икавским говорима. У његовом раду: *Der štokavische Dialekt* (Беч, 1907), о томе читамо: „In den nördlicheren Gegenden kommen dann die im Slovenischen zur Regel gewordenen Infinitivformen auf -niti vor: *utonit, ginit, premetnit Orašje, omaknio, metnio Bjelovar, metnio, pu(h)nio Virovitica usw.*”, а такви морфолошки ликови ових глагола потврђени су још из Мостара, Сарајева и Коренице¹³.

Новија испитивања икавских, и њима суседних, говора потврдила су Ршетареве констатације.

Проф. Ившић бележи у посавским говорима, као обичне, примере: *омрзџиџ, осваниџ, њоврџиџ, ојлуџиџ, зјрџиџ, смејџнимо (= сметнемо), мејџнимо, мејџни се, ошејџни се, њосани (= посахне), увени, њосрџи, зовџи, виџни; окрениџи, оџраниџи¹⁴*. Као што видимо, у овом говору имамо не само *-ни-* м. *-ну-* него и *-ни-* м. очекиваног *-не-* у облицима презента. За такве облике презента знају и неки славонски писци¹⁵.

И у славонским говорима је однос *-ни-* : *-не-* обичан: *крениџи, најџиџи се, осваниџ, њоџниџи, клеџниџи¹⁶*.

Тако је и у босанским икавскошћакавским говорима: *диџниџи, диџниџи, ниџниџи, џурџиџи, мејџниџи, скиџниџи, њоџниџи, џрџиџи, баниџиџи¹⁷*.

⁶ J. Basara: *Slowictwo polskich gwar Śląska na terenie Czechosłowacji*, Polska Akademia Nauk, Instytut Językoznawstwa, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1975, стр. 14.

⁷ M. Rešetar: *Primorski lekcionari XV. vijeka*, Rad JAZiU, knj. CXXXVI, Zagreb 1898, стр. 193.

⁸ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, s. v. *kleknuti*.

⁹ *Rječnik . . .*, s. v. *stisnuti*.

¹⁰ *op. cit.*

¹¹ T. Maretić: *Jezik slavonskih pisaca*, Rad JAZiU knj. 180, стр. 189 и даље.

¹² J. Јерковић: *Језик Бојобоја Ајтанацковића*, Матица српска, Нови Сад 1976, стр. 79—80.

¹³ M. Rešetar: *Der štokavische Dialekt*, 206.

¹⁴ S. Ivšić: *Današnji posavski govor*, Rad 197, 61 — 70.

¹⁵ Ivšić, *op. cit.*, Maretić, T.: *Jezik slavonskih pisaca*, Rad 180, 189.

¹⁶ S. Sekereš: *Govor našičkog kraja*, HDZb. II, 1966, стр. 256.

¹⁷ A. Peco: *Pregled srpskohrv. dijalekata*, Beograd 1978, 104 и даље.

Ту особину констатује, по Решетару¹⁸, и Милас у говору мостарских икаваца, а Ђ. Шурмин из говора Сарајева наводи: *йовениџи, сјомениџи*¹⁹.

И у говору Имотске крајине и Бекије имамо уопштено *-ни-* м. очекиваног *-ну-*: *бубниџ, макниџ, смркниџ, сваниџ, џакниџ*²⁰. Тако је и у говору Буњеваца залеђа сењског²¹.

За ову особину знају и неки чакавски говори, нпр. говор Сења²², Вргаде²³, и Ластова²⁴. Могуш, и не без разлога, претпоставља за сењски говор утицај буњевачког говора непосредне околине²⁵. Могуће је да се и у вргодском и ластовском говору огледа утицај икавских говора са копна.

И у неким ијекавским говорима среће се морфема *-ни-* м. *-ну-*, и то у оним ијекавским говорима који се налазе у близини икавских говора. Тако имамо у западнобосанским ијекавским говорима: *бриниџи, венџи, дрмниџ*, а и облици типа: *изџинли, кренли, йоџинли* из тих говора упућују на морфему *-ни-*, јер се у тим говорима вокал *и* у неакцентованој позицији често редукује²⁶.

И у личким ијекавским говорима налазимо облике типа: *кренџи, макниџи, џинџи*, као и: *винџи, кресниџи, луйниџи*, после редукције вокала *и*²⁷. И говор икаваца Буковице зна за *диџниџ/и, клекниџ/и*²⁸. Тако је и у Заострогу, Далмација²⁹.

За појаву *-ни-* м. *-ну-* знају и неки истарски говори. Такво стање Рибарић констатује у „западној и јужној Истри“, а из Вођица наводи: *двџниџи, наџниџи, џинџи, сјомениџи*³⁰.

У говору Галипољских Срба „налазимо редовно *ни* м. *ну*“ у инфинитивној основи: *баџнимо* (= боцнусмо), *викнисе, погледни, загризни* (1. лице аориста)³¹.

Ова појава позната је и неким војвођанским говорима. Тако у северном Банату налазимо: *бринџи се*³², у говорима Бачке: *бринџи, скиниџи*,

¹⁸ Rešetar, *op. cit.*

¹⁹ Ђ. Šurmin: *Osobine današnjeg sarajevskog govora*, Rad 121, 203.

²⁰ М. Šimundić: *Govor Imotske krajine i Bekije*, Akademija nauka i umjetnosti B i H, Sarajevo 1971. 144.

²¹ Gr. V. Tomljenović: *Bunjevački dijalekat zaleđa senjskog*, Nastavni vjesnik, XIX, 591.

²² М. Moguš: *Današnji senjski govor*, Senjski zbornik, II, 1966, 90.

²³ В. Jurišić: *Govor otoka Vrgade*, Nastavni vjesnik XLV—XLVI.

²⁴ V. Oblak: *Der Dialekt von Lastovo*, Archiv für slavische Philologie, XVI, 444

²⁵ *op. cit.*

²⁶ М. Дешић: *Западнобосански ијекавски говори*, СДЗБ. XXI, 260—263.

²⁷ за Пољица, Лика, в. Д. Павлица: *Акцентни систем у говору села Пољица, у Лици*, Прилози проучавању језика, Нови Сад, књ. 7, 1971, стр. 76, 91—94, и мој материјал из Лике.

²⁸ Ž. Bjelanović: *Imena stanovnika mjesta Bukovice*, Split 1978, стр. 23.

²⁹ Stjepan Banović: *Vjerovanje, Zaostrog*, Zbornik za narodni život i običaje, књ. XXIII (1918), в. и Peco: *Pregled*, стр. 118.

³⁰ J. Ribarić: *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, СДЗБ. IX, 1940, 119.

³¹ П. Ивић: *Говор Галипољских Срба*, СДЗБ. XII, 1957, 274.

³² П. Ивић: *О говорима Баната*, ЈФ XVIII, 1949/50, 155.

дунила, цркниће, прнише, сагнио, креснио, угинит³³; у говору западног Срема: кренио, сванило, скинио, загрнио, окренио, чучнио³⁴ — а сви ови екавски говори, на изванредан начин, имају везе са икавским говорима³⁵.

Као што наведени примери показују, појава морфеме *-ни-* у инфинитивној основи глагола III врсте доста је распрострањена у икавским и њима суседним говорима. Према томе и српскохрватски језик може се убројити међу оне словенске језике који, макар и у својим дијалектима, знају за морфему *-ни-* у инфинитиву глагола типа *кренити-креним*.

Друго је питање како се објашњава ова појава, и у словенским језицима уопште, и у српскохрватском језику посебно. О овоме проблему било је раније говора у славистичкој науци. За једне слависте у питању је аналошки процес: мешање различитих глаголских основа; за друге, пак, слависте у питању је особина наслеђена из старије фазе развитка словенских језика.

За словеначки језик проф. Рамовш и Нахтигал ту виде аналошку појаву. Код Нахтигала о томе читамо: „V slovenščini se je vrstna spona II. vrste *-no-* izpremenila po IV. vrsti v *-ni-*“³⁶. За горњолужички проф Шец је једно време ту појаву доводио у везу са вокалском редукцијом, уп.: „Ich selbst habe bisher obersorb. *-nu-* in Verbindung mit der im Obersorbischen verbreiteten akzentbedingten Vokalreduktion *u > o* / *y / o* (vgl. os. *rozum* „Verstand“ \geq *rozom*, *rozumić* „verstehen“ *rozumić*, os. *haluza* „Ast“ *haloza* / *halza* / usw. [] zu bringen versucht“³⁷. Али је касније променио мишљење о томе (в. ниже).

За војвођанску ситуацију (Бачка) са *-ни-* м. *-ну-* И. Поповић претпоставља да је ту дошло до сукоба двеју различитих струја: западније, са *-ни-* : *-не-*, и источније, са *-ну-* : *-не-*, па се, на крају, јавило не само *скинути/скинути* него и *уклонити/уклонити*³⁸. Порекло тих односа ту се не објашњава.

Разматрајући ову појаву у говору Галипољских Срба, проф. Ивић указује, прво, на ширину ареала на коме се она јавља; и, друго, износи мишљење да се „њено распрострањење не може објашњавати ширењем из истог жаришта, већ само паралелним одвојеним развојем“. Полазна тачка је била у облицима императива³⁹.

Неки слависти, опет, сматрају да је и старији период развитка словенских језика знао за ово двојство основа⁴⁰. Ј. Басара тако објашњава пољско дијалекатско *kfitnyć* поред *kfitnić*⁴¹. Под тим утицајем и проф.

³³ И. Поповић: *Говор Госпођинаца у свейлосији бачких њовора као целине*, Посебна издања САНУ, Београд 1968, 28.

³⁴ Б. М. Николић: *Сремски њовор*, СДЗБ. XIV, 1964, 355, в. и Р. Ivić: *Die serbokroatischen Dialekte*, Mouton, 1958, 178.

³⁵ А. Песо: *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, 51.

³⁶ R. Nahtigal: *Slovanski jeziki*, Ljubljana 1952, 279—280.

³⁷ Nahtigalov zbornik, 438.

³⁸ *op. cit.* 199—200.

³⁹ *op. cit.* 276.

⁴⁰ В. Н. Šewc, *op. cit.* 438, напомена 22.

⁴¹ *op. cit.*, као и Šewc, *op. cit.*

Шевц мења своје раније мишљење о пореклу тих односа у горњолужичком, исп.: „glaube aber jetzt, nachdem J. Basara in seiner Monographie „Słow-nictwo polskich gwar Śląska na terenie Czechosłowacji” auch für die pol-nischen Dialekte Formen mit *-nu-* . . . nachgewiesen hat, eher an eine noch aus dem Urslawischen stammende dialektale Erscheinung, die sich nur im Slowenischen, Obersorbischen, Polabischen und vereinzelt auch in den polnischen Dialekten Schlesiens erhalten hat”⁴².

Тако се објашњава појава морфема *-ни-* у инфинитивној основи глагола типа *кринити* у наведеним слов. језицима.

За српскохрватски језик у вези са овом појавом може се рећи следеће:

а) Појава морфеме *-ни-* м. *-ну-* обична је у икавским говорима како и *и-шћа* тако и *и-шта* говорима.

б) За ову појаву знају и писци из тих говорних подручја.

в) У неким говорима јавља се и обрнут процес: појава *-ну-* м. оче-киваног *-ни-*: *променути* м. *променити* и сл.⁴³.

г) Појава *-ни-* м. *-ну-*, исто онако као и појава *-ну-* м. *-ни-*, анало-шког је порекла. Према односу који имамо у облицима:

забраниџи — *забрани*

и

џокренуџи — *џокрени*

могло се јавити и *покренити* према *забранити*. Овај процес, као што је раније претпоставио проф. Ивић, могла је подржати и прозодијска ком-понента.

И на крају. Да је у питању особина наслеђена из старије епохе развитка словенских језика, ова појава била би шире заступљена у нашим говорима, јављала би се, знатно чешће, и у екавским, и у ијекавским говорима. Тешко је веровати да су те односе овде реметили процеси супротног смера, тј. потискивање, евентуалних, старијих односа са *-ни-* : *-не* и уопштавање односа са *-ну-* : *-не-*.

А. Пецо

Резюме

Асим Пецо

ГЛАГОЛЫ ТИПА *КРИНИТИ-КРЕНОМ* В СЕРБОХОРВАТСКОМ ЯЗЫКЕ

Автор в этой работе рассматривает происхождение морфемных соотношений *-ни-* : *-не-* в сербохорватском языке.

⁴² *op. cit.*

⁴³ В. Б. Милановић: *Глаголи на -ниџи с облицима џромене -ну-/-не- основа*, Наш језик, VII, Београд 1955, 87—106 и тамо дато објашњење.

КОЛИКО ЈЕ ПИСАРА ПИСАЛО ВУКАНОВО ЈЕВАНЂЕЉЕ?

1.

У врло садржајној студији уз издање Вуканова јеванђеља¹ Јосип Врана је закључио да су — поред коректора — Вуканово јеванђеље писала четири писара. Ја их налазим више, свих осам. Да одмах истакнем: у питању су кратке секције, које не доводе у сумњу чињеницу да је главни писар овога јеванђеља монах Симеон, те „много више разлога имаде за то да се оно зове Симеоновим, као што је то учињено алтернативно у . . . каталогу Публичне библиотеке [лењинградске], јер је старац Симеон написао већину његова текста, а вјероватно га је и илуминирао, иако није био његов једини аутор” (Ј. Врана, о.с., стр. 2); ипак се корекцијама које предлажем Симеонов однос према осталим писарима нешто друкчије осветљава. И да одмах изложим своје налазе, у поређењу са Враниним; писаре означавам словима абецедe, да се не би мешале једне и друга идентификација:

писар А: готово 15 страна на почетку споменика, тј. текст од л. 2а, 1. ред до 9в, 21. ред, изузимајући секцију писара В и насловне рубрике (сем једне, на л. 9а); по Ј. Врани — први писар;

писар В: само 8 редова уметнутих у деоницу писара А, на л. 8г, редови 19—26; по Ј. Врани тај је уметак написао Симеон (главни писар);

писар С: повише од једне стране (два ступца) текста након писара А, 9в—21 до 10а—8 (укључујући обухваћену рубрику); по Ј. Врани и ово је Симеонов уметак;

писар Д: кратка секција текста у наставку претходне, приближно истог обима, од 10а—8 до 10г—21 (до рубрике, која очигледно није његова, али је тешко рећи чија је); по Ј. Врани — други писар (његов први одломак);

писар Е: даљих 36 и по страна, до краја читања по Пасхи и у дане Педесетнице, тј. од л. 10д—1 до 28д—26 (исписао је и готово пола насловних рубрика, тј. првих 12 редом и још четири на прескок, док је двадесетак оставио Симеону); по Ј. Врани — четврти писар;

писар Ф: једна страница² (цела, са рубриком), прва у тексту којим почињу читања по Педесетници, тј. 29а—1 до 29в—25; по Ј. Врани то је већ почетак Симеонове (главне) секције;

¹ Српска академија наука и уметности. Посебна издања, књига CDIV. Одељење литературе и језика, књига 18. *Јосип Врана: Вуканово еванђеље*. Београд, 1967.

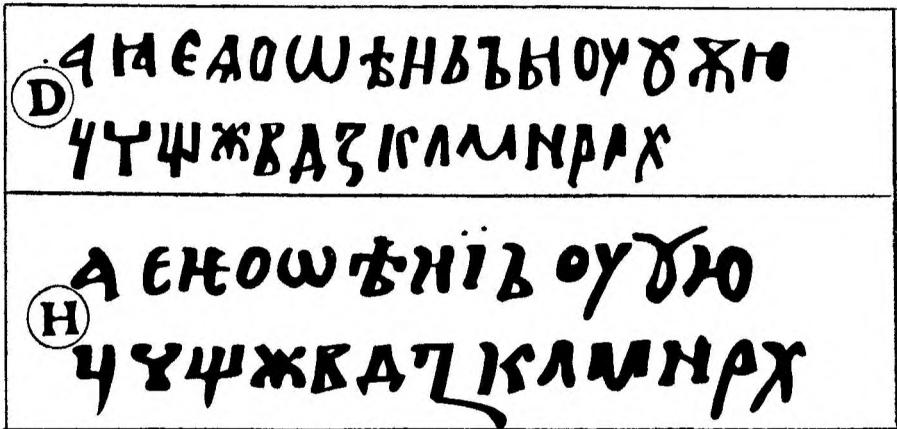
² Између деоница Е и Ф (како је запазио Ј. Врана) недостаје један лист, па не можемо установити првобитну границу деоница.

писар G — старац Симеон: преосталих 320 страна, тј. од врха ступца 29г до краја јеванђеља (укључујући рубрике — сопствене и оне које су биле непопуњене у претходном тексту, као и запис на крају споменика), изузимајући кратку деоницу писара Н; и по Ј. Врани овај је текст Симеонов;

писар Н: само 28 редова (једва више од пола стране) пред крај јеванђеља, 176а—11 до 176в—14; по Ј. Врани — други одломак другог писара (нашег писара D).*

2.

Да почнемо образлагање од овога последњег, ваљда најочитијег случаја — од односа писара D и Н. Иако су одломци кратки, рукописи се толико разликују да се не могу свести на једнога писара, нпр.:

Сл. 1. — Писари D и H („други писар” Ј. Вране)

D: стубићи право избијају на горњу линију; Н: погнути улево;

D: ђ само до горње линије, пречкица врло ниско, са slabим ресицама; Н: стабло пробија горњу линију, којој се пречкица, украшена jakim ресицама, веома примиче;

D: ч са угластом чашицом; Н: са заобљеном;

D: ц са ножицом једнаке дебљине; Н: ножица се сужава у шиљак;

D: спојница м заобљена и углавном се не спушта ниже од стубића; Н: заострена висећа спојница;

D: горњи лук ь ојачан ресицом; Н: врло редукован — итд.

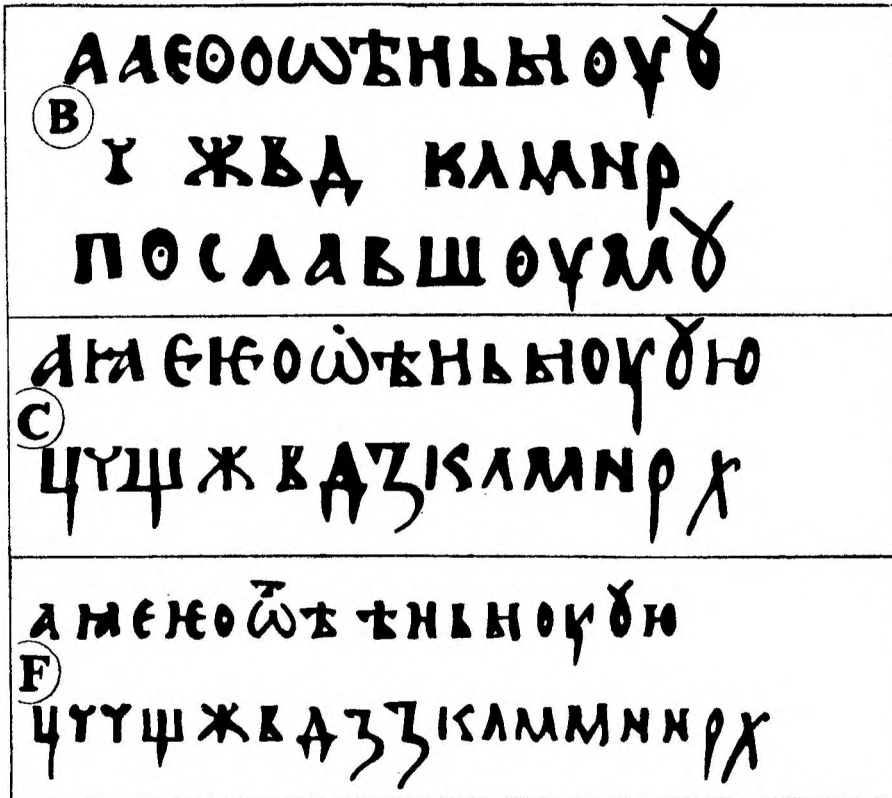
Знатне разлике у писму једног и другог одломка уочио је и Врана, али их тумачи тиме да се „исти писар током времена увјежбао” и да је „писмо другог писара еволвирало под утјецајем првога писара [нашег писара А], тј. да је други писар у неку руку његов ученик” (исто, стр. 16).

* В. напомену на крају рада.

— Нека би се све графичке разлике и неке ортографске појаве (одсуство јусова и њ у другом одломку, за разлику од првог) и дале објаснити еволуцијом и утицајем других писара, остаје једна ортографска разлика која се не може тако објаснити. Наиме, писар D строго се држи правила о вокалском завршетку реда, и да би га одржао — дванаест пута је натписао слово; напротив, писар H је од својих 28 редова читавих осам завршио на сугласник, ниједном не натписавши слово да то избегне. Еволуција није могла имати такав правац, а ни поуке других писара, јер они сви теже поштовању поменутог правила, мада га писар A почесто прекрши.

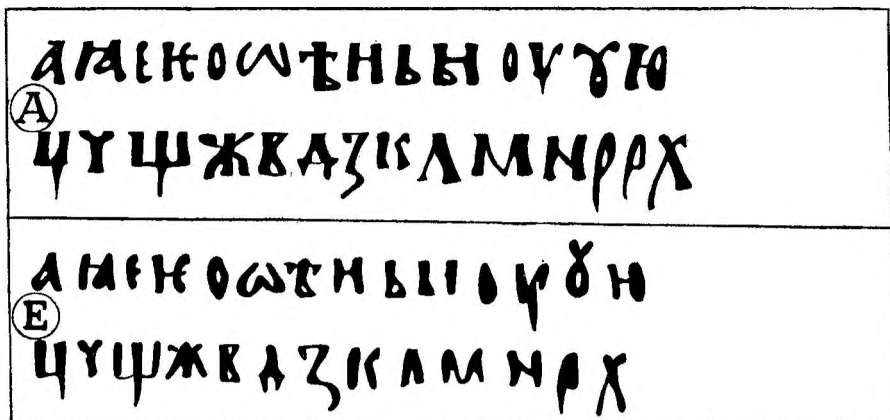
3.

Од три одломка која издвајамо из текста приписаног Симеону први је исувише кратак да би се могла извршити комплетна анализа сличности

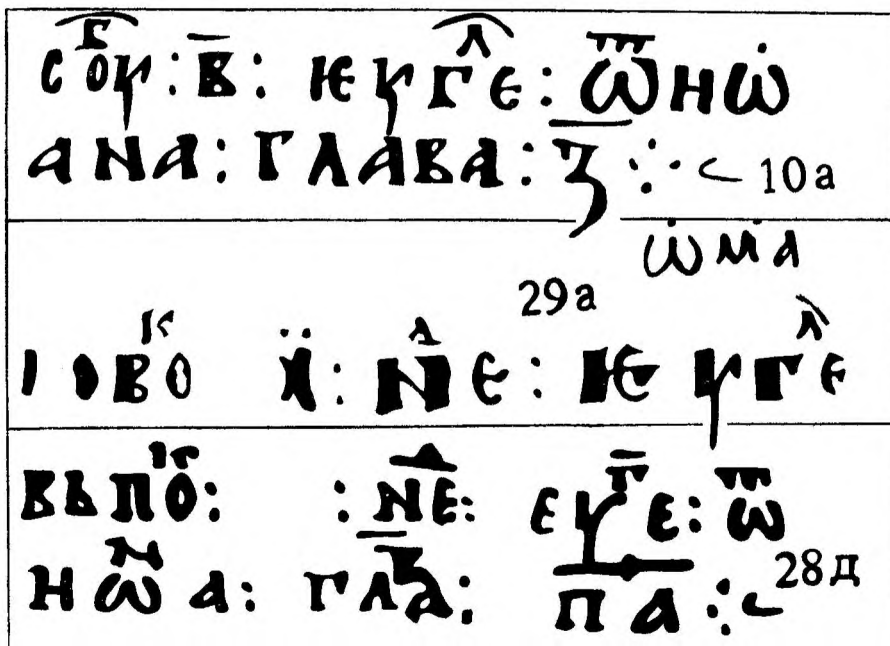
Сл. 2. — Писари В, С и F (по J. Врани: Симеонови одломци)

и разлика у односу на Симеоново писмо. Ипак је и у тих осам редака довољно знакова који оправдавају одвајање од Симеоновог текста и идентификовање посебне деонице (писара В): слова су издуженија од Симеонових; у слова у (два примера) лева црта стоји косо а десна (дужа) више

Сл. 4. — Писари А и Е .

спојено писање (које допушта да се слово могло схватати не само као спој њ + ї него и као лигатура њ + и) никако не спада у факултативне обичаје наших писара, те има велику доказну вредност за разликовање писарских секција. Писар F на својој страници за почетно оу редовно прибегава помоћној варијанти слова (s — седам пута), док је на следећој, заиста Симеоновој страници пет пута било прилике за то, али је писар ниједном није искористио. Једва да ће бити случајно што писар В није

Сл. 5. — Примери рубрика (веров. писари С, F и G)

употребио ю и њ иако је имао три прилике за то (ѣко, моѣ, ѣмѣ), насупрот доминантном Симеоновом обичају. Писари С и F пишу једну тачку изнад омеге, а Симеон две; споменимо и то да су оба у рубрици скратили реч ѣвангѣлиѣ узимајући почетно ѣ а не ѣ, како је практично редовно код Симеона.

Могле би се и још аргументисати обе корекције које предлажем — и разликовање писара D и H и изузимање из Симеоновог текста одломака B, C и F — али мислим да није потребно, да су оне изван сумње. Разлике се могу донекле уочити и из приложених цртежа (рађених ручно, уз помоћ пројектора), а још боље из самог споменика, који је сада — после фото-издања САНУ које је приредио J. Врана — постао свима доступан.

4.

С обзиром на виšekратно смењивање писара на првом, мањем (непуна једна шестина) делу споменика, логично је претпоставити да тај одељак представља колективни рад неке писарнице, по свој прилици манастирске. Али отвара се питање је ли и сам Симеон био члан те писарске екипе и припадник писарнице. Ако бисмо се држали Враниних налаза о писарским секцијама, одговор би био јасно потврдан, јер је по тим налазима и Симеон два пута одменио друге писаре већ у току израде првога дела, а један од писара („други писар“) био је уз Симеона и кад се овај већ приближавао крају посла.

Предложене корекције, међутим, оштрије одвајају рад писара A, B, C, D, E и F од Симеоновог. Појављују се две могућности:

— или је Симеон ипак био присутан и приликом писања првог дела, иако исправа није писао текст него само поједине наслове, а онда је узео у своје руке и текст и наслове;

— или је споменик започет у некој писарници без учешћа Симеоновог, затим је из неких разлога колективни рад прекинут, при чему је део рубрика и у већ исписаном тексту остао непопуњен, па је онда доспео у руке „старца“ Симеона, који је уписао прескочене наслове и у целини израдио сав остатак споменика (изуевши епизодни оглед неког новог писара, који је „гостовао“ на стр. 176).

И једно и друго је могућно. Изразит прелазак од колективне на индивидуалну израду ипак даје више вероватноће претпоставци да се нешто променило у околностима у којима је израђиван споменик, да је он — из ових или оних разлога — изашао из делокруга и задатка писарнице. За наставак рада као да је био од неког значаја Симеонов излазак из манастира, о чему се говори у запису:

п^онѣдихъ се изити изъ манастира и ѡ^д братиѣ и послѣдовати 'вѣ . . .
и вса смислившю ми подобихъ се страннѣмъ быти къ своимъ родителю и
брати . . . поменѣи слово 'дѣдово . . . тѣждѣ вѣхъ знаенѣмъ монѣмъ и
страннѣмъ 'снѣ матерѣ монѣ: симѣ же всѣмъ сѣврѣшивѣшимъ се спод
(о)вѣхъ се жити ѣ пеки ѣ градѣ расѣ и написахъ снѣ кнѣге . . .

Рекло би се да из овога произлази да је Симеон писао споменик у условима усамљеничког подвижништва (за разлику од ранијег живота „§ манастир[ї] вь овцежити“), и да је сам он — а не и остали писари — живео и радио „§ пеки § градъ расѣ“. Је ли (ако је све ово тачно) било и каквог временског прекида између писања првог и другог дела споменика — остаје без одговора, ако се не уочи каква промена у врсти пергаментa и мастила негде око почетка Симеонове секције. Ко би био у прилици да то провери у лењинградској Публичној библиотеци, можда не би било сувишно и да загледа има ли каквог трага радирања и испод главног израдираног места у запису (где је, по Ј. Врани, израдирано 11 редака), на оба места где се појављује Вуканово име („влык“); наима, чини ми се да су слова у том имену крупнија и некако успореније исцртавана него иначе у запису (уп. и у левом доњем углу нашег цртежа бр. 3).

5.

Указаћемо на најбитније одлике ортографије појединих писара, служећи се највише подацима Ј. Вране. Поред пуне описмењености и калиграфских мерила, код наших старих писара се очигледно ценило придржавање низа правила и чување одређених традиционалних елемената писма, иако су они у чисто ортографским питањима несумњиво имали велику слободу, за разлику од стриктног придржавања садржајних, лексичких, па и грамагичких елемената текста који се преписивао.

У употреби јерова седам писара (и осми коректор) доследно се придржавају општег правила српске редакције: једнојеровски правопис са њ; ово правило не важи једино за писара D: у своја два-три ступца текста он је доста пута употребио њ (једном и њ), иако њ преовлађује.

Што се тиче чувања одн. замене јакога јера³, у деоници писара А он се веома добро чува (Врана је нашао само два примера одступања: цѣковѣ и равинѣ) — што је начелна одлика српске редакције, која у ствари значи контролисаност употребе штокавским језичким осећањем. Код писара Е и Симеона, напротив, врло су чести примери замене са о и ѣ; упркос краткоћи текста, неке такве примере видимо и у одломцима D, F и H (D: когда, F: золь, H: тогда, сокращѣ). Ова разлика вероватно значи неједнако схватање шта се има сматрати правилом: за писара А оно је могло бити обнављање јакога јера, а писар Е и Симеон могли су у задржавању о и ѣ из предлошка видети и правило поштовања аутентичности.

Писање слова јери код Симеона је (како је већ речено) раздвојено, са двоструким надредним знаком над другом компонентом, а такво је и њ писара Е — колико га он употребљава (на доста места је накнадном корекцијом претворено и у њ, тако да је спојница остала). Сви остали писари пишу старију варијанту, са спојницом (као у Миросл. јеванђељу).

Што се тиче употребе њ, оштро се од осталих разликује писар Е, чија пракса у ствари значи одсуство правила о одржавању етимолошког

³ Овде узимамо у обзир и неке ликове где би се О могло и друкчије тумачити (нпр. *коїда*).

и, којег се начелно држала српска редакција. У овоме ова секција подсећа, с једне стране, на Михановићев глаг. одломак Апостола (иако писар Е ипак доста често употребљава и, нпр. у речи *нынѣ*), а с друге стране на праксу у нашим световним текстовима, писаним на народном језику. Остали писари очигледно се старају да одрже традиционално писање и, и огрешења о његову употребу нису честа. Тешко да ће бити случајно што се код писара А, Д и Н примери замене и са и ограничавају на позицију иза к, г, х (А: *погибнѣтъ* × 2 — по Ј. Врани, Д: *вѣсхитѣтъ*, паки, Н: *иѣю]дѣиски*); у овоме најпре треба видети утицај текста који су преписивали или пак утицај текстова по којима су стварали своје писарске навике. У одломцима В, С и F не уочавају се одступања, а код Симеона их има, и то не само иза веларних сугласника.

Правило о вокалском завршетку реда доследно је одржано У одломцима С, D, и F (а и у оних неколико редова одломка В); врло су ретка одступања код писара Е, нешто чешћа код Симеона, а још чешћа код писара А. Напротив, писар Н се (како смо већ рекли) не држи овога правила, у чему се подудара са главним писаром Миросл. јеванђеља. У одржавању овога правила писари се, поред натписивања слова и местичног прибегавања лигатурама, служе и суженим варијантама слова: високо т, ѝ, і. Писање сужених варијаната на крају реда (ради одржавања десне линије ступца и поштовања поменутог правила) посебно је значајно за одржавање слова і у систему, јер се оно ван ове позиције и Исусова имена сасвим ретко пише (код писара Е ипак нешто чешће). Додајмо уз ово да у одломцима С и F (у В није ни било прилике) слова і уопште нема, ни на крају реда ни у Исусовом имену.

Одржавању слова і у систему могло је донекле помоћи и правило контрастног разједначавања суседних вокала. Писање иі уместо ии видимо, поред Миросл., и у глагољском Грпиковићевом одломку. У Вуканову јеванђељу тај систем примењује писар Е (и где треба и где не треба: *въ ннѣхъ* 13в, *вѣлсвиіиіи* 20в, *въ оциі* 20г, *ради іхъ* 27в, *испитан і* *виждѣ* 28д), који и ван поменутих позиција каткад употреби ово слово; изузетно такво писање налазимо и код Симеона (*мариіно* 179д, *другде мариинѣ*, *мариин* и сл.). Исто правило доста је утицало и на фреквенцију употребе слова ѝ, помоћу којег се избегавало не само оу-оу него и о-оу. Највише таквих примера налазимо код Симеона (*оубо ѣтриніи/иѣ* 31в, *ѡ^т тоудоу ѣчитѣ* 35а, *комоу ѣподовлоу* 36г, *како ѣво* 38в итд.). И код писара А видимо један пример (*чѣто ѣво* 2д), а у одломку D два (*сънидоу ѣченици* 10а, *вънидоу ѣченици* 10в); с обзиром на ово последње и на тачно одржавање правила о крају реда, а и на општу тачност текста — писара D не можемо сматрати слабо писменим, иако је у калиграфији изразито слаб. Симеон избегава и узастопно понављање омеге (*ѡ^т овоу* 51а, 161д, 171а), а видећемо ниже да је правило контраста утицало и на његову употребу јусова.

Много далекосежнији утицај на правопис српске редакције уопште — а и на Вуканову јеванђеље — имало је правило маркирања тзв. непокривеног вокала (кад вокалско слово не следи иза консонантског, тј. кад њиме почиње реч или слог), које је, поред утицаја на систем

прејотованих вокала, одредило и употребу омеге. За цео споменик, изузевши деоницу писара Е, очигледно важи правило да свако непокривено о (сем евент. у контрасту, в. горе) треба писати као ω; и код писара Е омега је у овој позицији честа — али ипак факултативна. — Поменули смо већ да се писар F одликује доследном употребом § у непокривеној позицији (у свих седам случајева где је имао прилике).

Што се тиче прејотованих вокала на почетку речи и слога, ю се у целом споменику доследно пише, изузимајући случајеве замене јусовима, о чему ће ниже бити речи. За писаре А, С и F — а углавном и за Симеона — важи и правило редовне употребе ѓ и љ у овој позицији. Напротив, секција D очигледно представља реликт неког старијег правописа, ближег глагољском (а онда и главном писару Миросл.), са само спорадичном применом прејотованих вокалских фигура специфичних за ћирилицу; овоме нагињу и одломци В и Н, али је материјала премало за сигурније закључке. Иза сугласника пак у Вукановом јеванђељу још не долазе ћирилске новотворине ѓ и љ, али се правопис колеба између класичних глагољских узорака — лѣ = ља, лю = љу — и новијег ла, лу, што имамо већ у Гршковићеву апостолу. — И у овоме је писар Е особен: и код њега је правило непокривено ѓ, али не и љ; сем тога он се одликује и хипер-употребом ю иза сугласника (дјю = ду, лю = лу и љу).

6.

Видимо да се писар Е у низу ортографских појава издваја од осталих писара. То би се могло рећи и за његову графику, у којој се високи калиграфски квалитет и утисак врло лепог писма постиже не успореним исцртавањем геометријских обликованих фигура, него сигурношћу потеза и доследношћу стила писма, са уским и изразито вертикалним словима. Свакако је тачан закључак Ј. Вране да писар Е („четврти писар“) припада некој другој школи у односу на остале писаре. Врана ту школу идентификује као зетску, а писара као Зећанина. Не искључујући ни ту могућност, ја веома скептично оцењујем наше изгледе да тадашње писаре са неком иоле већом сигурношћу лоцирамо у троуглу Рашка—Зета—Хум. Али то је већ шири тема, а овде, држећи се Вуканова јеванђеља, да само кажем како бих у одликама писара Е — слободна ортографија без строгих правила, одступање од традиционалне употребе ю, рутинирано и доста сигно писмо — пре видео писарске навике стечене у писању нецрквених текстова него регионалну условљеност.

Симеон нам је својим записом оставио занимљив пример прилагођавања графије врсти текста и знатно веће слободе писара кад пише текст који није свечаног, репрезентативног, канонског карактера. Запис је пун лигатура, којима се у тексту јеванђеља прибегавало само ради збијања на крају реда; у запису је доследно §, које је раније било само ређа, помоћна, углавном позиционо условљена варијанта оу; иако је и запис старословенски, праве се уступци народном језику (ω^Д уместо ω^Т, више пута § уместо љ) који су раније успешно избегавани. Нарочито је за нимљиво да у запису Симеон пише ю не само иза л него и иза шуштавих

сугласника (седам примера), чега у тексту јеванђеља практично нема (изуевши скраћеницу 'дшю = доушоу, од доушж). Ову разлику ја не бих тумачио као пуко пресликавање текста јеванђеља из предлошка, него као тежњу да се примени правило по коме иза сугласника треба избегавати словну варијанту карактеристичну за непокривену позицију, док је у запису дошла до изражаја слободна писарева навика, у коју није било уграђено то правило. Слично се може гледати и на једну појаву у писму писара Е, који (како је запазио Ј. Врана) чешће пише ю иза сугласника у другој него у првој половини своје деонице: у почетку је више мислио на поменуто правило, а како је посао одмицао, све више је долазила до изражаја слободна писарска навика.

7.

Остаје нам још да кажемо коју реч о употреби јусова у Вукановом јеванђељу. У споменику су се среле две битно различите традиције:

— употреба преосмишљених јусова, схваћених у смислу графичких варијаната обичних вокала и елемената јотационог система.

— и употреба етимолошки мотивисаних јусова, тј. традиционално одржаваће класичног стања, у коме су јусови независне јединице система.

Прво је традиција створена на српскохрватском тлу, друго резултат додира са истоком.

У оквиру прве појаве код Симеона се три пута појавило ж, као контрастна варијанта слова ю (съ похотию жже, окопаю ж — избегавање секвенце ю—ю) или оу (иакко жже — ваљда избегавање о—о, ако не нехотично идентификовање ове позиционе ситуације са претходном). Знатно изразитије о јотационој употреби јусова сведочи одломак писара D, који је четири пута употребио ж уместо ю и једном љ уместо и (въ лддиж, доухажцоу, дѣлажци, прѣвѣважцеѡ); код њега се и не може говорити о јусовима као о помоћним варијантама слова ю и и, јер је ю употребио само једном а и ниједном.

Што се тиче трагова етимолошке употребе јусова, поред само неколико реликтних примера са троугластим малим јусом (код писара А, Е и Симеона, док један пример писара D можда пре иде у претходни случај), етимолошки условљени јусови ограничавају се на употребу љ и љ у Симеоновој деоници. Ј. Врана је избројио 130 примера са љ и љ са љ. Оно што је необично то је значење ових слова код Симеона: за њега су она у првом реду еквиваленти слова оу (ю), што се јасно види из примера типа сѡвотѡ поред соувоу, рѡцѣ поред роуцѣ, љѡ поред ноу (речца, љѡ или љѡ). Истина, они се не ограничавају на позиције етимолошког р (јр), него их има и на месту е (јѣ), али далеко ређе.

Знатан број примера са љ и љ и писарска сигурност у обликовању тих слова сведоче да њихова употреба Симеону није била страна, да су она за њега спадала у инвентар прихватљивих или потенцијалних, иако не стандардних елемената писма. Примери са тим словима на месту

(j)e могли би бити и нехотични, случајни, али не и кад се уместо њих очекује оу-ю. За евентуално такво тумачење — случајно повођење за предлошком — сувише су бројни такви примери, а сем тога примећују се неке систематичније тенденције у употреби тих слова (иако нису јасно уклопљена у ортографски систем):

— Симеон јусове употребљава ипак радије у позицији ю него оу (с обзиром на ортографију испољену у запису, у вези са ю могли би се посматрати и примери са јусом иза некадашњих меких сугласника: притѣчѣ 40в, 80в, лежѣчѣ 37г, имоуѣчѣ уместо стсл. имѣѣчѣ 47а, ак. јд. стража 55д и др.);

— честа је узастопна употреба (уместо -рѣр): послѣдѣнѣмѣ 29д, которѣмѣ 55д, киноснаѣмѣ 61в, другѣмѣ 71д, въ десѣмѣ 82г);

— знак јуса изгледа да спада у метод скраћивања завршетка -јрѣѣ, јер с њим обично иде натписано т: ѣжизѣмѣ^т 41в, сл. и 46г, 62в, 66а, 69а, 71а;

— пада у очи склоност употреби јуса у имперфекатском наставку -хр (42д, 68д, 69а, 79д, 82в), у речи *србога* (37в, 37г, 66а, 67д), у речци *нѣ/нр* (40в, 55а, 65д, 69а, 69б, 70а).

Мислим да све то сведочи да су неке варијанте јусовског правописа биле добро познате Симеону и да представљају пасиван или и активан део његовог писарског образовања. Што се пак тиче употребе јусова у самом овом споменику, Врана не прихвата мишљење Лаврова да је предложак Вуканова јеванђеља био једнојусовски, одн. Куљбакина — да су у њему јусови слабо графички разликовали:

„Куљбакиново мишљење да су се у македонском оригиналу Вуканова јеванђеља слова за назале слабо разликовала засновано је примјерима у којима у Вуканову еванђељу на мјесту старих назала долази до замјене самогласника и и е. Сакупио сам све такве примјере и дошао до закључка да је у њима, уколико није у питању крива интерпретација текста или граматичког облика, до замјене назалних самогласника додуше дошло већ у средњомакедонској подлози Вуканова еванђеља, али не из графичких, него из фонетских разлога. Размотрит ћемо прије свега примјере у којима мјесто и долази е иза палаталних сугласника: гл(аго)мѣ (1. л. сг.) 90г 20, трѣвоуѣтѣ (3. л. пл.) 103а 18—19, насѣдѣствоуѣ (1. л. сг.) 116г 17, вечерѣѣ (1. л. сг.) 122г 8—9, срѣмѣѣ се (1. л. сг.) 125в 18, не воѣ се (1. л. сг.) 125в 17, ореѣѣ 122г 3, творѣ (1 л. сг.) 148д 8. Као што је познато, у средњобугарским и средњомакедонским текстовима иза палаталних сугласника долазило је до замјене назала ѣ назалом е. Према томе се у свим овим примјерима већ у средњомакедонском тексту, из којег је потекло Вуканово еванђеље, мјесто назала ѣ могао налазити назал е . . .” (о. с., стр. 38).

Међутим, сметњу за објашњење какво предлаже Ј. Врана представља чињеница да се иза [j] у средњобугарским — средњомакедонским

текстовима по правилу уопштава велики јус (као и иза шуштавих сугласника) а не мали, који нормално долази иза [f], [ŋ], [r].

Иако Симеонова употреба јусова омогућава различита тумачења, чини ми се најлогичнијим ово: у предлошку Вуканова јеванђеља јусови се нису разликовали (сем можда изретка, нпр. реликтно чување троугластог малог јуса) или су се слабо разликовали; Симеон је тежио потпуној замени јуса на месту *ε* и *ϵ*, а мање доследно на месту *οϋ* и (нарочито) *ю*; спроводећи своју транскрипцију, направио је и изванредан број грешака: задржао је понегде јус и где је требало написати *ε* или *ϵ*, а у неким случајевима је направио и погрешну замену.

Ограничићемо се на ове напомене, не упуштајући се подробније у разматрање ових и других питања ортографије Вуканова јеванђеља — у нади да није било сувишно изложеним запажањима и оценама допунити оно што је досад речено и утврђено о овом споменику прворазредне важности, који ће и даље бити предмет стручне пажње и дискусије.

Напомена. Овај рад је писан потпуно независно од расправе — која је отишла и до веома заоштрене полемике — настале критиком Враниних ставова од стране Олге Недељковић („Вуканово јеванђеље и проблем пуног апракоса”, Слово 18—19, 41—90) и Враниним одговором („Истина о подријетлу и постанку Вуканова еванђеља”, Јужнословенски филолог XXVIII, св. 3—4, стр. 453—473). Како се види и из наведених наслова, предмет те расправе и полемике је у првом реду садржајна страна Вуканова јеванђеља и питање његових предлога, ближих и даљих, док је мој прилог усмерен ка анализи ортографије и, као нужном предуслову за њу, утврђивању писарских секција. Не желећи никако да се овај рад схвати као било какво укључивање у поменућу полемичку, треба ипак да истакнем да се налаз Олге Недељковић у погледу писарских секција углавном подудара са мојим. Разлика је наоко ситна, али веома битна: и она (као и Ј. Врана) сматра да је одломчић на листу 8г писао „највјеројатније Симеон”, док ја у томе видим удео посебног писара (В); од тога зависи можемо ли претпостављати да Симеон испрва није учествовао у раду писарнице која је започела посао. Врана је, међутим, у одговору одлучно одбацио сугерисане корекције разграничења писарских секција.

Мишар Пешикан

Резюме

Митар Пешикан

**СКОЛЬКО ПИСЦОВ ПРИНЯЛО УЧАСТИЕ В НАПИСАНИИ
ВОЛКАНОВА ЕВАНГЕЛИЯ?**

Проведя анализ почерка и орфографии Волканова евангелия, автор приходит к заключению, что этот кодекс является результатом работы восьми писцов:

писец А: 2а—1 — 9в—21, за исключением участка писца В;

писец В: 8г—19 — 8г—26;

писец С: 9в—21 — 10а—8;

писец D: 10а—8 — 10г—21;

писец Е: 10д—1 — 28д—26;

писец F: 29а—1 — 29в—25;

писец G (мних Симеон): 29г—1 — 189д (за исключением участка писца H);

писец H: 176а—11 — 176в—14.

В связи с этим, автор рассматривает и орфографические системы, присущие отдельным писцам.

ЛЕЗИЧКЕ ИНДИЦИЈЕ О АУТОРСТВУ ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ У ЈУЛИНЧЕВОМ „КРАТКОМ УВОДУ У ИСТОРИЈУ СРПСКОГ НАРОДА”

У научним расправама о српској књизи XVIII века доста је писано о издању „Кратког введенія въ историю происхожденія славеносербскаго народа” Павла Јулинца. Ову књигу је објавио 1765. млетачки штампар Димитрије Геодосије уз учешће Захарије Орфелина. Сматра се да се Орфелиново заузимање око штампања Јулинчевог дела није свело на послове техничке природе, већ се он самовољно прихватио редиговања и делимичног преправљања Јулинчевог текста.¹

Улога Орфелина у судбини „Кратког увода” приказује се у најсажетијем виду овако: „Јулинчеву Историју издао је Орфелин у две варијанте. У другој варијанти, много чешћој и познатијој, он је изоставио предговор и заменио Јулинчев текст од 145—160. странице својим текстом. У измењеном тексту Орфелин је написао напомену у којој је напао аутора Плача Србији, што ће рећи себе и један свој поетски текст.”²

При читању студија, у којим се ово мишљење износи и образлаже, тешко је, међутим, отети се утиску да је оно пре производ крајње штурости биографских података о Орфелину, Јулинцу и њиховим савременицима уз прејудуцирање нагонске склоности Орфелина за мистификације неголи резултат прибирања и суптилне анализе објективних факата.

„Одиста, — пише Л. Чурчић — тешко је наћи одговор на питање зашто је Орфелину било потребно да штампа и изда текст који је нападао оно што је написао. Уосталом, када се не би радило о Орфелину, питање би било сасвим могућно и нормално. Овако, међутим, на њега ваља одговорити да је то још једна од толиких, можда и најзагонетнијих, Орфелинових мистификација.”³ Л. Чурчић сматра да је Орфелин могао да се одлучи на мењање оригиналног ауторовог текста из политичких разлога: „Издавачу Орфелину морало је бити сасвим јасно да Јулинчев предговор

¹ Александар Форишковић. *Две белешке о Захарији Орфелину*. — Зборник Матице српске за књижевност и језик. Књ. 17, св. 2, 1969; Лазар Чурчић. *Једно аушенијично издање и једна мистификација Крајкоћ увода у историју йорекла славеносрпској народа Павла Јулинца*. — Зборник Матице српске за књижевност и језик. Књ. 18, св. 1, 1970.

² Сава Паланчанин. *Data Orfeliniana*. У књизи: Орфелиново Житије Петра Великог. 1772—1972. Изложбени каталог Библиотеке Матице српске. Нови Сад, 1972, стр. 9.

³ Л. Чурчић. *Наведено дело*, стр. 56.

и текст о Бранковићу не би био добро примљен у Аустрији и да би он претрпео пословни неуспех када би књига била забрањена и запљенена. Уза све то, он је морао имати и обавезу према Јулинцу да књигу растура у Аустрији. Одлучио је зато да изостави предговор и тенденциозно дода напомену о свом тексту Плача Србије и тиме отклони неповерење и сумње на своје политичке ставове изражене у њој. Разуме се, рачунао је да ће тако и књига без сметњи ући у Аустрију.”⁴

Уосталом, Л. Чурчић не инсистира да је дат коначан одговор на питање о пореклу спорног дела Јулинчеве књиге; он допушта да је „могућно да пажљива читања других оновремених текстова и још пажљивије прегледање архивске грађе пруже поузданије и, дабогме, верније одговоре од овде наслућиваних.”⁵

Осим сведочанстава, која се откривају у архивским документима и штампаним изворима, неке важне податке за утврђивање ауторства даје испитивање језика дотичног текста у контексту књижевног израза одговарајућег доба. Упоредивање језичких особина примедбе о којој је реч са језичким квалитетима осталог текста Јулинчеве књиге, с једне, и са језичким карактеристикама Орфелинових дела, с друге стране, може допринети разјашњавању загонетака које проучаваоци српске књиге XVIII века виде у првој штампаној историји српског народа.

Осврнимо се најпре уопште на језик „Кратког увода”. У реферату за VII међународни конгрес слависта у Варшави др Александар Младеновић је цитирао одломак из Јулинчевог „Кратког увода” као пример текста на рускословенском језику с примесом појединих црта српског народног језика.⁶ Томе треба додати да у Јулинчевом „сочињенију”, поред систематских обележја рускословенског језика, тј. црквенословенског руске редакције, има доста елемената руског језика који се не идентификују са црквенословенским наслеђем. Наведимо, примера ради, један пасус из набрајања старих владара:

Радмиръ или Радомиръ
сынъ Бладиновъ,
человѣкъ чрезъ мѣру гордъ,
хрїстіанамъ великой супостатъ,
которія немогше терпѣтъ
озлобленія его,
бѣгали въ горы, гдѣ
отъ дикости и суровства его
уклоншеся
живѣли безопасно (стр. 17)

Радмир или Радомир
Бладинов син,
човек преко мере горд,
велики непријатељ хришћана,
који су, не могавши да трпе
његову свирепост,
бежали у планине, где су,
од дивљаштва и суровости неговне
сакривши се,
живели безопасно.

⁴ *Исѣо*, стр. 59.

⁵ *Исѣо*, стр. 57.

⁶ А Младеновић. *Типови књижевног језика код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX века*. — Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави. Нови Сад, 1973, стр. 44.

У овом сасвим кратком цитату читаоцу падају у очи руски облици: придев м. р. *великой* (са завршетком *-ой*), дат. мн. *христіанамъ*, инфинитив *терпѣть* (са *-ть*), уз српски глаголки облик *живѣли* (уп. црквенословенско и руско *жили*). У речи *которія* је погрешно употребљено слово *и* место *и*. Све ово је карактеристично за цео Јулинчев текст, који се одликује неуједначеношћу језичког манира и ортографије.

Писац се није најбоље сналазио у примењивању морфолошких и лексичких средстава рускоцрквенословенског, руског и матерњег језика. Зато именица *фамилија* има час рускоцрквенословенски, час српски завршетак инстр. јд.: *со свѣми его велможсами и фамилиєю* 26 поред *с' фамилиомъ ихъ* 32, док у примеру *в' Боснѣ на рѣки Вербасу* 33 један иза другог долазе облици лок. јд. који припадају разним језичким системима. У деклинацији именице *кровъ*, поред погрешне употребе *и* место *и* (*кровы краљевскія* 41—42, *Неманској кровы* 47), појављује се немогућ завршетак *-е*: *из' кошорыхъ и крове* (крви') *былъ* 18.

Пишчева језичка несигурност добро се огледа у насловима појединих поглавља: *Первый рядъ сербскихъ владѣтелей или королевъ* 1, *Второй рядъ Сербо-Далматійскихъ владѣтелевъ* 12, *Третый рядъ сербскихъ краљевъ* 48. У њима се налазе облици који се косе са морфолошким нормом и црквенословенског и руског језика: ген. мн. *владѣтелевъ* (поред правилног *владѣтелей*), редни број *третый* (са погрешним *и* место *и*), ген. мн. *краљевъ* и *королевъ* (са завршетком *-евъ* место *-ей* или *-ь*). Јулинац није избегавао руске „пуногласне” облике, употребљавајући их напореда са јужнословенским (црквенословенским односно српским) „непуногласјем”: *королевъ* и *краљевъ*; усп. и *плѣнь* 10, *полонъ* 34, 40, 98.

Имајући у виду језичке квалитете Јулинчеве књиге, осврнимо се на објављену у њој закључну „политичку”, како ју је назвао Скерлић, примедбу. Њу је, мисли се, додао Орфелин. Наведимо најпре целокупни текст примедбе са страна 157—159. Јулинчевог издања по примерку којим располаже библиотека Московског универзитета, са паралелним преводом на савремени српскохрватски језик:

Нѣкоторой въ Виѣнѣ спусти
6 годъ назадъ писавъ на
Сербског митрополита и
епископи пасквилы и чрезъ
византинцовъ купцевъ, также
соперниковъ митрополитскихъ
онѣя по публичнымъ домамъ
розсѣвавъ, списалъ наконецъ
стихами Россійскими и Сербски-
ми двѣ онѣмъ почти подобныя
книжки, подъ наименованіемъ
Плачь Сербіи, которыя тѣжежъ
его единомысленники (1761) об-
манувше языку неумѣющога въ

Неки (човек), који је у Бечу
пре 6 година писао
о српском митрополиту и
епископима пасквиле па их је преко
византијских трговаца као и
непријатеља митрополитових
на јавним местима растурао,
написао је напокон
руским и српским стиховима
две књижице, готово истоветне
са споменутим пасквилама,
под насловом „Плач Србије”, које су
његови истомишљеници објавили
у Млечима 1761, преваривши

Венецији типографа напечатали. Оной духовной пасквилантъ многія клеветы на клеръ и народъ тамо употребили, и при протчихъ неосновательствахъ говоритъ, будто бы Срби в' Венгрии обитающіе не имѣли никакой вольности, что явна ложъ есть, когда привилегіи в' рукахъ суть; только онъ, какъ мнѣ кажется, не могши того достаться, чего желалъ, клеветати умыслилъ. Для чево типограф оной увѣдомившись потомъ отъ своего настоящаго челоуѣка, онія совсѣмъ бросилъ, какъ и есть вещь брошенія достойна, потому что вѣрность Сербского народу пребудетъ всегда не нарушна, а вольности ево тѣмъ постояннѣе.

штампара који не зна језик. Тај духовни пасквилант обасуо је клеветама клер и народ па поред других неодрживих тврдњи каже да Срби који обитавају у Мађарској нису наводно имали никакве слободе, што је очевидна лаж, јер су им привилегије у рукама, па је он, пошто, чини ми се, није могао да постигне оно што је желео, наумио да клевете. Због тога је тај штампар, сазнавши касније од свог правог човека о чему се ради, оне (књижице) сасвим бацио, пошто су и биле ствар за бацање, јер верност српског народа остаје заувек нерушава, а слободе његове утолико сталније.

Наведена примедба подудар се углавном по свом језику са осталим текстом књиге. Нема у њој читих „србизама”, али они нису много чести ни на другим странама Јулинчевог дела. Већина правих руских језичких особина које су дошле до изражаја у редовима примедбе карактеристична је и за основни текст „Кратког увода”, све до префикса *роз-* (*розсѣваѣ*), уп. *рoсказуетъ* 13. У примедби, као и другде, находе се инфинитивни облици са *-тъ* (*достаться*) и *-ти* (*клеветати*), заменички и придевски облици са завршецима *-ой*, *-ого* (*нѣкоторой*, *оной*, *духовной*, *сербского*), руски ген. јд. *народу* (*сербского народу*). Посебно се истичу заменички облици *чево*, *ево* (*для чево*, *вольности ево*), у којима се одразио руски изговор (поред ортографски исправног *его*, *чево*: *его единомысленики*, *чего желалъ*). Сличних облика на *-во*, изгледа, нема у основном тексту књиге. Аутор примедбе, као и писац целе књиге, употребљавао је више руских (не црквенословенских) речи, као што су *почти* „скоро, готово”, *будто* „тобоже”, *только* „само”, *предлог для* „за, ради”.

Ове чињенице пружају могућности за упоређивање језичких особина спорне примедбе са језичком праксом Захарије Орфелина, који се при писању руководио одређеним принципима.

Свестан чињенице да је језик српске књиге XVIII века тешко пристулачан већини писмених људи, Орфелин је више пута манифестовао своје настојање да прилагођава језичку структуру својих дела и издања књижевно-језичком нивоу просечног читаоца који је владао матерњим

језиком, овладавао током учења основним знањем рускоцрквенословенског језика, а у знатно мањој мери се сналазио у језику руске световне књижевности, односно руском говорном језику.

Поткрај живота Орфелин је излагао у писму митрополиту Путнику намеру да изради немачки и латински речник на основу „російских лексиконов”, преобраћајући „россискія реченія въ славенскія и сербскія”.⁷ Такав поступак се назире у многим Орфелиновим радовима. Објављујући, на пример, у „Славено-сербском магазину” „Письмо Ахмета сына Солиманова”, узето из петроградског часописа „Сочинения и переводы, к пользе и увеселению служащие” (јанварь 1758), Орфелин место руског *теперь* доноси *садъ* (48), место *только* — *само* (57—58) и *только* (60 и 63), место *однако* — *обаче* (65), место *почти* — *мало чшо* (66), то јест замењује руске речи било српским било црквенословенским. Место руског *больше* уноси *више* (49, 51, 61), а место *большаго* (*своего щастія*) — *вляще* (*свое среће*) (53) и сл.

Исто тако је Орфелин доследно уклањао, прерађујући руске текстове, руски предлог *для* па га је замењивао са *ради*. Таквих примера има како у „Писму Ахмета”, тако и у другим написима „Магазина”. Биографија Теофана Прокоповича је пренесена у „Магазин” из руског извора са минималним „дотеривањем” (углавном са претварањем инфинитивног *-тъ* у *-ти*); међутим на месту *для* у оба случаја његове употребе појавио се облик *ради* (90 и 93). Слична је ситуација, кад је реч о предлогу *для*, и у „Школским разговорима” који се налазе у склопу уџбеника „Первые начатки латинскаго языка” (Венеција, 1767), а преузети су из књиге „Школьные разговоры” И. Лангеа (Петроград, 1763): изразима *ради письма*, *ради того что*, *ради чего*, *ради тою* и сл. из Орфелинове верзије (стр. 386, 387, 412, 433) одговарају примери *для письма*, *для того что*, *для чего*, *для тою* у изворном тексту.

Поред праве руске лексике, коју се у више случајева Орфелин трудио да уклони, у руским текстовима које је Орфелин употребљавао за своја издања било је фонетских русизама, тј. случајева нарушавања конвенционалне рускоцрквенословенске ортографије у складу с живим говором Руса. Између осталог у руским књигама XVIII века често се срећу облици ген. и ак. јд. заменица и придева са трансформираним према изговору завршецима: *ево*, *ково*, *доброва* и сл. место ортографски исправних облика *его*, *кого*, *доброга* и сл.⁸ Појединих таквих примера има и у српским текстовима, поготову кад је писац Србин знао руски говорни језик па се при писању поводио за њим. Светезар Стијовић је забележио у „Исто-

⁷ Димитрије Руварац, *‘Ахарџа Орфелин. Животописно-књижевна црта*. — Споменик СКА, X, 1891, стр. 90.

⁸ Види: Булаховский Л. А. *Курс русскаго литературнаго языка*. Т. II. Киев, 1953, стр. 163; Винокур Г. О. *К истории нормирования русскаго писменнаго языка в конце XVIII века*. — У књизи: Винокур Г. О. *Избранные работы по русскому языку*. Москва, 1959, стр. 187.

рији Црне горе” Василија Петровића облик *ничего*⁹. Томе се може додати и пример *никакова* (*награжденија*), који се налази на стр. 38 те књиге.

У руским изворима које је Орфелин искористио за „Магазин”, „Первые начатки” и друга своја издања било је на десетине сличних облика. Орфелин их је, међутим, редовно уклањао, придржавајући се рускословенске ортографије, која је, уосталом, у датом случају ближа српском говору, док су руски завршеци *-во*, *-ва* туђи српском језичком осећању. Испитујући текстове „Магазина”, А. Младеновић није регистровао ниједан придевски или заменички облик на *-во*, *-ва*.¹⁰ Орфелинов поступак може се илустровати овим примером: шести редак трећег епиграма, објављеног у „Магазину” (стр. 76), у руском оригиналу гласи: *И отъ тоски взяла другова на постелю*, док га Орфелин доноси у преуређеном виду: *И отъ скорбы взяла другоа на постелю* (*скорбы* место *тоски*, *другоа* место *другова*)¹¹.

Када после свега изнесенога читамо у примедби на крају Јулинчевог дела *для чево*, *због чега*, *ради чега*, *ево*, *његов* (*вольности ево*), довођење овог текста у везу са Орфелином и његовим политичким рачунима испада нереалним. Аутор примедбе пре би могао бити сам Јулинац који је као руски официр ваљда боље владао живим руским језиком и био више склон да га употребљава неголи Орфелин, чије је знање руског језика било, као што је познато, књишко¹² и који се свесно клонио неких елемената живог руског говора.

Околности под којим су се појавиле две варијанте Јулинчеве књиге остају још увек неразјашњене. Наведени аргументи против мишљења да је Орфелин писац загонетне примедбе у „Кратком уводу” нису безначајни, али нису ни довољно јаки да се дефинитивно разоткрије и утврди Орфелинова улога (учешће односно неучешће) у ревидирању првобитног Јулинчевог текста и да се коначно установи аутор примедбе. Изнесени подаци упозоравају, међутим, на објективну нужност да се у проучавању историје српске књиге разрађује и примењује ефикаснији метод, такав у коме би се удруживали и узајамно допуњавали методолошки приступи историјске и филолошке науке, тј. истраживачка средства појединих специјалних историјских и филолошких дисциплина.

Владимир П. Гудков

⁹ Светозар Стијовић, *Графијске, йравойисне и фонейтске особине „Историје о Црној Гори” Василија Петровића*. — Прилози проучавању језика. Књ. 11. Нови Сад, 1975, стр. 46.

¹⁰ А. Младеновић. *О неким рускословенским и српскохрватским језичким особинама у Орфелиновом „Магазину”*. — Зборник за филологију и лингвистику. Књ. XIII/1, 1970, стр. 113—114.

¹¹ Цео овај епиграм са побележеним разликама од изворног текста је објављен у студији: В. П. Гудков. *Особенности воспроизведения русских текстов в „Славно-сербском магазине”*. — Вестник Московского университета. Филологија. 1977, бр. 1, стр. 63.

¹² О томе је писао сам Орфелин у *Историји Петра Великог*.

**ЯЗЫКОВЫЕ СВИДЕТЕЛЬСТВА
ОБ АВТОРЕ ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНОГО ПРИМЕЧАНИЯ
В „КРАТКОМ ВВЕДЕНИИ В ИСТОРИЮ СЕРБСКОГО НАРОДА“
П. ЮЛИНЦА**

Резюме

Владимир П. Гудков

Первая печатная история сербского народа в изложении Павла Юлинца была опубликована в 1765 году в Венеции в двух вариантах. В одном из них в конце книги помещено обширное примечание политического характера. Считается, что оно принадлежит перу Захария Орфелина. Анализ языковых особенностей примечания не подтверждает этого мнения. В тексте примечания отмечен целый ряд собственно русских (не церковнославянских и не сербских) языковых элементов, которые, судя по другим изданиям, Орфелин сознательно избегал.

СРПСКОХРВАТСКО ВРХТИ|ВРТИ

Приликом испитивања западнобосанских говора забележени су и инфинитивни облици *врхѣи|врѣи*. Пошто гласовна скупина *-хѣи* (као и *-кѣи*) у овом глаголском облику чини реткост, како у фонетици српскохрватског језика, тако и у фонетици словенских језика уопште, она заслужује да се о њој нешто више каже.

1. Из упоредне граматике словенских језика познато нам је да су се у општесловенској језичкој заједници гласовне скупине *-кѣи*, *-гѣи*, *-хѣи* мењале. Резултати тих измена подударају се са резултатом промене гласовне скупине *-ѣј-*. То јест:

у источнословенској језичкој скупини место тих секвенци имамо *-чи|чъ*, уп. староруски: *речи*, *мѣчѣи*; украјински: *мѣчѣи*;

у западнословенској групи језика имамо: *-сѣ|с*: пољски: *rzec*, словачки: *riec'*, чешки: *řici*, горњолужички: *rjes*, доњолужички: *rjas*; тако и *тосѣ* (чешки), *тѣс* (пољски), *тѣс'* (словачки), горњолужички и доњолужички *тѣс*;

у јужнословенској језичкој скупини имамо *-шѣи*, *-ћѣи*, *-ѣи*: у старословенском језику *-шѣи*: *rešti*, *mošti*, *vrěšti*; у српскохрватском језику *-ћѣи*: *reћи*, *moћи*, *vrjeћи*; у словеначком језику *-ѣи*: *rěči*, *mōči*.

(в. Р. Бошковић: *Основи уѣоредне граматике словенских језика*, Београд 1972, стр. 99 и С. Б. Бернштејн: *Очерк сравнительной грамматики славянских языков*, Москва 1974, стр. 96).

2. Посебна су питања, у вези са променом гласовних скупина о којима је реч, када су се вршиле ове гласовне промене, и како су се оне остваривале.

а) На прво питање, питање времена вршења ових гласовних промена А. Вајан (André Vaillant) каже да то није тако стара промена, уп.: „Ce traitement n'est pas très ancien en slave, puisqu'il apparait dans un emprunt au roman”, то јест, од латинског *lactuca* имамо у sh. *ločika*, у slov. *ločika*, у чешком *locika*, у полјском *locyka* (А. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, I, str. 65-66). Само је питање колико је овај пример сигуран доказ. Тачно је да у посуђењима из романских и германских језика имамо фонетске појаве, гласовне измене, по обрасцу који је вредно за општесловенску заједницу (уп. сх. *кѣаљ* према франачком *Карл(о)*, сх. *Рѣм* од *Рѣма* и сл.), али је питање колико се ту огледају „фонетски

закони” који су вредели за један од ранијих периода развитка словенских језика, колико ту има аналошких уопштавања, а колико, пак, на те измене утиче гласовни систем језика даваоца (исп. о овоме А. Белић: *Основи историје српскохрватског језика, I, Фонетика*, Београд 1969, Р. Бошковић, *op. cit.*, за у в. на стр. 34). За измену секвенце *-kii-* у посуђеници *лоћика* још раније је изнесено мишљење да је ту било палатализовано *t'* (исп. О. Хујер: *Увод у историју словенских језика*, Београд 1935, стр. 61, као и S. Ivšić: *Slavenska poredbena gramatika*, Загреб 1970, стр. 146, и тамо наведену литературу). Према томе, Вајаново мишљење, засновано и на примеру *лоћика*, не мора бити сигуран доказ о времену вршења ових гласовних измена, иако, опет, није искључено да су се у појединим словенским језицима вршиле гласовне промене по старијим обрасцима и у ћирилскометодском периоду. То значи да цепање територијалне заједнице не мора повлачити за собом и кидање свих њених развојних тенденција. И знатно после распада словенске језичке заједнице могле су се у појединим словенским језицима вршити промене на исти начин — било да су ти процеси раније зачети, или да су се почели остваривати у новој средини.

б) Проф. Белић је, напротив, сматрао да се *-kt-* мењало у *t'* у ранијим епохама праслов. заједнице (ЈФ II, 225, испод текста).

3. Ово питање тесно је повезано се питањем трајања прасловенске и јужнословенске језичке заједнице.

а) За прасловенску језичку заједницу А. Меје (Antoin Meillet) је сматрао да је трајала све до 8. века, уп.: „L'unité slave persistait encore au VIIIe siècle après J. C.”, а то мишљење се заснива и на судбини гласовне скупине *-ap-* у личном имену *Карл*, од којег добијамо исте рефлексе као и од старије словенске скупине *-op-* (*Revue des Etudes slaves*, I, 1921, стр. 8). А та чињеница говори, према Мејеу, да „les populations de langue slave conservaient une certaine unité linguistique a l' époque de Charlemagne”. Дакле, по Мејеу, нека јединственост у развитку словенских језика постојала је до осмог века, што је несумњиво тачно. Само је питање да ли та јединственост говори нешто одређеније и о трајању те језичке заједнице. Заједничких развојних тенденција може бити и после осмог века. Оне само говоре да су у питању језици који потичу из исте лингвистичке скупине и који, као такви, наслеђују из те скупине неке заједничке развојне тенденције.

б) Проф. Белић, опет, сматра да се прасловенска језичка заједница већ у трећем веку наше ере „поделила на три главне групе насеља, које су у току времена дале три групе словенских језика” (*Фонетика*, стр. 6). Ако истакнута индивидуализација језичког развитка значи и цепање језичког јединства, то би значило да је прасловенска заједница, као језичка јединственост, престала да постоји пре доласка наших предака на Балкан. Овоме се не би противило сазнање да и после појаве трију словенских језичких скупина срећемо у њиховој структури заједничких иновационих решења.

4. Што се тиче јужнословенске језичке заједнице ту се поставља

а) А. Белић сматра да је јужна „група Прасловена пре него што је дошла на Балканско Полуострво живела (је) неко време у заједници”, али су се и ту „врло брзо” почеле јављати дијалекатске посебности (*op. cit.* 7).

б) Ф. Рамовш је сматрао да те заједнице није ни било. Посуђенице из романских и германских језика у појединим словенским језицима показују, по Рамовшу, заједничкословенске развојене тенденције. Отуда од лат. *Sontius* > *Sôča*/*Súča* < *Sôta*, од **Carantia* преко **Korpti* — *Koroško*, значи, и на Балкану су постојали праслов. палатални плизиви *t'* и *d'*, уп.: „... nous sommes en mesure de prouver que le jougoslave occidental primitif (serbo-croate et slovène) a encore connu pendant un certain temps les phonèmes *t' d'* sur le territoire qu' il occupe actuellement (dans les Balkans)”, и после навођења потврда за такво мишљење проф. Рамовш закључује: „De tout ce qui précède, il résulte clairement que le slovène et tous les parlars serbo-croates ont encore connu *t', d'* sur le nouveau territoire qu'ils ont occupé dans les Balkans” i da rezultati izmena tih glasova „appartient à l' époque ou chacune des langues slaves avait déjà son développement autonome”, тј. *t'* и *j* су, као рефлекси тих старих палаталних плизива, настали од осмог до десетог века. У то време нису постојале никакве битне разлике између кајкавског словеначког и чакавског, управо те разлике нису биле изразитије од оних које су међу њима постојале у заједничкословенском језику (Ф. Рамовш: *Une isoglosse čakavo-kajkavienne*, RESl. III, 1923, 51—54).

Проф. Белић, да то и поновимо, сматрао је да су праслов. гласовне скушине *tj*, *dj* пре Балкана дале основу данашњем стању. По његовом мишљењу од 7. до 8. века јасно се испољавају дијалекатске црте у кругу јужнословенске језичке заједнице, а до 9. века је постојала ужа веза између чакавског и кајкавског дијалекта. То се закључује на основу рефлексa *d'* у *j*, у оба ова дијалекта, али се одмах након тога наставља самостални њихов развитак (в. *Периодизација српскохрватског језика*, ЈФ XXIII, 1958, стр. 6). Дакле, према Белићу, већ до осмог века имали смо зачетке различитих рефлексa скушина *tj* и *dj*, што говори о њиховом индивидуализму. Уз то — у 9. веку имамо појаву старословенског језика са *штj*, *жд*.

в) Проф. Бошковић, у вези са питањем постојања јужнословенске језичке заједнице каже: „За нас је она — факат: има читав низ црта у јужнословенским језицима које се тешко могу објаснити без претпоставке о постојању јужнословенске заједнице — после распадања прасловенског језика” (*op. cit.* 16).

5. Има неслагања и у објашњавању процеса измене скушина — *кшj*, *-хшj* и њиховог преласка у данашње гласовне вредности.

а) Једни у томе виде непосредан прелаз секв. *-kt-*, испред вокала предњегa реда, или, пак, по некима, и испред вокала задњегa реда у *t'*. Према Хујеру процес је могао тећи овако: *kt* > *tt* > *t'* где је „геминација прешла у палатализацију” (*op. cit.* 61). И С. Б. Бернштејн констатује да су *kt*, *gd* „закономерно пережили процесс изменения” у *t* које ће се развијати према природи језичке скупине (*Очерк сравнительной грамматики славянских языков*, Москва 1974, стр. 96).

б) Други, пак, у тим променама виде поступне фонетске измене, и то: *k̑ti -k̑t'i -k̑ti -ḱti -t'i*. То јест:

**pek̑ti > *pek̑'ti > *peḱti- *pet'i*

**mog̑ti > *mog̑'ti > *moḱti > *mot'i*

**verhti > *verh'ti > *verḱti > *vert'i > vrēt'i*

Према Белићу, који заступа овакво мишљење, ови процеси су се вршили у време „када су у прасловенском језику **med̑ā, svb̑t̑ā* и др. дали **med'a, svbt'a* и сл.” (ЈФ II, 222—223). Другим речима, проф. Белић ту види, у завршној фази, исти процес као у секвенцама *-ḱt, -ḱd* — после знатне умекшаности задњонепчаних сугласника јавља се скупина састављена од једног палаталног сонанта и једнога пловива који у тој вези сам постаје палаталан (*k̑ti—k̑t'i—k̑ti—ḱti—t'i*). За Белића на цео овај фонетски процес знатног утицаја је имала граница слога, као у српско-хрватским скупинама *-jti, -jdi* у глаголским облицима типа *ḱoḱu < ḱoḱju, ḱoḱem < ḱoḱdem*. Ту, свакако, може да буде од значаја и прозодијска компонента (о томе више код мене у Зборнику радова посвећених академику Ј. Вуковићу).

в) За проф. Бошковића Белићево објашњење ових појава је „једно од највероватнијих”, мада ни оно није без мана јер имамо *pe-ḱti* и *ver-ḱti*, отворен и затворен слог (Бошковић, *op. cit.* 99—100).

г) Вредно је овде указати и на Вајаново објашњење ових фонетских процеса. По њему „**tj, c'est-à-dire *ttj, et *kt', c'est-à-dire k't', se sont trouvés avoir même prononciation à la fin du slave commun: les deux groupes avaient abouti à un même groupe chuintant, par exemple une chuintante géminée *ćć, que les dialectes ont traitée diversement . . .*” (*op. cit.* 66).

д) Од свих наведених објашњења, а то нису и једина, чини се, најверљивије је, и са највише могућих фонетских прелазних ступјева, оно које је дао А. Белић, узимајући у обзир и прозодијску компоненту облика који трпи те промене.

6. На основу онога што је овде речено о изменама секвенци *-k̑ti/g̑ti, -hti* могло би се закључити следеће: те су се промене вршиле у прасловенском језику, изгледа у ранијем периоду те језичке епохе; те промене су биле општијег карактера и није било изузетака који су остали ван домаћаја њиховог дејства; и после распада прасловенске заједнице, и територијално и лингвистички, под удар тих промена долазиле су и неке туђице, у којима су постојали гласовни услови за такве измене — било да су ти услови доношени у посуђеницама или су стварани на новом, словенском језичком тлу. Да су се сви ови процеси завршили пре деветог века, потврђује нам старословенски језик са јасним њиховим супституантима.

7. Новији скупови састављени од двају пловива и вокала предњег реда *i (-k̑ti, -hti)*, а настали после губљења полугласника из отвореног слога и морфолошких измена нису били подложни овим изменама. Отуда у сх. језику данас: *нок̑ти < ног̑тѣ, ном. синг.; лак̑ти < лак̑тѣ, ном. синг.;* односно *др̑х̑ти, у основи је др̑г̑-, дах̑ти, бук̑ти* и сл. Наравно, овде

је била од великог значаја и граница слога. И управо због тога, и после губљења полугласника као јединица гласовног систем, различити гласовни скупови се чувају. Граница слога је била препрека многим гласовним променама. И доста дуго. Све до XIV и XV века.

8. Цело ово разматрање јасно показује да су гласовне скупине: *-kti, -gti, -hti* још у прасловенској епоси трпеле измене и да су се место њих јавили различити рефлекси у словенским језицима. У српскохрватском језику уместо тих скупина имамо *-ћи*: *џећи, моћи, врећи*. Док прва два глагола чувају свој облици завршетак, инфинитив од трећег глагола, као што је већ речено, зна и за другачији фонетски лик, чак и такав који подсећа на његову прасловенску форму. Наравно, није у питању такав архаизам. У питању је нови облик. Настао на данашњем српскохрватском тлу, и то аналошким процесима.

Пре него што дамо објашњење тога лика да наведемо примере са терена:

а) из западнбосанских говора:

врџи: врџем, врџу (Бања Лука),

врџ-врџем (Дивичани)

врџти/врџи/врџи: врџем (Скендер Вакуф),

врџти: врџемо, врџу, врџла (Врбања, код Бање Луке),

врџти: врџем (Каменград, Цазин),

врџти: врџем (Хрипавци)

врџт: врџем (Пшеник)

врџти/врџти: врџем (Приједор)

врџти: врџем (Трнава)

б) Такав лик инфинитива потврђен је и из Зенице: *врџији* (и врџити).

в) Ј. Рибарић је такав облик овога глагола: *врџији*: врџен, забележио у говору истарских „Словинаца” (в. *Размјештај јужнословенских дијалеката на њолуојоку Истџри*, СДЗб. IX, 118).

Као што видимо, доста је пространо подручје на коме се јавља инфинитивни лик: *врџији*, са или без очуваног задњонепчаног фрикатива *x*. Могуће је претпоставити да ће се у још понеком месту босанске шћакавштине наићи на овакав облик.

9. Поставља се питање: како објаснити овај облик и зашто га имамо само од овога глагола?

У вези са питањем: зашто су инфинитиви на *-ћи* подложни промени, могао би се дати овакав одговор:

а) Облички завршетак *-ћи* релативно је новија морфолошка творевина. Настао је фонетским путем од *-ији* и неких других гласова. Ту, на једној страни, имамо инфинитиве типа *џећи, моћи, врећи* настале од **ректи, *могти, *верџти* у процесу прасловенског јотовања, и, на другој страни, ту имамо српскохрватске облике типа *доћи, џоћи, наћи*, настале у процесу српскохрватског јотовања.

б) Ако су резултати прве гласовне измене имали општесловенски карактер, резултати друге измене немају ни општесрпскохрватски карактер. Облици типа *дојџи*, *најџи* јављају се, и данас, у многим шћакавским говорима.

в) Инфинитиви на *-ћи* не јављају се у савременом српскохрватском језику као продуктивна морфолошка категорија. Сви новостворени глаголи имају инфинитив на *-ићи*: било да су на *-ираићи*, *-исаићи*, *-оваићи*: *миџиралираићи*, *бомбардоваићи*, *конферисаићи* и сл., или на *-ићи*: *биџикаићи* и сл.

г) Према инфинитивима свршених глагола на *-ћи* јављају се и инфинитиви на *-ићи*, тип: *сиџићи*: *сиџигнуићи*, *лећи*: *леџигнуићи*, *маћи*: *макнигнуићи* и сл.

д) Глаголи изведени од *-ићи*, укључујући и овај глагол, у народним говорима знају и за облике инфинитива на *-ићи*: поред *ићи* живи и *иџи/иџи*, *исџи*; затим имамо: *изићи*: *изџи/и*, *оџићи*: *оџиџи*, *ући/уљећи*: *уљесџи*, *униџи* и сл. (уп. и у руском: *идти*, *найти*, *изойти*, *Русская диалектология*, Москва 1972, стр. 201).

ђ) У неким народним говорима инфинитиви на *-ћи* могу се проширити наставком *-ићи*: *иџиџи/иџиџи*, *доџиџи*, *наџиџи*, *џроџиџи*. А колико је живо осећање инфинитива на *-ићи* потврђују и примери типа: *џрисџиџи*, *дуйсџиџи*, *украсиџиџи* са удвојеним тим морфемом. Вредно је напоменути да је то доста стара појава. Јавља се од 18. века (в. А. Vaillant, *La langue de Dominiko Zlatarić*, II, Париз 1931, стр. 243, за облике типа *иџиџи* и сл. в. код Вушовића, СДЗб. III, 50 и Пеце, СДЗб. XIV).

е) Ова појава, тј. уопштавање морфема *-ићи* уместо старијег *-ћи*, позната је и руском језику. У речнику руских народних говора (*Словарь русских народных говоров*), који издаје Академија наука СССР, налазимо потврде за инфинитивни лик *бегти* из околине Архангелска, Пскова, Новгорода, Смоленска и из Јакутске области. А. М. Селищев, опет, у раду о руским говорима Сибира (*Избранные труды*, Москва 1968) наводи из Нижњекотлимске области: *ляџти*, *бегџи*, *пекџи*, *разболокџи*, *волокџи*, *настиџи* (стр. 287). А ту се јављају и инфинитиви тих глагола на *-чи* уместо тога секундарног *-ти*: *пекчи*, *пекчиџ*, *текчи*, *леџчи/лекчи*, *улегчиџ*, *помогчи*, *сџкчи*, *берегчи/берекчи*, па и: *лехчи* из Јакутске области где иначе *кч > хч*. Облике инфинитива на *-ти* од ових глагола потврђује и дијалектологија рускога језика: *пекџи*, *берегџи*, *пекџ*, *берџџ*, уз њих и: *пекчи*, *берегчи* (*Русская диалектология*, АН СССР, Москва 1964, стр. 148—149), *стереџи* и *стерегчи* (стр. 250).

Проф. Бернштејн у својој упоредној граматици словенских језика каже да у савременим словенским језицима постоји тежња да се одстране измењени сугласници у инфинитиву и изједначе основе. Таквих примера, каже проф. Бернштејн, има много у народним говорима „чак и у књижевним језицима који су блиски народним говорима”. Ту се наводе примери, из украјинског: *пекти*, *стерегти*, *берегти*; из руских дијалеката: *стрикти*, поред: *пекчи*, *џегчи*, *помокчи*, *текчи*, *лекчи* (стр. 97).

ж) Разумљиво је и то зашто је у нашим говорима овој промени изложен инфинитив глагола **verhti*, а нису ту судбину доживели глаголи типа *џећи, моћи* < **rekti, *mogi*. Инфинитив од глагола **verhti* на нашем језичком подручју јавља се у неколико различитих фонетских ликова. Поред очекиваног *врџи*, тј. *врећи, вријећи, врићи* имамо још *врџи; вришии, вришеи, вришии* (образоване од основе презента *ври-*), затим: *врићи* — (или од *врх/ији*, са накнадно додатим *-ћи*: *врхћи* > *врићи* или од основе *ври-* и обличког наставка *-ћи*: *врићи*). Инфинитивни облик *вришии* може се двојачко тумачити: настао је од *вришии*, после редукције неакцентованог вокала *и*, уп. *носии, њоворији* и сл., а могао се и ту облички наставак *-ији* везати за основу *ври-*. Отуда *вришии*. Облик *врији* могао је настати од *врхји*. То би говорило да је појава лика *врхји* доста стара. Јавила се пре губљења фонема *х* из гласовног система говорā који знају за инфинитив *врији*. Истина, могло би се и ту помишљати на посебан творбени процес: *вр + ији = врији*, или примање облика *врхји* из оних говора који знају за фонему *х* у свом консонантизму, али, наравно, без овога задњонепчаног констриктива. Ова последња могућност, бар за сада, с обзиром на материјал којим располажемо, не би била искључена, пошто се такав облик инфинитива јавља у говору Хрвата шћакаваца који живе у непосредној близини Муслимана шћакаваца.

10. Објашњење ове појаве, и уопште, и у нашем конкретном примеру, није тешко наћи. У питању су аналошки процеси.

Према односу који имамо у глаголским облицима типа:

џресји — џресла, џресли

могло се према

врхла, врхли

авити и:

врхји, чиме је добијен фонетски склад инфинитивне основе: *врхји-врхла, врхли* као *џресји-џресла, џресли*.

11. Нешто слично имамо у призренско-тимочким говорима. Тамо према облицима презента типа *убодем* имамо и у радном придеву: *убодла, искрадла, џадла, зајадли, расјадло*, са сугласничком скупином *-дл-* која је, као што се зна, у оваквим категоријама још у праслов. периоду упрошћена. Али и ту је био пресудан утицај односа који налазимо у облицима других глагола. Према односу: *довезем-довезла* јавило се и *убодла* према *убодем* (в. А. Белић: *Дијалектни источне и јужне Србије*, СДЗб. I, стр. 213—214). И порф. Бернштејн, видели смо, у оваквим примерима види аналошке процесе: тежињу ка уклањању измењених сугласника у инфинитиву и уједначавању основа (*истио*, 97).

Према томе, шћакавско *врхји* је аналошка творевина. До преформације инфинитива само овога глагола дошло је, свакако, и због тога што тај инфинитив чини нешто посебно у нашој коњугацији. И не од јуче. Тиме се, управо, и објашњава већи број фонетских ликова тога глаголског облика у нашем језику.

12. Зашто оваквих аналошких облика нема код других глагола? Зашто ми немамо *йекѣи*, *мокиѣи*? Одговор је и ту јасан. а) Такви облици, теоретски гледано, нису немогући. Налазимо их, као што смо показали, у руским народним говорима. б) Што је ту инфинитивни наставак *-ћи* стабилнији разлоге треба тражити и у подршци коју том наставку дају облици презента са африкатом *-ч-*: *йећи* : *йечем*, *сећи* : *сечем*. Истина, такву подршку немају и инфинитиви тина *моћи* где је *моћи* : *моју* [ев. *можем*, *можеш*, па ипак ми намамо потврде за *мокиѣи*. То је тачно. Али је тачно и то да су инфинитиви овога типа стабилни: *моћи*/*моћ*, *йомоћи*/*йомоћ*, и не знају за неколико фонетских ликова овога глаголског облика, што је случај са глаголом о коме је овде реч. Све је то могло утицати на неједнаку судбину ових инфинитива на нашем језичком тлу.

А. Пецо

Резюме

Асим Пецо

ГЛАГОЛ *ВРХТИ* В СЕРБОХОРВАТСКОМ ЯЗЫКЕ

В работе указывается на присутствие инфинитива *врхти* в икавско-щачавских говорах западной Боснии и объясняется его происхождение.

О АНТРОПОНИМИМА ИЗВЕДЕНИМ ОД НАЗИВА ЗА БОЈЕ КОД „БОШЊАКА” У МЕТОХИЈСКОМ (ПЕЋКОМ) ПОДГОРУ*

1. Недавно је Исмет Смаиловић објавио интересантан чланак *Lična imena neorijentalnog porijekla u bosanskohercegovačkih Muslimana*.¹ У њему су имена муслиманског становништва у Босни и Херцеговини подељена на две групе: прву, и већу, чине она која су дошла са исламизацијом ових крајева и потичу из оријенталних језика (арапског, персијског, турског и старохеврејског), а другу, неупоредиво мању, имена која нису усвојена процесом исламизације и не потичу из оријенталних језика (*н. д.*, 17). Ову другу групу имена аутор дели на четири категорије: 1) стара имена словенског порекла која потичу из времена пре исламизације; 2) имена која су у последњих 60—70 година, а највише после ослобођења, преузета од немуслиманских суграђана, или их је муслиманско становништво створило „по властитој мотивацији”; 3) имена која су се појавила у најновије време, а конструисана су тако да по форми личе на неко арапско, персијско или турско име, иако по етимологији и значењу немају никакве везе с тим језицима; 4) имена која су у најновије време преузета из несловенских језика (*н. д.*, 22—24).

Обе основне групе ових имена, као и све четири категорије из друге групе, постоје и код „Бошњака” у Метохијском Подгору, тј. код становништва на поменутом подручју које је муслиманске вере, а свој етникум издваја називом „Бошњаци”. „Бошњака” има у 22 насеља у Метохијском Подгору, а грађа је сакупљана у 20. То су: Добруша (182 „бошњачке” куће), Љубово (44), Бања (41)², Бањица (33), Брестовик (22), Ковраге (22), Радавац (11), Бегов Лукавац (10), Дубрава (9), Верић (8), Сига (8), Пригода (5), Ђураковац (4), Исток (4), Мало Дубово (4), Доњи Исток (2), Дубово (1), Ново Село (1), Орно Брдо (1) и Суви Лукавац (1).³ Истра-

* Краћа верзија овога рада прочитана је на Трећој југословенској ономастичкој конференцији у Дубровнику (10. октобра 1979. године).

¹ *Književni jezik*, VI/4, Sarajevo, 1977, 17—25.

² Ово име носе два села у Метохијском Подгору. Једно се налази на територији источке општине, око 12 km североисточно од Пећи (у даљем тексту: Бања) и у њему има „Бошњака”. Друго истоимено село налази се на територији србичке општине, код села Рудника, четрдесетак km североисточно од Пећи (у даљем тексту: Бања Р.). У њему нема „Бошњака”, али ће, као и још нека села у којима их такође нема, ово насеље бити помињано ради поређења „бошњачких” имена са антропонимима православног становништва у Метохијском Подгору.

³ „Бошњаци” су се у испитивана села доселили, углавном, из Полимља и то после другог светског рата, осим незнатног броја породица које су у ове крајеве дошле између 1878. и 1944. године.

живањем нису обухваћена насеља Пећ и Витомирица (велико село уз сами град), у којима „Бошњака” има отприлике двоструко више него укупно у свим испитиваним селима.

У овом ће раду бити речи само о неким именима из прве категорије Смаиловићеве друге групе, о антропонимима изведеним од назива за боје. Њих, иначе, на подручју српскохрватског језика има много, али ће овде бити говора само о онима који су нађени код „Бошњака” у Подгору. Поређења са стањем у речницима, као и са грађом сакупљеном код православног становништва у Подгору, вршиће се, наравно, са циљем да се што боље осветли проблем поменутих „бошњачких” имена, а никако с намером да се да исцрпи грађа у ширем смислу.

На основу података којима располаже стручна литература разабера се да се на српскохрватском језичком терену ова лична имена изводе најчешће, и то, углавном, од најстаријих историјских времена, од назива за бело (за мушкарца: *Б(ј)ела, Белавац, Б(ј)еладин, Б(ј)елац, Б(ј)елан, Бела, Белац, Белаин, Беле, Бели, Белибор, Б(ј)елимир, Белин, Белина, Белинац, Белислав, Б(ј)елица, Беличко, Белиша, Белко, Белмуж, Бело, Беловук, Б(ј)елоје, Белојица, Б(ј)елосав, Б(ј)елослав, Б(ј)елойа, Белочај, Б(ј)елош, Белоша, Б(ј)елуш, Белуша* и сл.; за женско: *Б(ј)елица, Б(ј)елка, Белојка, Б(ј)елосава, Б(ј)елослава, Белуна, Белунка* и сл.) и црно, односно тамно, мрко и сл. (за мушкарца: *Црне, Црнел, Црни, Црнил, Црнић, Црнко, Црноје, Црномир* и сл.; *Гара, Гаран, Гараш* и сл.; *Мркан, Мркаш, Мркашин, Мркић, Мрко, Мркоје* и сл.; *Црнислава, Гара*, за женско).⁴

И надимци најчешће постају од ових назива, што је и разумљиво кад се има у виду да се, подсећањем на дату боју, алудира, у ствари, на то да је неко плав, белолик (*Бѐла*,⁵ *Бѐл'и*,⁶ *Бѐлко, Бѐло, Бѐл'о* и сл., за мушкарца; *Бѐла, Бѐла, Бѐлка, Бѐца* и сл., за женско), односно да је у питању црномањаста особа (*Гал'а, Гал'ан, Гал'о, Гара, Гаре, Гаро, Му'ро, Цр'ни* и сл., за мушкарца; *Гал'а, Гара, Цр'нка* и сл., за женско).⁷

⁴ Имена која се наводе преузета су из књиге Милице Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд (Вук Караџић), 1977 (у даљем тексту: Грк. Речник).

⁵ У источном делу Метохијског Подгора надимци, као и хипокористици и имена с дугоузлазним акцентом на првом слогу (*Пѐра* и сл.), у говору Срба староседелаца имају номинатив на -а. У западном делу Подгора ситуација је друкчија: Срби староседеоци увек ће рећи *Бѐло, Бѐјсо, Пѐро* и сл. Новији доселеници из Црне Горе у Подгору су задржали облике које су донели из старог завичаја. О овоме сам писао опширније у раду *Пиштање корелације између замене јайа и сја стандардне хипокористиичке формације Пѐра/Пѐро у шипокавским говорима* (Научни састанак слависта у Вукове дане, 7/1, Београд, Међународни славистички центар СР Србије, у штампи). Иначе су питање ових хипокористика разматрали Иван Поповић (*О именима шипја Јово и Раде, Ритања савременог књижевног језика*, II/2, Сарајево, 1952, 244–254) и Асим Пецо (*Још нешто о именима Јово и Раде*, Наш језик, н. с., IV/9–10, Београд, 1953, 340–343).

⁶ У говору Срба староседелаца у Метохијском Подгору л је испред е и и палатализован, док је љ донекле отворило и изједначило се са овим л.

⁷ Наведене надимке сам сам забележио код православног становништва у Метохијском Подгору.

Као деривационо извориште такође је могућ, углавном, и назив за неке друге боје: *Зелко*, *Жујко*, *Плавац*, *Румен*, *Русоје*, *Црвенико* и сл. (имена за мушкарце); *Зел'а*, *Жујко*, *Русо*, *Сура* и сл. (надимци за мушкарце); *Зела*, *Плавка*, *Руса*, *Румена* и сл. (имена за жене); *Зел'а*, *Жуја*, *Сурка* и сл. (надимци за жене) (в. нап. 4 и 7).

Смаиловић у свом раду не узима, додуше, називе за боје као један од критерија по којима би се могла разврставати неоријентална имена својствена средини коју испитује, али се у његовом језичком материјалу појављују и речи као *Бјелан*, *Бјелка*, *Гара* (ж) и *Зекан* (н. д., 22). Дакле, добили смо од њега потврду за то да и муслиманско становништво у Босни и Херцеговини, као и остали представници српскохрватског језичког подручја, граде помина *gorgia* од назива за боје. Додуше, наведени примери као да указују да се могућа инспирација бојом ограничава на бело, црно и зелено.

2. И „Бошњаци” надевају мушкој деци надимке *Бџа* (Добруша), *Бџе* (Добруша), *Бџи* (Бања и Добруша)⁸, *Бџо* (три пута у Добруши и једном у Бањи), *Бџо* (Пригода), као и хришћанско становништво чији је матерњи језик српскохрватски.

Имена *Бџа* и *Бјела* доноси Грк. Речник (стр. 34, 36), а потврде даје и *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Југославенске академије знаности и умјетности (у даљем тексту: РЈАЗУ).⁹ *Rječnik српскохрватској књижевној и народној језика* Српске академије наука и уметности (у даљем тексту: РСАНУ) овај лик не бележи у значењу мушког имена, а ни као надимак, али даје презиме *Бјџела* (I 545). Иначе, код Срба староседелаца у Метохијском Подгору записао сам четири пута мушки надимак *Бџа* (Мужевине, Бураковац, Жаково, Бања Р.).

За лик *Бџе* Грк. Речник доноси историјску потврду (стр. 34), а РСАНУ само презиме *Бџевић* (I 435) и надимак *Бјџе* (I 545). РЈАЗУ не даје име односно надимак *Бџе*, а нисам га забележио ни код православног становништва у Метохијском Подгору.

За форме *Бџи* и *Бјџи* Грк. Речник има савремене потврде (34—35, 36), док РСАНУ бележи лик *Бџи* као „надимак који је истакао презиме” (I 442). У РЈАЗУ налазимо ликове *Бџи*, као „*tursko ime*”¹⁰, и *Бџи*, као „*nadimak, mjesto prezimena*”.¹¹ Код православног становништва у Подгору

⁸ Овај надимак носе два дечака.

⁹ „2. BJEĀA, m. ime muško. tako uz ime Uroš, nazivaju letopisci djeda Nemašina: Bēla Uroš. Letop. šaf. 57. 68. i kralja Uroša hrpavoga: Bēla Uroš 60. u stranih spomenicima tako se bez imena Uroš naziva župan trebiński IX vijeka: Bela. F. Rački, doc. 359. 408. dolazi i u poznije vrijeme, ali se ne može znati je li muško ili žensko: Bēla. S. Novaković, pom. 47. u naše vrijeme dolazi također kao muško ime, ali se može čitati i Beja: Bela da ima isplatiti. Prot. šab. mag. 154. — treba li prvi slog čitati kako je stavljeno, sada se ne zna. isporedi Bela.” (I 378). Треба напоменути, иначе, да је одредница *Бџа* у РЈАЗУ дата без потврда и упућена на форму *Бјџа* (I 228).

¹⁰ „2. BELI, tursko ime muško, vidi Belil. A pred nama agu Beli-agu. Pjevan. 56.” (I 229).

¹¹ „BĀJELĀ, m. adj. 1. nadimak, mjesto prezimena, XV vijeka: Vračš Bēli. Mon. serb. 514.” (I 293).

записао сам у функцији надимка ликове *Бџли* (Ђураковац), *Бџ'и* (Драгољевац, Суви Лукавац, Мојстир, Црни Врх, Љевоша) и *Бџ'и* (Ђураковац).

Грк. Речник име *Бело*, с једном историјском и једном савременом потврдом, упућује на форму *Бела* (стр. 35), док РЈАЗУ бележи облике *Бело* и *Било*.¹² РСАНУ, међутим, не доноси ово име, али даје презиме *Бџловић* || *Бџловић* (I 448). Код православног становништва у Подгору, поред мушког надимка *Бџла* (в. горе), једном је нађен и надимак *Бџло* (Љубово).

Грк. Речник лик *Бџо*, са неколико савремених потврда, упућује на форму *Бџа* (стр. 35), док РЈАЗУ, поред *Бџо*,¹³ даје име *Бџа* (под Бјџа, I 388) и надимак *Бџа* (I 230), а такође и имена белом вољу *бџа* (I 230) и *биља* (I 303). РСАНУ, међутим, не доноси облик *Бџо*, као ни апелатив у истом лику, али бележи форме *Бџа* и *Бџа* као „*хий. од Белослав*” и као мушки надимак (I 458). Код Срба староседелаца у Подгору надимак *Бџ'о* је једном записан (Љевоша).

Међу ове надимке, вероватно, треба убројити и ликове *Бџка* (Добруша) и *Бџо* (Ђураковац).

Грк. Речник мушко име *Бека* изводи „од Белослав, Берислав, итд.” (стр. 34), док РЈАЗУ облик *Бџка* (м и ж) везује за име *Берисав* односно *Берисава*, а лик *Бека* (без акцента) за име *Бећир* (I 227). РСАНУ бележи форму *Бџка* као „*хий. од Берислав(а) или без везе са именом дойичне особе*” и као презиме (I 426). Код православног становништва у Метохијском Подгору нисам нашао мушки надимак *Бека*.

Облик *Бџо* не потврђује Грк. Речник, а не доноси га, као ни такав апелатив, РЈАЗУ и РСАНУ. Овај надимак, такође, нисам забележио ни код православног становништва у Подгору.

Код ова два облика (*Бџка* и *Бџо*) не треба искључити могућност утицаја хипокористичке деривације од разних оријенталних форми, мада на то имена носилаца ових надимака не упућују: Беки је име *Цевад*, а Бењу *Сенад*.¹⁴

3. Занимљиво је да код „Бошњака” нисам нашао личних имена за мушкарце која су изведена од корена *бџл-*. Забележио сам, истина, име *Бџо* (Добруша), које је, можда, у вези с придевом *бео*, али је исто тако вероватно да је у питању нека хипокористична форма од оријенталног имена, иако овакав лик Смаил. Речник не доноси. Грк. Речник потврђује име *Беко* и упућује га на *Бека* (о лику *Бека* в. горе). РЈАЗУ,¹⁵ међутим, не даје

¹² „BĚLO, m. ime muško; u naše vrijeme. tako sa e govori se i u južnom govoru. postanjem će biti hup. od Bjelimir, isporedi Bilo. Belo uze stotinu junaka. Nar. pjes. vuk. 4, 338. Zovite mi Bela barjaktara. 4, 338. Mlogo blago obećaju Belu. 4, 339. Neki Belo Crnogorac. M. Đ. Miličević, srb. 973.” (I 229). „BĚLO, m. ime muško, prošloga vijeka, i će biti samo po zapadnom govoru. isporedi Belo. Bilo Bačvanin. Bud. spom. glas. II. 3, 223.” (I 302).

¹³ „BĚLO, m. ime muško. -e- je po istočnom govoru od -ě-. isporedi Běla, Bjěla, Bijelić. Bejo Nikolić. Prot. šab. mag. 128.” (I 230).

¹⁴ У речнику Исмера Смаиловића, *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo (Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odeljenje za jezik, Monografije, I), 1977 (у даљем тексту: Смаил. Речник) ликове *Бека* и *Бењо* не налазимо.

¹⁵ Овде налазимо једино патроним *Бековић*, који се, истина, не доводи у везу с придевом „бео”: „BĚKOVIC, m. prezime; u naše vrijeme. postanjem će biti od imena Běko,

ову форму, а такође ни РСАНУ.¹⁶

4. Једном је код „Бошњака” потврђено женско лично име *Бѣлка* (Бања), али се овај облик јавља и као надимак (Добруша, Верих).

Смаиловић у речнику *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini* доноси лик *Бѣлка* као ретко име, односно као хипокористик од *Белкица*, а у раду *Lična imena neorijentalnog projektila i bosanskohercegovačkih Muslimana* даје облик *Бјелка*. Иначе, иако је реч о становништву са ијекавским рефлексом јата, ово име, као и остала која су изведена од корена *бѣл-*, код „Бошњака” у Метохијском Подгору долази искључиво у екавском лику. Грк. Речник, међутим, доноси доста распрострањене форме *Белка* и *Бјелка* (стр. 221, 223), док РЈАЗУ (I 294) бележи име *Бјјелка* (потврда из 16. века), с напоменом да је „*po istočnom govoru u Srbiji Belka*” (савремена потврда).¹⁷ РСАНУ нема овог имена, али доноси једну потврду апелатива *белка* у функцији назива за жену светлоплаве косе (I 446).¹⁸ Код Срба староседелаца у Метохијском Подгору забележио сам форму *Бѣлка*, и то пет пута као име (Брестовик, две особе; по једном: Љевоша, Ђураковац, Исток) и три пута као надимак (Томанце, Жаково, Црколез).

Мислим, свакако, да облик *Белка*, кад је реч о „Бошњацима” у Подгору, пре треба сматрати за словенско него за оријентално име. Овоме у прилог говори не само надимак *Белка*, који је код „Бошњака” два пута забележен за беле односно плаве особе, него и други надимци типа *Беле*, *Бѣло* и сл., који се у овој средини такође дају белим односно плавим особама. Истовремено, не треба изгубити из вида ни то да, како каже Смаиловић, антропоним *Белка* код нас представља ретко оријентално име, као ни чињеницу да се овај лик релативно често и на широком простору јавља као словенско име, а такође и као назив односно име за разне животиње беле боје. Уосталом, док је оријентално име *Белка* у ове крајеве могло доспети најраније у 15. веку, словенско име *Белка*, а такође и апелатив у истом лику, морало је имати шире основе у народу не само пре исламизације овог дела нашег становништва него, највероватније, и пре примања хришћанства.

Уз *Белка*, вероватно, иде и име *Бѣка* (Добруша). Грк. Речник име *Бека* изводи „од Белосава, Берислава, итд.” (стр. 221). Облик *Бѣка* РЈАЗУ изводи од *Берисава* (I 227)¹⁹, а РСАНУ га даје као „*хит. од Берислав(а) или без везе са именом дошћичне особе*” и као презиме (в. горе под 2).²⁰

које само не долази а које хит. од Berisav. tome ne bi bila velika smetna što je акценат други. Pavle Beković. Rat 177. isporedi Bekčević.” (I 228).

¹⁶ РСАНУ доноси презиме *Бекоња* (I 429) и назив за овна *бѣкоња*, али без довођења у везу с придевом „бео”.

¹⁷ РЈАЗУ доноси и апелативе *бјјелка* односно *бѣлка* као назив за белу кокош, рибу „*која се зове и бјјелца*” и сл. (I 294).

¹⁸ Овде, иначе, налазимо апелативе *бѣлка*, *бјјелка* и *бјѣлка* (све под *белка*; I 445—446) као називе за разне животиње беле боје или с неким белим обележјем (овца, кобила, кучка, мачка, крава, коза, кокош, гуска, патка, ћурка).

¹⁹ РЈАЗУ доноси и форму *бѣка* (име овци), али је не доводи у везу с придевом „бео” него с глаголом „бекати, бечати” (I 227).

²⁰ РСАНУ бележи апелативе *бѣка* (*бѣка*) (м и ж) као име животињама (овца, коза, јуница), с тим што само за овцу даје напомену „*обично бела*”, и *бѣка* (ж) као име белој свињи (I 426).

Код православног становништва у Метохијском Подгору нашао сам у служби женског надимка ликове *Бѣка* (Србобран, Ђураковац) и *Бѣка* (Исток).

5. У служби женских надимака појављују се образовања *Бѣла* (Добруша, шест пута), *Бѣлка* (в. горе под 4) и *Бѣља* (Добруша). Ове облике затичемо, како стручна литература показује, и ван „бошњачке“ средине.

Грк. Речник потврђује женска имена *Бела* и *Бјела* (стр. 221, 223), с тим што видимо да се први лик често јавља и на ијекавском подручју, али и други понекад на екавском. Из овог речника види се и то да је форма *Бела* више пута и дијахроно потврђена, а облик *Бјела* само синхроно. РЈАЗУ доноси ликове *Бѣла*, *Бѣла̑* и *Била*²¹, док РСАНУ преузима из Вуковог *Српског Рјечника* облик *Бѣла* (I 431).²² Код православног становништва у Метохијском Подгору два пута сам забележио облик *Бѣла*, једном у служби имена (Бања Р.), а једном као надимак (Црколез), и пет пута форму *Бѣла*, и то увек као надимак (Србобран, Добруша, Исток, Томанце, Црни Врх).

И лик *Бѣља* потврђен је у осталим срединама. Грк. Речник за њега даје неколико савремених потврда с напоменом „од Белосава, Белослава, итд. упоредни облик са Бела“ (стр. 222), док РЈАЗУ, осим потврда у функцији мушког имена и надимка, доноси потврду из Србије за женско име *Бѣља* (I 230).²³ РСАНУ доноси ликове *Бѣља* и *Бѣља* само у служби хипокористика од *Белослав* и мушког надимка (в. горе под 2), а не и као женско лично име.²⁴ Овај облик, иначе, није забележен код православног становништва у Подгору.

Овде би можда дошли и надимци *Бѣња* (Добруша) и *Бѣца* (Бања) Женски антропоним *Бѣња* не доносе Грк. Речник²⁵, РЈАЗУ²⁶ и

²¹ „1. BĚLA, f. ime žensko. između rječnika samo u Vukovu. govori se i u južnom govoru tako sa e, ali će opet biti postatim od bio, bijela. A za samu Belu Stanišica. Oglad. sr. 131. dolazi još XIV vijeka, ali samo u spomeniku latinski pisanu: ‚Bella‘. Mon. rag. 1, 121. ispredi Bijelâ.“ (I 228). „BĪJELĀ, f. adj . . . 1. ime žensko u Srbiji po istočnom govoru: Bělâ. L. Kovačević.“ (I 292). „2. BILA, f. ime žensko, prošloga vijeka. Bila Miškova. Bud. spom. glas. II, 3, 77. i može biti da je po zapadnom govoru (na istom mjestu ima i slipčev). ispredi Bilić (I 301). Напоменимо да РЈАЗУ доноси у загонци апелатив *бјела* у значењу „овца“ (I 378).

²² РСАНУ доноси и женски облик *бѣла̑* односно *бијелâ* као име разним домаћим животињама беле боје (I 431).

²³ У РЈАЗУ налазимо форму *биља* у функцији имена кози: „1. BĪĽA, f. 1. ime bijelaj kôzi, sarpa alba. samo u Vukovu rječniku . . . postatim od adj. bio, bijela, protivnoš -ije- (ê) na i, koje nije samo po zapadnom govoru“ (I 303).

²⁴ Овде долазе и облици „*бѣља* (бѣља) j. *бјѣља* (бијѣља, бјѣља, понегде је бйља, jбйља) m и ж“ (I 458) за животиње беле боје (во, пас, прасац, коза, овца, крмача, кокош).

²⁵ Овај речник доноси мушко име *Бѣња*, али га не доводи у везу с придевом „бео“ него га изводи од имена „Бенедикт, Љубен, итд.“ (стр. 35).

²⁶ РЈАЗУ бележи облик *Бѣња* у функцији презимена и такав апелатив као име вољу: „BĚNA, m. 1. prezime, upravo nadimak mjesto prezimena. Šimun Beňa. Đ. Baraković, vil. 189. Beňa. J. Kavašin 123. 131. — 2. u zagoneci o svrdlu kao ime volu, koji se u drugim zagonetkama također o svrdlu naziva mrkoňa i galoňa: Navrh kuće beňa preživa, a ogrizine mu na zemlju padaju. Nar. zag. nov. 204.“ (I 233—234).

РСАНУ²⁷, а не налазимо га ни код православног становништва у Метохијском Подгору.

Грк. Речник²⁸ не бележи ни женско име *Беца*, а такође га не доносе РЈАЗУ²⁹ и РСАНУ³⁰. Код православног становништва у Подгору, међутим, нашао сам надимке *Беца* (Брестовик, Србобран) и *Бџа* (Добруша).

6. Треба истаћи да већину наведених облика (са кореном *бџл-*) Смаиловић уопште не помиње као присутне форме на своме терену. С друге стране, образовање *Бјелан*, које се јавља на његовој листи примера, као ни лик *Белан*, ја нисам забележио у испитиваној средини.

Карактеристично је да „бошњачка“ образовања која се могу сматрати изведеним од старог корена *бџл-* постоје искључиво у екавској верзији, мада се ради о становништву које говори ијскавски. У једном (мањем) делу случајева екавизам би се могао објаснити тиме да је у питању хипокористична деривација од датог оријенталног имена (нпр. *Бећир* > *Бело*), подржавана, међутим, и асоцијацијом са постојећим словенским образовањем од корена *бел-*. На то да је могла бити релевантна у датоме случају и асоцијација са бојом наводи чињница да је Бећир о чијем је надимку овде реч у детињству (кад је добио надимак) био јако плав. У већини случајева, међутим, никаква хипокористичка извођења од оријенталног имена не долазе у обзир. Надимци који алудирају на црно и бело надевају се просто, као и другде у народу, изразито црномањастим, односно изразито плавим особама. Остаје нам, дакле, да закључимо да су облици од корена *бџл-* који „Бошњацима“ служе као лично име односно надимак највероватније релативно рецентне творевине, настале по угледу на одговарајућа образовања у екавској средини.

7. Код „Бошњака“ се јављају и образовања која упућују на црну боју. Једно од њих је лично име *Галан*, које је записано три пута (два пута у Добруши и Једном у Радавцу).

Грк. Речник доноси једну савремену потврду за име *Галан* (стр. 63), док овакве потврде не дају РЈАЗУ и РСАНУ³¹. Код православног становништва у Метохијском Подгору забележио сам једном мушки надимак *Гал'ан* (Љубовица).³²

²⁷ РСАНУ даје форму *бџа* као име волу (I 466), а преузима је из истог извора одакле и РЈАЗУ (в. нап. 26).

²⁸ Овде долази само мушко име Беца, с назнаком „од Беривој, Берислав, итд.“ (стр. 36).

²⁹ РЈАЗУ доноси савремено презиме *Бецић*, али без довођења у везу ове форме с придевом „бео“ (I 218).

³⁰ РСАНУ (I 528) бележи ликове *бџа* (име овци и кокоши) и *бџа* (име крави и кобили).

³¹ РСАНУ даје облик *џалан* као „назив за овна црне длаке“ (III 180).

³² Овде се, иначе, срећу и следећи мушки надимци: *Гал'а* (Рудник), *Гал'а* (Црни Врх), *Гал'е* (Ново Село) и *Гал'о* (Љубовица). Треба напоменути и то да се код православног становништва у Подгору форма *џал'ан* употребљава као назив за црног овна.

8. На црну боју алудирају и надимци *Га́ро* (Добруша, Бања), *Црњи* (Љубово)³³ и *Црніаљ* (Радавац).

Грк. Речник доноси лик *Га́ро*, као и имена, такође мушка, *Гара* и *Гаре* (стр. 63). РЈАЗУ, међутим, не бележи ово име, али даје презиме *Гара* (III 104), као и апелативе *ја́ра* и *ја̀ра* (в. нап. 40) и женски надимак *Га̀ра* (в. ниже). У РСАНУ налазимо име *Га́ро* (III 201), а такође и облике *Га́ра* и *Га̀ра* (III 189) у служби мушких имена, односно презимена.³⁴ Облик *Га́ро* записан је као надимак и код православног становништва у Метохијском Подгору (Брестовик, два пута).³⁵

Грк. Речник даје име *Црњи* (стр. 207), док га РЈАЗУ не доноси. Код православног становништва у Подгору записао сам следеће ликове у функцији надимка: *Црњи* (два пута у Драгољевцу и по једном у Сувом Лукавцу, Ракошу, Црном Лугу у Прекалу), *Црњи* (Србобран) и *Црњи* (Брестовик, Црни Врх).

Наглашавам да нигде у стручној литератури, а ни код православног становништва у Метохијском Подгору, нисам нашао податак о постојању овде наведеног „бошњачког” облика *Црніаљ*. Ту је у питању образовање са својеврсном редупликацијом лексичког елемента којим се помиње „црно”. Наиме, на терену ми је објашњено да је надимак зато такав што је особа о којој се ради „јако гарава”.

9. Име *Га̀ља*, које у Добруши носи стогодишња „Бошњака”³⁶, једном се јавља и као надимак (Бањица). РСАНУ облик *Га̀ља* доноси као „муслиманско име” (III 180).³⁷ Грк. Речник, истина, даје лик *Га̀ља* у функцији мушког и женског имена, али га изводи „од Гавран, Гаврило, итд.” (стр. 36), односно „од Гаврила, Галина, итд.” (стр. 236). РЈАЗУ, међутим, не бележи ово име.³⁸ Код Срба староседелаца у Подгору забележио сам надимке *Га̀л’а* (Брестовик, Ковраге) и *Га̀л’а* (Жаково).³⁹

10. Код „Бошњака” сам записао женске надимке *Га̀ља* (в. горе под 9), *Га̀ра* (Добруша, четири пута), *Му̀ра* (Љубово) и *Црњи* (Добруша, два пута).

³³ Приметно сам да на испитиваном терену надимке *Црњи* и *Црніаљ* (в. ниже) носе само младе особе.

³⁴ Овде долази и облик *ја́ро* (III 201) као име овну, мачку и хипокористик од *ја́ров*, а такође и форме *ја́ра* и *ја̀ра* (ж и м) као „назив за домаћу животињу црне длаке или главе и име шаковој животињи” (в. нап. 41).

³⁵ Овде су нађени и следећи мушки надимци: *Га́ра* (Верих), *Га̀ра* (Исток, Ђураковац) и *Га̀ре* (Ђураковац).

³⁶ Рођена је 1878. године. Она се, иначе, сећа да су ово име носиле и неке старице из генерације њене бабе, а мушко име *Га̀љан* вршњаци њенога деде.

³⁷ Овде су забележене и форме *ја̀ља* и *ја̀ла* као назив за припурасту жену, односно за животиње црне длаке (овца, крмача, во, пас).

³⁸ У овом речнику записан је апелатив *ја̀ља* за црну овцу (III 97).

³⁹ У овој средини апелатив *ја̀л’а* означава црну овцу.

Грк. Речник доноси облик *Гара* (стр. 236). РЈАЗУ бележи женски надимак *Гара* (III 104).⁴⁰ У РСАНУ налазимо ликове *Гара* и *Гара* у функцији женског имена односно надимка (III 189).⁴¹ Код православног становништва у Метохијском Подгору забележио сам надимке *Гара* (по двапут у Бураковцу и Драгољевцу и по једном у Љевоши, Мужевинама, Љубову, Бањи, Истоку, Доњем Истоку и Дубрави) и *Гара* (Синаје, Црколез, Бања Р.).

Лик *Мура* не бележи Грк. Речник. У њему, међутим, налазимо облик *Муро*, али као „хипокористик од муслиманског имена Мурат узет као заштитно име, или од словенског сложеног имена Мутимир” (стр. 142).⁴² Ни РЈАЗУ не доноси облик *Мура* (нити *Муро*).⁴³ Форму *Мура* нисам нашао ни код православног становништва у Подгору, али сам забележио надимак *Муро* (Бураковац, Брестовик), који се односи на црномањасте особе, и облик *Муре*, који се, вероватно, не односи на боју јер особа о којој је реч није црна.⁴⁴

Женску форму *Црна* не доносе ни Грк. Речник ни РЈАЗУ⁴⁵. Овај облик, ни као име ни као надимак, нисам ни ја забележио код православног становништва у Метохијском Подгору.

11. Име *Зеленко*, које се јавља на ширем подручју српскохрватске језичке територије, засведочено је једним примером и код „Бошњака” у лику *Зеленко* (Љубово). Смаиловић га нема, али зато наводи облик *Зекан*, који ја, опет, нисам нашао на „бошњачком” говорном терену.

Ово име не доноси Грк. Речник. РЈАЗУ, међутим, даје форму *Зеленко* у функцији имена и презимена и апелатив *зеленко* као „*naziv čovjeka zelenih očiju*” (XXII 750).⁴⁶ РСАНУ бележи ликове *Зеленко* и *Зеленко*, у функцији презимена, и *зеленко* и *зеленко*, као назив за човека зелених очију или „*бледозелене, џејелесне боје лица*”, односно за „*жујољунца*” и „*балавца*” (VI 780).⁴⁷ Код православног становништва у Метохијском Подгору нисам нашао овакво именичко образовање у функцији имена или надимка.

⁴⁰ РЈАЗУ (III 104) даје и ликове *Гара* (име овци „*čadave boje*”, односно „*bijele boje* и *које је црно лице*”) и *Гара* (име црној кучки).

⁴¹ Овде, такође, налазимо и облике *Гара* и *Гара* (III 189) у значењу „*црномањаста женска особа*”, односно „*назив за домаћу животињу црне длаке или талве и име ипаквој животињи*” (коњ и кобила, крава, ован и овца, коза, крмача, мачка, пас и керуша).

⁴² Апелатив *мура* и сл., као име животињама, Скок изводи од латинског *taurus* односно грчког *tauros* (таман) и наводи неколико таквих имена (уп. Petar Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti), 1972, 392 (под Mavar)).

⁴³ У РЈАЗУ долази лик *мура* као име псу и кози (VII 157).

⁴⁴ У овом крају се врло често вољу мрке длаке даје име *мурдња*.

⁴⁵ РЈАЗУ, иначе, даје мушко име *Црна*: „*CRNA, т. име мушко. XIII vijeka, a tada је bilo č mjesto с. Crna dvornik. Zak. vinod. 53. и spomenicima latinski pisanim dolazi i XI vijeka: „Crina”. F. Rački, doc. 66.*” (I 839).

⁴⁶ Овде такође налазимо облик *зеленко* (XXII 750) као назив коњу и прасету „*zelene dlake*”.

⁴⁷ Форму *зеленко* односно *зеленко* РСАНУ (VI 780) бележи и као назив и име животињи „*зеленкастосиве боје длаке*” (коњ, во, ован, прасе).

12. Женски надимак *Зѣља*, познат и другде, употребљавају и „Бошњаџи” (Љубово, Верић). Дају га особи зелених очију.

Грк. Речник доноси облик *Зѣља* (једна савремена потврда) као „име одмила по боји пути” (стр. 254). РЈАЗУ не бележи ово име.⁴⁸ Ни РСАНУ нема овог имена, али доноси апелатив *зѣља* (*зѣља*) за женску особу „зелених, зеленкастих очију” (VI 785).⁴⁹ Надимак *Зѣља* забележен је код Срба староседелаца у Метохијском Подгору за једну женску (Бураковац) и три мушке особе (Синаје, Жаково, Бања Р.) зелених очију.

Код „Бошњака” сам забележио и сасвим несвакидашњи женски надимак *Зелѣна* (Љубово). Према усменом саопштењу колеге Алије Цоговића, који такође испитује ономастику Метохије, у Пећи живи млађа женска особа („Бошњака”) са личним именом *Зелѣна*. У стручној литератури, међутим, као ни код православног становништва у Метохијском Подгору, образовање *Зелена* није забележено у функцији назива за човека.⁵⁰

13. У селу Добруши забележио сам надимак *Жујо*. Дат је младињу рићкасте косе, са жућкастим пегама по лицу. Овај облик, иначе, постоји и на другим странама. РЈАЗУ доноси форму *Жујо* у служби имена и презимена (XXIII 496)⁵¹, док РСАНУ даје лик *Жујо* у функцији надимка и презимена и апелатив *жујо* као хипокористички назив за човека „жујоше, љаве косе” (V 451).⁵² Грк. Речник, иначе, не наводи облик *Жујо*, а не налазимо га, ни као име ни као надимак, ни код православног становништва у Метохијском Подгору.⁵³

14. Сасвим је необично образовање *Плаво*, лично име тројице мушкараца из села Бање, Добруше и Љубова. Нема података у стручној литератури о томе да за њега знају и у другим срединама.⁵⁴ Од корена *Плав-* изведена су ван испитиване „бошњачке” средине имена коа *Плавац*, *Плавац*, *Плавко*, *Плавуц*, *Плавша*; *Плавка*, *Плавна* (Грк. Речник 158;

⁴⁸ Овде, међутим, налазимо ликове *зѣља* и *зѣља* (ж и м) за разне животиње „зелене длаке” (XXII 754).

⁴⁹ Облик *зѣља* (*зѣља*), у женском и мушком роду, РСАНУ доноси и за разне животиње „зеленкастосиве, њивкастие длаке”, као и за „недозрелу, неразумну, неразборићу особу” (VI 785).

⁵⁰ Ваља напоменути да форму *зелена* доноси једино РЈАЗУ (XXII 744) и то као име кози.

⁵¹ РЈАЗУ даје и облик *жујо* као име за говедо и свињу (XXIII 496).

⁵² РСАНУ доноси лик *жујо* и као назив за животињу „жућкастие длаке или њерја или с каквом жућкастим шаром” и име таквој животињи (V 451).

⁵³ Иначе, у овој средини срећу се надимци изведени од корена *жуј-*: *Жути* (Црни Врх, Љевоца, Сига), *Жути* (Бураковац, Србобран) и *Жушко* (Исток), а често је и име волу *жујдња*.

⁵⁴ РЈАЗУ, истина, доноси презиме *Плавовић*, али уз ограду: „PLAVOVIĆ, m. prezime izvedeno od imenice plavo, kojoj za čovjeka nema potvrde (ali ima za vola i magarca, vidi 2 plavo). Potvrdu donosi samo Smičiklas spom. 293. Da ne bude griješkom mjesto Pavlović?” (X 31).

293). За њих, међутим, „Бошњаци” не знају. Иначе, кад „Бошњака” нисам нашао ниједан надимак од корена *йлав-*, као, уосталом, ни код православног становништва у Метохијском Подгору.⁵⁵

15. Једном је код „Бошњака” забележен и надимак *Риђо* (Бегов Лукавац). Овакав облик, иначе, не налазимо у стручној литератури у функцији имена или надимка. РЈАЗУ, међутим, доноси форму *риђо* за човека „*ride kose*” (XIII 947).⁵⁶ Код православног становништва у Метохијском Подгору нисам нашао на овакво име или надимак, а такође ни на такав апелатив.

16. У селу Добруши записано је женско лично име *Шарка*. РЈАЗУ не доноси овај антропоним, али бележи лик *шарка* као апелатив и име разним животињама (XVII 448-449). Име *Шарка* (нити било које женско име изведено од *шар-*) не даје ни Грк. Речник, у којем, иначе, налазимо (стр. 212) неколико мушких имена изведених од *шар-*: *Шаран*, *Шарина*, *Шарихна*, *Шарко* (потврде из XV века), *Шароња* (савремена потврда) и *Шарул* (потврда из XIV века).

17. По својој морфолошкој структури облик *Плаво* стоји у корелацији с облицима *Бело*, *Гаро*, *Жујо*, који својим наставком одговарају хипокористичном образовању на *-о* од оријенталних имена: *Мехо*, *Мујо*, *Ремо*, *Суљо*, *Хасо*, *Хусо*, *Цеко*, *Цемо* и сл. Облик *Беле*, мада је по деривационом наставку усамљено образовање у односу на морфолошки лик осталих мушких имена изведених од назива за боје, налази такође непосредан узор у хипокористичним формама оријенталних имена: *Буле*, *Јале*, *Јуле*, *Меле*, *Муле*, *Нуле*, *Тале*, *Хуле* и сл. Деривациони наставак *-а* својствен је само оним мушким надимцима који у свом лексичком корену остварују кратак акценат (*Бѣла*, *Бѣка*) и по облику иду с хипокористичима: *Бѣка*, *Дѣка*, *Јука*, *Мѣша*, *Мѣса*, *Рѣка*, *Сѣка*, *Фѣша* и сл.

18. Смаиловић је имена из круга оних којима смо у овом раду посветили пажњу издвојио као стара народна, из предисламске епохе. Свакако се може претпоставити да је и „бошњачки” етникум имао оваква имена, односно надимке, и знатно пре него што је примио ислам. Није искључено да она потичу још из времена која претходе прихватању хришћанства. Већ постојећи деривациони модел могао је само добити јачи импулс продуктивности кад су „Бошњаци” дошли на нов дијалекатски терен. Наиме, исти је модел образовања и имена и надимака врло жив у говору суседног православног становништва.

Свјетозар Симиновић

⁵⁵ Приметио сам, једино, да „Бошњаци”, као и православно становништво у Подгору, врло често дају волу име *йлавдња*.

⁵⁶ У овом речнику, иначе, налазимо форму *риђо* као назив за коња „*ride dlake*”, а облик „*ridō*” као име говечету (XIII 947). Овде су, такође, забележени и други облици изведени од корена *риђ-*: *Риђан* (презиме), *Риђана* (име), *риђана* (име краве „*ridaste dlake*”) и сл. (XIII 496).

Резюме

Светозар Стијовић

ОБ АНТРОПНИМАХ, ПРОИЗВЕДЕННЫХ ИЗ СЛОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЦВЕТА, У „БОСНЯКОВ” В МЕТОХИЙСКОМ (ПЕЧСКОМ) ПОДГОРЕ

В работе говорится об антропонимах, произведенных из слов, обозначающих цвета, у „босняков” (мусульмане, с сербохорватским как родным языком, переселившиеся в эти области из долины Лима, главным образом после второй мировой войны). Это, например, такие имена как: *Бѣлка* (ж.), *Гѣла* (ж.), *Гѣлан* (м.), *Зелѣна* (ж.), *Плаво* и т.п. Автор сравнивает эти имена с материалом в разных словарях сербохорватского языка, а также с современным состоянием в среде соседнего православного населения. Автор приходит к заключению, что у „босняков” подобные имена, или прозвища, существовали значительно ранее принятия ислама и предполагает, что они возникли в эпоху, которая предшествовала распространению христианства.

ШУРЊАЈА

0.1. Српскохрватска реч *шурњаја* 'жениног брата жена' забележена је са два акцента, који се, уосталом, историјски своде на један: *шурњаја* (Iveković-Broz, II, 546; Rječnik JAZU, XVII, 896; Речник МС, VI, 1032) и *шурњаја* (Елезовић, II, 489; Rječnik JAZU, XVII, 896).

0.2. Исто значење има и реч *шурњаја* (Вук, 927; Iveković-Broz, II, 546; Rječnik JAZU, XVII, 896; Речник МС, VI, 1032, са ознаком „покр[ајински]“).

0.3. Бугарске покрајинске речи *шурна* и *шурња* имају, поред 'женина сестра', и значење 'жениног брата жена' (Български речник, 1122; Šaur, 64).

0.4. Значење 'шурњаја, шурњаја' у македонском језику имају речи *шурнеа* и *шурна* (Речник на македонскиот јазик, III, 583).

1.1. Настанак речи *шурњаја* Скок објашњава следећим речима: „Teže je protumačiti morfologiju femininuma *šurnjaja*, koje se čini kao proširenje prvobitnog pridjeva на -*ън*. Томе је dodano -*аја* према *снаја*“ (Skok, III, 424).

1.2. Скокова етимологија речи *шурњаја* не чини нам се убедљива. Први део наведеног објашњења, о првобитном придеву на -*ън*, у основи је тачан, али за реч *шурњаја*. Остаје нејасна појава јотованог *n* (*ñ*) у речи *шурњаја*. Други део објашњења, да је првобитни придев на -*ън* проширен са -*аја* према *снаја*, сасвим је произвољан. Реч *снаја* је новијег порекла, стара српскохрватска реч је *снаха* (од прасловенског *snъcha*). В. Skok, III, 297; Šaur, 60.

2.1. Наше тумачење постанка српскохрватских речи *шурњаја* и *шурњаја* састоји се у следећем.

1⁰ Форма *шурњаја* је састављена од *femininum*-а посесивног придева са суфиксом -*ънъ* и *femininum*-а анафорске заменице *јъ*: *шурњаја* < *šur-ъњаја* < *šur-ъна ја* (= шурева жена).

2⁰ Форма *шурњаја* је састављена од *femininum*-а посесивног придева са суфиксом -*ънъ* и *femininum*-а анафорске заменице *јъ*: *шурњаја* < *šur-ъњаја* < *šur-ъна ја* (= шурева жена).

Именица од које су грађени горњи посесивни придеви имала је облик *šurъ* 'женин брат, шурак' (*šurъ* је забележено у црквенословенском,

Šaur, 63; Скок прецизира: у староцрквенословенском српске редакције, Skok, III, 424).

Од два наведена словенска посесивна суфикса суфикс *-ьнѣ* је старији (о његовом постанку в. Бошковић, 266—271). Суфикс *-ьнѣ* је настао додавањем посесивног суфикса *-јѣ* старијем посесивном суфиксу *-ьнѣ* „ради функционалнога појачања и као израз суфиксалнога узуса дате епохе” (Бошковић, 271).

И *шурнаја* и *шурњаја* су, дакле, облици „одређеног придевског вида” али у именичкој функцији. Облик „одређеног придевског вида” од посесивних придева функционисао је само за означавање жене по мужу и само у функцији именице („при употребленији прилагателног в субјекте”, Шахматов, 296—297).

2.2. Реч *шурнаја*, по нашем мишљењу, истог је порекла као и чакавско *újnā* < *иј-ѣнаја*, *strinā* < *струј-ѣнаја* (в. Бошковић, 270; уп. Белић, 161). Чешко дијалекатско *stryná* и словачко *striná* (Šaur, 73) истог је порекла: *stryná* (*striná*) < *струј-ѣнаја*.

Поставља се питање: зашто је у српскохрватском језику код образовања истог типа у једним случајевима долазило до губљења *j* у интервокалском положају, контракције двају вокала *a* и губљења дужине (*струјѣнаја* > *strinā* > *strina*), а у другим сачуван стари облик (*šurѣнаја* > *šurѣнаја*)? Чини нам се да је овде одлучујуће било место акцента: *úјна*, *сѣјрина* према *шурнаја* < *шурњаја*, *шурњаја* < *шурњаја*. Именице на *-аја* утидале су да *шурнаја*, *шурњаја* добију именичку промену и да и формално пређу у категорију именица.

2.3. У македонском језику реч *šurѣнаја* претрпела је следеће фонетске промене: *šurѣнаја* > *šurѣнаја* (губљење полугласника у слабој позицији, као и у другим словенским језицима) > *šurѣнаа* (губљење *j* у интервокалском положају; о појави в. Конески, 62) > *šurѣнаа* (преглас вокала *a* > *e* иза палаталног консонанта *ŋ*; о појави в. Конески, 47) > *šurѣнаа* (депалатализација меког консонанта *ŋ*; о појави в. Конески, 58—60).

2.4. Македонска форма *шурна*, као и бугарска дијалекатска *шурна*, могу бити објашњене на исти начин као и српскохрватске речи *ујна*, *сѣјрина*: *ијѣнаја* > *ијнā* > *ујна* и *струјѣнаја* > *strinā* > *сѣјрина* (овакво тумачење изнели су Вушовић, 144. и Белић, 161; и Вушовић и Белић, међутим, као полазне облике наводе: *ијѣнаја љена*, *струјѣнаја љена*).

Сличан је процес запажен у руском језику: *Всеволожсая* (= Всеволодова жена) > *Всеволожаа* > *Всеволожа*, у категорији *nomina propria*, *королева* (= краљева жена) > *королеваа* > *королева*, у категорији *nomina appellativa* (Маројевић, т. 2.3.1.).

Могуће је и другачије објашњење. Поред поименичених придева са анафорском заменицом типа *струјѣнаја*, *šurѣнаја*, у истом значењу у прасловенском се, вероватно, могао употребити спој посесивног придева и именице *жена*: *струјѣна љена*, *šurѣна љена*. Елипсом именице *љена* добијен је придев у именичкој функцији: *струјѣна* > *сѣјрина*, *šurѣна* > *шурна*.

Радмило Маројевић

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Белић — А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1, *Речи са дефлекцијом*, 5. изд., Београд, 1972.
- Бошковић — Р. Бошковић, *Старословенска adjectiva possessiva на њъ*, Наш језик, н. с., 1973, XIX, св. 4—5, стр. 265—272.
- Български речник — *Български тълковен речник*, София, 1973 (3. изд.)
- Вук — Вук Стефановић [Караџић], *Српски рјечник исподкован њемачким и латинским ријечма*, Беч, 1818.
- Вушовић — Д. Вушовић, *Речи: васелена, васиона и васиљена, њихова употреба, значење и порекло*, Наш језик, 1934, II, стр. 140—145.
- Елезовић — Г. Елезовић, *Речник косовско-метохиноског дијалекта*, Београд, 1935.
- Iveković—Broz — F. Iveković i I. Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1901.
- Конески — Б. Конески, *Историја македонског језика*, Београд, 1966.
- Маројевић — Р. Маројевић, *Посејане катјегорје у руском језику (у своје историјском развоју и данас)*, Београд, 1979, рукопис.
- Речник МС — *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад, 1976.
- Речник на македонскиот јазик — *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски илюстрацији*, редактор Б. Конески, Скопје, 1966.
- Rječnik JAZU — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Загреб, 1959.
- Skok — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1973.
- Šaur — V. Šaur, *Etymologie slovanských přibuzenských termínů*, Praha, 1975.
- Шахматов — А. А. Шахматов, *Историческая морфология русского языка*, Москва, 1957.

Резюме

Радмило Мароевич

„ШУРЊАЈА“

Сербскохрватско слово „шурњаја“ (жена шурина) представља собом древноу местоименну форму женског рода притяжательного прилагательного *šurънъ*, образованного с помощью суффикса *-ънъ* от существительного *šurъ* (брат жены): шурњаја < *šur-ънаја* < *šur-ъна ја*.

Вариант „шурнаја“ — это древняя местоименная форма женского рода притяжательного прилагательного *šurънъ*, образованного с помощью суффикса *-ънъ* от того же существительного *šurъ*: шурнаја < *šur-ънаја* < *šur-ъна ја*.

По своей словообразовательной структуре и значению слова *шурњаја*, *шурнаја* параллельны древнерусским формам типа *Всеволожая* (жена Всеволода), *королевая* (жена короля).

Слову *шурнаја* по происхождению соответствуют чакавское *šjrnā* < *шj-ънаја*, *strinā* < *stryj-ънаја*, чешское диалектное *stryná* < *stryj-ънаја*, словацкое *striná* < *stryj-ънаја*.

Местом ударения (*šjrna*, *šjřina*: *шурнаја* < *шурнѧја*, *шурњаја* < *шурњѧја*) объясняется различная судьба форм типа *stryjънаја* > *strinā* > *strina* и форм типа *šjrnънаја* > *šjrnънаја*. Под влиянием существительных на *-аја* формы *шурњаја*, *шурнаја* и формально перешли в разряд имен существительных, получив именное склонение: *шурњаја*, *шурњаје*, *шурњаји* . . .

Зборник радова о Александру Белићу. Српска академија наука и уметности. Посебна издања, књ. CDXCVIII. Одељење језика и књижевности, књ. 28, Београд 1976, 469 страна.

Српска академија наука и уметности овим зборником је достојно обележила стогодишњицу рођења Александра Белића, свога дугогодишњег председника и „научника светског гласа, човека који се вредношћу свога дела и снагом свога утицаја сврстава међу најкрупније ствараоце у нашој култури . . . напореда са Даничићем, Панчићем, Стојаном Новаковићем, Цвијићем, Скерлићем, Миком Петровићем, Миланковићем” (1). Појава ове књиге пружила је још једну прилику његовим сарадницима, ученицима и пријатељима да проговоре о разноврсној и дуготрајној делатности професора Белића и да покушају да одреде његово место у нашој култури, посебно у науци о језику — не само у нашим домаћим оквирима него и у ширим славистичким, па и светским размерама. Пригодни карактер публикације условио је донекле и њену физиономију иза које се огледа настојање издавача и сарадника да дају што потпунију и што прегледнију слику личности чијој успомени је зборник посвећен.

Уводне речи Павла Савића *Уз овај зборник* (1—2), обимна расправа Михаила Стевановића *Живот и дело Александра Белића* (3—50) и *Библиографија радова Александра Белића* (433—469), коју је приредила Ирена Грицкат, издвајају се у посебну целину довољну да читаоца упознају не само са Белићевим животом и делом, него и да му пруже увид у обимност тог дела, у његову разноврсност и значај. Остали прилози усмерени су на то да потпуније осветле поједине стране Белићевог научног и педагошког рада па и његовог карактера или пак да допринесу богаћењу наших сазнања из оних научних области којима се бавио и професор Белић.

Скромна по обиму, *Сећања на Александра Белића* значајна су по томе што у њима поједини научници који и сами заузимају истакнуто место у славистици, па и у лингвистици уопште, описују како су доживљавали своје контакте са нашим научником и његовим делом, осветљавају поједине моменте у његовом раду или дају оцену тога рада. Андре Вајан (*Quelques souvenirs sur Alexander Belic* — 53—54) износи своје утиске о Белићу као педагогу — професору и ментору који уводи млађе стручњаке у научни рад. Сећања Романа Јакобсона потичу из прилично давног периода од кога нас дели готово пола века, а везана су за одржавање научног скупа који је одиграо значајну улогу у формирању нове научне дисциплине — фонологије. Јакобсонова сећања *Александр Белич на Пражској фонологическој конференцији* (55—59), изнета након низа деценија (конференција

је одржана 1930. године), указују на то да су Белићева улога и његови ставови на конференцији морали бити запажени када су се тако дуго сачували у свести учесника. Белић је и том приликом показивао живо интересовање за фонолошки приступ проучавању гласовног састава језика, које га ни касније није напустило и које је нашло одраза и у његовој познатој књизи *О језичкој природи и језичком развоју*, мада сам Белић никада није био фонолог у оном значењу које се обично везује за тај термин. И С. Б. Бернштејн у свом прилогу *Памяти академика Александра Белича* говори о Белићевом раду, и то о оном његовом делу који се односи на школовање у Русији или пак о оном каснијем више везаном за руску средину, а ин формише нас такође и о својим контактима са А. Белићем и његовим научним радовима. Прилог руских научника П. А. Дмитријева и Г. И. Сафронова *Александр Белич на Ленинградској научној сесии по славјановедению в 1946 г.* (79—87) посебно је значајан не само по томе што се у њему описује један научни скуп одржан непосредно после другог светског рата и осветљава Белићево ућешће на њему, него што доноси, према стенограмима који се чувају у Лењинграду, „текстове Белићевих интервенција у дискусији поводом излагања већег броја говорника” (87). *Елизабети Хил* своја *Сећања на Александра Белића* (67—73) посвећује не само својим личним контактима са А. Белићем, већ говори и о Белићевом угледу у енглеској средини и донекле о развоју славистике у тој земљи, док прилог *Professor Alexander Belić—a Memoir* (75-77) чији је аутор Региналд Г. А. де Бреј „садржи ауторова сећања на Александра Белића и на београдску славистичку средину у доба пред II светски рат и у послератним годинама” (77).

Најобимнији део *Зборника* представљају радови окупиени под заједничким насловом *Ишћања у вези са Белићевим ишћедима на језик и језичке ишћеме*. У радовима обједињеним у овом поглављу уочава се неколико целина које одсликавају поједине домене Белићевог научног интересовања и његовог педагошког деловања.

У научној опусу проф. Белића веома истакнуто место заузима његово проучавање штокавских народних говора; оно се чак „приказује као централна научна област у којој су се формирали [његови—Ј. К.] лингвистички погледи” (133). Стога је разумљиво што су радови посвећени овом виду Белићеве делатности везани управо за штокавску проблематику. Прилог Миливоја Павловића *Проблематика ишћокавских дијалеката у научној делу А. Белића* (133—152) општијег је карактера и даје не само преглед Белићевог рада на дијалектологији, него и утицај који је ова област истраживања имала на његово даље научно интересовање. Изучавање штокавских говора упутило је Белићев научни интерес „ка терену чакавских, према специфичној проблематици, на крају се надовезује интерес за проблематику словенске акцентуације, разрађене на врло широкој основи. С друге стране, штокавска дијалекатска ситуација и проблематика тих дијалеката коинцидирале су непосредно са студијом проф. А. Белића о Вуку Караџићу, о његовим погледима на књижевни језик и на дијалекте. Тим путем је А. Белић све интензивније и све дубље прелазео на питања савременог књижевног језика и на његове квалитете” (151). Од савре-

меног књижевног језика нормалан развојни пут је даље водио ка уопштавању и апстрактности, ка вредностима које ће се исказати у проблемима опште науке о језику.

Знатно су уже концептовани остали прилози који се тичу ове области Белићевог рада. Асим Пецо износи *Гледање проф. А. Белића на икавско-шћакавски дијалекатски проблем* (311—320). Пратећи Белићеве мисли исказане у различитим пригодама и у различитим расправама о овом проблему, Пецо износи и новија мишљења о настанку икавскошћакавских говора и закључује да „заслуга за овакво схватање ових проблема данас у великој мери припада проф. Белићу . . . Он је од првих дана бављења овим проблемима доводио шћа-говоре у „орбиту” штокавских говора и указивао је на њихов спорији развитак. Новија испитивања то све, несумњиво, потврђују” (319).

Белићево интересовање за говоре јужноморавског подручја пада ближе почетку његовог научног рада када је, негде пре седам деценија, настао и термин „јужно-моравски дијалекат”, у књизи *Дијалекти источне и јужне Србије* објављеној 1905. године. У раздобљу које нас дели од постанка овог Белићевог дела понешто се у овим говорима изменило и Данило Барјактаревић у свом раду *Јужноморавска говорна зона у свјетлу Белићева испитивања и данас* (321—332), на основу сопствених испитивања неких од говора из ове зоне, констатује да постоје „извесна неслагања” са стањем које је затекао Белић и које се огледа у његовој монографији.

За комплекс питања која проистичу из Белићевих проучавања народних говора везана је и расправа Блаже Конеског *А. Белић о секундарним вокалима у македонском* (153—158). Конески, у склопу нешто ширих разматрања судбине слабих и секундарних полугласника у македонском језику, указује на то да је А. Белић у својој студији *Гамички дијалекат* (Београд 1935) „допустио неке могућности у развоју [ових гласова — Ј. К.], које сасвим одговарају данашњим схватањима” (154), а додали бисмо — пису биле у складу са тада заступаним мишљењима у науци о овом питању.

Међу прилозима у којима се оцењују „Белићеве погледи на језик и језичке проблеме” посебно значајним чине нам се они који имају двојак циљ — да одреде однос Белићевог дела према тренутку у коме је стварао и да, с друге стране, оцене Белићев допринос данашњој научној мисли или да бар утврде положај Белићевог стваралаштва према теоријским погледима на језик којима располаже данашња наука. Стиче се утисак да су мишљења аутора који су писали о овом проблему веома подударна, што само може послужити као доказ о исправности извршених вредновања Белићевог рада и о тачности исказаних оцена. Ове своје тврдње илустроваћемо само са два цитата. Радослав Катичић у расправи *Забљешке уз синтагматску Александра Белића* (173—180) пише, поред осталог, и ово: „Познато је да је Белић имао озбиљних резерви према структурализму какав је био у његово вријеме и да је одбио функционалистичко гледиште при језичкој анализи као преуско. Остао је тако изван најмодернијих и најударнијих лингвистичких струја својега времена.” (179). Веома блиска овој опасци је следећа констатација Милке Ивић: „Белић

је био сведок многих крупних иновација на пољу теорије и метода које је доносила собом епоха структурализма. Он сам је, међутим, остајао углавном по страни од свега тога мислећи своју сопствену мисао о језику [истакао Ј. К.], а при томе стојећи чврсто на теоријском фундаменту који му је изградило искуство претходних генерација” (Милка Ивић, *Актуелност Белићевих погледа на именују*, 160). Значај Белићевог остајања „изван најмодернијих и најударнијих лингвистичких струја” уочава се тек онда када се у вези са појединим питањима проанализира оно до чега је Белић дошао „мислећи своју сопствену мисао о језику”. А та мисао као да је често била ближа схватањима која су се знатно касније појавила и стекла угледно место у новијој науци о језику, неголи оним која су била присутна у Белићево време. Овакав закључак проистиче, на пример, из речи М. Ивић: „у годинама када је Белић тумачио природу именице главни токови језичке теорије, у светским релацијама посматрано, одлазили су углавном у другом правцу те је стога његов глас остајао с недовољно одјека; новији развој лингвистике долази, међутим, као најбоље признање његовим схватањима. Белић се, у ствари, тим развојем доказује као претеча неких од оних познијих остварења која су означила отварање новог, значајног поглавља у историји лингвистике.” (171). До сличних мисли дошао је и Р. Катичић, размишљајући о синтагматици А. Белића. У вези са својим проучавањима синтагматике Катичић је записао и ово: „Није дакле Белић у своју синтагматику увео само дубинску семантичку структуру, него је имплицитно, уз то баратао и трансформацијама, иако то нигдје није ни формулирао ни дефинирао . . . Не уводећи трансформације, он ипак оперира њима, претпостављајући их у односима које описује” (179); и нешто даље: „Белићеве теоретске замисли врло добро [се] могу интерпретирати у оквиру генеративне семантике, теоретског правца који се у лингвистици појавио тек којих седам година после Белићеве смрти . . . Може се дакле рећи да је Александар Белић у својој синтагматици антиципирао генеративну семантику и да је себи сувремен структурализам одбијао с позиција скојих га и она критизира. Тако се његово издвојено мишљење о принципима лингвистичке теорије данас све више уклапа у главне њезине струје” (179). Док М. Ивић и Р. Катичић настоје да у својим прилозима, поред осталог, осветле сродности између Белићевих учења и тековина касније лингвистичке мисли, Душан Јовић настоји да у свом прилогу *Александар Белић и модерна лингвистика његова времена* покаже како се Белић односио према учењима својих савременика, да ли је и шта усвајао од њих, са којим научницима и на који начин је конфронтирао своје ставове. Јер, мада је Белић исказивао своју сопствену мисао о језику, њему нису била непозната поимања језика која су имали његови савременици; напротив, он је био „у контакту готово са свим познатијим научницима лингвистима свога времена веома различитих теоријских и методолошких оријентација” (184). У својој књизи *О језичкој природи и језичком развоју*, а и на другим местима, Белић се освртао на мишљења својих савременика, често полемишући са њима и објашњавајући своје погледе на различита питања у вези са језиком. Белић је будно пратио збивања у савременој му лингвистици, а сасвим је разумљиво што

је више пажње посвећивао оним ауторима чији су му погледи у понечему били ближи, или су му пак била ближа њихова интересовања. Тако он, на пример, расправља о схватањима која су излагали Фердинанд де Сосир, Шарл Бали, А. Сеше, Луј Хјелмслев, Антон Марти, Емил Бенвенист, Антоан Меје, Ото Јесперсен, Роман Јакобсон, Н. С. Трубецкој, Е. Сапир и многи други. Јовић закључује да „Белићеви напори у области опште лингвистике нису у светским размерама оставили већег ефекта” док је сасвим „друга ствар са његовим радом у области дијалектологије, историје језика, славистике уопште” (201).

Функција, значење и форма језичког знака (205—219) наслов је рада који је написао Радоје Симић, а којим се евоцирају три најзначајнија концепта из Белићевог учења о језику. Симићево излагање подељено је у три поглавља. У првом се расправља „о појму функције, значења и облика као елементима знаковне структуре”. Друго поглавље посвећено је анализи међусобног односа тих трију чинилаца. На крају је дат закључак „о суштини” „знаковности”, са поласком од Белићевих схватања, и о питању предмета науке о језику” (205).

У научном опусу Александра Белића значајно место заузимају радови посвећени глаголској проблематици и то првенствено с погледом на српскохрватски језик, али такође и у ширим славистичким оквирима. *Белићево учење о синтаксичким системима глаголских времена, глаголских начина и глаголског вида* наслов је веома обимне расправе (91—131) Михаила Стевановића. Расправа је, међутим, знатно шире конципирана него што би се то могло закључити из тога наслова. Професор Стевановић се не ограничава само на Белићево учење, него даје краћи преглед схватања, пре свега у домаћој науци, која су постојала пре појаве радова А. Белића и његовог познатог учења о индикативној, релативној и модалној употреби глаголских облика. „Ми смо били у прилици” — пише професор Стевановић — „да непосредно, сустипице, тако рећи, пратимо Белићеве мисли и његова тумачења у учењу о значењу и употреби глаголских облика” (110) и то не само на основу текстова о овим питањима него и у непосредним разговорима о проблемима који су интересовали оба научника. Налазећи се у положају да се са неким Белићевим схватањима упозна и пре но што су она била објављена, професор Стевановић је у својој расправи могао дати још једну димензију која се огледа у допуњавању и проширивању учења о значењу глаголских облика која су нам позната из Белићевих радова и да расправу закључи речима: „Ако смо у овоме своме излагању изнели и који нови детаљ који не налазимо у Белићевом учењу, и ако смо још по негде у науци о питањима синтаксе глаголских облика отишли напред, ми смо то могли захваљујући чврстим основама, које је Белић поставио проучавањем синтаксичких система глаголских времена и глаголских начина” (109).

Белић је своју научну активност усмеравао и на проучавање историје нашег језика. Овој Белићевој делатности посвећена је у Зборнику расправа Александра Младеновића *О савремености Белићевих проучавања историје језика* (281—289). У раздобљу често дугом и по неколико деценија, које нас дели од појаве појединих Белићевих радова, наука је обogaћена

многим чињеницама о језику наших старих писаца и споменика, па се неки Белићеви закључци, сматра Младеновић, морају кориговати или допунити у складу са резултатима изнетим у новијим расправама и студијама о прошлости нашег језика. Ову своју тврдњу Младеновић поткрепљује навођењем новијих података и тумачења у вези са двама појавама: такозваним јекавским јоговањем и развитком наставка у инструменталу јединине код именице женског рода. Па и поред тога што данашња наука располаже са знатно више података о прошлости нашег језика него у Белићево време, многе фонетске, акценатске и морфолошке особине „у Белићевим тумачењима остају и у будуће актуелне у нашој науци” (288). Белић је био „први аутор који је материјал из споменика компарирао, кад год је то могао, са одговарајућом дијалекатском грађом” па ће, према томе, остати у науци присутан и као творац новог методолошког поступка у проучавању историје језика.

Делокруг Белићевих научних интересовања покрива и проблематику формирања нашег књижевног језика. Преглед Белићеве научне делатности у том правцу и резултата до којих је он дошао дао је Берислав М. Николић у расправи *Белићево истраживање Вука и Даничића*.

Оном делу Белићевог рада који се тицао утврђивања и популарисања књижевнојезичке норме нашег језика посвећена је расправа Живојина Станојчића *Грамајичко мишљење Александра Белића и његовог српскохрватског књижевног језика* (259—279). Станојчић прати правописна решења које је давао Александар Белић и анализира лингвистичке и екстралингвистичке разлоге од којих је његов избор у датом случају зависио. Ирена Грицкат, с друге стране, осветљава „Белићево интересовање за питање језика у средњој школи” које је било присутно „готово у свим одсезима његове дугогодишње активности” (244). У расправи под насловом *Александар Белић као средњошколски ђедајо* (243—257) она показује да се Белићева делатност у овом погледу огледа не само у његовим учбеницима за средње школе него и у многим другим написима везаним за ову проблематику.

Једном виду Белићевог деловања као да у Зборнику није посвећена довољна пажња. Имамо овом приликом на уму његово ангажовање у пословима око израде *Речника српскохрватског књижевног и народног језика*, чија је прва књига изашла 1959. године под Белићевим уредништвом. Белићева улога у припремању овог значајног дела наше културе приказана је, истина, у сумарном прегледу његовог рада који је написао М. Стевановић (исп. стр. 44—45), али недостаје расправа у којој би ова његова делатност била потпуније приказана. Ипак, излагање М. Стевановића у извесној мери допуњава прилог Светозара Марковића *Слав А. Белића у вези са акценцијом страних ријечи у Речнику САНУ* (305—309), који је истовремено и приказ Белићевог става према ортоепској норми књижевног језика. Показало се да је Белић и у приступу овој проблематици водио рачуна пре свега о томе шта се стварно налази у језику. У првој књизи Речника доста је страних речи (углавном оних који се завршавају на *-ени* и *-ани*) доношено са двојаким акцентом: као основни акценатски лик навођен је онај који одговара нормама дистрибуције акцената

у српскохрватском књижевном језику, а у загради је навођен лик са акцентом „који одређене категорије страних ријечи имају у изворном језику преко којег су те ријечи примљене” (307) (нпр. *арјуменџ* и *арјуменџи*). Таквим поступком желело се показати да такав двојаки изговор постоји у језику „образованих људи (јер су то махом књишке ријечи)” (307). Уређивачки одбор, који је након Белићеве смрти преузео редакцијске послове, „одступио [је] од става А. Белића у погледу акцента код оних категорија страних ријечи код којих је непренесени акценат још увјек жива категорија” (308). Не упуштајући се овде у разлоге којима се руководио Уређивачки одбор одређујући се за овакво решење (то, уосталом не ради ни С. Марковић), поменућемо само да је доследним навођењем речи страног порекла у једном лику, оном који одговара садашњој акценатској норми, смањена вредност Речника као извора грађе на основу кога би се могао пратити процес акценатског адаптирања позајмица у нашем језику.

Н. И. Толстој је у свом раду *Из епистољарног наследства академика А. Белића* (221—230) у јачкој јавности приказао део преписке А. Белића са П. К. Симонијем, истакнутим руским филологом и дописним чланом АН СССР. У Белићевим писмима упућеним овом руском научнику говори се о различитим питањима: штампању Белићевих радова, старим рукописима, културном и научном животу у Србији итд. Ипак бисмо овом приликом нагласили само једну од Белићевих преокупација из тог периода (писма потичу из раздобља 1898—1904) која је била честа тема у његовим писмима — његово настојање да што боље снабде књигама новоформирани „словенски семинар” да би у њему могли радити не само студенти него и страни научници који долазе у Београд. Богата библиотека „Белићевог семинара” на Филолошком факултету у Београду доказ је да се ни касније није изменило Белићево уверење из младости да без одговарајуће библиотеке нема успешног ни научног ни педагошког рада.

Трећи одељак Зборника — *Пићања из филологије и лингвистике* састоји се од само четири прилога, који пишу непосредно везани за рад А. Белића, али се у овај Зборник уклапају третирањем управо оне проблематике за коју је испољавао живо интересовања и професор Белић. Први је по реду рад Милана Будимира под насловом *Svarog — Helios* (335—338) у коме Будимир даје ново етимолошко објашњење о постању назива овог словенског божанства. Прилог Радосава Бошковића *Лугачко Ткаља — Weberin* двоструко је интересантан јер се тиче једног посебног типа образовања у топонимији на српскохрватском језичком подручју (тип: *Борча, Трепча*) и истоветног образовања у горњолужичком, али са знатно ширим спектром значења. Рудолф Коларич описује, пак, *Govor dveh slovenskih vasi na Madžarskem ob Nežiderskom jezeru* (347—358), а Светозар Н. Манојловић пише *O supstituciji praslavenskih korijenskih *je- če- že- u čakavštini* (359—369).

Четврто поглавље Зборника одражава у великој мери Белићеву активност која је непосредно проистичала из његовог рада као научника и универзитетског професора, а која га сврстава међу наше најистакнутије посленике у култури током неколико деценија овог века. У свом одељку под заједничким насловом *Белић — организатор научног рада, универзи-*

шћетски насљавник и популаризатор научне мисли Кирил Тарановски описује *Белићев допринос међународној сарадњи слависта* (373—386) ограничавајући се само на његово учешће „на предратним међународним конгресима слависта и . . . његовом раду на организацији отказаног Трећег славистичког конгреса (септембар 1939) и веома успешног Међународног састанака слависта, одржаног у септембру 1955” (373). Бранислав Милановић пише о томе какав је значај имао *Александар Белић на Великој школи и Универзитету* (387—408), док нас Милан Ђоковић у свом прилогу *Александар Белић и Коларчев народни универзитет* (409—424) обавештава о развоју институције која је постала појам у културном животу не само Београда него и знатно шире и то углавном у оно време када се на њеном челу налазио Александар Белић.

Многи познаваоци и поштоваоци Белићевог дела, па и они који су га лично познавали имали би вероватно сиромашнију представу о А. Белићу без прилога Михаила Вукдраговића, *Александар Белић и свети уметности* (427—430), који је дошао да при крају Зборника (у петом поглављу *Белић и уметности*) упозна читаоце са још једном компонентом Белићеве личности. „Само узак круг његових најближих, породице и пријатеља знао је да је свет уметности био близак његовој природи” (427), каже аутор о Белићу. Белића су, у ствари, привлачили различити видови уметности: музика, позориште, литература — посебно поезија, а нарочито сликарство. Остало је сачувано доста његових акварела који су настајали у различито време и различитим приликама.

Осветљавајући лик професора Белића као научника, културног радника и педагога, оцењујући његову делатност са различитих позиција и подвргавајући је поређењу са новијим тековинама научне мисли, домаћи и страни слависти допринели су овим *Зборником радова о Александру Белићу* да се прошири круг знања о нашој научној и културној прошлости у којој тако изузетно место припада личности чијој је успомени овај Зборник посвећен.

Јован Кашић

О ДАНАШЊЕМ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА МИТРОПОЛИТА ПЕТРА I ПЕТРОВИЋА

Половином 1977. године појавила се из штампе књига о језику Петра I,¹ митрополита црногорског и Његошевог стрица, човека који је у предвуковском и вуковском периоду био на челу Црне Горе скоро педесет година.² За историју нашег, пре свега, народног а и књижевног језика, као и за нашу историјску дијалектологију, проучавање језика у текстовима Петра I несумњиво је од велике важности. Истовремено је то, међутим, и врло сложен посао који успешно може обавити у првом реду онај ко има иза себе искуства у историјскојезичким истраживањима овакве врсте. Сложени овог проучавања доприносе: а) велики број сачуваних текстова Петра I, б) чување писама Петра I не на једном месту већ у разним архивима, која, наравно, треба укључити у ова истраживања, а што та истраживања у исто време и отежава, в) постојање текстова у временском распону од неколико деценија, што од испитивача захтева праћење евентуалне еволуције или измене неких граfiјских, ортографских и језичких црта самога Петра I, г) разнородност текстова Петра I (посланице, писма пословног карактера, историјски и правни списи, песме), што условљава у њима неједнак језички израз самога аутора, чему истраживач језика мора посветити посебну пажњу, д) сачуваност појединих текстова у властитом аутографу Петра I, што представља основни извор аутентичног језика свакога писца, ђ) сачуваност појединих текстова искључиво у рукопису неколицине секретара Петра I, а не и у рукопису овога владике, е) штампана издања текстова за која имамо сачуване аутографе Петра I, ж) штампана издања текстова за која имамо сачуване аутографе само секретара Петра I, а не и властите рукописе овога митрополита, з) постојање *Крајке историје Црне Горе* само у Милаковићевом издању (Грлица, 1835), а не и у аутографу Петра I, што испитивачу језика намеће максималну опрезност јер издање може садржавати особине које не припадају језику поменутог владике, и) постојање *Законика ошшијеи црногорској и брдској* у већем броју штампаних издања а не и у рукопису Петра I, која се могу одликовати низом особина које нису црте језика овога митрополита, ј) постојање песама Петра I у издању С. М. Сарајлије, а не и у рукопису

¹ Уп. Б. Остојић, *Језик Петра I Петровића*. — Титоград (Црногорска академија наука и умјетности. Одјељење умјетности, књ. 1), 1976, стр. 302 са 8 факсимила.

² Уп. *Петар I Петровић Његош, Посланице Црногорцима, Брђанима и Приморцима. С њредјовором мийройолишиа црногорској Гаврила. За шийамиу средию Душан Д. Вуксан*. — Цетиње (Издање Цетињског историјског друштва, књ. I), 1935, 7.

овога владике, што испитивача језика усмерава на два методолошка поступка: прво, на обраћање посебне пажње језику у стиху, где је ради организације самога стиха могло доћи до употребе разних неуобичајених црта или особина које је сам аутор могао стварати, и, друго, на обраћање посебне пажње на евентуалне црте које је могао у те песме унети не аутор већ поменути приређивач њиховог издања. Од свега овога што је наведено као обавеза у приступу овоме послу, а што условљава и примену одговарајућег метода истраживања, у књизи која је пред нама ми налазимо углавном наговештаје. Ниједан од постављених захтева, чија би реализација обезбеђивала у одређеним правцима максималну научност, није у потпуности примењен у овој књизи.

У немогућности да се у овом осврту дотакнемо свега што ова књига пружа, задржаћемо се само на једном броју конкретности за чије се присуство у радовима овакве врсте не могу наћи оправдања.

1) Импозантан је број посланица (332) које је аутор укључио „у ову анализу” (стр. 23), а које је поделио на рукописне (од 1—219) и штампане (од 220—332). У књизи, међутим, изостаје врло важан одговор на питања: да ли свих 219 рукописних посланица представљају властити аутограф Петра I? Колико је уопште посланица на народном језику сачувано у рукопису Петра I? За 26 посланица аутор, истина, каже да су их „највероватније преписивали са оригинала Петрови секретари” (13), при чему ова ауторова несигурност у препознавању властитог рукописа Петра I не само да збуњује читаоца већ одмах уноси сумњу у ауторову умешност разграничења аутографа који несумњиво припадају поменутом владици од рукописа које он није писао својом руком. Зар се рукопис Петра I не може препознати по својим унутрашњим одликама већ, како истиче аутор (стр. 31), по томе да ли је понегде сам Петар I нагласио да одређени текст лично пише? Једном речју: рукописне посланице Петра I, које је овај митрополит лично написао, у овој књизи пису одвојене од оних које не потичу од његове руке, а што се обавезно морало учинити и то не само приликом испитивања графиције и правописа у њима (стр. 31) већ и језичких црта. За писма Петра I аутор је рекао да њихови преписи, текстови који не припадају руци овога владике, „нијесу коришћени у овом раду” (стр. 25), али то исто не каже и за посланице, тако да у овом погледу кроз целу књигу читалац није ослобођен сумње у аутентичност одговарајуће црте из посланица митрополита Петра. А ово разграничење између оригиналних аутографа Петра I и рукописа који не потичу од његове руке неопходно је у радовима овакве врсте, посебно за закључивања на плану историјског развоја одговарајућег дијалекта, јер је аутору ове књиге, сасвим исправно, био „диль и дијалектолошко историјско истраживање језика” (стр. 11).

2) Није јасно разграничен однос ни између рукописних и штампаних посланица. Наиме, док на једном месту аутор каже да „штампано издање посланица нити је поуздано нити је потпуно” (стр. 12), на помињући при

том на које издање конкретно мисли,³ и у закључку истиче: „У тежњи да језик испитам што непосредније нијесам користио штампане текстове већ аутографе Петра I” (стр. 256) — дотле на другом месту налазимо ове његове речи: „Штампани текстови П[осланица] коришћени су само у случајевима чијим се оригиналима данас не располаже” (стр. 18) после чега се одмах додаје дугачак списак тих штампаних текстова. Контрадикција и конфузија овде је потпуна и вишеструка, јер намеће питања на која аутор није одговорио: а) да ли су за ова истраживања узимани у обзир само властити рукописи Петра I?, б) да ли су штампани текстови Петра I овде испитивани или нису?, в) ако је штампано издање посланица непотпуно и непотпуно, како се истиче у горњем првом ауторовом цитату, на основу чега, полазећи од горњег трећег ауторовог цитата, можемо веровати штампаним издањима посланица чији рукописи нису сачувани, на основу чега у њима веродостојност језика Петра I не долази у питање?⁴ Чињеница да аутографи низа посланица нису сачувани, већ само њихова штампана издања, не обезбеђује истовремено и језичку аутентичност тим истим публикованим текстовима. То је, свакако, аутор знао, али је ипак себи дозволио пад у поменути контрадикцију,⁵ јер читаоцу ове књиге, после поменутих ауторових речи, није јасно да ли су аутографи

³ На стр. 23. аутор се осврће на „извјесне језичке неподударности” између рукописног и штампаног текста једног броја (34) посланица. Пошто изношење поменутих неподударности аутор завршава са „и сл.”, што значи да их има још, читаоцу после овога остаје нејасно да ли Вуксаново издање посланица (в. нап. 2) ваља или не ваља. Зашто се аутор није детаљно задржао на Вуксановом издању посланица Петра I, зашто је одабрао само поменуте па њихове штампане и рукописне текстове непотпуно упоредно, зашто то издање не помиње посебно тамо где му је место (стр. 12) — све то остаје нејасно. А на поменуто издање аутор се морао детаљно филолошки осврнути јер ко ће то учинити ако не онај ко проучава језик тих посланица? Детаљном поређењу Вуксановог издања са рукописима посланица морало се приступити тим пре што посланице Петра I појединци данас сматрају одређеним књижевним стваралаштвом, третирају их „као специфичан жанр писане ријечи” приређујући нова издања тих текстова (уп. *Петар I Петровић, Фреске на камену. Избор, њредговор, коментари: Чедо Вуковић*. — Титоград („Графички завод”, Библиотека „Луца”, 13), стр. 570, посебно 8).

⁴ Истини за вољу, аутор каже да се „при ексцерпирању грађе” из поменуте 34 посланице (в. нап. 3) „прилазило са извјесном обзиривошћу” (стр. 23), али аутор не каже зашто се пришло тако само том броју (34) посланица?, зашто нису и остали аутографи Петра I упоређивани с издањем?, зашто нису изнесене све језичке неподударности између рукописних и штампаних посланица, и то бар оних које су упоређиване (34)?

⁵ Потпуну супротност са цитираним ауторовим речима о томе да се за испитивање језика Петра I служио само аутографима (стр. 256) представљају ауторове речи и на 23. страни где каже да је поред 220 посланица из Цетињског архива овом приликом прегледано још 112 посланица „из старих часописа и публикација” (што значи да се ради о штампаним текстовима) додајући одмах: „Укупно је у ову анализу, дакле, ушло 332 посланице”. Пад ауторов у поменути контрадикцију илуструје нпр. и његово разматрање судбине групе *мн-* у језику Петра I (стр. 110). Овде је аутор узимао примере и из рукописа и из штампаних текстова, и међусобно их упоређивао. Чему онда веровати: ауторовим речима да се „није користио штампаним текстовима” Петра I или обрнуто?

Петра I били једини извор из којег је ексцерпирана језичка грађа или се полазило и од штампаних текстова.⁶

) Филолошко испитивање писама и других текстова личности каква је Петар I, који је дуго владао и дуго водио кореспонденцију са разним људима, у свом приступу подразумева и одређена обавезна архивска истраживања. Аутор је добро учинио што је пошао од „53 оригинална писма Петра I” (стр. 24), која се чувају у Архиву детињских музеја и у Архиву САНУ (стр. 12), али ништа не каже о другим писмима овога владике. Познато је да је крајем прошлог века А. Александров у Архиву Земаљског музеја у Сарајеву видео велики број писама Петра I и служио се њима у својим истраживањима.⁷ Ова писма је требало обавезно потражити и обавестити се о њиховој судбини. Ако су сачувана, требало је, најпре, утврдити руке које су их писале па затим оригинална писма Петра I укључити у ова језичка истраживања.⁸ А. Александров је и објавио више писама Петра I на народном језику, посебно истичући да су нека од њих, која су настала: 27. XII 1787, 5. XI 1796, 29. IX 1818, 21. XII 1823, писана руком поменутог владике,⁹ што иначе ретко чине издавачи оваквих текстова а што је драгоцен податак за филологе. Аутор се није

⁶ На почетку поглавља *Графија и њравојис* (стр. 31) аутор указује на то да су за ово поглавље примери „ексцерпирани само из оних рукописа за које се сигурно зна да их је писао Петар I.” То је свакако добар методолошки поступак јер се графичке и ортографске црте рукописа једнога писца могу сагледати само у његовим властитим аутографима. Међутим, шта је с осталим поглављима у овој књизи, где се говори о фонетици, морфологији, творби речи и синтакси? Овде аутор ништа не каже којим се изворницима служи: да ли само аутографима Петра I или не — а то је морао рећи. Без те информације компетентни читалац ове књиге мора се односити са резервом према материјалу у поменутом четири поглавља, јер није сигуран у то да ли све наведене особине несумњиво припадају језику Петра I.

⁷ Уп. речи А. Александрова о његовом боравку и раду у Земаљском музеју у Сарајеву: „Въ архивѣ музея я прошудировалъ, сдѣлавъ необходимыя выписки, нѣсколько связокъ писемъ владыки черногорскаго Петра I къ губернатору I. Радоничу. Эта неизвѣстная еще переписка представляетъ до 200 номеровъ писемъ личной переписки владыки и другихъ главарей съ губернаторомъ Юв. Радоничемъ, до 150 номеровъ переписки дѣловой, въ которой митрополитъ Петръ пишетъ къ Радоничу, обращаясь вмѣстѣ съ тѣмъ къ сердарамъ и капетанамъ разныхъ нахій, съ призываніемъ ихъ къ миру и согласію, и до 30 писемъ Мехмедъ-паши и др. къ губ. Радоничу” (уп. *Крайкій ойчѣий о занятійяхъ за границей, въ словянскихъ земляхъ, лѣтомъ 1895 года*. А. Александрова. — Казань, 1895, 24). О овоме истом, али на другом месту, уп. такође речи А. Александрова: „Въ архивѣ музея я нашель нѣсколько связокъ писемъ владыки черногорскаго Петра къ губернатору J. Радоничу. Эта неизвѣстная еще переписка представляетъ большое количество номеровъ писемъ личной и дѣловой переписки владыки и другихъ главарей съ губернаторомъ Юв. Радоничемъ. Письма свои къ Радоничу митрополитъ Петръ пишетъ, обращаясь вмѣстѣ съ тѣмъ и къ сердарамъ и капетанамъ разныхъ нахій, призывая ихъ и народныя племена къ миру и согласію, стараясь своимъ пастырскимъ словомъ и посланіями умирить враждовавшія и волновавшія племена, эти отдѣльныя члены черногорскаго народа” (уп. *Матеріалъ и нѣкоторыя изслѣдованія по исторіи Черногорья*. А. Александрова. — Казань, 1897, 7).

⁸ Уколико су, евентуално, та писма из сарајевског Архива већ укључена у горњи број од 53, онда се то морало посебно рећи.

⁹ Уп. А. Александров, *Матеріалъ . . .*, 62—63, 64—65, 67—68, 75—76; Петар I је својом руком потписао и дописао препратни текст уз потпис на крају писма од 11. XII 1797 (уп. А. Александров, *Матеріалъ . . .*, 80); поменуто писмо од 21. XII 1823. А. Александров је објавио први пут 1895. г. (уп. *Крайкій ойчѣий . . .*, 25).

користио ни аутографом ни штампаним издањем једног од најранијих писама Петра I, од 3. VI 1780, које је публикувао Ј. Миловић и за које овај издавач изричито каже да га је писао „архимандрит Петар Петровић”.¹⁰ Како се ова Миловићева збирка црногорских докумената из Историјског архива у Котору завршава са 1782. годином, та је чињеница морала инспирисати аутора књиге о језику Петра I да потражи у которском Архиву нова писма овога владике из времена после поменуте године. А таквих писама Петра I има у том Архиву, па и оних која представљају оригиналне аутографе овог митрополита.¹¹ Истраживачу језика Петра I сва ова писма, у првом реду, наравно, оригинални рукописи овога владике, била би од несумњиве користи, поготову текстови из последњих деценија XVIII века, јер аутор књиге о којој је овде реч није располагао већим бројем писама Петра I из поменутог столећа (стр. 24). Уколико су писана руком овог митрополита, требало је у језичка истраживања укључити и три писма која су објавили Т. Никчевић и Б. Павићевић, а која су настала: 1801, 29. XII 1809. и 28. IV 1819.¹² Исто тако, не би било без значаја да су у ово филолошко испитивање (у посебан одељак) биле укључене и копије писама Петра I из 1828, 1829. и 1830. г., које су писане руком његовог тада сасвим младог синовца, каснијег Петра II Петровића Његоша, а које се чувају на Цетињу.¹³

4) У одељку где говори о изворима којима се служио у описивању језика Петра I (стр. 12—30), на стр. 26—27, аутор даје основне податке о *Крајској историји Црне Горе*, дела Петра I које је сачувано у издању Његошевог секретара Д. Милаковића. Овде аутор добро уочава да се језик овог текста, чија је тематика усмерена прошлости, одликује не само друкчијим причањем од онога које срећемо у посланицама, већ и много честом употребом имперфекта (и аориста), што потврђује и примерима (стр. 27). Међутим, у одељцима о имперфекту (стр. 165—166, 242) — а за овај облик аутор посебно истиче да „у језику Петра I имперфекат има малу фреквенцију” (стр. 165) — нема ни речи о врло честој употреби пређашњег несвршеног времена у *Историји* Петра I! Као да се аутор, у одељцима своје књиге где је анализирао конкретне језичке црте, па и сам имперфекат, ограничио само на аутографе Петра I? Ако је то учинио, онда није требало *Историју* уопште укључивати у ова језичка истраживања; а ако то није учинио, онда је морао, бар овде (стр. 165—166, 242), говорити о честом

¹⁰ Уп. др. Ј. М. Миловић, *Зборник докумената из историје Црне Горе (1685—1782)*. — Цетиње (Историски институт НР Црне Горе), 1956, 341—342, 444.

¹¹ Уп. нпр. само фасциклу под сигн. УП (1794—1795) у Историјском архиву у Котору, поред, наравно, и других фасцикала.

¹² Уп. *Црногорске исписе XVI—XIX вијека*. — Цетиње (Архив Социјалистичке Републике Црне Горе. Историјска грађа, књ. II), 1964, бр. 123, 148, 182. Према податку ове двојице приређивача, рукопис другог наведеног писма налази се у Архивском одељењу музеја на Цетињу, а рукописи првог и трећег — у Архиву Србије у Београду.

¹³ Уп. Ј. Миловић, *Један од првих досад неизнатних Његошевих рукописа*. — Стварање, Цетиње, VII/1952, св. 12 (децембар), 743—747 и нап. 34.

јављању имперфекта у поменутом делу Петра I.¹⁴ Овако, читалац се суочава са потпуном нејасношћу условљеном ауторовим неумешним прилазом материјалу.

5) Само у штампаној а не и рукописној верзији сачуван је *Законик оџиши црногорски и брдски* (стр. 27). У своје испитивање језика Петра I аутор је укључио и овај текст пошавши од једног каснијег његовог издања које је 1903. приредио С. Петровић. А на стр. 12. аутор каже: „У недостатку рукописа, материјал из неколико посебних текстова ексцерпиран је из штампаних ‚изворника‘, који се налазе у часописима и другим публикацијама. Узимана су најстарија, у нашем случају и најбоља издања. Ово због тога што у најстаријим издањима није извршена транслитерација, па је тиме и избјегнута могућност нарушавања аутентичности језика Петра I“. Зашто и овде, у вези са *Закоником*, није пошао од „најстаријег издања“, од издања А. Н. Попова (1847) или М. Медаковића (1850) — а оно је по аутору и „најбоље“ (!) — то аутор није објаснио. А био је дужан да каже зашто се одлучио баш за Петровићево издање *Законика* и у чему је оно боље од Поповљевог и Медаковићевог издања, јер би тиме објаснио зашто је у овом случају одступио од принципа да само прва издања узима у обзир за своја језичка истраживања. Овако, без објашњења, читаоцу остаје да се домишља и да појачава своју сумњу у исправност ауторовог приступа материјалу који испитује.

6) У вези с ексцерпирањем грађе из изворника на стр. 24. аутор каже да се у посланицама јављају „каткада црквенословенске и рускословенске ријечи и облици“ и да се ови текстови састоје од више делова: „обраћање, почетак, излагање основног мотива, изражавање личног става о томе, разрешење и на крају поздрав. Први и последњи дио чине једну језичку цјелину и писани су ‚народним‘ језиком, за разлику од другог, трећег и четвртог дијела који чине другу цјелину гдје долази до изражаја пишчев народни језик. Први дио није узиман¹⁵ у обзир у овој студији за језичку анализу“ (подв. А. М.). Ако „први и последњи дио“ посланица нису писани народним језиком — а овде се испитује народни језик Петра I — зашто је онда само „први дио“ искључен из ове анализе а не и „последњи дио“ ових текстова? Без одговора на ово питање аутор није смео оставити читаоца.¹⁶

¹⁴ Док на стр. 27. аутор каже да у *Историји* има много имперфекта и аориста, догле на стр. 239. аутор истиче да је аорист нашао „углавном у свега десетак посланица Петра I, иако смо и у овом случају — као и у осталим — прегледали сав материјал Петра I“ (подв. А. М.). Који „сав материјал“? Само посланице? А шта је са *Историјом*? Ако је она искључена из овог испитивања, јер није сачувана у пишчевом аутографу, то се морало рећи, пошто је она, како смо видели, узета у обзир за проучавање језика Петра I (стр. 26—27).

¹⁵ У оргн. стоји *узимај*, што је свакако штампарска грешка.

¹⁶ За облике датива множине на *-ом* аутор каже да обично долазе „у шаблонизираним дијелу посланица — у тзв. обраћању“ (стр. 131), а то је заправо тај „први дио“ посланица. Примери овога датива множине наведени су на стр. 130, али неграничено тако да се не зна да ли они потичу из „првог дела“ посланица. Оваквим поступком аутор доводи читаоца у недоумицу јер овај не зна да ли се, у принципу, аутор није користио материјалом из „првог дела“ посланица (како каже на стр. 24) или се ипак користио њиме (на што упућују његове речи на стр. 131).

7) Дијалекатска основица народног језика Петра I добро је позната: сам аутор истиче да је овај владика рођен на Његушима и да му је мајка била „из породице Мартиновића, из Бајица” (стр. 11), дакле из непосредне близине Цетиња. Самим тим, његову поменуту основицу чине народни говори на тој релацији (Његуши — Цетиње), који до данас нису посебно монографски обрађени. Аутор у пуној мери грешки када узима као истину да се Петар I родио на терену староцрногорских средњокатунских и љешанских говора, јер познатом студијом М. Пешикана о овим говорима Његуши, а ни Цетиње с околином, нису обухваћени.¹⁷ Ове „истине” аутор се држао не само у уводу и закључку већ и кроз целу своју књигу па је „говоре Петрова ужег завичаја”, „савремене говоре Петрова родног краја”, „његов ужи завичај”, „савремене говоре Петрова ужег завичаја”, „говоре Петрова родног краја”, „његов родни крај”, „данашње говоре Петрова родног краја” стално погрешно повезивао са поменутим Пешиканским СК-Љ говорима.¹⁸ Ова грешка имала је крупне последице нарочито при ауторовим покушајима закључивања:

а) у вези с фактом да се консонант *x* „употребљава скоро увијек исправно” (стр. 104) у језику Петра I аутор је могао извести следећи закључак: пошто говор Његуша данас чува *x*,¹⁹ а како га има редовно и владика Данило у првој половини XVIII века,²⁰ то присуство *x* у језику Петра I представља заправо једно очекивано старо стање у овом погледу, један континуитет који досеже до наших дана. А ако се стање у погледу судбине *x* у СК-Љ говорима не подудара са одговарајућим стањем у језику Петра I (уп. М. Пешикан, н. д., 122—123), то је зато што овај владика не потиче из поменутих говора. Таквог закључка, на жалост, нема у одељку о сугласнику *x* (стр. 104—106);²¹

б) да није Његуше сврстао у Пешиканове СК-Љ говоре, аутор не би погрешно закључио да непоремсена употреба наставка *-em* у инстр. једн. именица м. и ср. рода с осномом на некадашње палаталне консонанте (изузев на *p*) „није у складу са савременим говорима Петрова родног краја” (стр. 127); легитимичним поређењем са одговарајућом пртом

¹⁷ Уп. ауторове речи: „Посебан предмет нашег интересовања представљало је, утврђивање дијалекатске базе његова језика. Ту је требало установити да ли се у његову језику налазе претежно елементи СК-Љ говора, на чијем се терену Петар I родио . . .” (стр. 10, 255 — подв. А. М.). Уп. и М. Б. Пешикан, *Староцрногорски средњокатунски и љешански говори*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1965, књ. XV, 9; в. и карту у нултом табаку).

¹⁸ Уп. стр. 84 нап. 152, 96 нап. 196, 106 нап. 239, 138 нап. 401, 140, 144 нап. 418, 150 нап. 451 и 452, 193 нап. 632, 221 нап. 752, 241 нап. 825, 245 нап. 843, 252. Понекад се, интересантно, ауторова формулација „савремени говори Петрова родног краја” односи и на Стевановићев источноцрногорски говор, на Милетићев црмнички говор и на Вујовићев мрковићки говор (уп. стр. 94 нап. 189, 145 нап. 423).

¹⁹ Уп. Р. Бошковић, *О њироди, развјику и заменицима гласа x у говорима Црне Горе*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1931, књ. XI, 180.

²⁰ Уп. код мене: *Језик владике Данила*. — Нови Сад (Матица српска), 1973, 91—92.

²¹ Аутор истиче два пута да су „говори Петрова родног краја и околине сачували” сугласник *x*, односно „да га чувају и данашњи говори Петрова родног краја” (стр. 104, 258), али не извлачи поменуте закључке.

у језику владике Данила, где такође није нарушена традиционална употреба наст. *-ем* (уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 126) — а ово поређење је овде изостало — аутор би лако закључио да његушки говор у прошлости, у XVIII и у првим деценијама XIX века, није знао за ширење наставка *-ом* на месту старијег *-ем*;

в) да је пошао од стварности: да Његуши не припадају СК-Љ говорима, употребу узрочне конструкције *са + њениши* у језику Петра I аутор би објаснио као локалну дијалекатску црту, његушку (која се, наравно, среће и другде) полазећи од њеног присуства и у језику владике Данила (уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 168), а за разлику од СК-Љ говора где се, како је аутор указао, ова конструкција ретко јавља (стр. 205, 206); овакав закључак, који је изостао у овој књизи, за историјску дијалектологију није, свакако, без значаја;

г) да је такође пошао од чињенице да Његуши не спадају у СК-Љ говоре, с једне, и да је извршио одговарајућа поређења са језиком владике Данила (уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 177—178), с друге стране, аутор не би могао закључити да конструкција *за + инфинитив* „у народним говорима његова [Петрова] ужег завичаја није забиљежена” (стр. 238). Ако не знамо каква је ситуација данас у његушком говору у погледу ове конструкције, ми знамо да је она у првој половини XVIII века била у употреби у овом говору јер је доста честа код владике Данила (уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 177—178), с чијим језиком у овом правцу аутор није вршио поређење. Самим тим, ова конструкција у језику Петра I, као и у Његошевом језику, представља несумњиво континуирано присуство једне његушке говорне црте која се подудара са истом особином и у данашњем црмничком говору (стр. 238). Овакав закључак аутор није извео. Требало се задржати на народном карактеру ове конструкције (стр. 238, 262), а не упуштати се у паралеле са језиком дубровачко-далматинских писаца (стр. 238), чиме је аутор сасвим непотребно искомпликовао питање порекла ове конструкције у језику Петра I. Јер ако су Петру I били познати поменути писци који имају конструкцију *за + инфинитив* (стр. 12, 238), како ћемо доказати да су ти писци били познати и владици Данилу који такође има ову конструкцију? Иако му је било под руком, аутор се није упознао и са чињеницом да је ова конструкција забележена и у народном говору Змијања и објављена 1972. године, те да се питању њеног порекла у нашем језику мора свакако друкчије прилазити неголи што се то чинило до сада;²²

ђ) да је знао да говор Његуша не припада СК-Љ говорима, аутор би сасвим друкчији закључак извео и у погледу одсуства промене *сн*, *зн*, *сл*, *зл* у *шн*, *шн*, *шл*, *шл* у језику Петра I (стр. 109). Како ова промена није присутна у језику владике Данила (уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 95—96), а за њу не знају ни Петар I ни Његош, јасно је да говор Његуша није знао за ову особину у XVIII и у првој половини XIX века. А како је промена о којој је реч регистрована у Сарајлијиној *Дики црно-*

²² Уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 178; Д. Петровић, *О говору Змијања* — *Зборник за филологију и лингвистику*. Нови Сад, 1972. кн. XVI. 164

јарској (1835) и у предговору Вукових *Српских њословица* (1836) и како за њу знају „и остали црногорски говори” (стр. 109), јасно је да у томе треба видети разлику у прошлости (а можда и данас) између нпр. СК-Љ говора (и других), с једне, и његушког — с друге стране. Овакав закључак, који је у овој књизи изостао, за историјску дијалектологију имао би, несумњиво, посебан значај;

ђ) пошто није могао у вези с чувањем групе *-сѝ* успоставити паралелу с низом данашњих говора у Црној Гори, па ни са СК-Љ говорима — јер у њима *-сѝ* > *-с* — аутор за чување *-сѝ* у језику Петра I, као и у Његошевом језику, каже да се „ова особина може посматрати као књишка црта” (стр. 115). Зашто се не може примити ово ауторово тумачење? Зато што би чешће чување *-сѝ* у црмничком говору, на шта аутор скреће пажњу (стр. 115, нап. 293), требало објашњавати „књишком цртом”, што би било не само тешко него свакако и немогуће. Врло често присуство *-сѝ* у језику Петра I,²³ и у Његошевом, представља свакако особину његушког (а можда и цетињског) говора онога времена јер ову групу *-сѝ* (као и *-иѝ*) има редовно владика Данило (уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 113—114), на шта аутор иначе не скреће пажњу (стр. 114—115), а где се ова особина не може објашњавати евентуалним утицајем језика књиге.

Да није, дакле, отпочетка погрешно у сврставању његушког говора у СК-Љ говоре, аутору би, свакако, многе појаве биле јасније и њихово тумачење исправније би поставио. То би му омогућило да изведе низ интересантних и значајних закључака из историје одређених народних говора у Црној Гори, што је, међутим, изостало у овој његовој књизи.

8) На многим местима у књизи — од којих ћемо на нека указати — аутор показује, најблаже речено, чудан однос према материјалу који цитира, а што се непосредно одражава и на његов метод излагања језичке грађе. Како разумети случајеве где за одређене црте аутор наводи минималан број потврда, често само по један пример, не истичући посебно да ли је у питању и усамљен случај? Ненаучно је и методолошки недопустиво:

а) да се као илустрација фонетског писања групе *ѝћ* даје само пример *ѝсаћу* на стр. 59, а да на стр. 113. и 172. налазимо пуно случајева ове врсте; ако се на једном месту даје мноштво примера, онда се то, наравно, на другом месту не мора понављати, али се мора упутити на њих, што аутор најчешће не чини;

б) да се фонетско писање група *ѝсѝв* и *чсѝв* потврђује само по једним примером на стр. 59, док на стр. 53. налазимо још по један овакав случај за обе групе;

в) да се наведе само један пример: *ѝсѝлоћу* (и то погрешно под *сѝћ* место под *сћ*, јер је *сћ* < *сѝј*) као потврда морфолошком писању групе *сћ* и да се при том констатује да нема примера овог типа са фонетским

²³ Аутор наводи и два примера без *-ѝ*: *радосѝ*, *шесѝ* (стр. 114) тако да се не може говорити о апсолутном чувању ове групе у језику Петра I, те, самим тим, нису тачне ауторове речи: „Финална група *-сѝ* у нашега писца је увијек очувана” (стр. 171).

писањем (стр. 59), а да се на стр. 107, у одељку о једначењу сугласника, наводе и други примери са *сћ*, али и са *шћ*: *обезчаишћени*, *вѣрношћу*, *жсалошћу*, *Триешће*, затим *ришићанскоја*, *Ршићанску* (стр. 105), *хришићанина* (стр. 156), односно да се на стр. 140. наводи већи број примера *жсалошћу*; овде није у питању само несређен материјал од стране аутора већ и нетачно изношење чињеница: Петар I, дакле, пише и *сћ* и *шћ*, а не само *сћ* како аутор наводи на стр. 59. у одељку о ортографским цртама;

г) да се на стр. 58. наведе само један пример за фонетско писање групе *дск* (*моуцкимъ*), а да се не наведе и пример *сусѣцкоја* који налазимо у одељку о рефлексима јата на стр. 82;

д) да се низ (и)јскавизама на стр. 78, 79, 80, 81, 82. илуструје само са једним или са два примера, а да се при том не каже да таквих случајева, евегвално, нема више у материјалу који је истраживан;

ђ) да се за рефлекс краткога јата под *дѣц-* наведе само једна потврда: *ћецу* на стр. 81, а да на стр. 122, међу примерима за јекавско јотовање, налазимо још четири оваква случаја; да ли је, по аутору, читалац дужан да кроз целу књигу тражи одговарајуће потврде ако жели, на пример, да се обавести о рефлексу кратког јата у примеру *дјеца*, или о томе треба да се информисе у одељку под насловом „јекавски рефлекс старог јата“?; једино је, несумњиво, исправно само ово друго;

е) да се наведе пример *дѣвойки* на стр. 81, у одељку о јекавском рефлексу краткога јата под *дѣв-*, а да се овде уопште не даје и јотовани пример *ћевойка* који читалац налази на 122. страни; да се такође на стр. 81. под *дѣв-* наводи пример *заћевциу*, а да се овде не помињу и случајеви: *заћевциа*, *ћевцие*, *ћевромъ*, које аутор доноси на 122. страни;

ж) да се за рефлекс јата у корену *шѣр-* наведе само један нејотован пример на стр. 82, а да се на стр. 107, у одељку о једначењу сугласника, и на стр. 121—122, у одељку о јотовању, налази укупно 25 јотованих примера ове врсте! (као да јотовани случајеви овога типа нису за аутора потврда о јекавском рефлексу краткога јата?!); то исто важи и за основу *шѣрѣв-* која се на стр. 82. потврђује само једним примером, док се на стр. 119. налази више случајева ове врсте;

з) да се за рефлекс краткога јата под *сѣвд-* дају само примери са *сје-* < *сје-* (стр. 82), да се у одељку о губљењу сугласника истиче да се „в губи само у лексемама *сједок* и *сједочиии* и њиховим сложеницама” и да се наводе само примери са *сје-* (стр. 113), а да се не помене и супротан пример: са *сје-* (*сѣвдочиии*) који се наводи на стр. 88;

и) да се наведу само ови примери за генитив уз *ейо*: „Но *ейо* ви, а *ейо* и *осѣали* *Цернојорци*” и за генитив уз *ево*: „*Ево* *жсалоиии* и *несреће*” и да се дода констатација: „за речцу *ено* нијесам забиљежио ниједан пример” (стр. 201), па да се нетачно закључи: „Уз речце: *ево*, *ейо*, *ено* углавном је номинатив” (стр. 260—261); овај ауторов закључак демантују сами наведени примери: уз *ейо* иде номинатив, уз *ево* иде генитив, а уз *ено* не знамо који падеж долази јер аутор не наводи материјал;

ј) да се каже: „са изворним вокалом *и* јављају се и глаголи VI врсте” и да се као потврда томе наведу облици само од једног глагола овог типа: (*у*)*чинити*, где није дошло до истискивања основе на *-и* од стране основе *-је* место старог јата (стр. 89, подв. А. М.);

к) да се говори о конструкцији *иза* + *јенитив* у временском значењу, с једне, „и у позицијама за означавање истовремености”, с друге стране, а да се за оба случаја наводи само по један пример, тј. по једна конструкција: *иза тога* и *иза живијех мужева* (стр. 208); ако је такво стање у језику Петра I, какво показују наведени примери, онда се не може говорити о присуству разних конструкција овога типа, већ само о двама адвербизираним конструкцијама, при чему је једна везана за једно а друга за друго значење.

9) Има случајева када аутор у својим разматрањима не обухвата, у одговарајућим одељцима, сав материјал који му пружају текстови Петра I. Овакав поступак, наравно, не може се ничим оправдати јер, прво, онемогућава детаљан увид у одговарајућу црту језика Петра I и, друго, истовремено уноси одређено неповерење код читаоца не само према конкретном него и према осталом материјалу у овој књизи. Тако је, на пример, и методолошки и научно неоправдано:

а) да се за етимолошко писање групе *дск* ставља знак \emptyset (стр. 58) што значи да нема таквих примера, а да се, међутим, такви примери дају под *дс* (!) два-три реда више на истој 58. страни: *Бердски, сусѣдско, бердскимъ, сусѣдски, лодску*;

б) да за фонетско писање групе *жск* на стр. 48. нема примера (\emptyset), уз једну потврду за морфолошко писање, да се за фонетско писање те исте групе на стр. 59 (!) даје један пример, а да изостаје (\emptyset) потврда за њено морфолошко писање, да се пример *лужешки* третира уз писање групе *жск* (стр. 59), што је, наравно, погрешно (уп. *лужескск*); оваквим неконтролисаним, неорганизованим и разбацаним презентирањем филолошке грађе, и под а) и под б), аутор демантује сам себе јер се показује да Петар I пише не само фонетски већ и морфолошки групу *дск*, што исто важи и за групу *жск*;

в) да се на стр. 59. уз примере за морфолошко писање групе *сѣн* констатује да нема случајева за њено фонетско писање (\emptyset), а да се на стр. 113, у одељку о губљењу сугласника, наводи, истина, један пример: *жалосне*, и да се каже како се сугласник *ш* „губи, иако спорадично, у секвенци *-сѣн-*”;

г) да се међу примерима за рефлекс дугога јата (стр. 78—80) не налазе случајеви: *иѣда* 226, *цѣлу*, *цѣли* 40, *цѣлимъ*, *цѣлиѣмъ*, *цѣломе*, *цѣли*, *цѣломъ* 150, а да их аутор помиње у другим одељцима ове књиге на назначеним страницама;

д) да се међу рефлексе краткога јата (стр. 81—82) уопште не узима основа или корен следећих случајева: *дѣвица* 122, *дѣвицу* 39, *мѣсецъ* 120, *мѣсеца* 39, *мѣсецахъ* 120, 136, *иѣва* 39, *иѣсне* 39, *слѣвачки* 107, *на-*

слѣдсѣво 107, *ѿлѣнове*, *ѿлѣнѣваѿи*, *Пѣшивцима*, *Пѣшивци* 119, затим низ облика глагола *хѿѣѿи* (стр. 105, 121, 122), које аутор помиње на другим местима своје књиге, односно на назначеним страницама;

ђ) да се као потврда рефлекса краткога јата на стр. 82. уопште не наведе пример *чо(ј)ек*-<*човѣк*-, који је одлика народног говора а који се помиње на стр. 113. у одељку о губљењу сугласника, већ да се место овога, у одељку о јату, наводе примери руске одн. рускословенске речи *человѣк*!;

е) да међу ретке случајеве са обележеном асимилацијом *шћ* (<*сћ*) на стр. 107. нису поменути и примери: *рѿишћанску*, *рѿишћанскоја* који се налазе на стр. 105. у одељку о *х*, као ни пример *хрѿишћанима* који срећемо у одељку о морфологији (стр. 156);

ж) да у одељку о једначењу сугласника (стр. 107—109) ни једном речју аутор не помиње асимилацију *хћ*>*шћ*, а да такве примере налазимо: *шћаше* 105, 166, 236, *шћеръ* 141 (<*кћ*->*хћ*->*шћ*-);

з) да се у одељку о губљењу сугласника (стр. 112—117) не говори о промени *шћ*->*ћ*-, а да се примери *ћаше*, *не ћаше*, *не ћасѿе* наводе на другом месту (стр. 166, 236);

и) да се наводи пример *немоѿе* као потврда губљења *-ј*- (стр. 116) и као потврда одговарајућег облика императива (стр. 164), али да се истовремено ни једном речју не каже да Петар I има и *немоѿѿе*, и то врло често: на стр. 236, 246. и 247. овај облик са *-ј*- наведен је чак 17 пута!;

ј) да се у одељку о губљењу сугласника (стр. 112—117) не говори о *-дн*->*-н*-, а да се примери: *уѿане* 161, *уѿанули* 173, *ѿодѿанули* 228 наводе у другим одељцима ове књиге на поменутих страницама.

10) Доста често аутор се позива на неке појаве у језику Петра I, али за њих уопште не даје примере или их не даје у одељку у којем је дужан да то чини. Никако нема оправдања ауторов поступак:

а) да се међу примерима за покретне вокале (стр. 99) наводе случајеви: *оѿкуда*, *ѿкада*, *ѿаде*, *оѿаде*, да се у закључку на истој страни констатује да је крајњи вокал у њима покретан, али да се истовремено не дају и алтернативни облици без крајњег самогласника, чиме би се тај закључак потврдио; то исто важи и за случајеве *куда*, *никадъ* (стр. 99) без обзира на то што чак на стр. 176. и 178, међу морфолошким цртама, налазимо њихове алтернативне форме: *кудъ* и *никада*;

б) да се на стр. 117—118. за „колебање у употреби консонаната“ наводе случајеви за сугласнике *ј-в* (*убѿѿѿи* и сл.), *ѿ-ћ* (*ѿофаћа*), *д-ѿѿ* (*неѿравѿѿно*), *њ-љ* (*умалиѿѿа*), *в-м* (*неѿколебѿѿмо*), *ѿ-ј* (*мејдан*), *ѿ-д* (*ѿнад*), *к-ћ* (*ћѿрије*), али да се не дају и одговарајући алтернативни примери; ако Петар I има нпр. редовно *мејдан*, ко може тврдити да у језику овога митрополита егзистира и *мејдан*, јер за ово последње аутор не даје потврде;

в) да се за ген.-ак. придевско-заменичке промене м. и ср. рода констатује: „свега четири примјера су са наставком *-оѿ/-еѿ*“ (стр. 152)

и да се сва четири примера дају с наст. *-oi* а ниједан са *-ei*, а да се на стр. 100. налази и пример *најболѣиъ* (дакле, пети пример) који се уопште не наводи на стр. 152;

г) да се у закључку о наставцима именичких множинских падежа (стр. 142—143) истиче да именице средњег рода у генитиву множине имају наставак *-a(x)*, у дат. мн. наставак *-има*, у лок. мн. наставак *-(ама)*, а да се у одговарајућим одељцима не наводи ни један пример именица средњег рода са поменутих наставцима! (уп. стр. 128, 130, 133);

д) да се констатује да „личне замјенице првог и другог лица, као и повратна замјеница сваког лица, имају облички изједначене генитив / акузатив / датив / локатив јединице” (стр. 144), и да се дају потврде само за прва три падежа а не и за локатив!;

ђ) да се говори о облику „перфективног презента с везником *ако* и *кад*” (стр. 243), а да се као потврда томе наводе примери само с везником *ако* а не и са *кад*;

е) да се у закључку (стр. 261) говори, поред осталог, о употреби акузатива с предлогом *ѿмеђу* „мјесто инструментала”, а да се ниједан пример с предлогом *ѿмеђу* не наводи у одељцима ни о акузативу (стр. 217—220) ни о инструменталу (стр. 220—223).

11) На низу места у овој књизи налазимо грешке од којих су неке плод несналажења у радовима овакве врсте а неке представљају непознавање саме материје о којој се пише. Поменућемо неколико случајева.

а) Вокал *a* се и у рукописима Петра I обележава само на један начин: словом *a*; граfiја *я* не означава *a* како иначе аутор истиче (стр. 33), већ секвенци *ја*, како, демантујући себе, аутор исправно каже на другом месту (стр. 39).

б) Слово *ш*, добро је познато, постоји у грађанској кирици на супрот ауторовом тврђењу (стр. 32 нап. 9), а гласови *ћ* и *ѣ* означавају се заједничком граfiјом *ћ*, како сам аутор каже (стр. 32, 50, 256), а не „словним комбинацијама” како аутор, зачудо, у два маха погрешно истиче (стр. 32, 256) доводећи себе у контрадикцију. Ауторове речи у закључку о писању *ћ* и *ѣ*: „б) Када се послѣје палаталног *ћ* и *ѣ* нађе неки од вокала предњег реда, онда имамо редовно словну комбинацију *ће* за обе фонеме . . .” (стр. 52) сасвим су нетачне јер гласовне групе *ћи*, *ће*, *ѣи*, *ѣе* Петар I редовно пише са *ћ* + *и*, *е*: *будући*, *Ловћена*, *ѣроћинѣ*, *доћѣи* и сл., а никад помоћу словне комбинације *ће*, како, уосталом, показује и сам материјал који аутор наводи на стр. 51, 52.

в) Пошто се у одељку о граfiји ради о словима *ы* и *ѣ* а не о гласовима, јер таквих вокала, наравно, нема у народном језику Петра I, то није оправдано у поменутом одељку говорити о „етимолошком *ы*” (стр. 37) или о „гласу *ѣ*” (стр. 39).

г) Аутор није у праву када истиче да је у рукопису Његошевог *Горској вијенци* спроведена у писању „разлика између етимолошког *је* и *је* од кратког *јаш*” (стр. 40), јер је истина управо обрнута, што показују

јасно примери типа *сѣме* и *вразѣ ѿлеме* и др. у рукопису поменутог Његошевог дела.²⁴

д) Решење питања обележавања секвенце *је* аутор је сасвим погрешно поставио (стр. 41—42). Да је пошао од примера *војевводе, војевводи, даје* (стр. 42), за које аутор с правом каже да представљају покушај „нашег писца да за сваки глас нађе посебан знак” (стр. 42), онда би му и случајеви: *своѣа, заедно, љуѣуѣше* и сл. били јасни јер се ради о позиционом интезивнијем или слабијем изговарању *-j-*. Самим тим, била би нетачна ауторова констатација: „тешко је одредити гласовну вредност графије *e* када се не налази на почетку ријечи” (стр. 41). Напротив, тешкоћу представља одређивање гласовне вредности графије *e-* на почетку речи, као нпр. у случајевима *еданъ, есамъ, ерѣ* и сл., пошто *j-* у њима фонетски може отпасти, какав је случај данас нпр. у црмничком говору, у СК-Љ говорима, а ређе и у Његошевом језику.²⁵ А овај проблем се, чудно, за аутора не поставља уопште, тако да њему ништа не смета да нпр. у вези с изговором почетка везника *ерѣ, ере* доноси различите закључке. Док на стр. 41. наводи случајеве „у којима графија *e* функционише као секвенца *је*” потврђујући то примерима као *есамъ, ербо, една, ерѣ* и сл., и док на стр. 180. каже да „речца *бо*, која се јавља и као везник у неким говорима, долази у језику Петра I само као други дио сложеннице у везнику *јербо*. У овој форми овај везник је чешћи него у форми *јер* или *јере*” потврђујући те своје речи примерима *ербо, ерѣ, ере* — дотле на стр. 251. у вези с везником *јер* аутор истиче: „поред узрочног значења, за које сматрам да је сувишно наводити примере, овај се везник јавља чешће у варијантама без почетног *j*” (подв. А. М.), дајући потом примере: *ере* (× 5), *ерѣ* који долазе са почетним словом *e-* као и они овде раније поменути. На основу чега у једном случају оригинално *ере, ерѣ* може имати гласовну вредност *јере, јер*, а у другом — *ере, ер*? То аутор није објаснио, нити је ушао у тај проблем, већ се одлучио за сасвим ненаучни поступак: закључио је да поменути везник има на почетку и *je-* и *e-* не дајући за то никакве доказе. Много је коректније, и научно исправније и искреније, констатовати да у овом случају несавршеност графије Петра I не допушта сагледавање одговарајуће гласовне црте: присуство или одсуство иницијалног *j-* у одговарајућим примерима.²⁶

ђ) На стр. 42. аутор каже да се група *ајо* означава са *ајо*, а група *ојо* са *ојо* и *ојо* потврђујући то и одговарајућим примерима. Међутим, на стр. 48, при објашњењу начина писања групе *o + j + o* (где наводи само један пример *мојомъ*), аутор уопште не помиње (?) писање групе *ојо* са *ојо*, да би на стр. 49. погрешно закључио: „У секвенцама: *ајо, ојо* фонема *j* функционише у виду графије *i*”, што, наравно, није тачно јер та фонема „функционише” и у виду графије *й*.

²⁴ Уп. код мене: *О рукопису и његовом издању, „Горској вијенци”*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, књ. XIII/1, 282.

²⁵ Уп. А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 104.

²⁶ Том неусавршености одликовала се, уосталом, наша традиционална ћирилица (уп. исто и код владике Данила: А. Младеновић, *Језик владике Данила*, 104).

е) Без детаљног проверавања у историјскојезичким истраживањима не може се закључивати. Аутор је себи дозволио закључак да се у рукописима Петра I „од 1800. до 1830” године употребљава „само данашња графија за мало *в*” (стр. 57). Ово није тачно јер тзв. квадратну графију за мало *в* налазимо нпр. и у рукопису Петра I од 7. V 1805, у факсимилу приложеном уз ову књигу (в. прилог 2: пример *свієхъ* има квадратну графију за *в*), што се није смело изгубити из вида при закључивању.

ж) У имену *Савва* удвојено *-вв-* се пише по традицији (уп. одговарајућу грчку реч са *-бб-*); тако се писало код нас и у првим деценијама XIX века (нпр. Сава Мркаљ је тако писао своје име), а тако се ово име пише и данас у руском. Самим тим, аутор грешни кад каже да је овде у питању „механичко удвајање сугласника” (стр. 64).

з) У одељку о јекавском рефлексу старог јата примери *йоббѣда*, *йоббѣдоносца* не спадају под *бѣ-*, а исто тако ни примери *заћевце*, *заћѣде*, *заћѣли* не спадају под *дѣл-* (стр. 81); примери под *ѣдѣ* и *кѣде* (стр. 81, 82) представљају случајеве истог типа те их је требало на једном месту разматрати.

и) Глагол *йпростити* „опростити” без почетног *о-* потврђен је у нашем језику (уп. *Рјечник хрватскога или српскога језика*, Загреб, 1936—1952, књ. XII, 421—423), те самим тим аутор грешни кад ову форму у језику Петра I повезује с одговарајућом руском (стр. 97).

ј) Нетачно је и неприхватљиво ауторово дељење јекавског јотовања на два дела: на „дијалекатско” јотовање, где би спадало јотовање усних сугласника, и на „најновије” јотовање по којем се јотују остали сугласници (стр. 121). Ако је желео унети неке измене у досадашње третирање појаве јекавског јотовања, онда је аутор морао, наравно, навести како само образложење тако и доказе.

к) Примери номинатива мпожине: *чиноначалники*, *йпопомки* (стр. 123, 128) представљају не само руске лексеме већ и руске падежне облике тако да они уопште не могу служити за објашњење појаве о поновној успостављеној основи са *-к-* у оваквим случајевима у народном језику Петра I, како то иначе чини аутор.

л) Наставак *-има* није „поријеклом из датива-инструментала двојине”, одн. то није „стари двојински наставак” како то аутор у два маха истиче (стр. 130, 132). Дуалског је порекла *-ма*, а *-и-* у овом наставку (*-има*) пореклом је из старог инструмента множине одговарајућих основа (*-и*, *-иѣ*).

љ) Примери инструмента једн. типа *милосїїю* (стр. 140) не припадају народном језику Петра I те их не треба мешати заједно са одговарајућим народним формама.

м) Придеви *лажсав* и *лажсив* нису саграђени „и од једне и од друге форме”, тј. од именица *лажса* — *лажсе* и *лажс* — *лажси*, како аутор истиче на стр. 141, већ су направљени од именичке основе *лажс-* додавањем суфикса *-ав* или *-ив*.²⁷

н) Примери: *По Пејрову дне*, *ио Илину дне* представљају локатив а не генитив јединине како то иначе наводи аутор (стр. 154).

њ) Облик броја *единъ*, који се поред *еданъ* јавља у језику Петра I, није настао „контаминацијом српскохрватског са рускословенским обликом” како каже аутор (стр. 158), већ је *единъ* нормална рускословенска форма.²⁸

о) Облици: *двоица*, *ѿроица* и сл. нису збирни бројеви, како истиче аутор (стр. 159), већ су то, као што је познато, бројне именице.²⁹

п) Форма ген. једн. *исходећеја мая* (стр. 169) представља заправо србизирану руску форму *исходлний*, тако да се она не може убројити у црте народног језика, како то чини аутор (стр. 169).

р) Лексеме с наст. *-ије* на стр. 184. не припадају народном већ руском, рускословенском а неке и српкословенском језику. Такве су не само речи које спадају у трећу групу, што аутор посебно истиче, већ и оне које спадају у прву (нпр. *ѿерѿениемъ*, *обецание* и сл.) и у другу групу (нпр. *соіласіе*, *несоіласіе* и сл.). Самим тим, њих све треба третирати заједно и сматрати их лексичким фондом који не припада народном језику Петра I, што значи да нема оправдања њихов суфикс *-ије* убрајати у „изразито продуктивне наставке”, како то иначе посебно истиче аутор (стр. 183).

с) Не може, наравно, исти пример: *суйроћ мене* бити потврда и за генитив (стр. 215) и за датив (стр. 216), како наводи аутор, већ само за један од та два падежа, и то свакако за генитив (уп. *суйроћ мене и свѿехъ Церноѿорацахъ*, стр. 215).

т) Пример: ја сам писао толико книгахъ *на различїиѿа мѿсїѿа*, није потврда за употребу конструкције *на + акузатив* у локативном значењу, како узима аутор (стр. 226), јер се овде не ради о значењу места вршења радње, што показује цео контекст узет из поменутог Вуксановог издања посланица (н. д., 49): ја сам писао толико књига *на различїиѿа мјесїѿа*, такођер и *вашему иѿумну Пејронију* . . .

ђ) За конструкцију *међу + акузатив* аутор наводи на стр. 228. два примера која су заправо бројне конструкције (уп. *међу ове две крајине*; *међу ова два сусѿдна народа*), тако да нису типична потврда за акузатив јер се може радити о индеклинабилним формама.

²⁷ Уп. М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик. (Грамаѿички системи и књижевнојезичка норма)*. — Београд, 1964, 579, 581.

²⁸ Уп. А. Мразовић, *Руководсїво к словенсїѿеј ѿрамаѿиѿе во уѿѿѿребљениѿе славно-срѿских народних училищ*, Беч, 1794, 86.

²⁹ Уп. М. Стевановић, н. д., 323.

у) Примери: У каквоме се бићу нахођаше *Стеванъ Вучетићъ* и *Ге се жсалише йойъ Андрија на калуђере* не представљају употребу имперфекта „у упитним реченицама” како сматра аутор (стр. 242), што се лепо види из контекста: Извјестно јест многим между вама, а особито грбаљској комуниади, у каквоме се бићу нахођаше Степан Вучетић, када . . . ; Имаће неколико времена, како сам долазио у ваш манастир, ђе бјесте сви на искуп, и ђе се жаљаше поп Андрија на калуђере . . . (уп. Д. Вуксан, н. д., 44, 63).

ф) Нетачно је ауторово тврђење у вези с употребом плусквамперфекта: „Нијесам забиљежио ниједан примјер са глаголима несвршеног вида” (стр. 245), јер на стр. 173. наводи и пример *бѣше ходила*, што, наравно, демантује поменуте његове речи. Итд.

★

Не може се рећи да ова књига нема и извесних позитивних страна. Добро је, пре свега, што се аутор одлучио за ову тему и што је учинио одређен напор да нас приближи језику Петра I, што нам је указао да се у народном језику овога митрополита срећемо не само са рускословенским већ и са српкословенским језичким елементима, и сл. Ове позитивне одлике, међутим, далеко заостају за онима које то нису. Навођење разних већих или мањих пропуста и нетачности у овој књизи, изузев горе поменутих, могло би се овде још наставити подацима о недовољном коришћењу литературом која је иначе узета у обзир, као и о литератури којом се аутор није служио а која би била од несумњиве користи, о неуспешној композицији појединих одељака и о начину презентирања грађе у њима, о несразмери између постављених и остварених задатака у овом испитивању, и сл. Све би то, свакако, дало ширу потврду ономе што је већ речено о овој књизи која својим знатно већим делом није успела да нас поуздано информише о језику Петра I. Она нам, на жалост, није пружи- ла често ни довољно језичке грађе за поједине особине, а и онај ма- теријал који нам она презентује често није такав да би се будући истра- живачи језика других писаца и споменика могли на њега с пуним пове- рењем ослањати. А како је нашој науци неопходна једна добра моно- графија о народном језику Петра I, студија у којој ће се налазити веро- достојан материјал о свим језичким цртама, исцрпно сакупљен, систе- матски изложен и поуздано протумачен, то се, нема никакве сумње, мора поново прићи испитивању језика овога митрополита.

А. Младеновић

Напомена. Пре више година проф. Р. Бошковић затражио је од мене да, пре него што аутор да у штампу, детаљно прегледам и исправим рукопис одбрањене докторске дисертације о језику Петра I. Иако с овом дисертацијом нисам имао никакве везе, ја сам пристао на овај не баш захвалан посао јер молбу свог старог професора са студија нисам могао одбити. После неког времена, појавио се аутор ове дисертације у Новом Саду подсетивши ме на моје обећање дато проф. Бошковићу. Дошавши неочекивано

и изненада, аутор ме је затекао у мом кабинету на Филозофском факултету, у паузи, „у прозору“ између часова. Донео ми је на увид само један мањи део свога рукописа. Имајући тада свега сат и по слободног времена, приступио сам одмах доста брзом прегледању тога фрагмента и указао сам аутору на низ пропуста у рукопису, а посебно на чињеницу да није узео у обзир и најновију литературу о овој проблематици. Пошто се аутор сложио с мојим примедбама, ја сам затражио од њега да ми донесе или пошаље да прегледам рукопис целе књиге. Обећао ми је да ће то учинити и — никад се више није појавио нити ми је рукопис послао. О томе сам, наравно, обавестио проф. Бошковића. На основу овога јасно је да у коначном обликовању ове књиге или неких њених делова, ја нисам учествовао. Тај посао, који је био тек започет, налазио се далеко од свога краја и аутор га је у самом почетку прекинуо. Самим тим, ауторове речи захвалности, упућене мени на почетку његове књиге, не одговарају истини и депласиране су, јер ја ничим нисам допринео да ова књига угледа светлост дана са многим крупним пропустима и грешкама.

DANIEL WEISS, *Syntax und Semantik polnischer Partizipialkonstruktionen im Rahmen einer generativ-transformationellen Sprachbeschreibung*, Slavica Helvetica, Band 10, 1978.

Ова обимна књига (403 стране) детаљно описује партиципске конструкције пољског језика. У уводном делу, под насловима *Vorbemerkungen zur Methode* (1—13), *Zum aktuellen Stand der generativ-transformationellen Grammatik* (13—30) и *Grundzuege des Modelles* (30—59), аутор износи своје тешкоће и настојања да одабере модел рада који најбоље одговара проблематици и датом језику. Критички се осврће на постојеће методе генеративно-трансформационе теорије за коју се одлучује. Већ на почетку књиге констатује да би се о партиципима добила целовитија слика ако би се вршила и текстолошко-лингвистичка, психоллингвистичка и стилистичка испитивања. Истиче да ће посебну пажњу поклонити синтаксичко-семантичком поређењу оних конструкција које се у језику јављају напореда. При том ће се, примењујући метод трансформације, освртати и на друге језике да би, уколико је то могуће, открио универзалну семантичко-синтаксичку основу, а указиваће и на позајмице, односно страни утицај (старији из латинског, грчког или старословенског и новији из сада живих језика). Даље уводне информације обухватају образлагање шеме трансформисања и расправљање о питањима дубинске структуре, о правилима замењивања базе и о синтаксичкој компоненти (прилаже се шема која је по мишљењу аутора најкомплекснија). Истиче се значај генеративног капацитета језика који, наглашава аутор, до данас није још довољно познат.

Поред излагања о моделу и методу рада, у уводном делу се образлаже и избор корпуса који се подвргава анализи. Не губећи из вида чињеницу да су партиципи у пољском претежно одлика писаног језика, аутор одабира грађу како из лепе књижевности, тако и из других домена културног изражавања (новина, филма, телевизије и сл.). Он, поред осталог, упозорава и на то да однос између „говорника” и „слушаоца” може бити врло специфичан с обзиром да саопштење које се оваквом грађом преноси може у понеком случају бити старо и више векова. Труди се да пружи што комплетнију слику о партиципима, а закључке изводи не само полазећи са становишта одређених теоријских постулата, већ и ослањујући се на сопствено проматрање конкретних језичких факата. За похвалу је ауторова конзеквентност и прецизност у примени трансформационог теста као основног метода анализе. Уколико одабраним методом и не постигне жељени резултат, он редовно скреће на то пажњу и постав-

ља одређене проблеме за даља проучавања. Иначе, аутор са жаљењем констатује да у опису синтаксе пољског језика досада није довољно примењиван метод којим се он служи. Тај недостатак у методолошком смислу доживљавао је као додатну тешкоћу у послу. Његов је циљ, истиче он, да овом својом монографијом допринесе даљем развоју синтаксе рађене Генеративно-трансформационом методом.

Обрада партиципских конструкција почиње од 59. стране и има следећа поглавља:

Die Partizipien im System der heutigen polnischen Standardsprache (59—81), Atributive partizipialkonstruktionen: das PartI (81—257), Nichtattributive PartI Konstruktionen (257—263), „Adjektivierte“ Partizipien als Kategoriale Weiterentwicklungen des PartI (263—272), „Adverbiale“ bzw. sekundaer-praedikative Partizipialkonstruktionen: das PartII (272—352), Andere über den „und“—Konektor abzuleitende Konstruktionen (352—374), Deparizipiale Adverben als Kategoriale Weiterentwicklung sekundaer-praedikativer Partizipien (374—377), PartI und PartII in Fergleich (377—387), Zusammenfassung (387—403).

Одељак од 59—81. стране садржи општи осврт на партиципске конструкције. Партиципе аутор дели на две групе: оне који имају деклинацију (*partI*) и облике без промене (*partII*). Оцењујући дефиниције традиционалне граматике, он ствара нове дефиниције користећи се при томе прецизнијом терминологијом. Осветљава систем наставака *partI* (-*acy*, -*ny*, -*ty*, -*ty*) и *partII* (-*ac*, -*lszy*, -*wszy*), а форме на -*m*, које су само генетски партиципи, не узима овде у обзир. Више страница овог одељка посвећено је објашњавању принципа трансформације који се у даљој анализи примењују. Полази се од уверења да се у дубинској структури партиципа налази реченица. Она се редукцијом претвара у синтагму, тј. партиципску конструкцију, при чему долази до неутрализације времена, модалитета и аспекта. Глаголска рекција се, међутим, и даље чува. Аутор испитује и комуникативну улогу партиципа; са тог становишта су веома информативни статистички подаци које је начинио из језика новина.

Пошто је скренуо пажњу на принципе које ће у даљем раду поштовати, аутор прелази на опсежан опис типова конструкција *partI* (81—272). Поредиши ове форме са придевима, он утврђује да се и једне и друге језичке јединице понашају на исти начин (могу бити атрибути или допуна предиката). Атрибути се парафразирају као односне реченице, те аутор тражи заједничко у њиховом семантичком значењу и у њиховој функцији. Он, даље, поставља проблем реконструкције релативне реченице полазећи од партиципа, што намеће питање идентификације субјекта. У овом детаљном излагању о конструкцији *partI* пажњу привлаче поједини проблеми на којима ћу се надаље задржати.

У монографији се утврђује да се обележаваће модалности *partI* постиже на исти начин као у релативним реченицама. Редукцијом релативне реченице у партицип не ствара се посебна ознака за модалност.

Тумачење времена конструкција *part I* заслужује такође много пажње. Методом трансформације се констатује да временско значење парт. през. активног зависи од времена предиката. Оно је релативно, њиме се означава само истовременост. Неутрализација временске опозиције утврђена је и код парт. прет. активног. Његово временско значење је везано за предикат, а испитивања су показала да релевантан значај добија и глаголски аспект.

Аутор се подробно бави проучавањем реда речи партиципске конструкције и њеног трансформа. Показује стилистичку улогу партиципа, трансформише реченице у којима постоји више *part I*, пратећи при томе везнике који се или подразумевају или експлицирају.

Приказивању генеративно-трансформативних поступака који доводе до образовања пасивних конструкција поклоњено је много простора. Вођено је рачуна о томе да се осветле оба постојећа типа тих конструкција: (1) помоћни глагол и парт. на *-n/-t* и (2) активни облик глагола са *się* („рефлексивни пасив“). Дати су, пре свега, аргументи у прилог закључку да услов за то да ли се глагол може или не може пасивизирати лежи у његовом семантичком значењу. На основу поређења одговарајућих конструкција закључује да се атрибутски употребљена форма понаша у погледу могућности које даје за означавање агенса подразумевајуће радње онако исто као права пасивна реченица. Осим тога, испитани су и фактори који блокирају пасивизацију. Аутор сматра да би речници, дајући податке о глаголима, морали садржати и информације о овим особинама.

На страни 238—272 приказују се шеме типова конструкција *part I* и детаљно се образлажу. На крају дела о *part I* прегледно и кратко се своде резултати анализе.

Обрада адвербијалних конструкција *part II* је у истој мери обимна (272—377) и свестрана. Аутор ове конструкције назива „секундарно-предикативним” и осветљава њихов облички систем (*-ac*, имперфективни и *-wszy, -wszy*, перфективни). Констатује да се *part II* понаша као прилог и да подједнако може доспети и у конструкцију са глаголским и у конструкцију с именским предикатом. Типолошки се разликују две групе облика: у једну спадају облици који се парафразирају у зависне реченице, у другу они који немају такву могућност парафразе. Применом трансформационог теста доказује се да традиционална дефиниција ове категорије облика није потпуна, будући да не покрива све случајеве. Аутор се залаже за то да се конструкције *part II* класификују по семантичком критерију. Интересантна су и испитивања позиције које *part II* заузима у реченици, она укључују и поређења са одговарајућим „синонимичним” конструкцијама. Утврђује се да су експоненти категорије *part II* функционално најближи прилозима. Анализиран је ред речи када се у истој реченици налази више партиципа и праћен је њихов узајамни однос. Ни у овом делу књиге не изостаје тумачење модалитета, улоге аспекта и времена. Укратко се говори и о даљој судбини партиципа, која се у одређеним типовима садашње употребе даје сагледати.

Једним се приказом, разумљиво, не могу обухватити све појединости о којима ова монографија обавештава. Посебно, међутим, желим истаћи да је она рађена на основу обимне грађе, веома савесно и студиозно. Својим резултатима и методолошким приступом увек ће корисно послужити; поред драгоцених закључака о пољским партиципима, она садржи и нека начелна размишљања која могу дати подстицаја за даља истраживања у сродној области и на другим странама.

Вера Јерковић

RUTH M. KEMPSON, **Semantic Theory**, Cambridge Textbooks in Linguistics, Cambridge, London, New York, Melbourne 1977, стр. 1—216

Аутор књиге о којој је овде реч пружа веома информативан преглед проблема и дилема семантике у садашњем тренутку и, више од тога, покушава да у приличном шаренилу идеја и непостојању било каквог поузданог метода изгради сопствени систем и приступ овој тематици.

Да би семантичка теорија, која је део опште лингвистичке теорије, била довољно успешна, она, по њеном мишљењу, мора испунити следеће услове: 1. у сваком језику мора објаснити природу значења речи и значења реченице, као и природу њиховог међусобног односа; 2. мора бити способна да предвиди двосмислености речи и реченица; 3. мора објаснити системске односе између речи и реченица (односе синонимије, логичке инклузије, контрадикторности, импликације и др.).

Аутор истиче да су досада лингвисти и филозофи покушавали да објасне значење или дефинисањем природе значења речи, или дефинисањем значења реченице, или објашњавањем процеса комуникације. Ни један од ових начина није се показао довољно обухватним.

Прво поглавље — посвећено значењу речи — најпре даје увид у најтрадиционалнији приступ значењу — у тзв. *референцијалну теорију* чији је главни представник био В. Russell, а следбеник D. Davidson. Под *односом референце* подразумева се однос који постоји између речи и објекта — међутим, као што је познато, постоји низ доказа да је оваква теорија недовољна: не постоји однос референце између израза и непостојећих објеката (*Прва жена која је слетела на Месец* и сл.), а препозиције, везници, речце не односе се ни на шта објективно, итд.

Ни друга теорија, тзв. *имагинативна теорија*, која значење речи објашњава на основу слике у мозгу говорника или слушаоца не показује се успешнијом. Очигледно је да може постојати више представа за један израз и да два израза могу имати исту представу. А поставља се и питање какву форму добија представа. Наиме, она није визуелна, јер ако неко, рецимо, под речи троугао замисли само равностранни троугао, онда је је та реч или двосмислена (с обзиром на равнокраке и др. троуглове) или означава само равностранни троугао. Сем тога, има много речи уз које је немогуће повезати било какву слику или представу (*и, или, зато и др.*).

Одступањем од екстремне форме имагинативне теорије и тврђењем да представе нису визуелне успостављена је *концептуална теорија* зна-

чења. Тако је Сапир тврдио да значење речи *кућа* није појам појединачног објекта, већ концепт који обухвата хиљаде различитих искустава, отворен да прими и хиљаде нових. Р. Кемпсон сматра да је ово одступање од имагинативне теорије одступање са погрешне стране, јер у суштини не даје ништа више него што проблематичан термин *представа* замењује исто тако празним термином *концепт*. Сосир је отишао даље указујући на то да је концепт (у његовој терминологији: *signifié*) елеменат који добија своју вредност само у систему. Али ни оваква теорија не може да реши проблеме који се односе и на референцијалну и на имагинативну теорију, а главна је замерка да је неемпирички објашњавати значење само концептима.

Данас је велик број лингвиста који односе међу речима показују *компонентном анализом*. По њима речи нису јединствени концепти, него комплекси сачињени од компонената значења који су сами по себи примарни. Тако енглеска реч *wife* (супруга) може бити описана као семантички комплекс обележја (компонената или маркера) на следећи начин: [ЖЕНСКОГ РОДА], [СА СВОЈСТВИМА ЧОВЕКА], [ОДРАСЛА], [УДАТА]. Овде главни проблем, како истиче Р. Кемпсон, представља однос између онога што је истовремено значење једне речи и компонената друге (уп. реч *удата* и компонента [УДАТА], као и то да је и овде значење речи представљено концептом — додуше комплексним).

У поглављу *Значење и истинитост* аутор износи какве могућности пружа нова полазна тачка за објашњавање теорије значења, настала прихватањем схватања Тарског и логичара из 1933. године да базу семантичке теорије чини значење реченице, а не значење речи. По традиционалном схватању само се за логичке реченице може рећи да имају истиниту или лажну вредност, да само оне оперишу аргументима и да се само њима може приписати логичка форма, па да отуда постоји битна разлика између логичке реченице и реченице људског језика. Овакво схватање је данас одбачено. Р. Кемпсон такође сматра да није неприхватљиво приписивање услова истинитости реченици и да се концепт логичке форме може проширити са логичке на „природну“ реченицу. Ако се то прихвати, то значи да треба извести спецификацију у којој се сви закључци изводе помоћу генералног правила. Тако се, на пример, при одређивању логичке форме реченице *Зоран је момак* морају увести спецификације као што су :Зоран се никада није женио, Зоран је одрастао, Зоран је човек, Зоран је људско биће. Ово важи за сваку реченицу: сваки услов који је неопходан за истинитост реченице биће истовремено *релевантна импликација* (*entailment*) те реченице. Однос релевантне импликације постоји између реченица S_1 и S_2 ако важи следеће: када је S_1 истинита, S_2 мора бити истинита.

На основу овог Р. Кемпсон тврди да описати значење реченице на основу услова неопходних и довољних за истинитост те реченице, значи одредити спецификацију на основу које се релевантне импликације могу деривирати аутоматским поступком. Аутоматско утврђивање релевантне импликације доприноси објашњавању и других битних појмова.

Тако се *синонимија* дефинише као заједничка релевантна импликација: ако две реченице имају идентичне услове истинитости, оне ће имати

идентично значење. Такав поступак изједначава парове као што су: *Зоран је Верин муж* и *Зоран је ожењен Вером*.

Контрадикторност се дефинише као конверзија релевантне импликације. Ако се за било коју реченицу S_1 предвиди њен скуп релевантних импликација S_2, S_3, S_4 , може се на основу генералног правила предвидети да ће S_1 стајати у односу контрадикције са низом реченица не- S_2 , не- S_3 , не- S_4 . Тако реченица *Зоран је убио Веру* стоји у односу контрадикције са *Зоран није убио Веру*, *Зоран није њроузроковао Верину смрт*, *Вера није умрла* — од којих је свака негација импликације *Зоран је убио Веру*.

Двосмисленост се такође може објаснити на овај начин, јер теорија услова истинитости приписује свакој реченици са више од једног значења више од једног низа услова истинитости.

Међутим, ван домена теорије значења засноване на истинитости остају неиндикативне реченице и перформативни искази, дакле, заповедне и императивне реченице и искази овога типа: *Обећавам да ћу бити тамо*. *Овим њризнајем да сам њојрешио*. Ове исказе први је уочио филозоф Ц. Л. Остин и назвао их *њерформативним*, јер нису употребљени да би нешто описали, него да би остварили неки чин (обећања, слагања и сл.). Они су посебно важни за лингвисте не само зато што, како бар на први поглед изгледа, нису подложни тумачењу заснованом на истинитости, него и зато што играју важну улогу у алтернативном тумачењу семантике. Ово алтернативно тумачење потиче управо од Остиновог рада на перформативним исказима (*Speech Act Semantics*, 1962. године) који је имао огроман утицај на савремене лингвистичке радове из семантичког домена.

Теорија говорног акта која осветљава функционисање језика у остваривању комуникације предмет је поглавља *Значење и језичка уњоњреба*. Ту је главни акценат на схватању да се језик не употребљава само за описивање појава, већ и за исказивање обећања, критике, слагања итд. По Остину, говорник је, када употребљава одређену реченицу, обавезно укључен у три различита акта, а то су: 1. *локуциони акњи* (locutionary act) — употреба реченице са одређеним значењем; 2. *илокуциони акњи* (illocutionary act) — употреба реченице са намером да се изрази слагање, неслагање, одобравање итд. и 3. *њерлокуциони акњи* (perlocutionary act) — употребљава реченице с циљем да се постигне одређена реакција слушаоца (да му се наложи да нешто уради, да се изазове његов страх и сл.). Другим речима: говорник употребљава реченице са одређеним значењем и са одређеном „снагом” (енгл. термин *illocutionary force*), да би постигао изванестан ефекат на слушаоца. У примерима као, рецимо, *донећеш хлеб из самоуслуње*, *овде је досња хладно* и сл. илокуциона снага је имплицитна у исказима, није, дакле, изражена као део локуционог акта. Међутим, у експлицитним перформативним исказима као што су: *обећавам да ћу бити тамо*, *њризнајем да сам њојрешио* и сл. управо је обрнут случај: овде је илокуциона снага експлицитно изражена. Имајући у виду овакве исказе, Остин је наглашавао да се за њих не може рећи ни да су истинити, ни да су лажни, јер не представљају дескрипције, већ *чинове*, и предложио да се они процењују с обзиром на то да ли су примерени циљу

коме служе или не, на основу услова неопходних за њихову употребу. Пошто се сви искази могу посматрати као симултано обухватање сва три говорна акта, услов примерености може се са перформативних проширити на све исказе.

Како Р. Кемпсон наглашава, проблем настаје када се Остинова анализа говорног акта (која се ограничавала само на исказе), са *исказа* прошири на *реченичну структуру*. У семантици говорног акта значење речи и реченица разматра се на основу услова за примерену употребу и отуда релевантне импликације реченице нису особине саме реченице него пресупозиције говорника, скуп његових искустава и уверења. Када се ово упореди са дистинкцијом спроведеном у трансформационалној теорији између језичке компетенције (*competence*) и језичке употребе (*performance*) изгледа да је семантика говорног акта, у ствари, предодређена за теорију језичке употребе. Таква семантика не прави разлику између граматичких и неграматичких реченица, него само између примерене и непримерене употребе реченице.

Ту се, сматра Р. Кемпсон, отварају две алтернативе: или одржати дистинкцију језичке компетенције и језичке употребе, уз објашњење значења реченице које је засновано на условима истинитости, укључујући концепт говорног акта само за објашњење правила језичке употребе; или усвојити објашњење значења реченице које даје теорија говорног акта и ревидирати фундаменталну поставку класичне трансформационалне граматике — тумачење дистинкције између језичке компетенције и језичке употребе. Р. Кемпсон се опредељује за прву од наведених алтернатива.

У поглављу *Семантика говорног акта на основу семантици заснованој на условима истинитости* најпрв се ближе показују тешкоће које се јављају у проширивању појмова као што су говорни акт, илокуциона снага и услов примерености са исказа на реченицу. Р. Кемпсон указује на то да реченице које немају експлицитног индикатора илокуционе снаге могу бити употребљене на разне начине. Тако реченица *на оном њољу се налазе четири велика бика* може бити употребљена као тврдња, опомена или претња, а услови примерености за сваки од ових типова информације биће различити и биће их онолико колико се различитих лингвистичких чинова може остварити помоћу те реченице. Отуда испада да су све реченице вишеструко двосмислене, а то се коси са интуицијом говорника неког језика. Слично је и са релевантном импликацијом. Тако су за реченицу *Зоран ће вечерас бити на забави* релевантне импликације: постоји особа по имену Зоран, вечерас ће бити забава. Међутим, ако се ова реченица употреби као упозорење, међу условима примерености морао би се налазити и услов „да говорник верује да долазак Зорана није у интересу слушаоца”, а то *није* релевантна импликација ове реченице.

Даље се показује да је неоснована првобитна нада да би теорија говорног акта могла да да објашњење недеklarативних, тј. императивних и упитних реченица. Из примера који се наводе види се да дистинкција између поменутих реченица није увек јасна. Тако се за декларативну реченицу *био бих вам захвалан када бисте ми рекли колико је сити* не може рећи да даје било какву информацију; за реченицу *колико љуша сам ти*

рекао да то не радиш не може се рећи да поставља захтев за давањем неке информације; за императивну реченицу *реци ми да ли сам у љраву или не* — не може се рећи да сугерира било какву акцију. Ова три типа реченице не разграничава чак ни различити распоред илокуционе снаге: упитна реченица се може употребити за давање информације или захтевање неке акције, а императивна и за давање информације и за тражење информације.

Поређењем преимућстава и недостатака теорије значења засноване на условима истинитости и теорије значења коју даје семантика говорног акта, Р. Кемпсон се опредељује за први приступ из неколико разлога. Теорија значења заснована на условима истинитости у потпуности задовољава када су у питању декларативне реченице и успешно објашњава синонимију, импликацију, контрадикторност и двосмисленост. Што се тиче недекларативних реченица — ни семантика којој се приклађа Р. Кемпсон, а ни семантика говорног акта не пружају прихватљиво објашњење и то управо представља главну слабост *обетеорије*. За перформативне исказе (који су, како је речено, по Остину чиновни, а не дескрипције и отуда не могу бити ни истинити ни лажни), Р. Кемпсон доказује да и они могу имати истиносну вредност. Перформативни глаголи се разликују, у ствари, од осталих глагола само по томе што је њихова истиносна вредност делимично одређена самом чињеницом да су на адекватан начин употребљени у датој прилици. Сматрајући да семантика говорног акта спада у област језичке прагматике, Р. Кемпсон се у својој књизи не бави више њеном проблематиком.

Остајући у домену теорије значења засноване на условима истинитости, Р. Кемпсон истиче да постоји доста разлике међу семантичарима у погледу формализације семантичке теорије. Главне дилеме тичу се односа синтаксе и семантике и статуса семантичких компонената.

По схватању Чомског из 1965. године, објаснити значење реченице значи дати апстрактну репрезентацију семантичке структуре реченице, која је одвојена, мада не и лишена сваке везе са репрезентацијом синтаксичке структуре. По мишљењу генеративних семантичара, да би се објаснило значење реченице, довољно је дати семантичку репрезентацију. По мишљењу логичара, да би се објаснило значење реченице, потребно је установити однос између апстрактног система који конституише језик и истините и лажне вредности. Р. Кемпсон се опредељује за приступ по којем објаснити значење реченице значи две ствари: 1. дати апстрактну репрезентацију семантичке структуре и 2. установити функције између те семантичке репрезентације и нелингвистичких ентитета — истиносних вредности. Она сматра да не постоји кореспонденција у односу 1:1 између семантичких и синтаксичких својстава, а дати објашњење реченичког значења значи одредити њену логичку форму. У тако замишљеном приступу значење речи се посматра по свом доприносу условима истинитости реченице у којој се појављује. Између речи и реченице постоји двосмерна зависност, али реченица има независан статус.

Формализацији значења речи посвећено је посебно поглавље. Термин *реч резервише* се за фонолошки комплекс. *Лексичка јединица* или

лексема јесте јединица у теоријском речнику, односно лексикону. Тако, рецимо, постоји једна енглеска реч *bank* а две лексичке јединице *bank*, једна са значењем *обале*, а друга са значењем *финансијске установе*. Овде се ради о вишеструкој двосмислености, познатој под термином *хомонимија*. Аутор истиче да разграничавање хомонимије и полисемије није увек једноставно и да од тога зависи читав приступ проблему двосмислености. Питање је, рецимо, да ли се у реченицама: *Човек је смрћан* и *човек ме је ударио* ради о једној или две лексеме. Једно решење је тврдити да значење лексичке јединице није константно, него варира од контекста до контекста, друго је — тврдити да је значење константно, али да реченице садрже две различите лексичке јединице: *човек₁* и *човек₂*.

Даље, од посебног значаја за одређивање односа међу речима при њиховој формализацији јесте утврђивање односа хипонимије и инкомпатибилности. Као што је познато, хипонимија је однос између општијег и мање општег термина: однос, рецимо, *жена/сујруја*. Ту је значење једне лексичке јединице потпуно укључено у значење друге. Код инкомпатибилности, антонимије или супротности мишљења ради се о односима друге врсте. Пошто ови термини подразумевају различите ствари, аутор сматра да је инкомпатибилне односе најбоље поделити у четири типа (у складу са поделом коју је изнео Ц. Лајонс, у књизи *Introduction to Theoretical Linguistics*). Први тип се односи на случајеве бинарне опозиције, праве антониме, као у примерима: *мртв/жив*. Други тип чине више јединица са инкомпатибилним значењима. То су скупови јединица који садрже више од два члана, сваки са истом тачком сличности и сваки са посебном карактеристиком која га одваја од осталих. Као пример најчешће се наводи систем боја, али ту спадају и скупови примера као што су: *ћрњезарија*, *сјаваћа соба*, *кухиња*, *кујатило* и сл. Трећи тип инкомпатибилности представљају парови као што су *врћ* и *хладан*. Овде не постоје апсолутне, константне вредности, већ искључиво вредности подложне градирању. Вредност зависи од норми: вода врћу за базен има друкчију температуру од воде врће за пијење, стар човек има више година од старог пса итд. Битна одлика оваквих антонима је да су то имплицитно компаративни термини и отуда реченица: *мали слон је велика животиња* није контрадикторна, док реченица: *мртв слон је жива животиња* јесте контрадикторна. Четврти тип инкомпатибилности чине парови као што су *кујовати* и *јродавати*. Они се називају конверзним паровима зато што изражавају конверзан однос објеката који су у питању.

Проблем представља што јединице ступају у комплексне међусобне односе. Тако је рецимо *сујруја* истовремено у конверзном односу инкомпатибилности са *сујруј*, међусобно искључујућем са *уседелица* и у хипонимском са *жена*. Сви ови међусобни односи чине лексичка поља речи (*lexical fields*).

Хипонимија и инкомпатибилност могу се формално дефинисати методом компонентне анализе. Лексичка јединица *P* је хипоним од *Q* ако су сва обележја *Q* садржана у обележјима спецификације *P*. Инкомпатибилност се може дефинисати као однос између низа јединица *P, Q, R . . .*,

такав да оне имају низ заједничких обележја, а разликују се једна од друге по једном или више контрастних обележја.

Што се тиче формалног обележавања семантичких компоненти, Р. Кемпсон указује на то да су неки семантичари тврдили да се и у семантици као и у фонологији може користити бинарни начин формализације. Тако се *уседелица* описује као:

— [МУШКОГ РОДА]+[СА СВОЈСТВИМА ЧОВЕКА]+[ОДРАСЛА] —
[ВЕНЧАНА] за разлику од инкомпатибилног *момак*:

+ [МУШКОГ РОДА]+[СА СВОЈСТВИМА ЧОВЕКА][+ [ОДРАСТАО]
— [ВЕНЧАН]

Оваква формализација задовољава само када су у питању инкомпатибилни парови који се разликују само по присуству или одсуству неког обележја, у свим другим случајевима, нарочито у означавању конверзије, овакав начин описивања је неадекватан. Уместо њега, Р. Кемпсон предлаже увођење нотације која се употребљава у стандардној формулацији предикатског калкулуса. Ту се оперише са варијаблама, а знак (—) није у контрасту са конверзним (+) обележјем, већ одговара логичкој негацији. Да би семантичко одређивање лексичких јединица било економичније, користе се правила чија је примена аутоматска:

[СА СВОЈСТВИМА ЧОВЕКА] X → [ЖИВО] X

[ОДРАСЛО] X → [ЖИВО] X

[ЖИВО] X → [КОНКРЕТНО] X итд.

И поред тога што метод компонентне анализе уводи економичан начин описивања односа међу лексичким јединицама, остаје отворено питање да ли се он може повезати са општом лингвистичком теоријом, односно, да ли се може доказати универзалан статус самих семантичких компонената. Мишљења семантичара су, како се истиче, у том погледу подељена и углавном се могу сврстати у три групе: 1. Неки сматрају да сви језици имају исти скуп семантичких компонената. Овакво схватање је очевидно нетачно, јер се чак и језици тако блиске културе као што су енглески и француски разликују у овом погледу: нпр. нема тачног превода енглеског *chair* (столица) на француски. 2. По схватању других семантичара, постоји универзалан скуп семантичких компонената од којег сваки језик издваја посебан подскуп. Ако неки језик има неку семантичку компоненту која не постоји ни у једном другом језику, то се сматра обичном случајношћу. Међутим, прихватљив је закључак Р. Кемпсон да је овако схваћен појам семантичких универзалија у суштини бесадржајан. 3. Многи семантичари предлажу да се семантичке компоненте поделе на два типа: на оне које су универзалне и оне које се односе на описе појединих језика.

Иако решење овог проблема остаје отворено, Р. Кемпсон сматра да објашњење лексичког значења на основу семантичких компоненти има перспективе.

Говорећи о односу између лексичког значења и реченичног значења и односу синтаксе и семантике, Р. Кемпсон примећује да су ти односи тако тесно повезани да у суштини представљају један исти проблем. При утврђивању неких општих принципа интерпретације реченице, она се осврће на проблеме које представљају реченичке аномалије, негативне реченице и двосмисленост.

Када је реч о аномалијама, у лингвистичкој литератури се често расправља о статусу реченица као што су следеће:

*истина је разбила ирозор
моћу видеџи звуке како ирају њо концерџиној сали
зелене идеје су бесно сџавале*

Чомски је 1965. године тврдио да су овакве реченице неграматичке, тј. синтаксички девијантне. Ово схватање је данас одбачено из више разлога.

1. Објашњење базирано на синтакси не може објаснити бесмисленост реченица као што је: *наш браџи је остао у другом стању.*

2. Ако се овакве бесмислене реченице јаве у својству допуне уз глаголе као што је, на пример, *реџи*, оне постају прихватљиве: *Зоран је рекао да су сџене добиле шеџерну болесџи
наш џеџоџодиниџи син рекао је да камење има бебе.*

3. У негативним окружењима бесмислене реченице такође нису неприхватљиве:

*сџена није добила шеџерну болесџи
црви се не брину збоџ новџа
џџи ниси убио сџену*

4. У случајевима када глагол или адјектив имају посебне селекционе рестрикције, док је именица коју модификују немаркирана у том погледу, долази до својеврсне имплицитне спецификације. Реч је о реченицама као што су:

*Зоран је џџо [џџаџуџи] џџоџоџо
џџо је џролеџело изнад зџрада*

У првој се реченици подразумева да је „то” неки чврст предмет а у другој да се односи на нешто што има моћ летења. Искључиво синтаксичко осветљавање мџмоиџло би ове важне појединости.

Кац и Бирвиш су изнели мишљење да су реченице, као што су претходно наведене, семантички девијантне, односно да су синтаксички добро оформљене, али да су без значења. Они су формулисали и услове за правилну оформљеност (*well-formedness condition*), не на основу синтаксичких, већ на основу семантичких репрезентација. По мишљењу Р. Кемпсон, ни овакав приступ, међутим, не објашњава реченице као што су: *сџена није добила шеџерну болесџи* и сл. Проблем представљају и рече-

нице са прономиналним субјектом типа *оно воли колаче*. Ако се таква реченица употреби тако да се под субјектом оно разуме камен, онда ће и она бити неправилна колико и реченица *камен у мојој башњи воли колаче*.

По овоме би изгледало да се објашњење неправилних реченица не може дати искључиво помоћу семантичких правила граматике, већ се морају укључити и неки ванлингвистички фактори, односно да тумачење оваквих реченица остаје у домену прагматике.

Постоји и четврта алтернатива: да се овакве реченице процењују на основу услова истинитости, дакле да се не прави дистинкција између контрадикторних и неправилних реченица, већ да се све такве реченице описују као лажне, јер су у конфликту са условима истинитости.

По мишљењу Р. Кемпсон, свака од последње три алтернативе има и својих предности и својих мана. Крајњи избор између њих она оставља отвореним.

У даљем току излагања аутор истиче проблем интерпретирања негативних реченица постављајући питање како се може довести у склад тврдња да приписати значење некој лексичкој јединици значи утврдити допринос те реченице условима истинитости читаве реченице, када се имају у виду реченице које немају неопходан услов истинитости: *Зоран није убио Веру, Вера није била удављена*. Она сматра, да је, иако постоји много проблема у егзактној интерпретацији негације, основно решење релативно неконтроверзно. За разлику од позитивних индикативних реченица које се користе за тврђење неке пропозиције, негативне реченице се употребљавају за тврђење да је њихова одговарајућа позитивна пропозиција лажна. Док су за реченицу *џо је некаква жена* неопходни и довољни услови за истинитост да се ту ради о одраслом људском бићу женског рода, за негирану реченицу (*џо није никаква жена*) таквих услова нема, јер се може радити о неком ко није одрастао, ко није женског рода, ко није људско биће итд. Другим речима, не постоји јединствен скуп услова који гарантује истинитост негиране реченице, већ скуп услова од којих задовољавање само једног гарантује истинитост те реченице.

Ову особину негативних реченица аутор доводи у везу са применом једначине Моргановог закона. За сваку пропозицију Р и сваку пропозицију Q логичка негација конјункције Р и Q еквивалентна је негацији или Р или Q. То се изражава формулом:

$$\neg (P \& Q) \equiv \neg P \vee \neg Q$$

у којој тзв. *ојерајтор* \vee , који одговара дисјунктивном везнику или треба разумети инклузивно, тако да допушта или само једно $\neg P$ или $\neg Q$ као истинито, или обоје.

Овде се поставља питање да ли постоји граница дисјункцији укљученој у негацију и да ли су негативне реченице вишеструко двосмислене.

Проблем *двосмислености* (ambiguity) и *неодређености* (vagueness) који представља узрок многим неспоразумима у семантици — предмет је посебног поглавља књиге.

Р. Кемпсон указује да само на први поглед изгледа да је двосмисленост јасан феномен. Очигледно је да и речи и реченице могу имати више од једног значења а циљ семантике је да утврди које су то речи и реченице. Међутим, има много случајева када никако није јасно да ли је нека реч, фраза или реченица двосмислена или није. У реченици: *She has good legs* (она има добре ноге) — *good* може значити: лепе ноге, здраве ноге, ноге атлетичарке итд. Може се сматрати да је *good* лексичка јединица са само једном интерпретацијом, што је тешко одрживо, а ако се прихвати да значење *good* зависи од реченице, тешко је видети да је та реченица двосмислена. И управо око тога су и подељена мишљења семантичара: да ли је та реченица двосмислена или није. Р. Кемпсон сматра да се ту ради о тешкоћи разликовања двосмислености од неодређености значења. Она наводи четири типа неодређености, мада они, како и сама каже, нису међусобно неповезани.

1. Први тип представља *референцијалну неодређеност* — овде је значење лексичке јединице у принципу јасно, али је тешко утврдити да ли се та јединица може односити на одређени објекат или не може. У питању су случајеви када нисмо сигурни да је нешто планина или само брдо, шта је град а шта градић и сл.

2. Други тип се тиче *неодређености значења лексичке јединице*, односно синтаксичке конструкције. Као пример може да послужи конструкција *Зоранова књига* — то може бити књига коју он чита, коју он пише, чији је он власник и др.

3. Трећи тип представља *недосиђајак спецификације у значењу лексичке јединице*. Као пример може да послужи енглеска лексема *neighbour* (сусед) у којој су неспецификовани пол, године и сл.

4. Посебан тип представља *спецификација дисјункције*. У примеру: *кандидати за посао имали су или одличне оцене или љаксу или обоје* логички оператор *v* који одговара дисјункцији *или* може се дефинисати на следећи начин: свака реченица форме $P \vee Q$ (где су P и Q реченице) биће истинита само ако је истинито P , или је истинито Q , или су истинити и једно и друго. Из овог произлази да *или* није двосмислено. Како истиче Р. Кемпсон, то се коси са раширеним мишљењем о двосмисленом *или*: инклузивном, као што је у наведеном примеру, и ексклузивном, које дозвољава само једну могућност међу конјунктима. Р. Кемпсон прихвата мишљење о недвосмислености *или*.

Други пример дисјункције тиче се негације. На основу Морганове формуле негативне реченице су логички еквивалентне реченицама које садрже *или*, а из овога аутоматски произилази да семантика негације подразумева дисјункцију интерпретативних могућности, а не схватање да је она двосмислена на онолико начина на колико негативна реченица о којој је реч може бити истинита.

С обзиром на постојеће неспоразуме међу семантичарима важно је разграничити што боље различите типове неодређености од истинских случајева двосмислености, а у томе, како аутор показује, помаже тест са изразом *to do so too* (учинити то исто). У реченицама као што су *Зоран*

је ударио Пејтра а и Павле је *то исто* учинио израз учинио *то исто* захтева идентичност глагола који су у питању. Ако је у питању двосмислена реченица такав израз потврдиће двосмисленост. Тако реченица *Johnny saw her duck and Bill did so too* — значиће или да су и Johnny и Bill видели њену патку (duck) или да су видели њено климање главом (duck), али никако „укрштену” интерпретацију: да је Johnny видео њену патку, а Bill њено климање главом. Али када је у питању неодређено значења, „укрштена” интерпретација није искључена: *молер је завршио дневну собу а и шпайтар исто тако*, тј. молер је извршио кречење собе, а тапетар постављање тапета.

Поглавље о *Лојци природних језика* посвећено је поређењу двеју конкурентских логика — традиционалне (засноване на двама логичким вредностима: истинитости и лажности) и новије, пресупозиционалне (која уводи и трећу могућност — да реченица може бити нити истинита, нити лажна).

Реченица *The King of France is bald* (краљ Француске је ћелав) представљала је полазну тачку неслагања између Расела као представника традиционалнице и Фрегеа и Стросена, као представника пресупозиционалне логике. Неспоразума није било у случају када је та реченица јасно истинита или лажна, већ се односио на случај када је употребљена у време када не постоји краљ Француске. Расел је сматрао да је реченица и у том случају лажна, а Фреге и Стросен да није ни лажна, ни истинита. Они уводе појам *пресупозиције* који обухвата све реченице које следе и из истинитости и из лажности реченице. По њима, да би наведена реченица била било истинита, било лажна, неопходан је услов да постоји краљ Француске.

Р. Кемпсон даје доста простора описивању разлике између релевантне импликације и пресупозиције, јер прихватање пресупозиције захтева поновно формулисање многих логичких поставки.

Релевантна импликација (*entailment*) дефинише се, као што је већ поменуто, као однос између двеју реченица, такав, да ако је истинита прва реченица, друга мора бити истинита. Тако реченица S_1 : *та особа је нежења* имплицира реченицу S_2 : *та особа је човек*. Ако је друга реченица S_2 лажна, биће лажна и прва реченица S_1 (ако је лажно да је та особа човек, лажно је и да је та особа нежења). Међутим, ако је лажна прва реченица, ништа не следи о другој реченици, она може бити било истинита, било лажна (ако је лажно да је та особа нежења, ништа не следи о истинитости реченице да је та особа човек).

Пресупозиција се разликује од релевантне импликације у две ствари: у конзеквенци када је S_1 лажно и конзеквенци када је лажно S_2 . Да би S_1 пресупонирао S_2 , истинитост S_2 мора следити из истинитости S_1 , али ако је S_2 лажно, онда S_1 нема истиносне вредности, тј., није ни истинито, ни лажно. Реченица *краљ Француске је ћелав* пресупонира реченицу: *постоји краљ Француске*, а истинитост или лажност прве реченице зависи од тога да ли је краљ заиста ћелав или не. Али, ако не постоји краљ Француске, наведена реченица није ни истинита, ни лажна. То следи

из тога што се за реченицу *краљ Француске није ћелав* (која имплицира лажност реченице *краљ Француске је ћелав*) такође тврди да је истинита или лажна само ако заиста постоји краљ Француске. Ако краљ Француске не постоји, исто је тако необично рећи *краљ Француске није ћелав*, као и *краљ Француске је ћелав*. Односно, онда се проблем истинитости или лажности такве реченице уопште не поставља.

Разлика између релевантне импликације и пресупозиције најбоље се види из следеће табеле:

<i>релевантна импликација</i>	<i>пресупозиција</i>
$S_1 \ S_2$	$S_1 \ S_2$
$T \rightarrow T$	$T \rightarrow T$
$F \leftarrow F$	$\neg(T \vee F) \leftarrow F$
$F \rightarrow T \vee F$	$F \rightarrow T$

(S је ознака за реченицу, T означава истинитост, F лажност, \vee означава конјункцију *или*, $T \vee F$ значи да не постоји конзеквенца за истинитост S_2 ако је S_1 лажно, а $\neg(T \vee F)$ означава вредност која није ни истинита, ни лажна).

Првобитно се пресупозиција односила само на одређене именичке фразе, касније је проширена на много већи број реченица и, како Р. Кемпсон наводи, примећено је да реченице које садрже глаголе као што су *жалити* и *схватити* пресупонирају истинитост читаве реченице која долази иза глагола. Тако реченица *Зоран жали што је калеџан био у зајвору* пресупонира реченицу: *калеџан је био у зајвору*. Исто тако, примећено је да су неке неопходне импликације позитивне реченице истовремено неопходне импликације и њеног негираног пара: *Вера је схватила да је Зоран био неверан својој жени* / *Вера није схватила да је Зоран био неверан својој жени*. У обе реченице заједничка импликација је да је Зоран био неверан.

Међутим, такве симетрије нема увек: **Вера је схватила да је Зоран био неверан својој жени, мада, у ствари, он никада није био неверан* / *Вера није схватила да је Зоран био неверан својој жени; како би и могла, када никада и није био*.

Реченице овога типа приморале су „пресупозиционалисте” да успоставе двосмисленост негираних реченица: оних у којима се импликација позитивних реченица одржава и оних у којима се не одржава.

По анализи традиционалне, двовредносне логике, не захтева се успостављање двосмислених реченица јер, по дефиницији, импликације (позитивне реченице) су све реченице које следе из истинитости те реченице. Ако се имплицира да је та реченица лажна (као што се обично узима за негативне реченице), онда ништа не следи о истинитости имплицираних реченица: оне могу, али не морају бити лажне. То значи да реченица која је импликована позитивном реченицом не може бити порекнута без контрадикције, ако је имплицирано да је позитивна реченица

истинита, али она може бити порекнута без контрадикције ако је имплицирано да је негација те реченице истинита. А то је управо случај у овим примерима.

Посебан проблем у вези са пресупозицијом представља то што она захтева и поновно дефинисање логичких везника, а колико то има далекосежне последице, Р. Кемпсон показује на примеру везника *and* (и). Као и у двовредносној логици, свака реченица форме $P \text{ i } Q$ биће истинита ако, и само ако су и P и Q истинити. Проблем настаје у случају када P или Q нису ни истинити ни лажни, односно посебан проблем представљају сложене реченице. У реченици: *Зоран ишуче своју жену и он је боксер* подразумева се да Зоран има жену, као што би се подразумевало и у простој реченици *Зоран ишуче своју жену*. По овоме би изгледало да пресупозиционална дефиниција *and* (и) доказује да ако један од конјунката P и Q реченице P и Q није ни истинит, ни лажан због непостојања пресупозиције, онда ни реченица P и Q није ни истинита, ни лажна, јер дели исту пресупозицију. Међутим пример: *Зоран је ожењен и ишуче своју жену* не одговара оваквој анализи. Свако ко изговори ову реченицу не подразумева да је Зоран ожењен, већ он то *шврди*. У овом случају, иако један конјункт подразумева да је Зоран ожењен, цела конјункција двеју реченица нема ову пресупозицију. Дакле, у оваквим случајевима први конјункт је реченица која је пресупозиција другог конјункта и тада конјункција двеју реченица не пресупонира оно што пресупонира један од конјунката, већ то потврђује. Испоставља се да је конјункција и двосмислена.

Закључујући поглавље посвећено импликацији и пресупозицији (уз још неколико примера који се овде не наводе) и свдећи закључке, Р. Кемпсон сматра да се предност пресупозиције огледа када су у питању просте реченице. Тако ако се каже *краљица Тоџа нема шест мужева* нормално се подразумева да постоји краљица у Тоџоу. По логици која оперише двама вредностима (истинито/лажно) ова реченица је компатибилна и са постојањем краљице у Тоџоу и са непостојањем такве личности или чак и са непостојањем такве земље, што није у складу са интуитивним прихватањем ове реченице. Недостатак пресупозиционалне логике управо је у томе што је она приморана да, за разлику од двовредносне логике, уведе двосмисленост за негиране реченице и конјункцију *и*. Износећи предности и недостатке и једног и другог приступа, Р. Кемпсон се опредељује за традиционалнији, за онај који оперише двама вредностима — истинито/лажно.

Последње поглавље посвећено је односу синтаксе и семантике, односно проблему веза између конструката дубинске и површинске структуре у трансформационалној граматичи и семантичке репрезентације.

Као што је познато, 1965. год. Chomsky је дефинисао дубинску структуру као 1. оно из чега се изводе правила фразне структуре 2. оно што се подвргава низу трансформационалних правила 3. ниво на којем се дефинишу субјекатски и објекатски односи 4. ниво на којем се умеђу лексичке јединице 5. ниво на којем се утврђују селекционе рестрикције 6. ниво на којем се разрешавају двосмислене реченице 7. оно што се подвргава деловању семантичке компоненте.

Као што истиче Р. Кемпсон, комбинација ових постулата у дубинској структури доводи до неких парадоксалних последица, ако се постави питање колико је дубинска структура идентична са семантичком репрезентацијом.

На пример, ако се комбинују правила 1. и 7. испада да ствар не особине површинске структуре (у случају да нису такође и особине дубинске структуре) не играју никакву улогу у одређивању значења реченице. У примерима као што су: (група [људи] је отишла у радњу и група је купила себи нешто одеће) и (група [људи] је отишла у радњу и купила себи нешто одеће) то и изгледа тако. Ове реченице су синонимне, а друга је изведена из прве правилом конјунктивне селекције, тако да је успостављен један субјекат са придруженим глаголским фразама. Међутим, значење двеју реченица не чува се када су у питању квантификатори (неки, многи, ниједан): неки колачи су воћни и неки колачи нису воћни — неки колачи и јесу и нису воћни.

Овакви случајеви показују да је површинска структура понекад релевантна за семантичку интерпретацију. То је још уочљивије када се значење двеју реченица разликује само по дистрибуцији реченичког акцента: *као већина момака њен муж воли брбљиве девојке* / *као већина момака њен муж воли брбљиве девојке*.

(Прва реченица значи да је њен муж сличан момцима по особини да воли брбљиве девојке, друга је контрадикторна, јер подразумева да је њен муж момак).

Проблем представља и поменути 5. услов дубинске структуре — да је ниво на којем се утврђују селекционе рестрикције. Како је раније показано, овај феномен не може бити обухваћен на синтаксичком нивоу, пошто је он потпуно семантички. Услови 1. 2. и 4. такође морају бити одбачени или се мора прихватити да је ниво дубинске структуре потпуно идентичан нивоу семантичке репрезентације.

Тако испада да је семантичка интерпретација делом потпуно укључена у дубинску структуру, а делом да зависи од површинске структуре.

У погледу статуса синтаксичких и семантичких компоненти влада прилично неслагање међу лингвистима. Чомски је 1965. год. тврдио да су синтаксичке особине независне од семантичких, мада је касније нешто ревидирао своје схватање. Представници генеративне семантике сматрају да синтаксичке генерализације потпуно одговарају семантичким. Неки лингвисти више не сматрају да је дубинска структура ниво на којем су базирани семантичке репрезентације, односно заступају мишљење да то не може бити једини релевантни ниво. Други више не сматрају да је дубинска структура ниво који даје хијерархијску карактеризацију лексичких јединица. За њих је дубинска структура, у смислу семантичке репрезентације, хијерархијска структура која повезује комплекс семантичких компонената.

Р. Кемпсон се опредељује за схватање да су синтаксичке и семантичке структуре језика два независна, али повезана система.

Ипак, проблем међусобних веза синтаксе и семантике и даље остаје нерешен.

На крају, иако се за књигу Р. Кемпсон може рећи да у целини не указује на пут који обећава успешно решавање семантичких проблема, и упркос томе што јој се, можда с правом, може оспорити и полазна тачка на којој гради читав свој систем, наиме, да све семантичке проблеме своди на логичке — ипак се то не може приписати недостацима саме књиге, већ пре свега, компликованој природи предмета њеног истраживања, у којем су још увек питања у несразмерно већем броју у односу на одговоре који се могу дати. Али једно је сигурно: то је књига која пружа увид у најновија размишљања из области која је у центру интересовања данашње лингвистике, а указивањем на многа места која су остала отворена и упућивањем на обимну и разноврсну литературу она даје много подстицаја за даља истраживања.

Дана Бошков

ANDRÉ VAILLANT

(3. XI 1890—23. IV 1977)

Нема озбиљног слависте који није у своме веку потражио какав податак у неком од томова Вајановог дела *Grammaire comparée des langues slaves* (Tome I, Phonétique, Lyon—Paris 1950; Tome II, 1—2, Morphologie, Lyon—Paris 1958; Tome III, 1—2, Le verbe, Paris 1966; Tome IV, La formation des mots, Paris 1974) и с поштовањем помислио на аутора. На списку важне стручне литературе о старословенском налази се Вајанова граматика *Manuel du vieux slave* I—II (Paris 1948), а сербокroatиста не би смео да мимоиђе књигу *Grammaire de la langue serbo-croate* (Paris 1924; друго издање 1952), коју је Вајан израдио у сарадњи с Мејеом (Antoine Meillet). Вајан је, поред осталог, и знаменити проучавалац језика Доминка Златарића. Његова монографија *La langue de Dominko Zlatarić, poète ragusain de la fin du XVIe siècle* (Paris, 1928, I, Phonétique; Paris, 1931, II, Morphologie) сматра се једном од врло значајних студија о историји српскохрватског. Неколико година пред смрт Вајан се прихватио дефинитивне израде и последњег, трећег тома овог дела, не дочекавши, међутим, да га преда у штампу. У тој последњој књизи монографије биће изложена синтакса Златарићевог језика (књигу објављује Српска академија наука и уметности у сарадњи са париским Националним институтом за словенске студије). Тако се, стицајем околности, животни пут великог француског слависте завршио последњим стваралачким резултатом који ће угледати света баш у Београду, месту Вајанових првих дубљих контаката са словенском језичком науком. Он је, наиме, био Белићев ученик. Његов боравак у београдској средини био је од великог значаја за његов будући научни развој. И он се, као и толике генерације домаћих слависта, имао од свога учитеља чему научити. Убрзо по повратку из Београда у Француску њега су његов лични изразит таленат и изванредна радна способност довели на чеоно место у славистици његове земље. За многе нараштаје студената у Паризу он је годинама био оно што је Александар Белић био за своје студенте у Београду. У светским релацијама — њему остаје крупно, заслужено признање.

Близак нама по школи и темама којих се прихватао, Андре Вајан је сувише присно име да бисмо зажалили за њим само као за страним стручњаком кога више нема. Готово да изгубисмо неког свог!

Милка Ивић

BOHUSLAV HAVRÁNEK

(30. I 1893—2. III 1978)

Дубоке године обично отупе човеку делатност и значај, а тиме и жалост оних који за њим остају у часу кад од њих неповратно оде. Ученици и сарадници остарелог и болесног Бохуслава Хавранека жалили су за њим онако како би многи млад и здрав прегалац пожелело да буде ожаљен. Имали су и за ким да тугују. Научник светског гласа, горостас међу својима, неприкосновен због блиставе репутације и очевидних заслуга, он је својим непосустајућим старањем храбрио, подржавао, упућивао, поучавао, избављао . . . Имао је увек један исти циљ пред очима и предано му служио: одржати кроз сва времена, ма како мутна и олујна била, оправданост угледа чешке лингвистике. Он је, уосталом, био један од оних коме Чеси и дугују за тај углед. Као члан Прашког лингвистичког серкла, Хавранек је у својим младим данима учествовао у заснивању прашке структуралне лингвистике. Каква је то лингвистика, како је до ње дошло, који су њени циљеви — то је Хавранек лично објаснио нашој стручној публици у својем раду *Принципи Прашке лингвистичке школе* (Зборник за филологију и лингвистику XIII/1, Нови Сад 1970, 7—18).

Хавранскова научна остварења су многострука и трајна, нека чак од историјског значаја. Довољно је подсетити се да је он дао први кратак преглед дијалеката једног језика с применом структуралних критерија (*Nařečí česká, Československá vlastivěda III, Praha 1934, 84—218*) и да је један од оснивача нове теорије о феномену књижевног језика, при том чак најзаслужнији за њен даљи успешан развој (његова најважнија излагања о тој теми објављена су у књизи под насловом *Studie o spisovném jazyce, Praha 1963*). Славистику је, поред осталог, обогатио продубљеном анализом проблематике глаголског рода у словенским језицима: *Genera verbi v slovanských jazycích* (I, Praha 1928; II, Praha 1937).

Своју универзитетску каријеру Хавранек је започео 1929. као професор у Брну, а на прашки Карлов универзитет прешао је после рата, 1945. године. До краја живота зрачио је својим присуством на најразлицитије начине: као научни радник, као предавач, као уредник часописа, као организатор разних важних подухвата, као иницијатор конструктивних научних скупова. У својству члана Међународне комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика, чији је оснивач и дугого-

дишњи председник био Хавранек, могла сам добро да осмотрим то деловно присуство. Било је прилика када смо остајали задивљени величином нашег председника, пре свега људском.

Са пијететом се прикључујем жалости својих чешких колега; схватам шта су изгубили.

Милка Ивић

РАДОМИР АЛЕКСИЋ

(1900—1978)

Двадесет петог априла 1978. године преминуо је, од компликација које су наступиле после операције, др Радомир Алексић, редовни професор универзитета у пензији. Вест о смрти проф. Алексића болно је одјекнула међу многобројним његовим ученицима и пријатељима. Та злокобна вест изненадила је нарочито оне који су имали прилику да виде како стари професор последњих година изгледа крепак и чио. Радовали су се томе највише они његови ђаци и блиски пријатељи који су добро знали за многе недаће што су још од ране младости пратиле живот овог по много чему изузетног човека.

Седамнаестог априла 1978. године навршило се 78 година откако се у Анцелату крај Андријевице у инокосној сељачкој породици Богдана Алексића родио син Радомир. Пошто је основну школу завршио у Андријевици, Радомир Алексић је, оставши још као тринаестогодишњи дечак без оца, из свог родног Анцелата и Андријевице, попут многих наших горштака жељних знања, кренуо, у првим деценијама овога века, у свет да „учи науке“. Гимназију је похађао у Беранама, Ваљеву и Београду. Године 1922. уписао се на Београдски универзитет, на IX групу филозофских наука са српскохрватским језиком као главним предметом. Ту је четири године слушао предавања А. Белића, С. Куљбакина, Богдана и Павла Поповића. Дипломски испит положио је са одличним успехом (писмени 10, усмени 10) 1926. године. Непуну годину иза тога Р. Алексић је, као један од најбољих студената своје генерације, изабран за асистента Универзитета при Катедри за народни језик. Године 1929, три године након дипломирања, успешно је одбранио докторску дисертацију. Једну годину је провео као стипендиста у Кракову на научном усавршавању. За доцента је изабран 1937. године. Неколико година пред рат радио је хонорарно у приватној вечерњој школи пок. Симе Милошевића и у Руско-српској гимназији у Београду.

Други светски рат је прекинуо његову универзитетску каријеру. Од првог дана окупације проф. Алексић је заузео чврст антифашистички став. Одбио је да потпише злогласни Недићев акт против комуниста и народноослободилачке борбе. Године 1941. ухапшен је од стране Гестапоа и специјалне полиције и одведен у логор на Бањици, где је провео више месеци. Приликом доношења фашистичке уредбе о универзитету 1943. године, због својих напредних погледа, уклоњен је са Универзитета.

Када се завршио рат, проф. Алексић је враћен на Универзитет. Одмах по ослобођењу радио је једно време, уз своје редовне наставничке обавезе на Универзитету, у „Борби” и „Култури”. Године 1946. изабран је за ванредног, а године 1957. за редовног професора Универзитета. Пензионисан је 1969. године као редовни професор.

Проф. Радомир Алексић је објавио више научних и стручних радова о српскохрватском језику, његовој историји и дијалектима. Године 1931. штампао је монографију *Језик Маџије Анђуна Рељковића*, у којој је дат не само потпун опис Рељковићева језика већ су у свим случајевима, када је то било могуће, јасно одвојене језичке црте пишчева говора од књишких наноса са стране. Ово је, у ствари, монографија у којој је систематски, веома исцрпно, обрађен језик једног нашег старог писца. Овај је рад доцније служио многим испитивачима језика старих писаца као модел и образац за груписање и систематику језичке грађе.

И свој други већи научни рад, студију *Прилози историји кајкавској дијалекта*, проф. Алексић је, као што се из наслова види, посветио историји језика, тачније једном питању наше историјске дијалектологије — пореклу кајкавског дијалекта — које је све до данас у науци остало отворено. Узевши за полазну основу Пергошићев језик превода једног религиозног списа из друге половине XVI века, Алексић је у овом раду дошао до закључака да је Белићева претпоставка о постанку кајкавског дијалекта, у једној специфичној чакавско-штокавско-кајкавској симбиози, уверљивија од Рамовићеве хипотезе по којој је хрватски кајкавски дијалекат у почетку представљао словеначки говор, који се касније одвојио од словеначког језика и у X веку ушао у орбиту српскохрватских штокавско-чакавских иновација.

Од осталих радова проф. Алексића треба поменути више основношколских и средњошколских уџбеника. Године 1946. израдио је он, заједно са проф. М. Стевановићем, *Грамаишнику српскохрватској језика за средње школе*. То је био један од првих наших послератних средњошколских уџбеника. Доцније је проф. Алексић написао, заједно са М. Станићем, четири граматике за више разреде основне школе и једну граматику за средње школе. Ти основношколски уџбеници су више од једне деценије били једини уџбеници из којих су млади нараштаји стицали своје теоријско знање о граматичком систему српскохрватског језика. Године 1950. издао је за студенте *Читанку сџарословенској језика са речником*.

Знатан део свог научног рада проф. Алексић је посветио проучавању наших народних говора. Још као доцент путовао је више година по Црној Гори и Боки Которској, где је испитивао *васојевићки*, *џашировски*, *сџићански*, *љворечки* и *маински* говор. Резултате тих својих испитивања објавио је у виду детаљнијих извештаја у Извештајима Задужбине Саре и Љубомира Стојановића. После рата проф. Алексић је наставио та своја дијалектолошка испитивања, само што је сада испитивао *јрбаљски*, *крилошки* и *муљански* говор. Штампао је о томе извештаје у Гласнику САН (V, 333—337). У то време написао је и већи дијалектолошки рад *Васојевићки*

јовор, који, на жалост, за живота није објавио. У том раду дат је, веома савесно и зналачки, детаљан опис граматичких и реченичких особина васојевеићког говора. Оцењујући тај рад, приликом избора проф. Алексића за редовног професора, чланови комисије (А. Белић, М. Павловић и М. Храсте) пошто су прво констатовали да је то дело углавном филолошке природе (тј. да садржи богату језичку грађу), посебно истичу да је „у том правцу . . . оно изврсно, Алексић даје много хиљада примера, забележених у народу, са ознаком где је који пример забележен, у беспрекорном фонетском и акценатском облику. Нема управо ни једног примера који не би био са ове стране тачно обележен”.

Када говоримо о овом раду на пољу дијалектологије, онда ваља посебно истаћи да је проф. Алексић дуго година био члан Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе и да је у то време често одлазио на терен ради прикупљања језичке грађе. Попунио је, гацајући по расквашеним и блатљавим сеоским друмовима, више упитника за српскохрватски и општесловенски дијалектолошки атлас. Резултат тих новијих дијалектолошких екскурзија је и наш заједнички рад *Основне особине александровачкој и брусској јовора*.

Последњу деценију-две проф. Алексић је пуно радио на лексикографији. Заједно са М. Храстом и Ј. Вуковићем израдио је велики правописни речник српскохрватског језика, а са С. Шкерљом и В. Латковићем издао је речник словеначко-српскохрватског језика. На жалост, проф. Алексић није дочекао да се појави његов последњи лексикографски рад *Речник сџраних речи и израза*, који је недавно изашао из штампе.

Од осталих научних и стручних активности треба поменути да је проф. Алексић више година пре рата сарађивао са проф. Белићем на уређивању *Јужнословенској филолоја* и *Нашеј језика*. Као члан Одбора за издавање Вукових народних песама приредно је издање II књиге Вукових песама са посебним речничким додатком. Сарађивао је и на изради великог речника *Савременој српскохрватској књижевној и народној језика*, који издаје САНУ. Аутор је свих текстова који се односе на наш језик и нашу филологију у Малој „Просветиној” енциклопедији.

Из овог кратког осврта на научне и стручне радове проф. Алексића види се да је он знатан део свога живота и стваралачког рада посветио оним стручним пословима који пуно не доприносе ексклузивној, усконаучној популарности и репутацији, али који, несумњиво, захтевају дуг, стрпљив, мукотрпан и савестан рад. Сви ми који смо ближе познавали проф. Алексића знамо да је он даноноћно радио. Ретки су били дани када није долазио слепоподне у кабинет, исписујући, повијен над столом до касно у ноћ, десетине, стотине примера, за своје граматике и лексиконе — дела без којих је незамислива било која национална култура, организовано школство и просвета!

У својој богатој и дугој универзитетској, наставничкој каријери проф. Алексић је деценијама, с пуно љубави, предано и несебично, преносио своје богато знање из историје језика, дијалектологије и старословенског језика на многе генерације студената. Његови ученици су

га посебно волели и поштовали због две ствари: прво, што је био одличан предавач и, друго, што је на испиту био веома савестан и правичан. За време предавања проф. Алексић је знао да и о најкомпликованијим питањима еволуције језика говори веома једноставно, пластично и сугестивно. На испитама би често, ношен својим еруптивним горштаким темпераментом, повисио глас, али мислим да се никада није десило да неко, ко добро зна, код њега падне, или пак да студент који мало зна положи испит. Због те његове доследности и праведности искрено су га волели и поштовали чак и они студенти који су више пута код њега падали на испитима. Многи студенти нису хтели да изађу на испит неспремни „да се проф. Алексић не би” — како су они често говорили — „секирао”.

Посебно треба истаћи да је у току целог свог живота Радомир Алексић, по свом идеолошком опредељењу и моралном уверењу, био на страни прогреса. Био је високоморална личност. Познато је да је он на седницама Факултетског већа, Одсека и на другим нашим јавним и политичким скуповима често остајао у мањини, био надгласан, али никад ништа није хтео да жртвује од свог уверења. Онако крхка тела и нежног здравља остајао је увек свој и усправан!

Због свих ових педагошких, моралних и људских врлина, као и због свега онога што је учинио за нашу науку, просвету и културу, проф. Алексић ће десетинама генерација студената, многим колегама и пријатељима остати у трајном, неизбрисивом сећању!

Славко Вукомановић

ПРОФЕСОР РОБЕРТ ОТИ (AUTY)

(1914—1978)

Изненадном и превременом смрћу Роберта Отија, у Оксфорду 18. августа 1978. године, светска славистика, посебно југославистика, изгубила је једног од својих највреднијих посленика. Рођен у варошици Родерам у Јоркширу 1914. године, Роберт Оти је похађао гимназију у свом родном месту, а затим завршио студије германистике на универзитету у Кембрицу. Још као студент германистике Роберт Оти је учио руски код Елизабете Хил да би, с младалачким одушевљењем, играо у студентским представама улоге Догчинског у Гогољевом *Ревизору* и Мисаила у Пушкиновом *Борису Годунову*. Но у тим годинама он је ипак био претежно заокупљен изучавањем германске филологије. Своју докторску дисертацију о Минезангу одбранио је у Минстеру. Први пут је непосредно упознао једну словенску земљу када је, са групом студената, 1937. године, посетио Чехословачку. Та земља и њена култура побудиле су у њему љубав која је трајала цео живот. Од 1937. до 1939. године боравио је шест пута у Чехословачкој и темељито научио чешки и словачки језик.

У тим суморним годинама на прагу рата он је више пута ишао и у Немачку, где је, уз помоћ кембрицког „Комитета за избеглице”, успешно радио на ослобађању већег броја Јевреја који су већ били у логорима. У неким круговима био је тада познат као „плави Пимпернел”. У току рата радио је као преводилац за чешку владу у изгнанству, а његов глас се, на чешком и словачком језику, чуо и преко Би-би-сија.

По завршетку рата вратио се у Кембриц. Предавао је немачки и чешки, а 1957. године је добио звање наставника словенских језика, којима се отада превасходно посветио. Године 1962. изабран је за професора словенске филологије на универзитету у Лондону, а 1965. године преузео је Катедру словенске филологије у Оксфорду. Оксфорд му је био дом у току следећих тринаест година. Захваљујући великим делом његовом раду и личности настављен је процват славистике на овом универзитету. У сликовитим просторијама свог коледа, Брејзноза, Роберт Оти је често био домаћин бројним славистима, као и Међународном славистичком комитету, дочекујући своје госте са готово словенском ширином.

Омиљена личност међу колегама и студентима, Роберт Оти је био извор стручних обавештења о словенским језицима, народима и зем-

љама, а знао је каткад да понуди и књигу која се није могла наћи у Бодлејанској библиотеци. Његова достојанственост и човечност били су цењени и међу помоћним особљем у колеџу, које му је приликом сахране указало изузетну пошту.

Оксфорд је био Отијев дом, али је он био спреман и да га напушта. Гостовао је као професор на Калифорнијском универзитету у САД, као и на универзитету у Отагу у Новом Зеланду, где је искористио прилику и да учи маорски језик. Но најчешће је, разуме се, путовао у словенске земље. У Југославији је боравио први пут после рата 1952. године, али ју је после тога често посећивао. Био је члан Одбора британско-југословенског друштва и радио је на развијању културних и научних веза између две земље. Похађао је летње школе за српскохрватски, словеначки и македонски језик — и показао се готово исто толико добар ђак колико и професор. Учествовао је у три маха и у раду „Научних саста-нака у Вукове дане” у Београду и објавио четири чланка на српско-хрватском и један на македонском језику.

Његова славистичка истраживања природно су и плодотворно израстала на тлу његовог германистичког образовања. Написао је неколико кратких корисних студија о старословенској лексици обраћајући посебну пажњу на германистичке елементе у њој. Издао је и стандардну енглеску антологију старословенских текстова 1965. године (исправљено и допуњено издање 1968, поновљено издање 1977). Но у средишту његових интересовања био је развитак књижевних језика Словена у Аустроугарској монархији. Из тог подручја написао је неколико општих и компаративних студија, а дао је и неколико специфично југославистичких радова — о илирском покрету (1959), о Вуковој реформи (1966), о Људевиту Гају (1973). Његова истраживања нису имала искључиво лингвистичка обележја; изучавао је и културне и књижевне теме, објавивши и један чланак о Прешерновим немачким песмама, те написавши и рад о хрватским књигама шеснаестог века у Бодлејанској библиотеци, који је постхумно објављен. Прагио је стручну литературу у широкој области, о чему сведоче његови разноврсни прикази као и, уосталом, његова богата лична библиотека. У сарадњи са професором Рудолфом Филиповићем писао је годишњи библиографски преглед сербокroatистичких студија за часопис *Modern Language Review* од 1952. до 1960. године. Његови чланци и прикази, као и његова предавања, одликовали су се начином изражавања који је сврсисходно осветљавао сваки проблем. Превремена смрт спречила га је да заврши своју обимнију студију о развоју словенских књижевних језика у светлости богате компаративне грађе из суседних језика, нарочито мађарског и естонског.

Изгубили смо колегу и пријатеља, духовитог сабеседника у друштву и достојанственог представника енглеске славистике који је знао, с мером и отворено, да каже праву реч на правом месту. Изгубили смо га, али га нећемо заборавити.

Anne Pennington

ЈОВАН ВУКОВИЋ

Из научних редова босанскохерцеговачке средине, и југословенске уопште, смрт је истргла неуморног научног радника који је у току пуних четрдесет пет година интензивног научног рада дао значајан допринос сербокроатистици, науци о словенским језицима и науци о језику уопште. Ријечи искреног и дужног признања већ су казане на више мјеста, али смо у обавези да их кажемо и у *Јужнословенском филологу*, чији је сарадник постао још у предратном периоду и на чијим је страницама објавио први дио једног од најзначајнијих својих дјела — дио своје познате дисертације *Говор Пиве и Дробњака*.

Научно дјело проф. Вуковића и његови знанствени домети морали су неминовно бити условљени двјема основним детерминантама: 1. временом у коме је проф. Вуковић радио и стањем у коме се језичка наука у том времену налазила, — и 2. мјестом и средином гдје је радио. Међутим, овоме се мора додати и још једна изузетно важна чињеница без које се много тога код проф. Вуковића не би могло разумјети. Ријеч је о непобитној истини, код њега наглашенијој него можда у било чијем другом случају, да је он у току цијелог свог живота све досезао само радом и упорношћу, тако да би се преко његове животне стазе могла исписати, ваљда као некакав најкраћи животни резиме, опет једна једина ријеч: *рад*. Сви његови ученици и сарадници то добро знају, јер је и њих у свакој прилици подсећао на неопходност константног и упорног рада.

Јован Л. Вуковић рођен је у врлетним пивским крајевима, у Пишчу, 1905. године. Упутио се у оно вријеме на доста далеко гимназијско и факултетско школовање, носећи са собом завидну бистрину и оштроумност, толико карактеристичну за људе његова родног краја, као и богату дурмиторску и пивску епску стваралачку традицију — ону којом се напајао у најбезазленијим дјечачким годинама. И још нешто: понио је у се би и изванредан осјећај за језик, који ће већ одмах по доласку на студије бити примијењен од стране ондашњих великана у лингвистици и нашој науци уопште — професора Београдског универзитета: Александра Белића, Павла Поповића, Стјепана Куљбакина, Веселина Чајкановића, Владимира Ђоровића и других.

Можда је срећна околност што је прво службовање проф. Вуковића почело у питомом Мостару. Јер, није се удаљио од крајева гдје

се људи, баш као и у његовом родном крају, просто размеђу говором и језиком, гдје стваралаштво у језику интензивније него у многим другим крајевима извире из живота људи, гдје је ријеч одвакада била и остала важан чинилац не само у комуницирању него и у међусобном одмјеравању људи.

И већ ту у Мостару, још док је проф. Вуковић био везан за дневник и учионицу, из његова пера изаћи ће први научни радови. То је било прије равно 45 година! У центру пажње била је правописна проблематика, али ми желимо поводом тих радова рећи и једну особито важну чињеницу: и данас кад човјек чита те радове, осјети у њима присуство оригиналности, зрелост расуђивања, пристојно лингвистичко образовање, али и наслањање на здраво језичко осјећање.

Све до 1940. године радио је као суплент и касније као професор Гимназије и Учитељске школе у Мостару. У том времену израдио је докторску дисертацију *Говор Пиве и Дробњака* и одбранио је 1937. год. на Београдском универзитету. На том Универзитету изабран је 1940. године за асистента за српскохрватски језик, и на том мјесту остаће све до 1946. године, када прелази у Сарајево на мјесто професора новоосноване Више педагошке школе. Када је основан Филозофски факултет у Сарајеву, Вуковић постаје један од првих професора тог Факултета и шеф Катедре за српскохрватски језик. Редовни је члан Научног друштва БиХ од његовог оснивања 1951. године, а кад је Друштво прерасло у Академију наука и умјетности БиХ, проф. Вуковић је изабран међу првима за њеног редовног члана. У Академији је основао Комисију за лингвистичка испитивања, чији је председник био до краја живота.

На овом мјесту далеско смо од могућности и намјере да се упуштамо у аналитички приказ научног рада проф. Вуковића. Како смо већ рекли, циљ нам је да у овој прилици барем поменемо нешто од онога чиме се он бавио. Јер, проф. Вуковић је један од ријетких лингвиста који су област језика схватили и проучавали комплексно, из готово свих углова. То, без сумње, његовом научном раду даје особиту ширину и једну димензију више.

Мислимо да није тешко уочити да је развојни пут проф. Вуковића ишао од лингвистичких концепција и метода проф. Александра Белића. Као ријетко ко, проф. Белић је посједовао изванредну способност да подстиче и активира склоности ка развијању мисаоне лингвистичке активности. Вуковићев случај показује да је то резултирало и постепеним одвајањем од Белићевих теорија, односно заузимањем критичког става и према професору који је код својих ученика уживао голем научни ауторитет.

Од почетка научног дјеловања *дијалектологија* је заузимала једно од централних мјеста у научном раду проф. Вуковића. Његова опсежна дисертација *Говор Пиве и Дробњака* (први њен дио: *Говор Пиве и Дробњака* објављен је у XVII-ој књизи Јужнословенског филолога, а други дио: *Акцентаи Пиве и Дробњака* у X-ој књизи Српског дијалектолошког зборника) још је и данас узор сваком дијалектологу који приступа обради

говора једне одређене регије. Ову област лингвистичке науке увијек је схватао као врло широку базу за улажење у основне проблематике готово свих лингвистичких дисциплина: историје језика, савременог књижевног језика (његове теорије и праксе), опште теорије језика и сл. Изукрштаност и мозаичност босанско-херцеговачких говора открила му је још више сву ширину дијалектолошких и општелингвистичких проблема. Резултат његова сталног додира са босанско-херцеговачким говорима су дијалектолошки радови и студије о говору Неума и околине, затим Жепе, Имљана, Крешева, Лепенице итд., односно синтетички радови о босанско-херцеговачким говорима: *Рефлекси међујезичких додира у фонетским особинама босанско-херцеговачких говора и Босански и херцеговачки говорни типови*. Под руководством проф. Вуковића покренута је израда и велике монографије о босанско-херцеговачким говорима у оквиру рада на макропројекту *Босанскохерцеговачки дијалекатски комплекс — синхрониска дескрипција и однос према савременом стандарднојезичком изразу*. Један је од покретача *Босанскохерцеговачкој дијалектолошкој зборника* и његов први главни уредник, као и један од аутора *Уједињеника за испитивање босанско-херцеговачких говора*. — На општесловенском лингвистичком плану живо је учествовао у реализацији великог међународног пројекта: израда Општесловенског лингвистичког атласа (ОЛА). Био је дугогодишњи и активни члан Међународне комисије ОЛА и Редакције ОЛА, а такође и члан Редакционог колегија уводног тома (*Вступительный выпуск*) ОЛА, који је управо ових дана изашао из штампе. Члан је Међуакадемијског добора за дијалектолошке атласе, Одбора за српскохрватски дијалектолошки атлас, затим Одбора за Карпатски дијалектолошки атлас, итд. Сва та сарадња и стални контакти са дијалектолозима других словенских и несловенских земаља важни су чиниоци у погледу обогаћивања његових научних искустава.

Неминован услов за озбиљнији и савременији дијалектолошки рад јесте: шире познавање *акцентнајске проблематике*. Још на студијама проф. Вуковић је показао особито интересовање за Белићеве и друге радове из акцентологије. То интересовање се постепено усмјеравало ка проширивању знања из опште теорије о акценту, историје словенског акцента, затим на упознавање разноврсне скале и рељефности акцента у дијалектима нашег језика и, напokon, на рјешавање акцентских проблема везаних за изграђивање културе говорне ријечи. У посљедње вријеме проф. Вуковић је акцентску проблематику све више укључивао у проучавања у области лингвостилистике.

Наравно, тумачење дијалекатских појава претпоставља нужну упућеност, и то на једном вишем нивоу, у историјско праћење и тумачење развита језика и језичких појава уопште. Проф. Вуковић је, уз тумачење не малог броја лингвистичких предмета на Вишој педагошкој школи и Филозофском факултету, дуги низ година са успјехом предавао историју језика, а као резултат дугогодишњег рада на том плану је и његово дјело *Историја српскохрватској језика*, I део: *Увод и фонетика*. Због презаузетости најразличитијим пословима, на жалост, није стигао да заокружи и објелодани проблематику из ове области, иако је то жарко желио и на том доста интензивно радио.

Проф. Вуковићу је област *синтаксе* била стална научна преокупација, и он је у доброј мјери захватио још у својој тези из богатих врела пивско-дробњачких говора. А дугогодишња наставна активност на факултету у овој области нужно га је водила ка ширем развијању идеја између пространих координата синтаксичке проблематике. Велики је списак његових објављених радова о синтакси падежа, глаголских облика, реченице . . . Несумњив допринос освјетљавању синтаксичке проблематике представља Вуковићева књига *Синтакса глагола*, у којој су објављене његове раније синтаксичке студије о појединим глаголским облицима. Штета је што нису објављене на једном мјесту и Вуковићеве радње о српскохрватској реченици, јер нам се чини да имају и једну, уистину, општелингвистичку платформу. И уопште узето, чини нам се да је у његовим синтаксичким проучавањима видљив и извјестан откорачај у правцу одвајања од традиционалних (рецимо, и Белићевих) метода синтаксичких истраживања. Ближи контакт са Прашком лингвистичком школом утицао је на доцније дјелимично уклапање проф. Вуковића у концепције структуралне лингвистике. Примјена структуралног метода особито је уочљива у посљедњој студији поменуте књиге Синтакса глагола. И сва скорија његова синтаксичка проучавања носе обиљежја уклапања у тај метод. Јер, функционисање језика он посматра у систему функционалних опозиција, и то на граматичко-стилистичком плану.

Тежња ка уочавању стилистичких момената у функцијама граматичких форми испољила се већ и у поглављу из синтаксе у Вуковићевој докторској дисертацији. С друге стране, доцније је био свјестан да се иоле савременија обрада синтаксе и акценатске проблематике неминовно повезује са стилистичким аспектима проучавања језика, те да савремена лингвистика у посљедње три деценије све више укључује у своја истраживања стилистичку страну језика. Тако *стилистичка лингвистика* почиње играти све важнију улогу не само у границама науке о језику него и у границама науке о књижевности. Улогу лингвистичке стилистике као споне између те двије науке проф. Вуковић је одавно осјетио и истицао. Цијела серија његових радова, и то од првих послеријатних година, посвећена је језику и стилу П. П. Његоша, П. Кочића, С. С. Крањчевића, З. Диздаревића, М. Лалића, те старијих и млађих босанских приповједача. Шездесетих година из његова пера изаћи ће још зрелије студије са овом проблематиком, а као резиме његова рада на овом плану могла би се условно узети студија *Наука о језику и наука о књижевности*.

Посебну област лингвистичке стилистике представља *интонациона стилистика* или, у ширем смислу, *фоностилистика*, која обухвата проучавања улоге гласа, акцента и реченичне интонације у језичком изразу. Како смо већ рекли, проф. Вуковић је доста дуго проучавао функционалност акцента и квантитета у говорном и књижевном језику, као и улогу слоговне и реченичне интонације у српскохрватском стиху. О томе постоје запажени његови радови (да поменемо само неке: *Акцент и квантитет говорног језика у народном певању*, *Ка даљем проучавању версификације у нашем народном десетерцу*, *Прилози проучавању нашег*

гових ученика сјећаће се професора који их је знао одушевљавати и анимирати за свој предмет, и — што је можда изнад свега — који се искрено радовао њиховом сваком успјеху, као што је, усталом, у свим приликама био спреман да од срца поздрави сваки истински успјех, без обзира из чијег је пера пристизао.

Нека му је вјечна слава и хвала!

Драгомир Вујић

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 1977. годину

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији

Ову библиографију израдили су: за СР Србију: *Љиљана Ламбић, Мирослав Николић, Звездана Павловић, Милица Радовић-Тешић, Никола Рамић, Милосав Чаркић*; за САП Војводину: *Љиља Сјасић*; за САП Косово: *Мехди Бардхи*; за СР Црну Гору: *Драго Ћујић*; за СР Хрватску: *Јосип Вончина*; за СР Босну и Херцеговину: *Срејко Танасић*; за СР Македонију: *Радмила Баскић*; за СР Словенију: *Јоже Мунда*.

Скраћенице

АНУ ВiН	у појединим скраћеницама: Akademija nauka i umjetnosti ВiН
АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд
Бо-ЗБРНКУ	Бока — Зборник радова из науке, културе и уметности — Херцег Нови
ВРФФ	Buletini i Punimeve i Fakultetit Filozofik (Zbornik radova Filozofskog fakulteta), Priština
БСДПЈЛ	Билтен Савеза друштва за примењену лингвистику Југославије
ГЗБФФУС	Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје
ГлВИ	Гласник Етнографског института, Београд
ГПА	Годишњак Педагошке академије, Ниншић
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад
GjASShF	Gjurmime Albanologjike. Seria e Shkencave Filologjike (Albanološka istraživanja. Serija filoloških nauka), Priština
ЖА	Жива антика, Скопје
ЗБИК	Зборник историје књижевности, Београд
ЗБЈК	Зборник за језик и књижевност, Титоград
ЗБМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад
ЗБМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад
ЗБФФ	Зборник Филозофског факултета, Београд
ЗБФФП	Зборник Филозофског факултета, Приштина
ZZŠŠ	Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb
ZR	Zadarska revija, Zadar
ИЧ	Историјски часопис, Београд
JAZU	у појединим насловима: Jugoslovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
JiS	Jezik in slovstvo, Ljubljana
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
КЖ	Културен живот, Скопје
КњЈ	Књижевност и језик, Београд
Ковчежић	Ковчежић. Прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
ЛЗБ	Литературен збор, Скопје

ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад
МЈ	Македонски јазик, Скопје
MR	Macedonian Review, Скопје
МС	Матица српска, Нови Сад
МФ	Македонски фолклор, Скопје
МН	Matica hrvatska, Zagreb
НЈ	Наш језик, Београд
н.с.	у појединим насловима: нова серија
НССУВД	Научни скуп слависта у Вукове дане, Београд
НСтв	Народно стваралаштво, Београд
Ов	Овдје, Титоград
ОЈ	Onomastica Jugoslavica
ПД	Просветно дело, Скопје
Пос. изд.	у појединим насловима: посебно издање
PPShLP	Përmbledhje punimesh. Shkolla e Lartë Pedagogjike (Zbornik radova. Viša pedagoška škola), Prizren
ПР	Просвјетни рад, Титоград
Прил.	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
Прил. МАНУ	Прилози на Македонската академија наука и уметностите, Одделение за општествени науки, Скопје
Прил. ФФНС	Прилози проучавању језика, Катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета, Нови Сад
PrNShJK	Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti, izd. Društvo nastavnika srpskohrvatskog jezika i književnosti SR BiH, Banja Luka
Radovi ANU BiH	Radovi Akademije nauka i umjetnosti BiH, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo
Раз	Разгледи, Скопје
Разв	Развиток, Битола
RZSF	Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb
RSI	Radovi Staroslovenskog instituta, Zareb
RFFZ	Radovi Filozofskog fakulteta, Zadar
SAZU	у појединим насловима: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
САНУ	у појединим насловима: Српска академија наука и уметности, Београд
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник, Београд
SJ	Strani jezici, Zagreb
SL	Suvremena lingvistika, Zagreb
SMNHSJ	Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb
Сов	Современост, Скопје
SR	Slavistična revija, Ljubljana
CC	Славистички студии. Списание за русистика, полонистика и бохемистика. Орган на Катедрата за славистика при Филолошкиот факултет на Универзитетот „Кирил и Методиј“, Скопје
Ст	Стварање, часопис за књижевност и културу, Титоград
Стр	Стремеж, Прилеп
UR	Umjetnost riječi, Zagreb
ФП	Филолошки преглед, Београд
HDZb	Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb
ČR	Čakavska rič, Split

I Општи теоријско-методолошки проблеми

1. **Armanini Ante**, Lingvistika (filozofija) metafizika, Delo, knj. 23, br. 5 (1977, Beograd) 28—50.
2. **Beard Robert**, Rešenje jednog leksičkog problema transformativno-generativnim metodom, КњЈ. XXIV, 1 (1977) 101—104.
3. **Belančić Milorad**, Beleške o domašaju i granici strukturalizma, Delo, knj. 23, br. 5 (1977, Beograd) 108—117.
4. **Berk Kenet**, Poetika u posebnom; jezik u opštem, Savremenik, knj. XLV, sv. 6 (1977, Beograd) 519—531.
Превела Милица Минт.
5. **Bibović Dr. Ljiljana**, A. Lehrer: Semantic Fields and Lexical Structure SL 15—16 (1977, Zagreb) 78—82.
Prikaz.
6. **Бибовић Љиљана**, Лингвистика и општа теорија науке, ФП књ. XV, 1—4 (1977) 77—83.
7. **Бибовић др Љиљана**, Лингвистика и психологија, Градина XII, 1 (1977) 32—39.
8. **Bičanić Sonia**, Stylistics and the Spoken Language, UR XXI, br. 1—3 (1977, Zagreb) 23—29.
Sažetak na hrvatskom.
9. **Bjelica Nevenka**, Ranko Bugarski: Lingvistika o čovjeku, Beograd 1975, Izraz XXI, knj. XLII, 4 (1977) 489—492.
10. **Bugarski Ranko**, v. br. 9, 77.
11. **Bugarski dr Ranko**, Lingvistika o čoveku, izd. Beogradski izdavačko-grafički zavod (1975, Beograd) 253 str.
12. **Булатова Рима, Илчевска Красмира**, За ностратичка лингвистика и ностратичките јазици, [Владислав М. Илич-Свитич], ЈЗБ XXIV, кн. 2 (1977) 111—115.
Приказ со 5 референци во фусноти.
13. **Buttler Danuta**, Niektóre problemy opisu zjawisk uniwerbizacji. SR XXV (1977) št. 4 str. 435—448.
Povzetek v slovenščini.
14. **Vigotski Lav**, Mišljenje i govor (odlomak), preveo Jovan Janičijević, Kultura, 33—34 (1976) 99—111.
15. **Vološinov V. N.**, Marksizam i filozofija jezika, Dometi 10, br. 4 (1977, Rijeka) 49—58.
16. **Vuletić dr Branko**, в. бр. 33.

- 17. Vuletić Branko**, Prirodni sadržaj glasova i intonacije, UR XXI, br. 1—3 (1977, Zagreb) 221—226.
Rezime na francuskom.
- 18. Gacov Dimitrija**, Zur Stilfigur Vergleich, ein Versuch zur Neuinterpretation, GZbFilFUS, kn. 2 (1976/77) [1]+168—170.
Со 10 референци, литература и резиме на македонски, стр. 17.
- 19. Gluhak Alemko**, Nostratica, SL 15—16 (1977, Zagreb) 49—56.
Rezime na engleskom.
- 20. Grabnar d-r Boris**, Tehnologija na komunikacijata i jazičkiot problem, KŽ XXI, 1—2 (1977) 10—15.
- 21. Damjanović Milan**, Filozofija jezika i dijalektička struktura jezika, Delo, knj. 23, br. 5 (1977, Beograd) 1—18.
- 22. Ивановић др Радомир**, Језик поезије и језик критике, во: Јазикот и поезијата, 13. Рацинови средби, стр. [1]+129—139.
Со резиме на француски и руски.
- 23. Ivanović Radomir**, Jezik poezije in jezik kritike. Sodobnost XXIV (1977) št. 8/9 str. 797—802.
- 24. Ivić Milka**, Drejtimet në linguistikë (Ivić Milka, Pravci u lingvistici), izd. Rilindja, Redaksia e botimeve (1977), Prishtinë), 8°, 1—376.
Sa srpskohrvatskog preveo Sulejman Drini.
- 25. Ивић Милка**, Теоријско-методолошки проблеми словенске синтаксе везани за концепт „фактитивности“, ЈФ XXXIII (1977) 1—16.
Резиме на енглеском.
- 26. Илиевска Красимира**, в. бр. 12.
- 27. Jedlička Alois**, Problematika stylové diferenciacie jazyka, zvlášť spisovného, SR XXV (1977) št. 4 str. 407—424.
Povzetek v slovenščini.
- 28. Jović Dušan**, Marksistički pristup jeziku, Hungarológiai Közlemények IX, 30—31 (1977, Novi Sad) 27—40.
- 29. Јовић Душан**, О нултим вредностима у језичкој структури, ЈФ XXXIII (1977) 17—22.
Резиме на енглеском.
- 30. Јосифовски д-р Јонче**, Логиката на јазикот и поетската слобода, КЖ XXII, 3—4 (1977) 11—14.
- 31. Јосифовски д-р Јонче**, Логиката на јазикот и поетската слобода, во: Јазикот и поезијата, 13. Рацинови средби, стр. [1]+66—78.
Резиме на француски и руски.
- 32. Jutronić-Tihomirović Dunja**, Kreativnost u govornom i pisanom jeziku, Polja XXIII, 219 (1977, Novi Sad) 16—18.
- 33. Kalenić Vatroslav**, Fonetika književnosti. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 372—375.
Ocena knjige Branka Vuletića, 1976.
- 34. Katičić Radoslav**, Književna umjetnina kao znak, UR XXI, br. 1—3 (1977, Zagreb) 129—141.
Rezime na njemačkom.

- 35. Климан Алдо**, Поливалентноста на синтетичкиот поетски јазик, во: Јазикот и поезијата. 13. Рацинови средби, стр. [1]+177—182.
Со резиме на француски и руски.
- 36. Кличков Г. С.**, Класификација знаковних система, превео Љубинко Раденковиќ, Градина XII, св. 10 (1977) 12—18.
О лингвистичким системима знакова.
- 37. Коен Доната**, Изговорена и неизговорена значења, превела Невена Николиќ, Градина XII, 10 (1977) 19—24.
- 38. Korošec Tomo**, Nekaj pogledov na avtomatizacijo in aktualizacijo. SR XXV (1977) št. 4 str. 457—464.
Povzetek v ruščini.
- 39. Kreho Fahrudin**, Semiologija i lingvistika, Književni jezik VI, 2 (1977, Sarajevo) 31—40.
Резиме на француском.
- 40. Križman Mirko**, Jezik, slog, literatura. Dialogi XIII (1977) št. 9 str. 544—555, št. 10 str. 594—604.
- 41. Kristeva Julia**, в. бр. 57.
- 42. Kuna dr Herta**, Sociolingvistički pogled na „Bosansku vilu“, Treći program radio Sarajevo, VI, 16 (1977) 437—450.
- 43. Lacan Jacques**, в. бр. 90.
- 44. Leheldt Werner**, Zur Messung der Phonetischen Lautdifferenz, SL 15—16 (1977, Zagreb) 9—15.
Rezime na hrvatskom.
- 45. Lehrer A.**, в. бр. 5.
- 46. Lück Albina**, Jezik kao sredstvo diskriminacije nacionalnih manjina, Pregled, god. LXVII, broj 7—8 (juli—avgust 1977, Sarajevo) 965—970.
Осврт.
- 47. Лучић Милка**, Р. С. Пандева: „Индијска филозофија језика“, Београд, 1975, Књижевност XXXI, књ. LXIII, 11—12 (1976) 964—986.
- 48. Љецкомцев Ј. К.**, Прилог основама опште семиотике, превео Љубинко Раденковиќ, Књижевна реч, VI, (10. XI 1977) 88.
- 49. Mayer Miljenko**, Louis Hjelmslev — težnja za doslednošću jezične teorije, Dometi 10, br. 4 (1977, Rijeka) 59—66.
- 50. Маргиновски Цветко**, Поезијата како емоционално спознавање на светот, во: Јазикот и поезијата. 13. Рацинови средби, стр [1]+161—168.
Со резиме на француски и руски.
- 51. Migliorini Ermanno**, Konceptualizam i lingvistički problemi, Dometi X, br. 3 (1977, Rijeka) 107—112.
- 52. Milanja Cvjetko**, Nijemi govor pisma, Delo, knj. 23, br. 5 (1977, Beograd) 81—91.
- 53. Milanja Cvjetko**, Filozofija jezika, Dometi 10, br. 4 (1977, Rijeka) 43—46.
- 54. Milojević-Sheppard Milena**, Sistemska slovnica. JiS XXIII (1977/78) št. 1 str. 7—16.

55. Мияшеска-Томиќ Олга, Најновите насоки на генеративно-трансформативната граматика, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 27—36.

Со 22 референци во фусноти.

56. Миšчевиќ Ненад, Zamjene subjekta (jezičke funkcije u Dekartovim meditacijama), Delo, knj. 23, br. 6 (1977, Beograd) 47—64.

57. Миšчевиќ Ненад, Julia Kristeva: Semeiotike. Problemi XIV (1976) 163/168, str. 264—273.

Осена knjige (Pariz 1969).

58. Мухиќ Ферид, Поезијата како вид „јазичка игра“, во: Јазикот и поезијата, 13. Рацинови средби, стр. [1]+184—196.

Со резиме на француски и руски и 23 референци во фусноти.

59. Наневски Душко, Поезијата на јазикот, во: Јазикот и поезијата, 13. Рацинови средби, стр. [1]+80—92.

Со резиме на француски и руски.

60. Пандева Р. С., в. бр. 47.

61. Perić Aleksandar, Društveno-istorijska uslovljenost evolucije jezičke strukture, FP knj. XV, 1—4 (1977) 55—62.

62. Petrović Ljubiša, Degradacija jezika, Problem ne samo našeg vremena i ne samo naših područja, Odjek, god. XXX (1—15. decembar 1977, Sarajevo) str. 10.

63. Peco A[sim], Književni jezik, standardni jezik i narodni govori. Odnos književnog jezika prema govornima njegove osnove, Књ XXIV, 1 (1977) 133—136.

Поглавље из књиге: Преглед српскохрватских дијалекта.

64. Половина Пера, „Језик у друштвеној средини“, Нови Сад, 1976, ФП XV, 1—4 (1977) 148—150.

65. Pos J. Hendrik, Fenomenologija i lingvistika, Delo, knj. 23, br. 10 (1977, Beograd) 31—40.

Са француског превео Зоран Стојановић.

66. Potrč Matjaž, Austinova teorija govornih dejani. Anrhropos (1977) št. 5/6 str. 297—320.

67. Radovanović Vladan, Medij i kriterij, Delo, knj. 23, br. 4 (1977, Beograd) 1—81.

68. Радовановић Милорад, Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика), ЈФ XXXIII (1977) 53—80.

Резиме на енглеском.

69. Radovanović Milorad, Imenica u funkciji kondenzatora (I), ЗБМСФЛ XX/1 (1977) 63—144.

70. Radovanović Milorad, Imenica u funkciji kondenzatora (II), ЗБМСФЛ XX/2 (1977) 81—160.

Резиме на енглеском.

71. Radošević Milanko, O jeziku poezije, tradicionalnom, modernom . . ., Na marginama „Rituala umiranja jezika“ Oskara Daviča 1, Odjek, god. XXX, avgust 1977, Sarajevo) str. 20.

72. Rexhep Ismajli, в. бр. 75.

- 73. Samardžija Marko**, Lingvistička baština u svjetlu dijalektike, Jezik XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 22—25.
Prikaz knjige: Dubravko Škiljan, „Dinamika jezičnih struktura”, Zagreb 1976.
- 74. Симић Радоје**, О типолошким проблемима периферних структура словенске реченице, ЈФ XXXIII (1977) 33—51.
Резиме на немачком.
- 75. Sosyr Ferdinand dě**, Kurs i gjuhësisë së përgjithshme (Saussure Ferdinand de, Cours de linguistique générale), izd. Rilindja, Redaksia e botimeve (1977, Prishtinë) 8°, 1—360.
Са француског превео и предговор написао Rexhep Ismajli.
- 76. Saussure Ferdinand de**, Opšta lingvistika, preveo Sreten Marić, drugo izdanje, izd. „Nolit” (1977, Beograd) 336 str.
Превод дела: Cours de linguistique générale.
- 77. Tanasković Darko**, Ranko Bugarski: „Lingvistika o čovjeku”, Beograd, Gledišta XVII, 4 (1976) 397—400.
- 78. Тодоровић др Александар**, Семиологија и појам иконичког знака, Градина XII, 7—8 (1977) 50—66.
- 79. Tautović Radojica**, Pevanje i brojanje (mogućnosti i granice matematičke poetike), Savremenik, knj. XLVI, sv. 10 (1977, Beograd) 286—296.
- 80. Таутовић Радојица**, Песма без речи [Спор поезије са језиком], во: Јазикот и поезијата, 13. Рационални средби, стр. [1]+141—148.
Со резиме на француски и руски.
- 81. Ćosić Vjekoslav**, Jezik i govor kod Emilea Benvenistea, Dometi 10, br. 4 (1977, Rijeka) 35—42.
- 82. Uličný Oldřich**, Zur einigen Fragen der semantischen Ebene der Satzsyntax, ЈФ XXXIII (1977) 23—32.
Резиме на српскохрватском.
- 83. Uspenskij Boris Andreevič**, „Celishodno je razlikovati semiotiku znaka i semiotiku jezika kao sistema znakova”, Izraz, XXI, knj. XLII, 5 (1977) 568—588.
Интервју.
- 84. Faye Jean Pierre**, Kritika jezika i njegova ekonomija, komentar Mitson Ronat, prevod Gordana Popović, Studentski centar Sveučilišta Zagreb, OOUR Kulturne djelatnosti (1973 i 1976) „Varteks” (Varaždin) 79.
- 85. Faska Helmut**, Intelektualizacija rečnych srédkow, jeje zaměr a jeje wuskutki. SR XXV (1977) št. 4 str. 449—456.
Povzetek v slovenščini.
- 86. Filipović Rudolf**, Neka pitanja suvremene znanosti o jeziku na svjetskom kongresu lingvista, SL 15—16 (1977, Zagreb) 85—87.
- 87. Filipović Rudolf**, Suvremena kineska znanost o jeziku u očima američkih lingvista, SL 15—16 (1977, Zagreb) 69—74.
- 88. Folkman-Šluk Karl-Hajnc**, Pesništvo i jezik, Delo, knj. 23, br. 1 (1977, Beograd) 4—14.
Превео с немачког Баста Н. Данило.
- 89. Havránek Bohuslav**, Teorija književnog jezika, Književni jezik VI, 1 (1977, Sarajevo) 7—16.
Превео са чешког Богдан Ј. Дабић.

90. **Hribar Tine**, Jacques Lacan: Encore. Problemi XIV (1976) št. 163/168 str. 274—284.
Оцена knjige (Pariz 1975).
91. **Cimerman Rolf**, Jezik i praksa, Delo, knj. 23, br. 5 (1977, Beograd) 51—80.
Предео с немачког Ђинђић Зоран.
92. **Čuljak Milan**, Teorija jezičkog viđenja sveta, SL 15—16 (1977, Zagreb) 57—67.
93. **Šarčević Abdulah**, O umjetnosti, jeziku znanosti i povijesti, Refleksije, Odjek, god. XXX (15—31. decembar 1977, Sarajevo) str. 6.
Одломак.
94. **Škiljan Dubravko**, в. бр. 73.
95. **Škreb Zdenko**, Jezična postava i književno djelo, UR XXI, br. 4 (1977, Zagreb) 355—361.
96. **Štajner Džordž**, Reč protiv objekta, Delo, knj. 23, br. 5 (1977, Beograd) 92—107.
Предео с енглеског Душан Величковић.

II Примењена лингвистика

а) Питања превођења, учење језика и сл.

97. **Bitrakov Dimitar**, Osnovi na programskiot jazik COBOL, izd. Visoka ekonomska škola (1977, Prilep), 98+[1].
Со литература.
98. **Vasić Smiljka**, Развојне говорне нормe у наше деце, Институт за педагошка истраживања (Београд), „Просвета“ (1976, Београд—Нови Сад) 188 стр.
Резиме на руском и енглеском.
99. **Gadamer Hans-Georg — Hörmann Hans — Eggers Hans**, Učenje i razumevanje govora: društvo i jezik na prijelomu. Sprechenlernen und Verstehen : Gesellschaft und Sprache in Umbruch, prevela Trida Stamač, izd. Studentski centar Sveučilišta (Zagreb) „Varteks“ (Varaždin) 63 str.
100. **Grozdanić Sulejman**, Značajan poduhvat, Uz Korkutov prevod Kur'ana sa arapskog, Odjek, god. XXX, (1—15. septembar 1977, Sarajevo) str. 11.
101. **Depierris Jean-Louis**, Strast i duh prevodenja, Stvaralački doprinos Kolje Mičevića, Odjek, god. XXX (1—15. novembar 1977, Sarajevo) str. 18.
С француског превела Ђурђа Шинко.
102. **Dolinar Darko**, Vprašanja o prevajanju v literarni vedi. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 277—292.
Povzetek v nemščini.
103. **Eggers Hans**, в. бр. 99.
104. **Janković Bogdan**, в. бр. 109.
105. **Jovanović Cveja**, Serbokroatisk grammatikk: norsk-serbokroatisk, serbo-kroatisk-norsk paroleør, „Turistička štampa“, „Kultura“ (1976, Beograd) 70 str.

106. Madžarević Branko, „Oh, kako lepo se bere, čovek bi kar rekel, da je prevod!“ *Sodobnost*, XXIV (1977) št. 2 str. 147—150.

O prevajanju. Referat na srećanju jugoslovenskih književnih prevajalcev, Beograd, decembar 1976.

107. Milidragović Milica, Prevodilačke stranputice, *Pregled*, god. LXVII, br. 1 (januar 1977, Sarajevo) 119—123.

Осврт.

108. Moguš Milan, O nastanku kompjutorskih konkordancija i njihovoj upotrebi pri analizi teksta, *Književni jezik* VI, 3 (1977, Sarajevo) 5—18.

Резиме на енглеском.

109. Parezanović Nedeljko — Janković Bogdan, Programski jezik BASIC, opis i primena, prvo izdanje, izd. Privredno finansijski vodič (1977, Beograd) XII+286.

110. Pranjković Ivo, Homo loquens (Renzo Titone: Primijenjena psiholingvistika, „Školska knjiga“, Zagreb, 1977), *Pitanja* 9, br. 3 (1977, Zagreb) 94—96.

Приказ.

111. Puratić Željko, Prostor za klasične filologe, Položaj latinskog jezika u našem školstvu i potreba modernizacije klasične nastave i udžbenika, *Odjek*, god. XXX (11—15. januar 1977, Sarajevo) str. 18.

112. Titone Renzo, Primijenjena psiholingvistika, Psihološki uvod u didaktiku jezika, prevela Mr Nives Sironić-Bonefačić, *Školska knjiga* (1977, Zagreb) 219 str.

В. и бр. 110.

113. Hörmann Hans, в. бр. 99.

б) Контрастивна проучавања језика

114. Bugarski Ranko, в. бр. 123.

115. Vasić Vera, в. бр. 123.

116. Vlahović Plemenka, в. бр. 123.

117. Genc Lajoš, в. бр. 123.

118. Gnamuš Olga, в. бр. 123.

119. GRADUS — Grupa za društvena istraživanja, в. бр. 123.

120. Ivir Vladimir, в. бр. 123.

121. Ignjatić Zdravko, в. бр. 123.

122. Ismajli Rexhep, в. бр. 123.

123. Jezik u društvenoj sredini (zbornik radova sa konferencije „Jezik i društvo“), uredili Ranko Bugarski, Vladimir Ivir, Melanija Mikeš, izd. Društvo za primenjenu lingvistiku Jugoslavije (1976, Novi Sad) 208 str.

Садржај: Предмет и методе sociolingvistike / Ranko Bugarski. Lingvistika i sociolingvistika / Vladimir Ivir. Perspektive sociolingvistike u Jugoslaviji / Dušan Jović. Normiranje, standardizacija i kreativnost u jeziku / Dubravko Škiljan. Društveni i lingvistički aspekti standardizacije srpskohrvatskog jezika (teze) / Milan Šipka. O jeziku kao sredstvu komuniciranja na radiju i na televiziji / Mirjana Jocić. Karakteristike frekvencijskog rečnika naslova dnevnog lista „Dnevnik“ / GRUDIS — Grupa za društvena istraživanja. Prilog

proučavanju tipologije višezječnosti u Vojvodini / *Melanija Mikeš*. Obrasci upotrebe maternjeg i nematernjeg jezika kod srednjoškolske omladine slovačke narodnosti u SAP Vojvodini / *Jaroslav Turčan*. A magyar nyelv Vajdaság SZAT kétnyelvű községeiben hivatalos nyelvként való használatának néhány szempontja / *Molnár Csikós László*. O dvojezičnosti (višezječnosti) Albanaca u Jugoslaviji / *Rexhep Ismajli*. Kontaktna mađarsko-slovenska in italijansko-slovenska področja / *Albina Lük*. O pitanjima dvojezičnosti u istarskoj regiji / *Josip Jernej*. Verbalna interakcija starijeg i mlađeg deteta u mikrosredini / *Vera Vasić*. Funkcija pitanja koja odrasli upućuju deci / *Svenka Savić*. Predškolska ustanova — faktor koji utječe na govor djece / *Arjana Miljak*. Teoretična izhodišta k izdelavi programa za jezikovno deprivirane otroke / *Olga Gnamuš*. Dvojezična sredina kao faktor usvajanja i razvoja govora / *Lajoš Genc*. O motivisanosti učenika završnih razreda srednjih škola za učenje stranih jezika (rezultati ankete sprovedene u Institutu za strane jezike i Centru za strane jezike u Beogradu) / *Zdravko Ignjatić*. Društvena motivacija učenja stranih jezika u polaznika tečajeva u Centru za učenje stranih jezika Radničkog univerziteta (rezultati ankete) / *Plemenka Vlahović*.

Резиме на енглеском.

124. **Jernej Josip**, в. бр. 123.
125. **Jović Dušan**, в. бр. 123.
126. **Jocić Mirjana**, в. бр. 123.
127. **Junger Ferenc**, Prilog proučavanju dvojezičnosti u Baranji, *Hungarológiai Közlemények IX*, 30—31 (1977, Novi Sad) 41—48.
128. **Lük Albina**, в. бр. 123.
129. **Lük Albina**, Ispitivanje dvojezičnosti u Prekomurju, *Hungarológiai Közlemények IX*, 30—31 (1977, Novi Sad) 59—66.
130. **Mikeš Melanija**, в. бр. 123.
131. **Miljak Arjana**, в. бр. 123.
132. **Molnár Csikós László**, в. бр. 123.
133. **Nihiu Vjesel**, Bilinguizmi dhe inteligenca, *Përparimi 6*, 1976 (1977, Prishtinë) 693—699.
134. **Savić Svenka**, в. бр. 123.
135. **Turčan Jaroslav**, в. бр. 123.
136. **Šipka Milan**, в. бр. 123.
137. **Škiljan Dubravko**, в. бр. 123.

III Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика

138. **Andersen Henning**, On some central innovations in the common Slavic period. *Nahtigalov zbornik (1977) str. 1—13*.
O vzhodnoslovanskem prehodu e>o in spirantizaciji praslovanskega g>γ. Povzetek v slovenščini.
139. **Bezljaj France**, Slovenščina in stara cerkvena slovanščina. *Nahtigalov zbornik (1977) str. 27—35*.
Povzetek v angleščini.

140. **Benedik Francka**, Slovanski lingvistični atlas — OLA. JiS XXIII (1977/78) št. 1 str. 32+ovitek.
141. **Бернштейн С. Б.**, К вопросу об иерархии фонетических законов праславянского периода. Nahtigalov zbornik (1977) str. 15—25.
Povzetek v slovenščini.
142. **Boldocký Samuel**, Dösledky jazykových špecifik v prehovore a v slovesnom umení, Noví život XXIX, br. 5 (1977, Báčsky Petrovec) 435—447.
143. **Бошковић Радосав**, Нека питања именичке моције и прасловенске деривације, ЗбМССФЛ XIX/2 (1976) 7—11.
Резиме на руском.
Аутор разматра постанак моционих суфикса *ia* и *ya* у прасловенском језику.
144. **Бошковић Р[адосав]**, О прасловенској именичкој деκлинацији са словенскога гледишта, КњЈ XXIV, 1 (1977) 123—132.
145. **Врозовић Dalibor**, О могућностима и циљевима конфонрационог проучавања сувремених славених стандардних језика, SL 15—16 (1977, Zagreb) 29—33.
Rezime на нјемачком.
146. **Волкова Бронислава**, К характеристике етфазы и интенсификации в русском языке, ЗбМСС 12 (1977) 159—171.
147. **Vukanović Tihomir**, в. бр. 189.
148. **Гаврић Нађ**, Коло нашого потенцияла, Творчосц III, число 3 (1977, Нови Сад) 3—14.
Аутор разматра творбу потенцияла у русинском језику.
149. **Горшков Александр Иванович**, О становлении норм современного русского литературного языка на уровне текста. SR XXV (1977) št. 4 str. 425—433.
Povzetek v slovenščini.
150. **Grzegorzczkova Renata**, в. бр. 158.
151. **Dabić Bogdan L.**, Srpskohrvatski jezik u slovenskome svijetu, Pregled, god. LXVII, br. 11—12 (novembar—decembar 1977, Sarajevo) 1433—1442.
152. **Dabić Bogdan L.**, Tvorbeni nastavak -aj u slovenskim jezicima, Književni jezik VI, 3 (1977, Sarajevo) 31—41.
Резиме на руском.
153. **Dudok Daniel**, Charakteristické znaky řeči Slovákov j Juhoslávií ako výsledok kontaktov s inými jazykmi, Nový život XXIX, br. 2 (1977, Báčsky Petrovec) 164—173.
154. **Dudok Daniel**, Rozvoj slovakistiky u nás, Nový život XXIX, br. 1 (1977, Báčsky Petrovec) 85—89.
155. **Dudok Miroslav**, Teoretické východiská k výskúmu slovosledu v slovenskom a srbohorvátskom jazyku, Nový život XXIX, br. 5 (1977, Báčsky Petrovec) 464—479.
Са литературом.
156. **Дуличенко Александр Д.**, Г'у синтакси припадкох у језику југославијских Руснацох, Творчосц III, число 3 (1977, Нови Сад) 14—19.
157. **Ђорђевић Нада**, Slovenské spisovné jazyky v době obrození. UK Praha 1974, стр. 203+поговор 31; Acta Universitatis Carolinae, Philologica 3—4, Slavica pragensis XVII, Praha 1974, стр. 249, ЈФ XXXIII (1977) 303—306.
Приказ.

158. Ivić Milka, Renata Grzegorzczkova, Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków, ЗбМСФЛ XX/1 (1977) 241—244.

159. Јерковић др Иван, У походе изумрлом словенском дијалекту, Јединство, XXXIII (30. VII 1977) 99.

160. Јуранчић Јанко, Problem cirilice na severozahodu južnoslovanskega etničnega ozemlja. Nahtigalov zbornik (1977) str. 135—152.

Razvoj cirilice, glagolice in latinice v pisavi južnoslovanskih jezikov. Povzetek v angleščini.

161. Kryžan-Stanojević Barbara, Besubjektna rečenica u poljskom jeziku (pregled važnijih pogleda), SL 15—16 (1977, Zagreb) 35—38.

Rezime na francuskom.

162. Лант Г. Г., Праславянская прогрессивная палатализация. Nahtigalov zbornik (1977) str. 167—181.

Povzetek v slovenščini.

163. Латяк Дюра, О стилу вообще и його характеристики у руским литературним јазуку, Творчосц III, число 3 (1977, Нови Сад) 28—50.

164. Mareš František Václav, Duál slovinského a lužickosrbského slovesa. Nahtigalov zbornik (1977) str. 201—214.

Povzetek v nemščini in slovenščini.

165. Маројевић Радмило, Однос граматичких и лексичких средстава за диференцирање значења у српскохрватском и руском језику, НЈ н.с. XXIII, св. 1—2 (1977) 37—44.

166. Маројевић Радмило, Преводна семантизација временских израза типа „десятый час“, „в десятая часу“, ЗбМСФЛ XX/2 (1977) 161—165.

Резиме на руском.

167. Маројевић Радмило, Реченице са уопштено-личним значењем у руском језику у поређењу са српскохрватским, ЈФ XXXIII (1977) 99—116.

Резиме на руском.

168. Маројевић Радмило, „Седма сила“ — „седма велмоц“ — „шестая держава“ — „the fourth estate“, ЗбМСФЛ XX/2 (1977) 205—208.

169. М. Б., Врабельов Буквар у библиотеки Дружштва, Творчосц III, число 3 (1977, Нови Сад) 83—85.

170. Медени Гелена, Дачки замеркованя з пестованя, Творчосц III, число 3 (1977, Нови Сад) 22—28.

171. Медени Гелена, Прилог зоз терминологије, Творчосц III, число 3 (1977, Нови Сад) 79—82.

172. Медени Любомир, Перше видзене и приказане бачванских Руснацох (Володимир Гнатюк, Руськї оселї в Бачцї, 1898), Творчосц III, число 3 (1977, Нови Сад) 60—78.

173. Menac Antica, Iz problematike suodnosa negacije i objektnog padeža u suvremenom ruskom jeziku. Nahtigalov zbornik (1977) str. 235—254.

Povzetek v slovenščini.

174. Mujavcova Mária, Nad novou učebnicou slovenčiny (Michal Týr: Slovensky jazyk pre 7. ročník základnej školy Nový Sad, Pokrajinsky ústav pre vydávanie učebnic 1977) Nový život XXIX, br. 5 (1977, Báčsky Petrovec) 488—491.

Приказ.

- 175. Hajčeska-Sidorovska Marija**, в. бр. 723, 724.
- 176. Olesch R.**, Jezik polapskih Drevana. Stanje i zadaci istraživanja, *Sl.* 15—16 (1977, Zagreb) 3—8.
Rezime na njemačkom.
- 177. Olof Klaus Detlef**, Zur Problematik des Buchstaben *pe*. Nahtigalov zbornik (1977) str. 323—333.
Prispevek k razlagi prvega slovanskega abecednega akrostiha iz 9. stol. Povzetek v slovenščini.
- 178. Orzechowska Hanna**, Niektóre tendencje rozwojowe języka słoweńskiego a powstawanie bałkanizmów słowiańskich. Nahtigalov zbornik (1977) str. 357—373.
Povzetek v slovenščini.
- 179. Paternost Jože**, в. бр. 192.
- 180. Petković Novica**, Sémantická štruktúra slova vo verši, *Nový život XXIX*, br. 5 (1977, Bácsky Petrovec) 415—423.
- 181. Петровић др Драгољуб**, О неким српско-руским лексичким паралелама Павла Ровинског, Зборник радова Педагошке академије у Никшићу, 1976, 5—6 (1975—1976) стр. 63—68.
Резиме на француском.
- 182. Pranjković Ivo**, Prilozi s VIII. kongresa jugoslovenskih slavista (Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 1977), *Jezik XXV*, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 25—28.
Приказ
- 183. Režić Ksenija**, *Slovo*, ЗбМСС 12 (1977) 192—197.
Приказ.
- 184. Скубан Микола**, У нашем правопису недосц обробени префикси, Творчоц III, число 3 (1977, Нови Сад) 19—22.
- 185. Стефановић Димитрије**, Славянское и балканское языкознание, Проблемы интерференции и языковых контактов, Академия наук СССР, Институт славяноведения и балканистики, Издательство „Наука“, Москва 1975, 322 стр., JФ XXXVIII (1977) 299—302.
Приказ.
- 186. Týr Michal**, Kniha o vývine spisovnej slovenčiny, *Nový život XXIX*, бр. 3 (1977, Bácsky Petrovec) 292—294.
- 187. Týr Michal**, Teoretické základy fonetiky (Kral' A.: Model rečového mechanismu, Bratislava 1974), *Nový život XXIX*, бр. 6 (1977, Bácsky Petrovec) 590—592.
Приказ.
- 188. Hamp Eric**, On Slavic *ev* < *eu, ЗбМСФЛ XIX/2 (1976) 13—14.
- 189. Ђорјић Божо**, Тихомир Вукановић, Етногенеза јужних Словена, КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 314—317.
Приказ.
- 190. Ђупић др Драго**, Рад на лингвистичким атласима — општесловенском и српскохрватском, „Просвјетни рад“, Титоград, 1. IX 1977, стр. 7.
- 191. Shevelov George Y.**, On the history of a sound that has no history. *F* in the Ukrainian language. Nahtigalov zbornik (1977) str. 419—432.
Povzetek v slovenščini.

192. Schmalstieg William R., Jože Paternost, Slovanski edninski roditnik kot oznaka za izvor dejanja pri deležnikih na *-no-* in *-to-*. JiS XXII (1976/77) št. 5 str. 146—149.

193. Schmalstieg William, Nahtigalova izdaja Slova o polku Igorevč. Nahtigalov zbornik (1977) str. 407—417.
Povzetek v angleščini.

194. Schuster-Šewc Hinc, Zur Bedeutung des Sorbischen und Slowenischen für die slawische historisch-vergleichende Sprachforschung. Nahtigalov zbornik (1977) str. 433—451.

Povzetek v slovenščini.

195. Shuster-Šewc Hinc, Постанак и развој граматичких категорија рационалија и анимата у доњолужичкосрпском и горњолужичкосрпском језику с обзиром на стање у суседним словенским језицима, ЈФ XXXIII (1977) 81—97.

Са лужничкосрпског превела Нада Ђорђевић.

Резиме на немачком.

IV Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи

196. Ajeti Idriz, Reč-dve o izrazu „delak“, ЈФ XXXIII (1977) 231—236.

Резиме на француском.

197. Анђелић Татомир, Порекло термина *орџи* у векторском рачуну, НЈ н.с. XXIII, св. 1—2 (1977) 45—46.

198. Babić Stjepan, Sva prezimena SR Hrvatske, Jezik XXIV, br. 3—4 (veljača—travanj 1977, Zagreb) 126—127.

Prikaz knjige: Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske.

199. Binović E. L., в. бр. 242.

200. Vajs Nada, Onomastica jugoslavica, Jezik XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 28—30.

Prikaz šestog broja časopisa.

201. Vasović Milorad, O geografskim terminima i nazivima. Geografski vestnik, XII (1977) str. 31—36.

Povzetek v angleščini.

202. Vinja Vojmir, Struktura i etimologija jadranskih naziva za riblje parove *trijja—barbun* i *skuša—lokarda*, ČR VII, br. 2 (1977, Split) 5—45.

Rezime na francuskom.

203. Višić Marko, Postanak i značenje toponima Bečkerek, Ulaznica, XI, 58 (1977) 59—63.

204. Вујичић Драгаи, Све наглашенији интерес за ономастику у Југославији (Поводом Друге југословенске ономастичке конференције), Књижевни језик VI, 4 (1977, Sarajevo) 53—59.

205. Вукомановић Славко, Потврде значења речи и фразеологија у Вуковом Српском рјечнику из 1852. године, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 18—28.

206. Gămulescu Dorin, в. бр. 275.

207. **Гортан-Премк Д[аринка]**, О значењу речи *мла*, НЈ н.с. XXIII, св. 1—2 (1977) 47—49.
208. **Grišin N. N.**, в. бр. 242.
209. **Грковић Милица**, Неке напомене о именима у Срба II, Расковник, VI, 21 (1975) 105—112.
210. **Дзендзелівський Й. О.**, Из спостережень над слов'янською народною ентомологічною лексикою II. Назви бабки (*Libellula*) в говорах слов'янських мов. *Nahtigalov zbornik* (1977) str. 67—108.
Povzetek v slovenščini.
211. **Dragojević-Josifovska Borka**, Dva latinska natpisa iz skopske tvrđave Kale (Deux monuments funéraires de la forterresse „Kale” de Skopje), *ŽA XXVII*, св. 2 (1977, Скопље) 461—466.
Резиме на француском.
212. **Dragojević-Josifovska Borka**, Epigrafski prilozi iz Radišana kod Skopja (Contribution épigraphiques de Radišani pres de Skopje), *ŽA XXVII*, св. 1 (1977, Скопље) 449—460.
Резиме на француском.
213. **Душанић С.**, Епиграфске белешке ((The Epigraphical Notes) *ЖА XXVII*, св. 1 (1977, Скопље) 179—190.
Резиме на енглеском.
214. **Златановић Момчило**, Топонимија града Врања, Прил. ФФНС 12 (1976) 87—93.
215. **Ismet Smailović**, Prilagođavanje muslimanskih imena orijentalnog porijekla našem jeziku, *Književni jezik VI*, 3 (1977, Sarajevo) 19—30.
Резиме на руском.
216. **Jakić-Cestarić Vesna**, Zadarska ženska osobna imena u XIII. stoljeću — odraz i rezultanta prethodnih simbiotskih procesa u gradu i porijekla novijih doseljenika, *Radovi Centra JAZU u Zadru 24* (1977, Zadar) 143—225.
Rezime na engleskom.
217. **Jakopin Franc**, Pomembno delo hrvaškega imenoslovja. *JiS XXII* (1976/77) št. 8 str. 270—271.
О делу: *Leksik prezimena Socialističke Republike Hrvatske*, 1976.
218. **Jakopin Franc**, Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych S. Rosponda. *SR XXV* (1977) št. 1 str. 110—114.
Ocena.
219. **Јанковић Срђан**, Нова лична имена у босанскохерцеговачких Муслимана, *Književni jezik VI*, 4 (1977, Sarajevo) 3—16.
Резиме на руском.
Наведена литература на крају.
220. **Jurančić Janko**, О приимках при Јужних Слованих. *SR XXV* (1977) št. kongresna str. 27—39.
Povzetek v ruščini.
221. **Kaszás József**, Promena geografskih imena u okolini Lendave, *Hungarológiai Közlemények IX*, 30—31 (1977, Нови Сад) 119—144.

- 222. Ковачић Марија**, Избор личног имена дјетета у национално мјешовитим браковима у Босни и Херцеговини, *Književni jezik* VI, 4 (1977, Сарајево) 41—46.
Резиме на њемачком.
- 223. Ковачић Марија**, Podsticaj za dalja istraživanja, Друга onomastička konferencija u Skoplju, *Odjek*, god. XXX (1—15. novembar 1977, Сарајево) str. 23.
- 224. Којић-Слашак Светлана**, Семантички развој грчке речи *σχήμα*, њених изведеница, сложеница и превода, *ЖА XXVII*, св. 2 (1977, Скопље) 347—398.
Резиме на француском.
- 225. Лонčарић Мијо**, Uz Drugu onomastičku konferenciju u Skoplju, *SL* 15—16 (1977, Zagreb) 87—88.
- 226. Malbaša Zdravko**, в. бр. 503.
- 227. Marin E.**, Pristupno istraživanje Ilirske onomastike na Apeninskom poluotoku (Zur Forschung des illyrischen Namengutssauf der Apenninischen Halbinsel), *ЖА XXVII*, св. 2 (1977, Скопље) 411—441.
Резиме на француском.
- 228. Михајловић Велимир**, Порекло назива манастира Велућа, *ЗБМСФЛ XIX/2* (1976) 193—195.
- 229. Младеновић Александар**, Једна потврда с краја XVII века старог глагола „уземати“ (узимати), *ЗБМСФЛ XX/1* (1977) 235—236.
- 230. Младеновић Александар**, Позајмљеница „лацман(ин)“ у једном документу из XVII века, *ЗБМСФЛ XX/1* (1977) 234—235.
- 231. Младеновић Александар**, Потврда употребе талијанизма „облер“ (обавезан), „облегати се“ (обавезати се) из XVII века, *ЗБМСФЛ XX/1* (1977) 233—234.
- 232. Moszyński Leszek**, Najstarsze zasięgi słowiańskich form obocznych *crky// *cir(ъ)ky. *Nahtigalov zbornik* (1977) str. 281—292.
Povzetek v slovenščini.
- 233. M. P.** „Reci tko si i odakle te sreća nosi . . .“, *Leksik prezimena SRH, Marulić X*, br. 2 (travanj 1977, Zagreb) 1974—177.
Prikaz.
- 234. Musić Srdan**, Romanizmi u jeziku Stefana Mitrova Ljubiše, *Bo-Zbrnku* 8 (1976).
Резиме на талијанском.
- 235. Новаковић Војислав**, Микропонимија Доње Јасенице, *Прил. ФФНС 12* (1976) 139—152.
- 236. Panić-Ljubisavljević Miroslava**, O jednom muškoj: ličnom imenu iz vremena Novog carstva, *ЖА XXVII*, св. 1 (1977, Скопље) 191—192.
- 237. Penavin Olga**, Rad na prikupljanju mađarske onomastičke grade u Jugoslaviji, *Hungarológiai Közlemények IX*, 30—31 (1977, Нови Сад) 107—117.
- 238. Петровић Наталија**, Патронимија неких српских насеља у Мађарској, *Прил. ФФНС 12* (1976) 119—137.
- 239. Peco Asim**, Lično ime Muslimana, Mnogostruko značajan rad Ismeta Smailovića, *Odjek*, god. XXX (15—30 novembar 1977, Сарајево) str. 21.
Приказ књиге И. Смаиловића Муслиманска имена оријенталног поријекла у Босни и Херцеговини.

240. Прва југословенска ономастичка конференција, ЦАНУ Титоград, Научни скупови књ. 2, Одјељење уметности књ. 2 (1976, штампано септембра 1977) 1—216.

Зборник реферата и саопштења са Прве Југословенске ономастичке конференције, одржане у Тивту 22—24. X 1975. Објављено 26 радова учесника и Закључци Конференције.

241. Referati podneseni na II jugoslovenskoj onomastičkoj konferenciji koja je održana u Skopju 6—9. oktobra 1977. godine, Književni jezik VI, 4 (1977, Sarajevo) 61—64.

Списак реферата.

242. Rode Matej, Nemško-ruski frazeološki slovar. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 378—380.

O delu: L. E. Binovič, N. N. Grišin, Nemečko-russkij frazeologičeskij slovar', 1975.

243. Rode Matej, Slovaški frazeološki slovar. SR XXV (1977) št 2/3 str. 381—382.

O delu: Elena Smiešková, Malý frazeologický slovník, 1974.

244. Sekereš Stjepan, Leksički prilozi iz Slavonije i Baranje, ЗбМСФЈ XIX/2 (1976) 143—158.

245. Smailović Ismet, Afirmacija jezičnog zajedništva, Dosadašnja proučavanja muslimanskih imena orijentalnog porijekla i njihov tretman u nauci o našem jeziku, Odjek, god. XXX (15—31. oktobar 1977, Sarajevo) str. 12 i 21.

246. Smailović Ismet, Lična imena neorijentalnog porijekla u bosanskohercegovačkih Muslimana, Književni jezik VI, 4 (1977, Sarajevo) 17—25.

Резиме на руском.

247. Smailović Ismet, Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Monografije I, (1977, Sarajevo) str. 577.

248. Smailović Ismet, Novo lično obilježje, Pojava muslimanskih imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX (avgust 1977, Sarajevo) str. 18.

249. Smailović Ismet, Stara lična imena, O predislamskim imenima muslimanskih predaka, Odjek, god. XXX (15—30. jun 1977, Sarajevo) str. 22.

250. Smiešková Elena, в. бр. 243.

251. Суботић мр Јелисавета, Лексеме из поморства Паштровића у језику Стефана Митрова Љубише, „Бока” Херцег-Нови, бр. 9 (1977) 335—342.

252. Суботић Јелисавета, Лексичко семантичке вриједности неких ријечи Стефана Митрова Љубише, Бо—ЗБРНКУ 8 (1976) 177—182.

Резиме на француском.

253. Суботић мр Јелисавета, Рибарска лексика у језику Вука Поповића, „Бока” Херцег-Нови, бр. 9 (1977) 325—333.

254. Тешић Милосав, Латинско fundamentum у једном народном говору, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 53.

255. Томић Антуц, Топоними Доброте, Годишњак Поморског музеја Котор XXV (Котор 1977) 137—149.

256. Hamp Eric, Slavic iskra, ЗбМСФЈ XIX/2 (1976) 193.

257. Hamp Eric P., On the Celtic names of Ig. Acta neophilologica IX (1976) str. 3—8+85.

O keltskih osebnih imenih v antičnem Igu, ki imajo keltsko osnovo. Povzetek v slovenščini.

258. Švab Mladen, Onomastica jugoslavica 5, Zagreb 1975, SL 15—16 (1977, Zagreb) 75—76.

Prikaz.

259. Šimundić Mate, Stvarni oblici i značenje nekoliko starohrvatskih osobnih imena. Časopis za zgodovino in narodopisje, VIL (1975) št. 2 str. 213—216.

260. Šipka Milan, Priče o riječima, IGKRO Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike Sarajevo, 1977.

Књига припада лингвистичкој литератури која популарно говори о језичким питањима етимолошког карактера.

261. Шипка Милан, Топономијска и антропонимијска истраживања у Босни и Херцеговини, Књижевни језик VI, 4 (1977, Sarajevo) 27—33.

Резиме на француском.

V Несловенски језици

262. Agani Hilmi, Veçori të kategorisë gramatikore të rasës në të folmen e qytetit të Gjakovës, Përparimi 2 (1977, Prishtinë) 187—200.

263. Agani Hilmi, Rreth kategorive gramatikore të gjinisë, të numrit dhe të rasës së emrit në të folmen e qytetit të Gjakovës, Përparimi 6, 1976 (1977, Prishtinë) 624—645.

264. Bajçinca Isa, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën VIII të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—122.

265. Bányai Lajos, Ekvivalenti srpskohrvatskih prefiksa za-, iz-, na- u mađarskom jeziku, Hungarológiai Közlemények IX, 30—31 (1977, Нови Сад) 91—104.

266. Bardhi Mehdi, в. бр. 282.

267. Bytyçi Ajet, Rreth përdorimit të gabuar të disa emrave të përveçëm të njerëzve, PPSHP IX (1977, Prizren) 71—74.

268. Bogdanović Dejan, в. бр. 333.

269. Brada Riza, в. бр. 318.

270. Brada Riza—Nushi Musa, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën III të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—112.

271. Величков Љубомир, Енглески садашњи перфект (the Present Perfect Tense), његови еквиваленти у српскохрватском језику и неке педагошке импликације, Зборник Више поморске школе Котор, бр. 3—4 (1976/1977) 241—253.

272. Vokshi Hasan, в. бр. 301.

- 273. Vokshi Hasan**, Gramatika shqipe për klasën VII të shkollës fillore, botim i katërt, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—104.
- 274. Вури Гликерија**, Почетак предавања грчког језика у Српској гимназији за време кнеза Милоша, ИЧ књ. XXIV (1977) 293—298.
- 275. Gamulescu Dorin**, Toponimi rumunskog porekla u Crnoj Reci, ЗБМСФЛ XIX/2 (1976) 105—141.
Резиме на румунском.
- 276. Gamulesku Dorin**, Turcizmi — indirektne pozajmice iz srpskohrvatskog jezika u banatskim rumunskim govorima, Književni jezik VI, 2 (1977, Sarajevo) 3—11.
Резиме на француском.
- 277. Gega Xhevat**, Mbi arbëreshët e Italisë, vo: 25 vjet Gjuhë ..., f. 43—55.
- 278. Glaser Karel**, в. бр. 333.
- 279. Grozdanić Sulejman**, в. бр. 333.
- 280. Demiraj Shaban—Cikuli Nikoleta**, Gramatika e gjuhës shqipe për klasën I e II të shkollave të mesme, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—248.
- 281. Domi Mahir**, Gramatika e gjuhës shqipe (sintaksa) për klasën III e IV të shkollave të mesme, botim i pestë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—192.
- 282. Drini Sulejman—Bardhi Mehdi**, Mësojmë shqip për klasën IV të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë), 8°, 1—116.
- 283. Đukanović Marija**, в. бр. 333.
- 284. Zajmi Yil**, Një gramatikë për të huajt që duan të mësojnë shqip, PPSHLP IX (1977, Prizren) 238—240.
- 285. Ismajli Rexhep**, Fillimet e historisë së semiologjisë, Studia humanistica II—1975 (1977, Prishtinë) 153—168.
Резиме на француском.
- 286. Ismajli Rexhep**, Shumësia e tekstit, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve (1977, Prishtinë) 8°, 1—156.
- 287. Jagodic Vladislav**, в. бр. 333.
- 288. Janura Dr. Petro**, 25 vjet Gjuhë Shqipe në Universitetin e Shkupit, vo: 25 vjet Gjuhë ..., f. 3—15.
- 289. Jaćoski Vojislav**, Albanci Jugosllavije o Titu u svojoj narodnoj pesmi, НСТВ св. 57—64 (1976—1977, Београд) 31—41.
- 290. Jauk-Pinhak Milka**, в. бр. 333.
- 291. Kabashi Jashar**, The expression of past time in English and Albanian (Të shprehurit e kohës së shkuar në gjuhën angleze dhe shqipe), Studia humanistica II—1975 (1977, Prishtinë) 193—214.
Резиме на албанском.

- 292. Katičić R.**, Peonci i njihov jezik (The Paenians and Their Language), *ŽA XXVII* св. 1 (1977, Скопље) 25—30.
Резиме на француском.
- 293. Kaszás József**, в. бр. 221.
- 294. Keck Balázs**, Slaganje više subjekata u jednini sa predikatom, *Hungarológiai Közlemények IX*, 30—31 (1977, Novi Sad) 69—90.
- 295. Klinar Stanko**, Aspects of English word-formation. With exercises by Margaret G. Davis. 2nd edition. Ljubljana, Filozofska fakulteta Univerze, 1977, III+277 str. 8°.
- 296. Конечни Евница**, Реторичка анализа на еден англиски научен и технички параграф, *ИД XXXII*, 9—10 (1977) [1]+652—657.
Со 7 референци во фусноти и 6 библи. единици.
Од текстот „Топлотни машини“ од J. F. Sandfort, Doubleday, New York, 1962.
- 297. Korošec Viktor**, в. бр. 333.
- 298. Kristoforidhi K[onstandin]**, Fjalor shqip-greqisht, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve — ribotim (1977, Prishtinë), 8°, 1—400.
Фототипско издање.
- 299. Kuzmić Rikard**, Jednostavno i zamršeno u španskom jeziku 1, *Odjek, god. XXX* (15—30. septembar 1977, Sarajevo) str. 16.
- 300. Kuzmić Rikard**, Jednostavno i zamršeno u španskom jeziku 2, *Odjek, god. XXX* (1—15. oktobar 1977, Sarajevo) str. 16.
- 301. Luboteni Gani—Vokshi Hasan**, Mësojmë shqip për klasën II të shkollave të mesme, botim i pestë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—104.
- 302. Lük Albina**, в. бр. 129.
- 303. Matišić Zdravka**, в. бр. 333.
- 304. Milić Tjaša**, Espressione e contenuto grammaticale nell' ambito del verbo Italiano, *SL* 15—16 (1977, Zagreb) 17—28.
- 305. Mićović dr Dragutin**, Narodni pesnik albanske narodnosti o likovima revolucije, *Нств* св. 57—64 (1976—1977, Београд) 48—51.
Резиме на француском.
- 306. Мишовић Драгутин**, Вуково место у истраживању историје и дијалектологије албанског језика, *Ковчежић XIV—XV* (1977, Београд) 38—56.
Приложен је речник албанских речи.
- 307. Мишеска-Томиќ Олга**, в. бр. 721.
- 308. Molnár Csikós László**, Upotreba mađarskog jezika u opštinskim skupštinskim telima i javnim službama, *Hungarológiai Közlemények IX*, 30—31 (1977, Novi Sad) 49—57.
- 309. Mulaku Dr. Latif**, Mbi parimet e shkrimit të fjalëve të prejardhura dhe të përberë, во: 25 vjet Gjuhë . . . , f. 21—26.

- 310. Mulaku Latif**, Turqizmat në gjuhën shqipe, Seminari i kulturës shqiptare për të huaj 3 (1977, Prishtinë) 55—62.
- 311. Накев Спиро**, Актуелни прашања на наставата по граматика на странскиот јазик, ПД XXXII, 3—4 (1977) [1]+219—227.
Со 15 референци во фусноти.
- 312. Накев Спиро**, Вежбите-основно средство во наставата по странски јазик (Основни принципи), ПД XXXII, 9—10 (1977) [1]+643—650.
Со 15 референци во фусноти и примери од рускиот јазик.
- 313. Nga Fjalori terminologjik i të drejtës**, E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 1—77 (1977, Prishtinë) 125—129.
- 314. Nga Fjalori terminologjik i të drejtës**, E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 3—77 (1977, Prishtinë) 509—530.
- 315. Nedomački Vidosava**, в. бр. 333.
- 316. Nesimi Mr. Remzi**, Disa veçori strukturore dhe fonetike të toponimeve të rrethit të Tetovës, во: 25 vjet Gjuhë . . . , f. 35—42.
- 317. Nushi Musa**, в. бр. 270.
- 318. Nushi Musa—Brada Riza**, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën IV të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—132.
- 319. Ostrozubi Fuat**, Larmi e madhe emrash të familjeve, PPSHLP IX (1977, Prizren) 98—106.
- 320. Pacheiner-Klander Vlasta**, Prevajanje staroindijskih literarnoteoretičnih terminov. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 253—276.
Povzetek v ruščini.
- 321. Penavin Olga**, в. бр. 237.
- 322. Pupovci Dr Syrja**, Gjuha, shkenca dhe terminologjia juridike (II), E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 3—77 (1977, Prishtinë) 315—344.
- 323. Pupovci S[yrja]**, Me rastin e botimit të Fjalorit terminologjik dygjuhësor, E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 1—77 (1977, Prishtinë) 119—123.
- 324. Pupovci Dr Syrja**, Ndërtimi dhe përdorimi i terminologjisë juridike (I), E drejta, Revistë për çështje juridike e shoqërore 1—77 (1977, Prishtinë) 59—71.
- 325. Rexha Ali**, Bibliografia e Entit të Teksteve dhe të Mjeteve Mësimore të KSA të Kosovës 1962—1977, Libri shkollor, Viti III — Nr. 4 (1977, Prishtinë) 9—172.
- 326. Resulović Mustafa**, Devet decenija esperanta, Međunarodni jezik kao kulturni pokret, Odjek, god. XXX (1—15. oktobar 1977, Sarajevo) str. 25.
- 327. Rrecaj Kajtaz—Shala Demush**, Mësojmë shqip për klasën V të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—120.
- 328. Sadiku Zeqir**, Mbi nocionin „aspekt” dhe mbi dukuritë përbërëse aspektore në gjuhët sllave, Studia humanistica II—1975 (1977, Prishtinë) 57—77.
Резиме на руском.

- 329. Sedaj Engjëll**, Gjuha latine për klasën I dhe II gjimnaz, botim i tretë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—192.
- 330. Sejdiu Shefki**, Toponimia e Llapit e emërtuar sipas fitonimeve, Përparimi 5, 1977 (1977, Prishtinë) 547—578.
- 331. Сялѡаноски Велко**, в. бр. 737.
- 332. Simone Carlo de**, Gjendja e studimeve ilire dhe problemi i gjuhës mesapike, Përparimi 1, 1977 (1977, Prishtinë) 62—66.
- 333. Simpozij orientalistika in neuvrščeni svet.** Stanje in perspektive jugoslovenske orientalistike. Ljubljana, Slovensko orientalistično društvo, 1977, 121 str. 4°. Iz vsebine: Milka Jauk-Pinhak, Problematika orijentalistike kao znanosti. Bojan Čop, Oris slovenske orientalistike. Marija Đukanović, Kratak pregled turkologije u nas. Sulejman Grozdanić, Arabistika u socialističkoj Jugoslaviji. Dejan Bogdanović, Iranistika. Viktor Korošec, Pregled razvoja klinopisnih prav. Biserka Cvjetičanin, Studij afrikanistike kao faktor unapređenja naučne i kulturne suradnje Jugoslavije sa zemljama u razvoju. Zdravka Matišić, Indologija u Jugoslaviji. Milan Štante, Karel Glaser — utemeljitelj slovenske indologije. Pavla Štrukelj, Kratak pregled dosedanih preučevanj Romov v Jugoslaviji. Vladislav Jagodic, Kratak pregled orientalističnih strok, ki so v Jugoslaviji še nerazvite ali slabo razvite. Vidosava Nedomački, Rad na polju judaistike u Jugoslaviji.
- 334. Topalli Mehmet**, Ndhimesë për albanimin e disa termave të dijenisë mbi letërsinë, PPSHLP IX (1977, Prizren) 27—45.
- 335. Skubic Mitja**, Furlanščina. Naši razgledi XXVI (1977) št. 11 str. 284—285.
- 336. Spalatin K.**, Engleski jezik odskače, Marulić X, br. 3 (lipanj 1977, Zagreb) 235—246.
- 337. Стрезоска Душанка**, Некои морфолошко-синтаксички тепкотни на прономиналната трансформација во современиот француски јазик, ПД XXXII, 9—10 (1977) [1]+659—665.
- 338. Sućeska dr Avdo**, Specifičnosti naše orijentalistike, Prilozi za orijentalnu filologiju, 1974, knj. XXIV (1976) str. 9—11.
- 339. Томовски Душан**, Африкатите во старовисоконемскиот, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+72—77.
Со 17 референци во фусноти, литература и резиме на германски.
- 340. Томовски Душан**, Фонетскиот и фонолошкиот аспект на умлаутот во старовисоконемскиот, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/7) 1+62—70.
Со 19 референци, литература и резиме на германски.
- 341. Uhlík Rade**, Kategorija imperativa u romskom jeziku, Godišnjak ANU BiH, knj. XII (1974), Centar za balkanološka ispitivanja, knj. X str. 75—125.
- 342. Cvetkovski Vladimir**, в. бр. 749.
- 343. Cvjetičanin Biserka**, в. бр. 333.
- 344. Cikuli Nikoleta**, в. бр. 280.
- 345. Čabej Dr. Eqrem**, Studime gjuhësore IV, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve — 1977 (1977, Prishtinë), 8°, 1—408.
- 346. Čabej Dr. Eqrem**, Studime gjuhësore V, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve — 1975 (1977, Prishtinë), 8°, 1—360.

- **347. Çabej Dr. Eqrem**, Studime gjuhësore VI, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve — 1977 (1977, Prishtinë) 8°, 1—348.
- 348. Çop Bojan**, в. бр. 333.
- 349. Shala Demush** в. бр. 327.
- 350. Shala Demush**, Mësojmë shqip për klasën VI të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1977, Prishtinë) 8°, 1—132.
- 351. Štante Milan**, в. бр. 333.
- 352. Štrukelj Pavla**, в. бр. 333.

VI Балканологија

- 353. Ajeti Idriz**, Për gjallërimin e studimeve gjuhësore ballkanike dhe për disa huazime shqiptare në të folmet serbokroate, Seminari i kulturës shqiptare për të huaj 3 (1977, Prishtinë) 13—22.
- 354. Васић Анкица**, Bibliographie d' études balkaniques, ЗБМСС 12 (1977) 198—200.
Приказ.
- 355. Çabej Eqrem**, Ilirski i arbanaski, Studia humanistica II—1975 (1977, Priština) 7—20.

VII Старословенски језик

- 356. Дограмаджиева Екатарина**, Обстоятелствените изречения в Синајският епхологий. Nahtigalov zbornik (1977) str. 47—66.
Povzetek v slovenščini.
- 357. Исаченко Аледсандр Васильевич**, Влияние словенского языка на разработку истории русского языка в 16 и 17 веках. Nahtigalov zbornik (1977) str. 109—117.
O gradivu cerkvene slovanščine, ki ga je v Rusiji zapisal Sigmund Herberstein. Povzetek v slovenščini.
- 358. Јовановић Гордана**, Синонимика заменице њтиѣ у јеванђељима српске редакције, ЈФ XXXIII (1977) 173—178.
Кратак резиме на руском.
- 359. Kuna Herta**, Neke grafijske osobine bosanskih srednjovjekovnih kodeksa u odnosu prema staroslavenskoj glagoljskoj grafijskoj tradiciji. Nahtigalov zbornik (1977) str. 153—166.
Povzetek v slovenščini.

- 360. Љвов А. С.**, Старославянские събота / собота и недѣла. Nahtigalov zbornik (1977) str. 183—199.
Povzetek v slovenščini.
- 361. Mihailă Gheorghe**, Две копии Симеонова сборника в Библиотеке румунской академии. Nahtigalov zbornik (1977) str. 255—280.
Povzetek v slovenščini.
- 362. Nazor Anica**, Izdavanje glagoljskih i ćirilskih jezičnih spomenika poslije Nahtigala. Nahtigalov zbornik (1977) str. 293—321.
Povzetek v slovenščini.
- 363. Пенкова Пиринка**, Коментариите на R. Nahtigal към изданието на Синайския евхологий и днешното състояние на проучванията върху паметника. Nahtigalov zbornik (1977) str. 375—387.
Povzetek v slovenščini.
- 364. Пешикан Митар**, Питања ортографске стандардизације и метода речничке ограде грађе српске редакције старословенског језика, ЈФ XXXIII (1977) 157—164.
Резиме на руском.
- 365. Пешикан Митар — Родаћ Никола**, Огледи обраде речи у јеванђељском речнику српске редакције, ЈФ XXXIII (1977) 165—171.
Резиме на руском.
- 366. Родаћ Никола**, в. бр. 365.
- 367. Супрун А. Е.**, Старослав. свѣ на дѣлаѣ. Nahtigalov zbornik (1977) str. 453—463.
Povzetek v slovenščini.

VIII Српскохрватски језик

а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија

- 368. Babić Stjepan**, Jednačenje suglasnika u govoru i pismu, Jezik XXIV, br. 3—4 (veljača—travanj 1977, Zagreb) 74—81.
- 369. Vladislavljević Spasenija**, в. бр. 374.
- 370. Vladislavljević Spasenija**, Nepravilan izgovor srpskohrvatskih afrikata, Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora (Beograd), „Jugoslovenska knjiga“, „Slobodan Jović“ (1977, Beograd) str. 217.
Резиме на енглеском и руском.
Докторска дисертација одбрањена на Филозофском факултету у Београду 27. XII 1965. године.
- 371. Гудков В. П.**, в. бр. 570.
- 372. Милановић Бранислав**, О етимолошком и секундарном х и о једном глаголском дублету, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 6—20.

373. Николић Мирослав, Фонетске особености у језику Милутина Ускоковића. Језик Милутина М. Ускоковића (II), КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 210—225.

374. Песо Асим, Spasenija Vladislavljević: Nepravilan izgovor srpskohrvatskih afrikata, Jugoslovenska knjiga Beograd 1977. (str. 9—203, rezime na srpskohrvatskom, engleskom i ruskom, od 205. do 210. strane i bibliografija od 211. do 217. strane), КњЈ XXIV, 4 (1977) 440—444.

Приказ.

375. Песо Асим, Судбина кратког *ѐ* иза р у ијекавским говорима штокавског дијалекта, ЈФ XXXIII (1977) 247—264.

Са списком скраћеница и резимеом на руском.

376. Rosandić Dragutin, в. бр. 379.

377. Rosandić Dragutin—Silić Josip, Radna bilježnica iz fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika za prvi razred srednjih škola, četvrto neizmijenjeno izdanje, izd. „Školska knjiga” (1977, Zagreb) 30 str.

378. Silić Josip, в. бр. 377.

379. Silić Josip—Rosandić Dragutin, Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika, udžbenik za prvi razred srednjih škola, četvrto neizmijenjeno izdanje, izd. „Školska knjiga” (1977, Zagreb) 86 str.

б) Граматика и граматичка питања

380. Ajanović Mustafa, O promjeni naših prezimena, Odjek, god. XXX (1—15. decembar 1977, Sarajevo) str. 18.

381. Anić Vladimir, Prijedložno-padežne sintagme s pridjevskim značenjem, Jezik XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 13—18 i br 2 (prosinac 1977, Zagreb) 54—62.

382. Анчић-Обрадовић М., Релативност појма мотивисаност — резултат комбинације обавезности и произвољности смисаоне везе између означитеља и означеног код изведених ријечи (Један аспект односа између означитеља и означеног), Književni jezik VI, 2 (1977, Sarajevo) 13—30.

Резиме на руском.

383. Babić Stjepan, O oblicima glagola vapiti, Jezik XXV, br. 2 (prosinac 1977, Zagreb) 63—64.

Rubrika „Osvrti”.

384. Babić Stjepan, Sustav u tvorbi imenica muškoga roda koje znače vršitelja radnje (nomina agentis), RZSF, knj. 15 (1977, Zagreb) 11—18.

385. Bogdan Zlata, в. бр. 410.

386. Гортан-Премк Даринка, О неким питањима двојаке глаголске рекције, ЈФ XXXIII (1977) 237—246.

Резиме на руском.

387. Дабић Богдан Ј., Суфиксална извођења код муслиманских мушких имена, Književni jezik VI, 2 (1977, Sarajevo) 43—50.

Резиме на руском.

- 388. Милановић Бранислав**, Глаголи на -ати са двојаком презентском основном (свршетак), НЈ н. с. XXII, св. 4—5 (1977) 163—306.
- 389. Мршевић-Радовић Драгана**, Глаголи супротног значења, КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 226—237.
- 390. Николић Мирослав**, О изведеницама типа *усисивач*, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 30—36.
- 391. Петровић Владислава**, О синтаксичким конструкцијама са простим и сложеним прилошким везником *као*, Прил. ФФНС 12 (1976) 47—65.
- 392. Поповић Љубомир**, Зависносложене реченице за исказивање експресивности, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 21—29.
- 393. Поповић Љ[ubomir]**, Namerne rečenice u funkciji naporednih, КњЈ XXIV, 1 (1977) 154—163.
- 394. Поповић Љubomir**, Složene rečenice za negiranje realizovanosti neke uzročno-posledične veze, КњЈ XXIV, 4 (1977) 379—392.
- 395. Putanec Valentin**, Bilješka o funkcionalnosti sufiksa *-aci*, Jezik XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 20—22.
Rubrika „Osvrti”.
- 396. Раповић Ђорђе**, Фактитивни и медијални глаголи (оживити — оживети и сл.), КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 297—304.
- 397. Silić Josip**, Akutalno raščlanjivanje složene rečenice, RZSF, knj. 15 (1977, Zagreb) 121—126.
- 398. Тушић Драго**, Употреба и семантичка вриједност глагола *умријети* и *преминути*, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 49—52.

в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза

- 399. Ајановић Mustafa**, в. бр. 443.
- 400. Ајановић Мустафа**, Потреба даљег рада на правописним питањима, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 65—69.
- 401. Андријић Самија**, Компетенције лектора у језичком обликовању и обради текста и неки проблеми у вези с тим, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 127—129.
- 402. Анић Владимир**, „Језик nije matematika”, Уз jezične savjete (8), 15 dana XX, br. 3 (1977, Zagreb) 21.
Rubrika „Razgovori o jeziku”.
- 403. Анић Владимир**, Пиши како добри piscи пишу, Уз jezične savjete (7), 15 dana XX, br. 1—2 (1977, Zagreb) 48—49.
Rubrika „Razgovori o jeziku”.

404. **Anić Vladimir**, Frazеолошки изрази — богатство језика (и више њих), 15 дана XX, бр. 4—5 (1977, Загреб) 34—35.
Rubrika „Razgovori o jeziku”.
405. **Babić Stjepan**, Spašavanje ili spasavanje?, Jezik XXV, бр. 2 (prosinac 1977, Загреб) 62—63.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.
406. **Baotić Josip**, Jedinство u različitosti, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX (15—30. jun 1977, Sarajevo) str. 9—10.
407. **Baotić Josip**, Književnojezička politika u svjetlu lingvističke teorije i istraživačkih aktivnosti, Lica, 6 (juni) (1977, Sarajevo) 95—102.
408. **Баотић Јосип**, Книжевнојезичка политика у свјетлу лингвистичке теорије и истраживачких активности у Институту, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 53—61.
Наведена литература на крају.
409. **Barić Eugenija i Malić Dragica**, O problemu polusloženica, Jezik XXIV, бр. 3—4 (veljača—travanj 1977, Загреб) 90—104.
410. **Bogdan Zlata**, Aorist u romanima Mirka Božića, Znanstvena biblioteka HFD 3 (1977, Загреб) 148 str.
411. **Bogićević Miodrag**, Prava autora, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX (15—30. jun 1977, Sarajevo) str. 9.
412. **Богачевић Миодраг**, Рад редакције на остваривању књижевнојезичке политике, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 43—52.
413. **Bogićević Miodrag**, Redakcija u ostvarivanju književnojezične politike, Pregled, god. LXVII, broj 10 (oktobar 1977, Sarajevo) 1243—1252.
414. **Buljac Miljenko**, Neke osobitosti Šimunovićeва језика i stila, u raspravi: Dinko Šimunović — izvan tokova ali u žiži, Vidik XXIV, бр. 5 (1977, Split) 95—98.
415. **Брозовић др Далибор**, в. бр. 449.
416. **Brozović Dalibor**, Norme kulture, O općim jezičkim i izvanjezičkim uvjetovanostima standardnonovoštokavske pravopisne problematike, Odjek, godina XXX (15—18. februar 1977, Sarajevo) str. 12.
417. **Brozović Dalibor**, O općim jezičnim i izvanjezičnim uvjetovanostima standardnonovoštokavske pravopisne problematike sa stanovišta njezina historijata i suvremenoga stanja, Jezik XXIV, бр. 3—4 (veljača—travanj 1977, Загреб) 66—73.
418. **Brozović Dalibor**, O suvremenoj morfološkoj normi hrvatskoga jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne novoštokavštine uopće, Jezik XXIV, бр. 3—4 (veljača—travanj 1977, Загреб) 109—114.
419. **Brozović Dalibor**, O tronarječnoj dimenziji hrvatske književnosti, Croatica, VII, 7—8 (1976) 11—18.

420. Brozović Dalibor, Tijek teče, tok stoji, Jezik XXIV, br. 5 (lipanj 1977, Zagreb) 154—157.

Rubrika „Osvrti”.

421. Vince Zlatko, Pogrešna upotreba dvostrukih negacija, Jezik XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 19—20.

Rubrika „Osvrti”.

422. Вујовић Нада, в. бр. 449.

423. Вујовић Нада, Stalno usavršavanje, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX (1—15. juli 1977, Sarajevo) str. 13.

424. Вујовић Нада, Стање и проблеми лекторске службе у средствима информисања и издавачкој дјелатности БиХ, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 91—97.

425. Vuković Jovan, Kultura i nekultura našeg književnog jezika, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti 8, godište šesto, (1977, Banjaluka) 1—13.

426. Vukušić Stjepan, Radovi na polju hrvatskog jezika, Istra 15, br. 2—3 (1977, Pula) 60—62.

O radu Tone Peruška.

427. Garić Mevlida, Izraz sredine, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX (1—15. juli 1977, Sarajevo) str. 12.

428. Гарић Мевлида, Језик у јавним гласилима органа и организација Федерације, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 75—88.

429. Дабић Богдан Л., Транскрипција са словенских језика који се служе ћирилицом, КњЈ XXIV, 4 (1977) 393—399.

430. Diklić Zvonimir, в. бр. 443.

431. Zaključci Savjetovanja o pravopisnoj problematici u Bosni i Hercegovini, Književni jezik VI, 1 (1977, Sarajevo) 59.

432. Замуровић Нада, О новинским насловима, Прил. ФФНС 12 (1976) 67—93.

433. Jasna Levinger, Konverzioni čin, Književni jezik VI, 3 (1977, Sarajevo) 43—50.

Резиме на енглеском.

434. Језичке поуке, Književni jezik VI, 1 (1977, Sarajevo) 73—75.

Поуке написао С[ветозар] М[арковић].

435. Језичке поуке, Književni jezik VI, 2 (1977, Sarajevo) 63—65.

Поуке написао С[ветозар] М[арковић].

436. Језичке поуке, Književni jezik VI, 3 (3 (1977, Sarajevo) 61—65.

Поуке написао С[ветозар]М[арковић].

- 437. Klaić Bratoljub**, Četiri plaća iz Muke po Matošu, Jezik XXIV, br. 3—4 (ve-ljača—travanj 1977, Zagreb) 114—121.
Nekoliko napomena o Matoševu leksiku.
- 438. Књижевни језик и књижевнојезичка политика у Босни и Херце-говини** — документ друштвено-политичких организација, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 179—188.
Докуменат усвојен на заједничкој сједници друштвено-политичких организација БиХ 17. фебруара 1971.
- 439. Латиновић Зорица**, Какав говор пред микрофоном, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 147—150.
- 440. Ljubenović Krsta B.**, Izgovor i pisanje prefiksa *in, kon, sin i eks/egz* u našim složenicama, КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 305—306.
- 441. Malić Dragica**, в. бр. 409.
- 442. Marković Svetozar**, в. бр. 434, 435, 436.
- 443. Marković Svetozar—Ajanović Mustafa—Diklić Zvonimir**, Pravopisni priručnik srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog jezika, treće izdanje, izd. „Svjetlost” OOUR Zavod za udžbenike (1977, Sarajevo) 225 str.
Упоредни текст латиницом и ћирилицом.
- 444. Milićević Blažo**, Kultura govora, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX (1—15. juli 1977, Sarajevo) str. 13—14.
- 445. Милићевић Блажо**, Култура говора у средствима јавног информисања, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 111—118.
- 446. Milošević Ksenija**, Trebinjsko Savjetovanje o pravopisnoj problematici, Književni jezik VI, 1 (1977, Sarajevo) 43—58.
- 447. Minović Milivoje**, O lingvističkim osnovima kulture izražavanja, Književni jezik VI, 1 (1977, Sarajevo) 17—30.
Резиме на руском.
- 448. Моловић Ј[ордан]**, Ораховчанин и Ораховичанин, ораховачки и ораховички, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 69—71.
- 449. Okrugli sto**, „Standardni jezik i standardizacija u jeziku, „Treći program Radio Sarajeva, VI 16 (1977) str. 461—474.
Учесници: Нада Вујовић, др Далибор Брозовић, др Митар Пешикан и др.
- 450. Okuka Miloš**, Profil i status lektora, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX (1—15. juli 1977, Sarajevo) str. 14.
- 451. Окука Милош**, Стручни профил лектора и његов статус у нашем друштву, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 99—105.
Наведена литература на крају.

452. Оцјене и ставови Савјетовања о језику у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 173—175.

Завршни документ Савјетовања.

453. Ocjene i stavovi Savjetovanja o jeziku u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX(1—15. juli 1977, Sarajevo) str. 14.

454. Pavlović Vera, Jezik kao društvena kategorija, Odjek, god. XXX (15—28. februar 1977, Sarajevo) str. 14.

455. Peti Mirko, Interpunkcijski znakovi, Jezik XXIV, br. 5 (lipanj 1977, Zagreb) 129—141.

456. Peco Asim, Neka filološka razmišljanja o Kulenovićevoj poemi Stojanka majka Knežopoljka, Savremenik, knj. XLVI, sv. 12 (1977, Beograd) 425—438.

457. Пецо А[сим]—Пешикан М[итар], Савјетовање о правописној проблематици у Босни и Херцеговини, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 83—84.

458. Пешикан М[итар], в. бр. 449, 457.

459. Пешикан Митар, Напомене о неким нормативним питањима, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 71—82.

Чланак са поднасловима:

Сукоб језичке логике и примене новог система мера, Либија и „Памахирија”, Уз неке спорне стилове у нашем часопису (Облик епитета и китејика, Облик и промена хипокористика), Уз нека питања транскрипције страних, Питања о правописној норми из једног иривредног предузећа.

460. Поповски Зоран, Језик репортера на радију и телевизији, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 141—145.

461. Пујић Саво, Аутентичност нашег језичког израза, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 151—154.

462. Radovanović Milorad, в. бр. 68, 69, 70.

463. Ресуловић Мустафа, Транскрипција страних имена и употреба туђица, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3, (1977, Сарајево) 163—165.

464. Секулић Панто, Језик у локалним средствима информисања, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 167—170.

- 465. Ставови Извршног комитета Предсједништва ЦК СКБиХ о провођењу књижевнојезичке политике,** Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 189—192.
Докуменат Предсједништва ЦК СКБиХ са сједнице од 12. децембра 1974.
- 466. Stanić Milija,** Значајске разноврсности исте језичке јединице, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti 8, godište šesto (1977, Banjaluka) 19—22.
- 467. Стевановић Михаило,** Оглед о неким недостацима језика дневне штампе, НЈ н. с. XXIII, св. 1—2 (1977) 54—64.
- 468. Стојановић Бранко,** О језику и стилу новинских написа, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 131—135.
- 469. Suško Mario,** Језик—наобразба—друштво, Одјек, god. XXX (15—31. decembar 1977, Sarajevo) str. 12.
Расправа.
- 470. Тапоцки Франjo,** Братић и његова вишезначност, Језик XXIV, br. 3—4 (veljača—travanj 1977, Zagreb) 122—123.
Rubrika „Osvrti”.
- 471. Težak Stjepko,** Употребна вриједност imperfekta у савременом хрватском књижевном језику, Језик XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 2—13 и br. 2 (prosinac 1977, Zagreb) 42—53.
- 472. Тетарић Аднан,** Праћење и разумијевање ТВ програма (Извештај о прелиминарним истраживањима ТВ Дневника), Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 155—161.
- 473. Топић Емина,** Правила и пракса, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Одјек, god. XXX (15—30. jun 1977, Sarajevo) str. 8.
- 474. Топић Емина,** Примјена књижевнојезичке политике у средствима информисања Босне и Херцеговине, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 23—41.
- 475. Удовичић Зоран,** Радио као средство јавне комуникације и језичка култура, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 119—124.
- 476. Udovičić Zoran,** Ријеч на радију, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Одјек, god. XXX (1—15. juli 1977, Sarajevo) str. 14.
- 477. Уредништво,** Напомена уз чланке о правопису, Језик XXIV, br. 3—4 (veljača—travanj 1977, Zagreb) 65.
- 478. Finka Božidar,** Још и опет о нашим јавним натписима, Језик XXIV, br. 5 (lipanj 1977, Zagreb) 157—158.
Rubrika „Osvrti”.
- 479. Finka Božidar,** О писању великога почетнога слова, Језик XXIV, br. 3—4 (veljača—travanj 1977, Zagreb) 81—90.

- 480. Finka Božidar**, Pedesetih godina, Jezik XXIV, br. 3—4 (veljača—travanj 1977, Zagreb) 128.
Rubrika „Osvrti“.
- 481. Хајрић Адил**, Принципи и пракса, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 137—140.
Дискусија о реферату Примјена књижевнојезичке политике у средствима информисања Босне и Херцеговине Е. Топић.
- 482. Cvijetiћ Ljubomir**, Jezik novinara, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX (15—30. jun 1977, Sarajevo) str. 8.
- 483. Цвијетић Љубомир**, Неопходност перманентног језичког усавршавања новинара, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 107—110.
- 484. Čolić Dragoljub D.**, Za i protiv Vuka, Ulaznica, XI, 59 (1975) 118—120.
О делу Евстатије Михаиловић „Одбрана језика србског“.
- 485. Džaković Rajko**, Početna slova u skraćenim nazivima, КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 307—309.
- 486. Šipka Milan**, Kolektivni i individualni izraz, Jezik u sredstvima informisanja i izdavačkoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini, Odjek, god. XXX, (15—30. jun 1977, Sarajevo) str. 10.
- 487. ШипКА Милан**, Колективни стандарднојезички израз и индивидуална слобода избора језичких средстава, Језик у средствима информисања и издавачкој дјелатности у Босни и Херцеговини, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за језик, Посебна издања 3 (1977, Сарајево) 63—74.
- 488. ШипКА др Милан**, О актуалним проблемима српскохрватског језика, Политика, LXXIV (8. I 1977) 22721.
Разговор вођен са сарадником листа.
- 489. Škarić Ivo**, Pledoaje za govor organski i govor standardni, Jezik XXV, br. 2 (prosinac 1977, Zagreb) 33—42.
- 490. Šojat Antun**, Točka kao pravopisni znak, Jezik XXIV, br. 3—4 (veljača—travanj 1977, Zagreb) 104—108.

г) Дијалекти

- 491. Барјакгаревић Данило**, Дијалектолошка истраживања, изд. „Јединство“ (Приштина) и „Научно дело“ (Београд) (1977) 434 стр.
Резиме на француском.
- 492. Belobrk Luka**, Pjesme, Kaj X, br. 1—2 (1977, Zagreb) 87.
Četiri pjesme na kajkavskom dijalektu.
- 493. Berečki Vladimir**, Medumurske minijature, Kaj X, br. 1—2 (1977, Zagreb) 64—66.
18 pjesama na kajkavskom dijalektu.

- 494. Бојић Вера**, О Вуковом познавању kajkavског дијалекта, Ковачежих XIV—XV (1977, Београд) 76—79.
- 495. Златановић Момчило**, в. бр. 214.
- 496. Јелушић Војца**, Пјесме, Kaj X, br. 1—2 (1977, Zagreb) 49—50.
Tri pjesme na kajkavskom dijalektu.
- 497. Јурјевић Јосип**, За пенеzi, Red je red, Kaj X, br. 6—8 (1977, Zagreb) 122—128.
Dva teksta na kajkavskom dijalektu.
- 498. Калински Иво**, Пјесме, Kaj X, br. 1—2 (1977, Zagreb) 41—44.
Osam pjesama na kajkavskom dijalektu.
- 499. Катић Радослав**, О новејшем развоју в разисковању standardне новошто-кавшчине in njenih zgodovinskih temeljev. Prev. Breda Pogorelec. JiS XXII (1976/77) št. 7 str. 193—203.
- 500. Керстнер Младен**, Викенд u Gruntovcu. Žuhka komedija, Kaj X, br. 6—8 (1977, Zagreb) 51—65.
Tekst na kajkavskom dijalektu.
- 501. Кијаметовић Реџеп**, Дијалектологизми Корита и Бихора, Од VI, 18—19 (1976) 57—62.
- 502. Лончарић Мијо**, Jagnedovački govor (S osvrtom na pitanje kajkavskoga podravskeg dijalekta), HDZ, knj. 4 (1977, Zagreb) 179—262.
S kartom i spektrogramom.
- 503. Малбаша Здравко**, Iz leksike sela Donjih Ramića kod Ključa u Bosanskoj Krajini, Прил. ФФНС 12 (1976) 95—117.
- 504. Мардешић—Сентин Павео**, Rječnik komiškoga govora, HDZ, knj. 4 (1977, Zagreb) 265—321.
Sa 154 slike.
- 505. Маринковић Радован М.**, Примери драгачевског говора, Расковник, VI, 22 (1975) 89—90.
- 506. Марковић Благоја В.**, в. бр. 516.
- 507. Марсенић Тихомир**, Из говора васојевићког краја IV, Расковник, VI, 22 (1975) 90—92.
- 508. Марсенић Тихомир**, Из народног говора васојевићког краја III, Расковник, VI, 21 (1975) 113—118.
- 509. Михајловић Јован С.**, Лесковачки говор, Библиотека Народног музеја (Лесковац), „Научно дело“ (Београд) (1977) 89 стр.
- 510. Могуш Милан**, Znanstveni skup o čakavskom narječju, SL 15—16 (1977, Zagreb) 84.
- 511. Могуш Милан**, Je li Nazorova čakavska poezija kastavska?, RZSF, knj. 15 (1977, Zagreb) 115—120.
- 512. Могуш Милан**, Čakavsko narječje, fonologija, ŠK (1977, Zagreb), 104 str. Dodatak: *Finka Božidar* i *Moguš Milan*, Karta čakavskoga narječja.

- 513. Николић Мирослав**, в. бр. 535.
- 514. Новаковић Војислав**, в. бр. 235.
- 515. Новаковић Невенка**, Варијације рефлекса гласа јат у антропонимима на нјекавском говорном подручју, *Књижевни језик* VI, 4 (1977, Сарајево) 35—39.
Резиме на француском.
- 516. Петровић Драгољуб—Марковић Благоје В.**, Суфикс -иц у говору Врачана, *ЗбМСФЛ* XX/2 (1977) 199—203.
Резиме на руском.
- 517. Петровић Драгољуб**, Неке особине језика Стефана Митрова Љубише у светлости данашњег говора Паптровића, *ЗбМСФЛ* XIX/2 (1976) 55—59.
Резиме на руском.
- 518. Петровић Наталија**, в. бр. 238.
- 519. Ресо Асим**, *Iz fonetske problematike istarskih govora*, *ЗбМСФЛ* XX/1 (1977) 173—177.
Резиме на руском.
- 520. Ресо Асим**, *O jednom problemu naše istorijske dijalektologije, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti*, 8. godište šesto (1977, Banjaluka) str. 15—17.
- 521. Rakovac Milan**, *Pjesme*, *Istra* 15, br. 1 (1977, Pula) 11—18.
15 pjesama na čakavskom dijalektu.
- 522. Rigler Jakob**, *O slovensko-kajkavskih jezikovnih razmerjih. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIII* (1977) str. 29—38.
- 523. Sekereš Stjepan**, в. бр. 244.
- 524. Sekereš Stjepan**, *Akcentatske zone slavonskog dijalekta*, *ЗбМСФЛ* XX/1 (1977) 179—203.
- 525. Sekereš Stjepan**, *Govor Hrvata u južnoj Baranji*, HDZ, knj. 4 (1977, Zagreb) 323—484.
S tri karte.
- 526. Sekereš Stjepan**, *Tekstovi iz govora Slavonske Podravine*, *ЗбМСФЛ* XX/1 (1977) 237—239.
- 527. Симић Радоје**, *Из дијалекатске проблематике*, *ЗбМСФЛ* XIX/2 (1976) 77—103.
Резиме на немачком.
Аутор расправља о неким синтаксичким функцијама, о категоријама појединих врста речи и о репартицији неких лексичких јединица и њихових група. Распоред материјала извршен је по категоријама речи.
- 528. Стакић Милац**, *Деклинација именица прасловенских и основа у врбничком и добрињском говору острва Крка*, *ЈФ* XXXIII (1977) 285—297.
Резиме на руском.
- 529. Станић Милија**, *Ускочки говор II*, *СДЗб* XXII (1977) 157 стр.
Резиме на француском.

- 530. Стевановић Владимир**, О језику главног јунака у „Коштани“ Боре Станоковића, ЗбМСФЛ XX/2 (1977) 47—79.
Резиме на руском.
- 531. Strahonja Ivo**, Beli konj, Starček i krpenjak, Kaj X, br. 6—8 (1977, Zagreb) 101—108.
Dva teksta na kajkavskom dijalektu.
- 532. Strahonja Ivo**, Ženidba Rudeka Ščuka, Kaj X, br. 6—8 (1977, Zagreb) 88—100.
Komedija na kajkavskom dijalektu.
- 533. * * ***, Suvremeni kajkavski pjesnici, Kaj X, br. 11—12 (1977, Zagreb) 24—42.
29 pjesnika na kajkavskom dijalektu.
- 534. Тешић Милосав**, Говор Љештанског, СДЗБ XXII (1977) 159—328.
- 535. Тешић Милосав**, Једна успела дијалектолошка монографија, КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 318—320.
Приказ монографије Мирослава Николића, *Говор села Горобилца (код Ужичке Пожге)*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XIX, Београд, 1972. год., стр. 619—746.
- 536. Ђупић Драго**, Преглед главнијих особина говора Зете, ЈФ XXXIII (1977) 265—284.
Резиме на руском.
- 537. Filipan Božica**, Hote ludi sim, bomo se smejali!, Venčić, Kaj X, br. 6—8 (1977, Zagreb) 81—87.
Dva teksta na kajkavskom dijalektu.
- 538. Finka Božidar**, v. br. 512.
- 539. Finka Božidar**, Dugootočki čakavski govori, HDZ, knj. 4 (1977, Zagreb) 7—178.
S kartom i dvije tabele.
- 540. Finka Božidar**, Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotoru, ЗбМСФЛ XX/1 (1977) 145—172.
Резиме на француском.
- 541. Finka Božidar**, Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru, ЗбМСФЛ XX/2 (1977) 167—197.
Резиме на француском.
- 542. Horvat Hlabinski Ivan**, Čez glavno vulico, Južni veter, Plavojoki međaš, Moja kula od zlata, Kaj X, br. 6—8 (1977, Zagreb) 37—44.
Četiri teksta na kajkavskom dijalektu.
- 543. Šimunović Petar**, Čakavština srednjodalmatinskih otoka, ČR VII, br. 1 (1977, Split) 5—63.
S kartom.

д) Текстови стари и нови, издања ; њихова критика, порекло итд.

544. Булатова Р., Кто писал Рашскую Кормчую книгу 1305. г., ЗБМСФЛ XX/2 (1976) 15—26.

Резиме на српскохрватском.

Аутор у овом чланку утврђује појаву три писара у рашкој Крмчији 1305. године, познатом српском рукопису, док се до сада сматрало да је Крмчију писало једно лице.

545. Vidmarović Đuro, Pjesništvo Mate Šinkovića kao odraz povijesti i postojanosti Gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj (Izbor iz književne zaostavštine Mate Šinkovića), ČR VII, br. 2 (1977, Split) 73—95.

546. Грковић Милица, в. бр. 553.

547. Ивић Павле, в. бр. 553.

548. Marković Hrvoje, Iz lovračke zbirke pučko-lautашke lirike, ČR VII, br. 1 (1977, Split) 115—151.

549. Никић Љубомир, Бечко издање Вуковог Новог завјета, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 102—117.

550. Никић Љубомир, Један Вуков текст у Подунавки, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 118—119.

551. Ostojić Ivan, Splitski zbornik čakavskih molitava i zaklinjanja iz druge trećine XVII stoljeća. ČR VII, br. 1 (1977, Split) 81—113.

552. Rizvić Muhsin, Pisma muslimanskih krajišnika pisana bosančicom od XVI do sredine XIX stoljeća kao oblik stare epistolarnе književnosti, Godišnjak, knj. V (1976), Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za književnost, str. 217—264.

Резиме на енглеском.

553. Синдик Душан, Ивић Павле и Грковић Милица: Дечанске хрисовуље, Институт за лингвистику у Новом Саду, Нови Сад 1976, ИЧ XXIV (1977) 344—347. Приказ.

554. Синдик Душан, Законик цара Стефана Душана. Књига I. Струшки и Атонски рукопис, САНУ 1975, ИЧ XXIV (1977) 344—347. Приказ.

555. Томовић Гордана, Повеља манастира Леснова, ИЧ, књ. XXIV (1977) 83—102.

556. Ђук Ружа, О хронологији писама царице Маре упућених Дубровнику, ИЧ, књ. XXIV (1977) 285—288.

Прилог.

557. Ђук Ружа, Повеља царице Маре манастирима Хиљандару и Светом Павлу, ИЧ књ. XXIV (1977) 103—116.

558. Šojat Olga (priredila), Noćno viđenje svetoga Bernarda od proklete duše s telom na grobu karajuće, kruto hasnovito čteti, Kaj X, br. 6—8 (1977, Zagreb) 13—35. S rječnikom.

ђ) Историја српскохрватског језика

559. Албијанић Александар, Језичка анализа Рајићевог превода „Проповеди или Слова о осуђденији“, ЗбМСФЛ XX/1 (1977) 51—61.

Резиме на енглеском.

560. Албијанић Александар, Прилог познавању судбине српскословенских елемената у језику писаца из Војводине преддуковског доба, ЗбМСФЛ XIX/2 (1976) 35—53.

Резиме на енглеском.

561. Vajs Nada, Finski doprinos poznavanju jezika hrvatskih pisaca XVI. stoljeća, SL 15—16 (1977, Zagreb) 76—78.

Prikaz.

562. Веселинов Иванка В., Др Вера Јерковић: Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу, ЗбМСФЛ XIX/2 (1976) 215—219.

Повољан приказ.

563. Vončina Josip, Analize starih hrvatskih pisaca, Čakavski sabor (1977, Split), 300 str.

Sadrži 14 rasprava, popis literature i rječnik.

564. Vončina Josip, Jezični izraz kajkavske komediografije, Mogućnosti XXIV, br. 7 (srpanj 1977, Split) 751—770.

565. Vončina Josip, Marulićevi „začinjavci“, UR XXI, br. 4 (1977, Zagreb) 321—344.

Rezime na njemačkom.

566. Vončina Josip, Transkripcija hrvatskih latiničkih tekstova 15. i 16. stoljeća, RZSF, knj. 15 (1977, Zagreb) 145—154.

567. Vončina Josip, Funkcija jezika u Gundulićevoj „Dubravci“, Mogućnosti XXIV, br. 2—3 (veljača—ožujak 1977, Split) 235—257.

568. Грицкат Ирена, Поглавља из историје књижевног и писарског рада, ЈФ XXXIII (1977) 117—155.

Резиме на руском.

569. Гудков Владимир П., в. бр. 905.

570. Гудков В. П., Акцентовање српских речи у Латинском лексикону Захарије Орфелина, ЗбМСФЛ XX/1 (1977) 45—49.

Резиме на руском.

571. Damjanović Stjepan, Slogotvorni *r* i *l* u korizmenjaku Kolunićeva zbornika, RZSF, knj. 15 (1977, Zagreb) 43—50.

572. Deže Laslo, Tekstološka analiza starosrpskohrvatskih povelja, ЈФ XXXIII (1977) 179—202.

Резиме на енглеском.

Превео са мађарског Јосип Буљовчић.

573. Ђурић Војислав, в. бр. 580, 584.

574. Ивић Павле, Vuk Stefanović Karadžić, Kleine serbische Grammatik übersetzt und mit einer Vorrede von Jacob Grimm (1824). Neu herausgegeben und eingeleitet von Miljan Mojašević und Peter Rehder. 1974. Verlag Otto Sagner München — Prosveta Verlag Beograd. Sagners Slavistische Sammlung herausgegeben von Peter Rehder, Band I. 23+LXXII+104 стр. +11 листов рукописних бележака у додатку, ЈФ XXXIII (1977) 307—310.

Приказ.

575. Јерковић Вера, в. бр. 562.

576. Јерковић др Јован, Језик Богобоја Атанаковића, изд. Матица српска, Одељење за књижевност и језик, (1976, Нови Сад) 157 стр.

Резиме на руском.

577. Јовановић Гордана, в. бр. 358.

578. Јовић Душан, О значају Даничићева рада за нашу науку и културу, Расковник, VI, 22 (1975) 113—116.

579. Караџић Вук Стефановић, в. бр. 574.

580. Књига Ђуре Даничића, приредио Војислав Ђурић, Српска књижевна задруга, „Култура“ (1976, Београд) XXXIII +459 стр.

581. Lenček Rado L., Končnica 1. osebe dvojine v starih srbskih tekstih, ЗбМСФЛ XIX/2 (1976) 27—33.

582. Маčkала Иван, Neke osobine Kanižlićeva jezika, Traženja, VIII, 14 (1977) 67—76.

583. Миљанић Новак Р., Разјашњење неких писама из Вукове преписке, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 127—134.

584. Миљковић А. Александар, „Књига Ђуре Даничића“, priredio Vojislav Đurić, Savremeni, knj. XLVI, sv. 3 (1977, Београд) 279—281.

Приказ.

585. Младеновић А[лександар], Језик Петра Петровића Његоша (Напомене о језику „Горског вијенца“), Књ.Ј XXIV, 1 (1977) 137—145.

Предавање одржано на семинару за стране слависте у Никшићу августа 1976. године.

586. Младеновић Александар, Језик у писмима цетињског владике Висариона с краја XVII века, ЗбМСФЛ XX/1 (1977) 1—43.

Резиме на руском.

587. Младеновић Александар, Напомене о српскословенском језику, ЗбМСФЛ XX/2 (1977) 1—20.

Резиме на руском.

Аутор говори о карактеристикама српскословенског језика, тј. старословенског језика српске редакције, с посебним освртом на вокале.

588. Младеновић А[лександар], О језику писама из Ријечке нахије с краја XVII века, ЈФ XXXIII (1977) 203—229.

Кратак резиме на руском.

589. Младеновић Александар, Тефтер Нишавске митрополије из XIX века — споменик филолошког значаја, ЗбМСФЛ XIX/2 (1976) 197—215.

590. Остојић Бранислав, в. бр. 604.

591. Остојић Бранислав, Језик Петра I Петровића, ЦАНУ Титоград, Посебна издања књ. 8, Одјељење умјетности књ. 1 (1976, штампано јуна 1977) 1—302 (са шест фотокопија аутографа).

592. Остојић Бранислав, Михаило Ставановић: „Језичка тумачења у коментарима Његошева „Горског вијенца“, Београд, 1976, Ов IX, 94 (1977) 18.

593. Остојић др Бранислав, Презент у функцији потенцијала у језику Горског вијенца и спјеву Смрт Смаил-аге Ченгића, Зборник радова професора Наставничког факултета Никшић, број 1 (1977) 113—118.

594. Остојић др Бранислав, Синтаксичке функције потенцијала у језику „Горског вијенца“ П. П. Његоша и спјеву „Смрт Смаил-аге Ченгића“ И. Мажура-нића, Зборник радова Педагошке академије у Никшићу, 1976, 5—6 (1975—1976) стр. 41—61.

Резиме на француском.

595. Пешикан Митар, в. бр. 364, 365.

596. Пешикан Митар, Монографија о акценту једног српскословенског споменика, ЗбМСФЛ XX/2 (1977) 209—217.

Приказ.

597. Реметић Радојка, О неким фонетским особинама у језику „Лествице“ (1805) Викентија Ракића, Прил. ФФНС 12 (1976) 37—45.

598. Реметић Слободан Н., Језик пјесама Гаврила Ковачевића (II), Прил. ФФНС 12 (1976) 1—35.

599. Родић Никола, в. бр. 365.

600. Стакић Милан, в. бр. 528.

601. Стевановић Михаило, в. бр. 592, 605.

602. Стијовић Светозар, О именицама у „Историји Црне Горе“ (1754) владике Василија Петровића, ЗбМСФЛ XX/2 (1977) 27—44.

Резиме на руском.

Аутор је настојао да утврди колика је подударност именица у овом делу са руским односно рускословенским, а колика са српскохрватским односно српскословенским језиком.

603. Суботић Јелисавета, Одлике графије, правописа и језика у једном непознатом писму Вука Поповића, ЗбМСФЛ XIX/2 (1976) 61—75 (2 фотокопије).

Резиме на руском.

604. Ђорђић Божо, Бранислав Остојић, Језик Петра I Петровића, Титоград, 1976, КњЈ XXIV, 4 (1977) 437—439.

Приказ.

605. Ђунић Драго, Михаило Стевановић: Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца, ЗбМСФЛ XX/2 (1977) 217—220.

Приказ књиге објављене у едицији Посебна издања САНУ, књ. CDXCIII Одељење језика и књижевности, књ. 27, 1976.

606. Ђушић др Драго, Фрагменти о фолклорној идиоматици у Његошевом „Шћепану Малом”, Зборник радова професора Наставничког факултета Никшић, број 1 (1977) 119—130.

607. Franičević Marin, Silabička i tonska struktura dramskog stiha XVII stoljeća, Mogućnosti XXIV, br. 2—3 (veljača — ožujak 1977, Split) 127—135.

608. Hercigonja Eduard, Prinosi studiju ortografije srednjovjekovnih hrvatsko-glagojskih tekstova (neliturgijski fond), RZSF, knj. 15 (1977, Zagreb) 69—82.

е) Стил

609. Збиљић Драгољуб, Др Милорад Ђорац: „Стилистика српскохрватског књижевног језика”, Београд, 1974, Јединство XXXIII (27. VIII 1977) 123.

610. Јовић Душан, Новица Петковић: „Језик у књижевном делу”, Београд, 1975, Књижевна историја IX, 33 (1976) 189—192.

611. Lovren Ljiljana, Neke jezične karakteristike u romanu „Ja, Danilo” Derviša Sušića, Jezik XXIV, br. 5 (lipanj 1977, Zagreb) 149—153.

612. Mrkonjić Zvonimir, Smrtna kazna jezikom, Delo, knj. 23, br. 1 (1977, Beograd) 53—70.

О песничком језику Тонча Петрасова Маровића.

613. Pavletić Vlatko, Semantizacija fonostruktуре Goranovih djela, Republika XXXIII, br. 1—2 (siječanj—veljača 1977, Zagreb) 137—163.

614. Петковић Новица, в. бр. 610.

615. Ђорац др Милорад, в. бр. 609.

616. Цвијетић Љубомир, Језик и стил романа „Киллоп” Ранка Маринковића, во: Јазикот и поезијата. 13. Раџинови средби, стр. [1]+264—271.
Со резиме на француски и руски.

617. Čarkić Milosav Ž., Neka od lingvostilističkih obeležja poeme „Ariljski anđeo” В. Милковића, КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 200—209.

618. Šojat Antun, Aorist u romanima Mirka Božića, Jezik XXIV, br. 5 (lipanj 1977, Zagreb) 158—159.
Prikaz knjige Zlate Bogdan.

ж) Методика наставе књижевног језика

619. Ајановић Мустафа, в. бр. 635.

620. Бошковић Милка, Љубо Стевановић—М. Николић, Поуке о језику за IV разред осн. школе, „Васпитање и образовање” Титоград, бр. 4—5/77, 259—263.
Приказ.

621. Vujović Nada, Liga mladih lingvista — značajan doprinos u vaspitno-obrazovnom radu sa učenicima, Književni jezik VI, 1 (1977, Sarajevo) 65—69.

622. Dabić Bogdan L., П. А. Дмитриев, Г. И. Сафронов: „Србохрватски јазик“, учебно пособие. (Издање Ленинградског Университета, Ленинград 1975. Стр. 150. Цена 36 копека). *Književni jezik* VI, 3 (1977, Sarajevo) 53—58.

Приказ.

623. Дмитриев А. П., в. бр. 622.

624. Дошлић Мишо, Мост од речи, уџбеник српскохрватског језика за четврти разред средњих стручних школа са наставним албанским или турским језиком, друго издање, изд. Завод за уџбенике и наставна средства Социјалистичке Аутономне Покрајине Косова „Рилиндја“ (1977, Приштина) 261 стр.

625. Jakopin Franc, *Sodobna metodika pouka jezika.* *JiS* XXII (1976/77) št. 7 str. 224+ovitek.

О делу: *Suvremena metodika nastave hrvatskega ili srpskega jezika, I.*

626. Јерковић Јован, в. бр. 632.

627. Jerković Jovan—Kašić Jovan, *Srpskohrvatski-hrvatskosrpski jezik, udžbenik za drugi razred srednje škole, drugo izdanje,* изд. Покрајински завод за издавање уџбеника Нови Сад и „Minerva“ (1977, Subotica) 110 стр.

628. Jović D[ušan], *Moderni lingvistički pravci i mogućnost njihove primene u školskoj praksi,* *Knj* XXIV, 1 (1977) 146—153.

629. Jović Dušan, *Novo i staro u programima za maternji srpskohrvatski jezik,* *Knj* XXIV, 2—3 (1977) 247—256.

630. Јовић Душан—Станисављевић Вукашин, *Језик и култура говора, уџбеник српскохрватског језика за први и други разред заједничке основе средњег усмереног образовања, прво издање, изд. „Култура“ (1977, Београд) 140 стр.*

631. Кашић Јован, в. бр. 627.

632. Кашић Јован—Јерковић Јован, *Srpskohrvatski-hrvatskosrpski jezik, udžbenik za prvi razred srednje škole, treće izdanje,* изд. Покрајински завод за издавање уџбеника Нови Сад и „Minerva“ (1977, Суботица) 111 стр.

633. Милашевић Блажо, *Развијање говорне културе ученика и језик уџбеника за основну школу, Književni jezik* VI, 1 (1977, Sarajevo) 31—39.

Резиме на руском.

634. Miličević Blažo, *Savjetovanje o jeziku udžbenika, Književni jezik* VI, 1 (1977, Sarajevo) 61—64.

635. Minović Milivoje—Ajanović Mustafa, *Srpskohrvatski hrvatskosrpski jezik, udžbenik za I i II razred srednjih škola, osmo izdanje,* изд. „Svjetlost“ OOUR Zavod za izdavanje udžbenika (1971, Sarajevo).

636. Minović Milivoje, *Na putu od tradicionalne gramatike do savremenog udžbenika maternjeg jezika. Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti,* 8, *godište* šesto (1977, Banjaluka), 23—33.

637. Морачић Дамјан, в. бр. 645.

638. Попов Живко, *Конструкција просте реченице у другом разреду средње школе, Knj* XXIV, 4 (1977) 414—421.

639. Прица Анђелија, в. бр. 645.

640. Радуловић Љубомир, Вјежбе усменог и писменог изражавања у разредној настави, „Васпитање и образовање“ Титоград, бр. 1—2/1977, 107—114.

641. Rosandić Dragutin, Nastava hrvatskosrpskog jezika i književnosti, treće izdanje, Školska knjiga (1977, Zagreb) 195 str.

642. Сафронов И. Г., в. бр. 622.

643. Симић Радоје, Скица за програм српскохрватског језика у основној школи (језички део), КњЈ XXIV, 2—3 (1977) 327—350.

644. Станисављевић Вукашин, в. бр. 630.

645. Стојановић Стојадин—Морачић Дамјан—Прица Анђелија, Наш пут у језик и књижевност, уџбеник за други степен основног образовања одраслих, десето издање, Завод за уџбенике и наставна средства (Београд) „Просвета“ (Ниш) (1977) 388 стр.

646. Теодосијевић Миодраг, Слободне активности у настави матерњег језика и књижевности, „Просветни преглед“, „Глас“ (1977, Београд) 16 стр.

647. Džaja Mato, Naša leksikografija u nastavi srpskohrvatskog jezika, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti 8, godište šesto (1977, Banjaluka) 35—42.

648. Шуковић Радивоје, Читанке основне школе у Црној Гори крајем XIX и почетком XX вијека, Зборник радова професора Наставничког факултета Никшић, број 1 (1977) 99—111.

О језику читанки в. на стр. 106—107.

з) Терминологија

649. Inostrana tekstilna terminologija, priredio Miša Jovanović, Savez inženjera i tehničara tekstilaca SR Srbije, Beogradski izdavačko-grafički zavod (1977, Beograd) 181 str.

Прештампано из часописа „Текстилна индустрија“ из 1974. и 1975. године

650. Јаћић Дževad, „Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture“, Pregled, god. LXVII, br. 11—12 (novembar—decembar 1977, Sarajevo) 1493—1496.

Приказ.

651. Јаћић Дževad, Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture (Consultations on the Terminologies of our National Material and Spiritual Culture), Issued by the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina, Special Edition, Book XXXI, Department for Social Sciences, Book 5, Sarajevo, 1977, pp 145. Survey, Periodical for Social Studies, Sarajevo, Year 4 1977, No 4, 136—140.

Приказ.

652. Putanec Valentin, Dodatak članku „Podrijetlo nekih novijih jezičnih termina u hrvatskom književnom jeziku: rječnik, točka, pravopis“ (Jezik 24, 141—149), Jezik XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 30.

Rubrika „Osvrti“.

653. Putanec Valentin, Podrijetlo nekih novijih jezičnih termina u hrvatskom književnom jeziku: rječnik, točka, pravopis, Jezik XXIV, br. 5 (lipanj 1977, Zagreb) 141—149.

и) Народне умотворине (текстови, значења итд.)

654. **Антологија народних лирских песама**, приредио Владан Недић, друго издање, Српска књижевна задруга, „Нови дани“ (1977, Београд) 253 стр.

655. **Антологија народних приповедака**, приредио Војислав Ђурић, Српска књижевна задруга, „Нови дани“ (1977, Београд) 575 стр.

656. **Бован Владимир**, в. бр. 693.

657. **Бован Владимир**, Ђурђевске народне песме са Косова, Градина, XII, 7—8 (1977) 31—43.
Са напоменама.

658. **Бован Владимир**, Језик и стих српских народних песама са Косова и Метохије (одломак), Стремљења, XVIII, 4 (1977) 507—547.

659. **Бован Владимир**, Српска народне песме с Косова и Метохије, изд. „Јединство“ (Приштина) и „Просвета“ (Ниш) (1977) 496 стр.

Скраћена докторска дисертација одбрањена 1976. године на Филолошком факултету у Београду.

660. **Бован Владимир, Цветановић Владимир, Петровић Дамјан**, Прилози о прозним народним умотворинама, изд. „Просвета“ (Ниш) и „Јединство“ (Приштина) (1976) 85 стр.

Приповедна грађа — Владимир Бован; Народне пословице и њихова функција — Владимир Цветановић; Трагање за мотивима и сажењима неких народних приповедака — Дамјан Петровић.

661. **Ватра самотвора**, антологија црногорских народних бајки, приредио, предговор и поговор Радоје Радојевић, „Побједа“ (1976, Титоград) 419 стр.

662. **Veselinović dr Magdalena**, Srpskohrvatska narodna poezija u mađarskim almanasima i časopisima u doba romantizma, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 65—73.

Резиме на француском.

663. **Ђурић Војислав**, в. бр. 655.

664. **Zahirović Meho**, в. бр. 674.

665. **Zuković Ljubomir**, в. бр. 672.

666. **Јањић Јован**, в. бр. 689.

667. **Костић Слободан**, Владимир Цветановић: „Српске народне пословице са Косова и Метохије,” Приштина, 1976, Стремљења XVIII, 3 (1977) 435—436.

668. **Latif Džemaludin**, в. бр. 674.

669. **Макић Vehbija**, в. бр. 674.

670. **Марковић Радул**, в. бр. 676.

671. **Младеновић др Оливера**, в. бр. 677.

672. **Narodna proza: priče, poslovice, pitalice i zagonetke**, izbor i predgovor Ljubomir Zuković, drugo izdanje, „Veselin Masleša” OOUR Izdavačka djelatnost (1976, Sarajevo) 341 str.

673. Narodne poslovice, izbor Anica Šaulić, predgovor Novak Kilibarda, drugo izmijenjeno izdanje, „Rad” (Beograd), „Budućnost” (Novi Sad) (1976) 75 str.

674. Narodne pripovijetke iz Bosne i Sandžaka:55—14/IV, priredili Čengić Hasan, Hajdarević Hadžem, Latif Džemaludin, Makić Vehbija, Osmanović Ismet i Zahi-
rović Meho, „Svjetlost” (1977, Sarajevo) 140 str.

675. Недаћ Владап. в. бр. 654.

676. Незаборав: изворне народне песме чачанског краја, сакупио и обрадио Радул Марковић, друго допуњено издање, „Будућност” (Горњи Милановац) 86 стр.

677. Овај гора разговора нема, песме из околине Калне, Развитак XVII, св. 1 (1977, Зајечар) 79—84.

Према казивању Давида Савића забележила др Оливера Младеновић.

678. Orahovac Sait, в. бр. 688.

679. Osmanović Ismet, в. бр. 674.

680. Песме, Змија троглавка, Јули-ага познаје сестру, Ђорђева женидба, Мајка Стојана проклиње, Лалос, Развитак XVI, св. 6 (1976, Зајечар) 61—64.

По казивању Здравка Маљића записао Љубиша Рајковић.

681. Петровић Дамњан, в. бр. 660.

682. Радовановић др Миљана, Богољуб Петрановић као сакупљач народних песама, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 239—241.

683. Радојевић Радоје, в. бр. 661.

684. Рајковић Љубиша, в. бр. 680.

685. Ранчић Јасмина, Рукописна збирка народних умотворина „Рибање на острву Лопуду” Вида Вулевића-Вукасовића и Франа Иванковића, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 107—114.

Резиме на француском.

686. Станишић Стојиљко, Владимир Цветановић: „Српске народне пословице Косова и Метохије”, Приштина, 1976, Јединство XXXII, (6. I 1977) 2.

687. Станишић Стојиљко, Владимир Цветановић: „Српске народне пословице Косова и Метохије”, Приштина, 1976, Обележја VII, 1 (1977) 221—224.

688. Stare narodne pjesme Muslimana Bosne i Hercegovine sa uvodnom studijom, Sait Orahovac, izd. „Svjetlost” (Sarajevo) 758 str.

Туђе ријечи и појмови стр. 741—747.

689. Устанак и револуција у песми и анегдоти, избор из револуционарне партизанске народне поезије и прозе, избор Јован Јањић, уредник Момир Лабудовић, Самоуправна интересна заједница културе Владичин Хан, „Нова Југославија” (1977, Врање) 153 стр.

690. Hajdarević Hadžem, в. бр. 674.

691. Hunjak Đurđica, Oblici ponavljanja u epskoj narodnoj poeziji, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za književnost (1976), Pos. izd., knj. 1, 176 str.

692. Цветановић Владимир, в. бр. 660, 686, 687.

693. **Цветановиќ Владимир**, Владимир Бован: „Српске народне песме са Косова и Метохије“, Приштина, 1977, Јединство XXXIII, (12. XI 1977) 189.
694. **Čengić Hasan**, в. бр. 674.
695. **Šaulić Anica**, в. бр. 673.
696. **Шаулић Аница**, Доситеј према народној књижевности, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 5—17.

IX Македонски језик

а) Филологија

697. **Antich Vera**, Bishop Constantin Bregalnichki, MR VII, 3 (1977) 236—245.
698. **Вангелов Атанас**, Јазикот, јазикот на делото и литературното излагање (I, II), Раз XIX, 4, 5 (1977) [1]+294—327; [1]+454—474.
Со 26+53 референци во фусноти и примери од македонската и светската књижевност.
699. **Верковиќ Стефан И.**, Јужномакедонски народни приказни, том први. Том втори. Приредил д-р Томе Саздов, изд. Мисла (1977, Скопје), 251+359.
Со предговор: „Стефан Верковиќ 1821—1893“ од приредувачот.
700. **Видевски Божо**, Мјечислав Малецки како славист и испитувач на македонските дијалекти, во: Свечен собир посветен на Мјечислав Малецки, стр. 9—20.
701. **Видевски Божо**, По повод 25-годишнината од излегувањето на Граматиката на македонскиот литературен јазик од Блаже Конески, ЛЗБ XXIV, кн. 2(1977) 3—8.
Говор одржан на 13. X 1977 год. во просториите на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ ,Скопје.
702. **Видевски Б[ожо], Димитров Т[одор], Конески К[ирил], Топшев К[рум], Угринова-Скаловска Р[адмила]**, Правопис на македонскиот литературен јазик, изд. „Просветно дело“ (1977, Скопје) 188.
703. **Gošić Nevenka**, Jezik, literatura, kultura, Deset godina Seminara makedonistike u Skoplju, Odjek, god. XXX, (15—31. oktobar 1977, Sarajevo) str. 19.
704. **Димитров Т[одор]**, в. бр. 702.
705. **Каранфиловски Максим**, Употребата на минатото неопределено време во преводите на руски, ЛЗБ XXIV, кн. 2 (1977) 73—79.
Со 4 референци во фусноти.
706. **Керески Круме**, в. бр. 734.
707. **Конески Блаже**, Историска фонологија на македонскиот јазик (1977, Скопје) 133.
Во ракопис. Со избрана библиографија и скратенки, стр. 130—131.

708. Конески Блаже, Партенија Зографски како граматичар, во: Свечен собир посветен ... на Партенија Зографски, стр. 29—36.

Со 3 референци во фусноти.

709. Конески Блаже, Што дава Добромировото евангелие за историјата на македонскиот јазик, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+14—22.

Врз основа на делото од В. Јагич (Evangelium Dobromiri, Wien 1898) авторот го анализира вокалниот систем, некои појави во консонантизмот, морфологијата, синтаксата и лексиката на текстот за да добие податоци за македонските дијалекти во поч. на XII век.

Со резиме на француски.

710. Конески К[ирил], в. бр. 702.

711. Конески м-р Кирил, Македонски јазик за странци. — Среден курс —, изд. Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура (1977, Скопје) 154+ [3].

Во 15 лекции. Со текстови.

712. Корубин Благоја, Некои моменти од ритмичката структура на македонскиот јазик, во: Јазикот и поезијата, 13. Раџинови средби стр. [1]+94—102.

Со резиме на француски и руски.

713. Максимовска Стојка, Претнар Тоне, Ритмичен речник на македонската народна поезија, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 53—60.

Со 6 референци во фусноти и 6 таблица.

714. Марков Борис, Третирањето на македонскиот јазик во Slovanski jeziki од проф. Р. Нахтигал. Nahtigalov zbornik (1977) str. 215—233.

Povzetek v slovenščini.

715. Марков Борис, Обележувањето лице од машки и женски пол со иста флексија, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 17—25.

716. Марковиќ Слободан Ж., Поетски јазик Аце Шопова, во: Јазикот и поезијата, 13. Раџинови средби, стр. [1]+104—111.

Со резиме на француски и руски.

717. Минова-Ѓуркова Љиљана, Мисирковото дело во историски континуитет. Крсте П. Мисирков и национално-културниот развој на македонскиот народ до ослободувањето. Реферати на симпозиумот во Скопје, 22 и 23 април 1975, Скопје, 1976, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 103—104.

Приказ.

718. Минова-Ѓуркова д-р Љиљана, Прирачник за лекторски вежби по македонски јазик. — Трет курс — изд. Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура (1977, Скопје) 74+[1].

Во 52 вежби. Со избор на текстови.

719. Миовски Мито, Морфемата вџ/вџс и нејзиниот одраз во лексиката на македонскиот јазик, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+34—39.

Со 23 референци и резиме на германски.

720. Миркуловска Бистрица, „Na klancu“ — „Во клисурата“ — „На пругорнината“, ЛЗБ XXIV, кн. 2 (1977) 49—51.

За преводите на истоименото дело од Иван Цанкар, на македонски јазик.

Со 2 референци во фусноти.

721. Мишеска-Томиќ Олга, Неколку збора за основните типови на англиски номинализации и нивните македонски еквиваленти, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+42—50.

Со 10 референци, 34 библ. единици и резиме на англиски, стр. 48—50.

722. Момировска д-р Нада, За литературниот јазик воопшто и за поетиката на Блаже Конески и Славко Јаневски, во: Јазикот и поезијата, 13. Рацинови средби, стр. [1]+113—120.

Со резиме на француски и руски.

723. Најческа-Сидоровска Марија, Дативот односно неговите синтаксички еквиваленти како определба на именката во современиот руски, српскохрватски, македонски и бугарски јазик, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 39—48.

Со 8 референци во фусноти.

724. Најческа-Сидоровска Марија, Прилог кон проучувањето на редот на зборовите во простата расказна реченица во македонскиот јазик во споредба со рускиот, ФЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+24—31.

Со 5 библ. единици и резиме на руски.

725. Настев д-р Божидар, Местото на клитиките во ароманскиот и македонскиот јазик, во: 25 vjet Gjuhë . . . , 17—20.

726. Николовски Атанас, в. бр. 727.

727. Николовска Елица, Николовски Атанас, Јазичните компоненти на дидактичката апаратура во читанките, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 91—98.

Од наставата. Со 6 референци во фусноти.

728. Паноска Ружа, в. бр. 750.

729. Паноска Ружа, Развојот на јазикот во повоената македонска поезија — општи проблеми, во: Јазикот и поезијата, 13. Рацинови средби, стр. [1]+57—64. Резиме на руски и француски.

Со 5 референци и примери.

730. Паноска д-р Ружа, Џукески Александар, Македонски јазик за странци, изд. Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура (1977, Скопје) 243.

Во 20 лекции. Со текстови од македонската литература.

731. Поленковиќ Харалампие, Преродбеникот Партенија Зографски. По повод 100-годишнината од смртта, во: Свечен собир посветен . . . на Партенија Зографски, стр. 9—25.

Со 10 референци во фусноти.

732. Претнар Тоне, в. бр. 713.

733. Ристовски Блаже, Напорите на МНЛД за создавање македонски печат и за отворање училишта на родниот јазик (1904—1905), ЛЗБ XXIV, кн. 2 (1977) 39—110.

По повод 75-годишнината од основањето и официјалното признавање на Македонското научно-литературно другарство во С. Петербург во 1902 година.

Со 50 референци во фусноти.

734. Rode Matej, Nova makedonska slovnica. JiS XXII (1976/77) št. 5 str. 157—158.

О delu: Krume Kepeski, Gramatika na makedonskiot literaturnen jezik za učilištata za sredno obrazovanie, 1975.

- 735. Свечен собир посветен на Мјечислав Малецки.** Одржан на 27 декември 1976., изд., МАНУ (1977, Скопје), 32.
По повод 30 години од смртта на полскиот славист.
Содржи 2 предавања од Х. Поленаковиќ и Б. Видоски.
- 736. Свечен собир посветен на 100-годишнината од смртта на Партеније Зографски.** Одржан на 22 ноември 1976 година, изд. МАНУ (1977, Скопје) 36.
Содржи 2 предавања од Х. Поленаковик и Б. Конески.
- 737. Сиљаноски Велко,** Фонолошките системи во македонскиот и англискиот јазик — контрастивна анализа, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+204—212.
Со резиме на англиски.
- 738. Симоновска м-р Зорка,** Јазикот на Рацин и прашањето на определување на неговите текстови од НОБ. (Одломка од студијата „Јазикот на Кочо Рацин“), во: Јазикот и поезијата“. 13. Рацинови средби, стр. [1]+150—159.
Со резиме на француски и руски.
- 739. Симоновска Зорка,** Јазикот на Кочо Рацин и прашањето за определување на неговите текстови од НОБ, Сов XXVII, 3—4 (1977) 47—74.
Одломка од студијата „Јазикот на Кочо Рацин“.
Прилог кон македонската стилистика.
- 740. Спасов Људмил,** в. бр. 750.
- 741. Спасов Људмил,** Лексиката на македонската народна поезија. Магистерска теза. (1977, Скопје) 150 листа.
Шапирографско издание.
- 742. Спасов Људмил,** Поетските зборови во лексиката на македонската народна поезија, во: Јазикот и поезијата. 13. Рацинови средби, стр. [1]+170—175.
Со кратенки и резиме на француски и руски.
- 743. Спасов Људмил,** Фреквенцијата на зборовите што обележуваат централни поими во содржината на песните од Зборникот на Миладиновци, ЛЗБ XXIV, кн. 2 (1977) 81—88.
- 744. Станковиќ м-р Љубиша,** За поетските елементи во современата македонска проза, во: Јазикот и поезијата, 13. Рацинови средби, стр. [1]+234—247.
Со резиме на француски и руски.
- 745. Томиќ Миле,** Јазикот во литературните дела на Блаже Конески (Статистичка анализа), изд. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (1977, Скопје) 296+[1]. (Посебни изданија, кн. 10).
Во превод на Петар Атанасов. Со 13 референци во фусноти, 19 табели и библиографија, стр. 295—296.
- 746. Томовски Душан,** Македонските зборови *сека, сече* и нивните семантички паралели, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+80—84.
Со 27 референци и литература и резиме на германски.
- 747. Тошев К[рум],** в. бр. 702.
- 748. Угринова-Скаловска Р[адмила],** в. бр. 702.
- 749. Svetkovski Vladimir,** Some Lexicological Problems in Analysing English and Macedonian Nominal Compounds in Bilingual Lexicography, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+52—59.
Со 13 референци и резиме на македонски.

750. Цветковски Живко, Спасов Људмил, Д-р Ружа Паноска: Современ македонски јазик. Прв дел, Скопје, 1974, ЛЗб XXIV, кн. 1 (1977) 104—106.
Приказ.

751. Цукески Александар, в. бр. 730.

752. Цукески Александар, Блаже Конески — основоположник на современата македонска лингвистика, Разв X, 5—6 (1977) 429—441.

Со 33 референци во фусноти.

753. Цукески Александар, Македонски јазик, XXV, ЛЗб XXIV, кн. 1 (1977) 99—102.

Приказ за јубилејниот број на првото македонско лингвистичко списание.

б) Фолклор

754. Белчева Блага, Старите во народните песни, ора изреки и традиција, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 135—143.

755. Димоски Михаило, Македонските народни ора со променливи метро-ритмички структури, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 144—149.

Резиме на француском.

756. Каровски др Лазо, Македонската народна песна за Тито, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 9—16.

757. Ристовски др Блаже, Како е настаната песната „А бре Македонче“?, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 42—47.

758. Сиљаноски Стојан, Две лубеници под една мишка, Стр XXI, 8 (1977) 751—757.

Народни кажувања забележал С. С.

759. Сиљаноски Стојан, Добро коњче раван оди, Стр. XXI, 6 (1977) 542—551.
Народни кажувања забележал С. С.

760. Сиљаноски Стојан, Железото вода не го носи, Стр. XXI, 2—3 (1977) 201—233.

Народни кажувања забележал С. С.

761. Сиљаноски Стојан, Е, гладна душичко, како издржа! Стр. XXI, 9 (1977) 882—887.

Народни кажувања забележал С. С.

762. Сиљаноски Стојан, Како солел — така сркал, Стр XXI, 4 (1977) 328—334.
Народни кажувања забележал С. С.

763. Сиљаноски Стојан, Мава како царевка да пука, Стр. XXI, 10 (1977) 1022—1048.

Народни кажувања забележал С. С.

764. Сиљаноски Стојан, Мев за гајда ќе вадиме, Стр XXI, 7 (1977) 676—681.
Народни кажувања забележал С. С.

765. Сиљаноски Стојан, Пули арно после мавај, Стр XXI, 1 (1977) 81—89.
Народни кажувања забележал С. С.

766. Сиљаноски Стојан, Steгај заби и молчи! Стр XXI, 5 (1977) 425—433. Народни кажувања забележал С. С.

Х Словеначки језик

а) *Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka*

767. Bernik France, Ritem in besedni pomen v verzu. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 141—154.

Povzetek v nemščini.

768. Bunc Stanko, Mali slovenski pravopis. 3. izdaja. Maribor, Obzorja, 1977, 431 str. 8°.

769. Cvetek-Rossi Ljudmila, Jezik in slog v Cankarjevem proznem ustvarjanju. Sodobnost XXIV (1977) št. 7 str. 752—754.

770. Derbyshire William W., A note on some verbal and nominal homographs in Slovenian and English. Nahtigalov zbornik (1977) str. 37—45.

Povzetek v slovenščini.

771. Drošč Franc, в. бр. 1018.

772. Dular Janez, Kakovostna, kolikostna in hierarhična razmerja med izraznimi prvinami v publicističnih besedilih. SR XXV (1977) št. 1 str. 55—67.

Povzetek v ruščini.

773. Dular Janez, Nov učbenik slovenščine za Čehe. JiS XXII (1976/77) št. 5 str. 155—157.

Ocena dela: Albina Lipovec, Jan Petr, Učbnice slovinštiny, 1976.

774. Gnamuš Olga, Integracija jezikovnega pouka z neumetnostnimi besedili. JiS XXIII (1977/78) št. 2 str. 33—37.

775. Jakopin Franc, Ali kaj prida zaslužite? JiS XXII (1976/77) št. 5 str. 154—155.

776. Jakopin Franc, Težave s tujimi lastnimi imeni. JiS XXII (1976/77) št. 6 str. 183—184.

777. Jogan Savin, Naš odnos do jezika. Teorija in praksa XIV (1977) št. 3 str. 171—173.

778. Kališnik Štefan, Slovenščino v šole (nas pa na prevzgojo). Na rob „generalki“ za posvet o slovenščini v javnosti. Naši razgledi XXVI (1977) št. 23 str. 597—598.

779. Kaluža Ludvik, Govor na Radiu Ljubljana. JiS XXIII (1977/78) št. 1 str. 21—23, št. 2 str. 47—49.

780. Korošec Tomo, K tipologiji časopisnih naslovov. SR XXV (1977) št. 1 str. 21—54.

Povzetek v ruščini.

- 781. Korošec Tomo**, Slovenski dajalnik in dajalniške pretvorbe. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIII (1977) str. 59—67.
- 782. Korešec Tomo**, Splošna oznaka stila znanstvenega besedila. O pripravi informacij v delegatskem sistemu (1977) str. 137—148.
- 783. Krašovec Stane**, Še „Pričevanje o jeziku“. Sodobnost XXIV (1977) št. 8/9 str. 803—808.
- 784. Миркуловска м-р Бистрица**, Ритмичките елементи во прозата на Иван Цанкар, во: Јазикот и поезијата. 13. Раџинови средби, стр. [1]+256—262.
Со резиме на француски и руски.
- 785. [Močnik Rastko] R. M.**, Ortho-. Problemi XV (1977) št. 173/175 str. 221—223.
- 786. Moder Janko**, O govorneni slovenski besedi v televizijskih igrah in filmih. List Akademije za gledališče, radio, film in televizijo (1977) št. 13 str. 772—778.
- 787. Nartnik Vlado**, Kako rabiti naglase v slovenščini? JiS XXIII (1977/78) št. 2 ovitek.
- 788. Novak Vilko**, Pravopisna in jezikovna vprašanja. JiS XXII (1976/77) št. 6 str. 184—185.
O pisavi in sklanjanju prekmurskih krajevnih imen.
- 789. Pogorelec Breda**, Družbeni vidiki slovenskega jezika. Teorija in praksa XIV (1977) št. 9 str. 1009—1022.
- 790. Pogorelec Breda**, Ivan Cankar — vozlišče slovenskega slovstvenega razvoja. JiS XXII (1976/77) št. 5 str. 129—135, št. 9 str. 240—247.
- 791. Pogorelec Breda**, O dveh značilnostih Cankarjevega sloga. Gramatična figura in metafora. Simpozij o Ivanu Cankarju 1976 (1977) str. 290—304.
Povzetek v nemščini.
- 792. Pogorelec Breda**, Slovenski knjižni jezik v slovenskem jezikoslovju. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIII (1977) str. 87—92.
- 793. Pričevanje o jeziku**. Anketa Sodobnosti. Sodobnost XXIV (1977) št. 4 str. 325—351, št. 5 str. 462—482.
Vsebina: Danilo Lokar, Naša zgodovina je skrita v njem. Josip Vidmar, Turobno pismo. Ivan Potrč, Jezik — to je pisateljeva podoba. Beno Zupančič, Novo ni isto kot primitivno in nepismeno. Janez Menart, Tudi jezik je politika. Taras Kermauner, Smer pluralizacije. Pavle Zidar, Slovenski jezik je slovenska akcija. Dimitrij Rupel, Jezik tišine? France Forstnerič, Nekaj o novinarskem, predvsem pa o literarnem jeziku. Jože Snoj, Govorim, odkar se zavedam. Saša Vegri, Jezik je samo eden med komunikacijskimi sistemi. Rudi Šeligo, Ne: kaj je jezik, temveč: kako jezik deluje. Jože Javoršek, Politika jezika.
- 794. Prunč Erik**, Pesniške in jezikovne strukture pri Urbanu Jarniku. Letno poročilo Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu XX (1976/77) str. 96—113.
- 795. Rajh Bernard**, Socialne strukture in govorne navade. JiS XXII (1976/77) št. 4 str. 116—117.
- 796. Rigler Jakob**, v. бр. 801.
- 797. Штурм-Шнабл Катја**, в. бр. 1086.

798. Toporišič Jože, Mali jezik v večjezikovni državni skupnosti. S stališča zgodovine slovenskega knjižnega jezika. SR XXV (1977) št. kongresna str. 101—114.
Povzetek v ruščini.

799. Toporišič Jože, O Urbančičevi jezikoslovni kulturi. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 359—371.

Ocena dela: Boris Urbančič, O jezikovni kulturi, 1972, 1973².

800. Toporišič Jože, Poimovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika. SR XXV (1977) št. 4 str. 387—406.
Povzetek v ruščini.

801. Toporišič Jože, Jakob Rigler, Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa. SR XXV (1977) št. 1 str. 69—106, št. 2/3 str. 311—358.

802. Toporišič Jože, Tone Wraber, Jezikoslovec in botanik o jeziku v Proteusu. Proteus XL (1977/78) št. 1 str. 24—26.

O pisavi rastlinskih imen.

803. Wraber Tone, v. 5p. 802.

804. Žagar Franc, Uporba algoritmov pri jezikovnem pouku. JiS XXIII (1977/78) št. 1 str. 16—21.

b) Zgodovina jezika, etimologija, dialekti, objava in obravnava ljudskega slovstva in starih besedil

805. Bezljaj France, O imenih Sneberje, Sostro in drugo. JiS XXII (1976/77) št. 8 str. 225—227.

806. Čop Matija, v. 5p. 813.

807. Dolenc Janez, Pripovedno izročilo v severnem poljanskem narečju. Traditiones IV (1975) str. 175—196.

Z objavo 30 besedil. Opombe napisala Marja Stanonik. Povzetek v nemščini.

808. Höfler Janez, Nekaj novega o pesmarici Tomaža Hrena. JiS XXII (1976/77) št. 4 str. 97—104.

809. Jakopin Franc, Od kod priimek Pezdirc? JiS XXII (1976/77) št. 4 str. 119—120.

810. Jakopin Franc, Slovenski priimki. Naši razgledi XXVI (1977) št. 2 str. 39+48.

811. Jakopin Franc, Struktura slovenskih priimkov v statistični osvetlitvi. SR XXV (1977) št. kongresna str. 5—25.

Povzetek v angleščini.

812. [Jan Zoltan] J. A. N., Ameriška študija o dialektoloških raziskavah Jana Bauduina de Courtenaya v Beneški Sloveniji. Primorska srečanja (1977) št. 4 str. 49—50.

O delu: Rado L. Lenček, Jan Baudouin de Courtenay on the dialects spoken in Venetian Slovenia and Rezija, 1977.

813. Kopitar Jernej, Matija Čop, Izabrano delo. Izbral in uredil Janko Kos. Prevedel Janko Moder. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1977., 227 str. 8°.

Ponatis izdaje iz 1. 1973.

- 814. Kos Janko**, Pregled slovenskega slovstva. 4. izdaja. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1977, 440 str. 8°.
- 815. Kumer Zmaga**, Mati ali ljubica. Prispevek k razlagi balade o pastirju in čarovnicah. Traditiones IV (1975) str. 5—14.
Povzetek v nemščini.
- 816. Logar Tine**, Slovenska dialeksična metatonija. SR XXV (1977) št. kongresna str. 41—45.
Povzetek v ruščini.
- 817. Matičetov Milko**, Dvoje gledanj na zvezdna imena. JiS XXII (1976/77) št. 8 str. 249—251.
Ob članku Jožeta Stabeja Gostožerčice.
- 818. Merku Pavle**, Rokopisne ljudske pesmi iz arhiva Marenzijeveh. Traditiones IV (1975) str. 197—199.
Z objavo 5 pesemskih besedil. Povzetek v italijanščini.
- 819. Orožen Martina**, Dialektizmi v jeziku Jurija Dalmatina. Krško skozi stoletnja (1977) str. 87—98.
- 820. Orožen Martina**, Sekundarna derivacija prislovnega deležnika na -é/áje v slovenskem knjižnem jeziku. Nahtigalov zbornik (1977) str. 335—356.
Povzetek v angleščini.
- 821. Orzechowska Hanna**, Redek skladenjski pojav v slovenščini šestnajstega stoletja. (Kaj je to za eno sanjo?) Prevedla B[reda] P[ogorelec]. JiS XXII (1976/77) št. 5 str. 138—145.
- 822. Paternu Boris**, Tipološke značilnosti slovenskega romantizma. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIII (1977) str. 17—27.
- 823. Pisanice 1779—1782**. Transkripcija, spremna beseda in seznam besedišča Lino Legiša. Ljubljana, SAZU, 1977, 509 str. + 8 prilog. 8°.
Objava v faksimilu in transkripciji. Povzetek spremne besede v nemščini.
- 824. Pisanize**. Uredil Jože Koruza. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1977, 184 + 54 str. (4 kosi v mapi). 8°.
Faksimile almanahov in Koruzova spremna študija.
- 825. Pogačnik Jože**, Periodizacijski problem v starejši slovenski književnosti. Dialogi XIII (1977) št. 3 str. 144—154.
- 826. Pogorelec Breda**, Nahtigalova Freisingensia v luči novejših študij. Nahtigalov zbornik (1977) str. 389—405.
Povzetek v angleščini.
- 827. Rajhman Jože**, Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav. Ljubljana, Partizanska knjiga, 1977, 175 str. 8°.
- 828. Rigler Jakob**, K problematiki daljšanja starega akuta. SR XXV (1977) št. kongresna str. 83—99.
Povzetek v ruščini.
- 829. Rigler Jakob**, Problematika glasoslovnih in oblikoslovnih variant v Trubarjevi Cerkovni ordnigi. SR XXV (1977) št. 4 str. 465—490.
- 830. Rojac-Orfanò Nadja**, Šavrinsko ljudsko izročilo. Traditiones IV (1975) str. 200—211.
Z objavo 36 ljudskih besedil in slovarčkom. Uvod o avtorici Pavle Merku. Povzetek v italijanščini.

- 831. Slobodnjak Anton**, Vpliv Bohoričeve slovnice Arcticae horulae na pismenstvo v slovenskih deželah 1584—1809. Krško skozi stoletja (1977) str. 99—107.
- 832. Stabéj Jože**, Gostožerčice. JiS XXII (1976/77) št. 5 str. 135—137.
O slovenskem imenu za zvezde Plejade.
- 833. Stabéj Jože**, Kruh ubogih. Kulturnozgodovinski in jezikovni začrt zgodovine krompirja na Slovenskem. Ljubljana, SAZU, 1977, 94 str. 8°.
- 834. Stanonik Marija**, Govor Žirovske kotline in njenega obrobja. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 293—309.
Povzetek v ruščini.
- 835. Šebjanič Franc**, „Agenda vandalica“ in Bakošev rokopisni obrednik. Časopis za zgodovino in narodopisje, XIII (1977) št. 1/2 str. 157—163.
- 836. Terseglav Marko**, Jenkov Knezov zet in ljudska balada o graščakovem vrtarju. Traditiones IV (1975) str. 15—26.
Povzetek v francoščini.
- 837. Toporišič Jože**, Slovenistični deli Annelies Lägroid, SR XXV (1977) št. 1 str. 117—120.
Ocena knjig: H. Megiser, Slovenisch-Deutsch-Lateinisches Wörterbuch, 1967 (predgovor in ureditev A. Lägroid); A. Lägroid, Die russischen Lehnwörter im Slovenischen, 1973.
- 838. Toporišič Jože**, Slovenski jezik v Nahtigalovih Slovanskih jezikih — imensko oblikoslovje. Nahtigalov zbornik (1977) str. 465—482.
Povzetek v angleščini.
- 839. Valenčič Vlado**, Slovenščina v uradih in v uradni publicistiki od srede 18. do srede 19. stoletja. Zgodovinski časopis XXXI (1977) št. 3 str. 329—360.
Povzetek v nemščini.
- 840. Vavpotič Nežka**, Pela bi, pela, pa sukāti na ven ... Traditiones IV (1975) str. 230—235.
O ljudskih pesmih iz Haloz.
- 841. Zor Janez**, Glagolica na Slovenskem. Nahtigalov zbornik (1977) str. 483—495.
Povzetek v angleščini.

c) Strokovni in splošni slovarji, terminologija

- 842. Angleško-slovenski slovarček iz jedrske tehnike**. Urednika Zoran Marinšek, Uroš Aleksič. 2. dopolnjena izdaja. Ljubljana, Institut Jožef Stefan, 1977, 2+64 str. 4°.
- 843. Bezlaj France**, Etimološki slovar slovenskega jezika. Knjiga 1: A—J. Ljubljana, SAZU in Mladinska knjiga, 1976 (1977), XXX+235 str. 4°.
Leta 1977 tudi 1. ponatis.
- 844. Brenčič Lojze**, Obudimo zobozdravstveno izrazje! Zobozdravstveni vestnik XXXII (1977) št. 5/6 str. 171—172.
- 845. Cvenkel France**, Ali „stalež“ res nima več mesta v slovenskem lovskem jeziku? (Lovsko izrazoslovje.) Lovec, LIX (1976/77) št. 12 str. 368—370.

- 846. Gjurin Velemir**, Semantic inaccuracies in three Slovene translations of „King Lear”. Acta neophilologica IX (1976) str. 59—83+86.
Analiza prevodov Shakespearove drame: Anton Funtek (1904), Oton Župančič (1936), Matej Bor (1964). Povzetek v slovenščini.
- 847. Hartman Bruno**, Slovenska gledališka terminologija. Naši razgledi XXVI (1977) št. 11 str. 290.
- 848. Ilešič Svetozar**, Slovenska geografija in slovenščina. Geografski obzornik, XXIV (1977) št. 3/4 str. 32—35.
- 849. Jakopin Franc**, Megiserjev Thesaurus v prirejeni izdaji. JiS XXII (1976/77) št. 7 str. 222—224.
Ocena.
- 850. Kaszás József**, A ragos és névutós földrajzi nevek kérdésehez. Naptár (1977) str. 92—101.
- 851. Kaszás József**, Párhuzamos és többszörös névadás Alsólendva és környéke földrajzi neveiben. Naptár (1977) str. 76—84.
- 852. Korošec Tomo**, Ob slovenskem vojaškem slovarju. Naša obramba IX (1977) št. 1 str. 77.
Nadaljevanje iz 1. 1976.
- 853. Koruza Jože**, Kaj označujemo z izrazom „vložnica”. JiS XXII (1976/77) št. 5 str. 152—153.
- 854. Koruza Jože**, Poskus tipološke opredelitve vložnice in njenih oblik. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 233—252.
Povzetek v ruščini.
- 855. Koruza Jože**, Nekateri težnje v poimenovanju pesemskih žanrov pri Slovincih. JiS XXII (1976/77) št. 8 str. 253—255.
- 856. Lipovec Albinca**, O slovensko-češkem slovarju. JiS XXII (1976/77) št. 8 str. 268—270.
Ocena dela: Ružena Škerlj, Slovensko-češki slovar, 1976.
- 857. Logar Tine**, v. бр. 859.
- 858. Makovec Andrej**, Pravilne-oblike imen bloških, trojiških in vidovskih vasi. Pripombeh Krajevnomu leksikonu Slovenije. Notranjski listi I (1977) str. 177—179.
- 859. Matičetov Milko**, Tine Logar, Slovenska narečja. Besedila. Ljubljana 1975. Traditiones IV (1975) str. 326—328.
Ocena.
- 860. Megiser Hieronimus**, Thesaurus polyglottus. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj. Ljubljana, SAZU, 1977, XXX+240 str. 8°.
- 861. Meze Joža**, Slovaško-slovenski slovar. JiS XXII (1976/77) št. 8 str. 266—268.
Ocena dela Viktorja Smoleja.
- 862. Mikeln Peter**, Nekateri strokovni izrazi s področja oblikovanja dela. Organizacija in kadri X (1977) št. 1 str. 82—83.

- 863. Mlakar France**, Nekaj terminoloških problemov pri prevajanju standardov v slovenščino. Nova proizvodnja XXVIII (1977) št. 1/2 str. 49.
Objavljajo tudi Naši razgledi XXVI (1977) št. 7 str. 179.
- 864. Moder Janko**, Tolstojeva povest v treh slovenskih prevodih. SR XXV (1977) št. kongresna str. 37—81.
O prevodih Družinske sreče: Ivan Pintar (1884), Peter Miklavc (1889) in Josip Vidmar (1927). Povzetek v ruščini.
- 865. Orožen Božena**, v. бр. 871.
- 866. Paulin Andrej**, O metalurškem strokovnem izrazoslovju — predlog za slovenski metalurški slovar. Rudarsko-metalurški zbornik (1977) št. I — 4 priloge (str. 25—60). Slovensko-angleški slovar od C do E. Nadaljevanje iz 1. 1976.
- 867. Pertl Eman**, Jezikovni kotichek. Zdravstveni vestnik XLVI (1977) št. 6 str. 400—401.
Prispevki k slovenski zdravstveni terminologiji.
- 868. Pirogova L. I., Božena Orožen, Jože Sever**, Russko-slovenskij učebnyj slovar'. Rusko-slovenski učni slovar. (5000 najbolje upotrebiteľnyh slov i sočetanj s nimi. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1977, 181 str. 8°.
B. и бр. 871.
- 869. Pogačnik Vladimir**, Francosko-slovenski slovar. Ob sedemdesetletnici dr. Antona Grada. Naši razgledi XXVI (1977) št. 8 str. 206.
Ocena slovarja iz 1. 1975.
- 870. Rode Matej**, Frazeologija v slovensko-srbskohrvatskem slovarju. SR XXV (1977) št. 1 str. 114—117.
Ocena dela: Stanko Škerlj, Radomir Aleksić, Vido Latković, Slovensko-srbskohrvatski slovar, 2. izdaja, 1975.
- 871. Rojs Jurij**, Rusko-slovenski učni slovar. JiS XXIII (1977/78) št. 2 str. 58—60.
O delu L. I. Pirogove, Božene Orožen in Jožeta Severja.
- 872. Sever Jože**, v. бр. 868.
- 873. Stabej Jože**, v. бр. 860.
- 874. Struna Albert**, 30 let Tehniške sekcije Terminološke komisije (TSTK) pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (SAZU). Strojniški vestnik XXIII (1977) št. 1/2 str. 32.
Objavlja tudi Nova proizvodnja XXVIII (1977) št. 1/2 str. 47—48.
- 875. Scherber Peter**, Slovar Prešernovega pesniškega jezika. Maribor, Založba Obzorja, 1977, XXI+403 str. 8°.
- 876. Šimundić Mate**, Die alpenlawischen Personennamen, Otto Kronsteiner. Österreichische Gesellschaft für Namenforschung, Sonderreihe, Wien 1975. Časopis za zgodovino in narodopisje, XIII (1977) št. 1/2 str. 324—327.
Ocena.
- 877. Škerlj Ružena**, v. бр. 856.
- 878. Tomšič France**, Slovensko-nemški slovar. Slowenisch-deutsches Wörterbuch. 3. izdaja. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1977, 768 str. 8°.
- 879. Ulčar Miroslav**, Delo izjemnega pomena. Tik pred izidom slovenskega Vojaškega slovarja. Naša obramba IX (1977) št. 12 str. 28—29.

880. Varga József, A jugoszláviai őrségi (goričkói) falvak magyar említőnevei ragadványnevei. Naptár (1977) str. 85—92.

881. Večjezični slovar izrazov. Informatica I (1977) št. 2 str. 73—76.
Angleško-nemško-slovensko-srbohrvaška terminologija iz računalništva in informatike.

882. Vodnik France, Poljsko-slovenski slovar. Slovník poľsko-slovenški. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1977, 1246 str. 8°.

883. Vojaški slovar. Uredniški odbor Tomo Korošec, Stanko Petelin, Stane Suhadolnik, Polde Štukelj, Jože Švigelj. Ljubljana, Partizanska knjiga, 1977, XVIII + 523 str. 8°.

884. Wraber Tone, Ceptec ni lepi čevljec ali primer za napačno rabo ljudskega rastlinskega imena. Proteus XL (1977/78) št. 2 str. 70—72.

XI Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика)

885. Aleksić dr Radomir, в. бр. 951.

886. Andrić Dejan M., Priručni tehnički rečnik KOL-1, englesko-srpskohrvatski sa indeksom srpskohrvatskih termina, rečnik je pripremljen za posebne grane industrijske hemije i primene tehnologije iz programa KOL-1, izd. SDPR (1976, Beograd) 563 str.

887. Андрић Драгослав, в. бр. 960.

888. Afgan Naim, в. бр. 931.

889. Babić Slavna, Serbo-croat for foreigners, izd. Kolarčev narodni univerzitet (1977, Beograd) XII + 231.

890. Benson Morton, в. бр. 956.

891. Bosanac Milan, в. бр. 949.

892. Brozović Blanka, в. бр. 909.

893. Vidović Radovan, Pomorska terminologija i pomorske tradicije, Rječnik A—B, ČR VII, br. 2 (1977, Split) 99—156.

894. Vidović Martin, Cjelovit terminološki rječnik, Jezik XXIV, br. 3—4 (ve-ljača—travanj 1977, Zagreb) 123—125.

Prikaz knjige: Dr. J. Šteka, Hrvatska terminologija, drugo izdanje, Split 1976.

895. Vončina Josip, в. бр. 915.

896. Вујаклија Милан, в. бр. 921.

897. Вујанић Милица, в. бр. 944.

898. Галески Методи, Поп-Атанасов Ђорѓи, Есперантско-македонски реч-ник и македонско-есперантски речник со кратка граматика, изд. Есперантско друштво „Напредок“ (1977, Прилеп) 283.

899. **Gerčan Oktavija**, в. бр. 909.
900. **Гортан-Премк Даринка**, в. бр. 944.
901. **Гортан-Премк Даринка**, Уз Речник српскохрватског књижевног језика (неколико података и неколико речи), НЈ н.с. XXIII, св. 1—2 (1977) 3—5.
902. **Grgić Berislav**, в. бр. 908.
903. **Грковић Милица**, Речник личних имена код Срба, прво издање, „Вук Караџић“ (1977, Београд) 315 стр.
В. и бр. 966.
904. **Grujić Branislav**, в. бр. 940, 941, 942, 943, 945.
905. **Гудков Владимир П.**, О пореклу и значају славеносрпског речника, преписаног руком Јована Рајића, ЗбМСФЈ XX/2 (1977) 21—26.
Резиме на руском.
906. **Dogo Marco**, в. бр. 918.
907. **Dragičević Adolf**, в. бр. 949.
908. **Englesko-hrvatski ili srpski rječnik. English-Croatian or Serbian dictionary**, sastavili Rudolf Filipović, Berislav Grgić, Karla Cizelj, Vera Mosković, Viktor Ratnik, Leonardo Spalatin, Roman Šovari, Borka Tomljenović, Marijan Urbany, osmo izdanje s appendixom, izd. „Zora“ (1977, Zagreb) 1468.
909. **Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-engleski džepni rječnik za osnovnu školu**, sastavile Blanka Brozović i Oktavija Gerčan, četvrto izdanje, izd. „Školska knjiga“ (1977, Zagreb) 279.
910. **Zidar Josip**, в. бр. 941, 942.
911. **Ivir Vladimir**, в. бр. 915.
912. **Јонке Људевит**, в. бр. 958.
913. **Ковачевић Србислава**, в. бр. 944.
914. **Langenscheidtov univerzalni rječnik. Langenscheids Universalwörterbuch, hrvatskosrpski-njemački, njemački-hrvatskosrpski**, priredio Reinhard Lauer, izd. „Mladost“ (Zagreb) i „Delo“ (Ljubljana) (1977) 448 str.
915. **Langenscheidtov džepni rječnik. Dio 2. Hrvatsko-engleski**, sastavili hrvatskosrpski dio Milan Moguš i Josip Vončina, engleski dio Karla Cizelj, Vladimir Ivir, Colleen Ridanović, Midhad Ridanović i Marijan Urbany, urednici Rudolf Filipović i Milan Moguš, izd. „Mladost“ (Zagreb, 1977) XI+458.
Са предговором Рудолфа Филиповића.
916. **Latković dr Vido**, в. бр. 951.
917. **Lauer Reinhard**, в. бр. 914.
918. **Leksikon društveno-političke i samoupravne terminologije srpsko-hrvatsko italijanski**, sastavio Novak Strugar, prevodilac Marco Dogo, izd. „Komunist“ (Beograd) i „Kultura“ (Bački Petrovac) (1977) 81 str.

919. Leksikon društveno-političke i samoupravne terminologije srpsko-hrvatski francuski, sastavio Novak Strugar, prevodilac Novak Strugar, izd. „Komunist“ (Beograd) i „Kultura“ (Bački Petrovac) (1977) 79 str.

920. Leksikon društveno-političke terminologije srpskohrvatski španski, sastavio Novak Strugar, prevodilac J. Octavio Prenz, izd. „Komunist“ (Beograd) i „Kultura“ (Bački Petrovac) (1977) 75 str.

921. Лексикон страних речи и израза, саставио Милан Вујакића, у редакцији Светомира Ристића и Радомира Алексића, изд. „Просвета“ (1977, Београд) XIII+1103.

У стручном редиговању термина из области марксизам-лењинизам учествовали су Радивоје Давидовић, Вељко Рибар и Љубисав Марковић.

922. Lolić Branimir, в. бр. 931.

923. Lončarić Mijo, O čestotnim rječnicima i čestotniku hrvatskoga književnog jezika, SL 15—16 (1977, Zagreb) 39—48.

924. Magdalenić Ivan, в. бр. 949.

925. Mandić Oleg, в. бр. 949.

926. Марковић Светозар, в. бр. 944.

927. Магић Светозар, в. бр. 944.

928. Myjavcová Mária, Osnova koncepcie srbochorvátsko-slovenského administratívno-právneho terminologického slovníka, Nový život XXIX, br. 6 (1977, Báčsky Petrovec) 567—574.

929. Moguš Milan, в. бр. 915.

930. Mosković Vera, в. бр. 908.

931. Naučno-tehnički englesko-srpskohrvatski rečnik, 60 000 terminoloških jedinica, sastavili Relja Popić, Branimir Lolić, Naim Afgan, „Privredni pregled“ (Beograd) 805 str.

932. Petković Stanko, в. бр. 949.

933. Пешикан Митар, в. бр. 944.

934. Поп-Атанасов Горѓи, в. бр. 898.

935. Popić Relja, в. бр. 931.

936. Prpić Tomislav, O rječniku jezika gradišćanskih Hrvata, Marulić X, br. 4 (kolovoz 1977, Zagreb) 367—368.
O pripremnim radovima.

937. Prpić Tomislav, O Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, Marulić X, br. 6 (prosinac 1977, Zagreb) 518—519.

938. Pulišelić Stjepan, в. бр. 949.

939. Ratnik Viktor, в. бр. 908.

940. Rečnik englesko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-engleski. Sa kratkom gramatikom engleskog jezika. Dictionary English-Serbocroatian, Serbocroatian-English with a short of English language, izradio Branislav Grujić, dvadeset treće izdanje, izd. „Medicinska knjiga” (Beograd—Zagreb) i „Obod” (Cetinje, 1976) 619 str.

941. Rečnik nemačko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-nemački sa kratkom gramatikom nemačkog jezika. Wörterbuch deutsche-serbocroatisch, serbocroatisch-deutsch mit kurzer deutscher Gramatik, izradili Branislav Grujić i Josip Zidar, dvadeset prvo izdanje, izd. „Medicinska knjiga” (Beograd—Zagreb) i „Obod” (1977, Cetinje) 838.

942. Rečnik njemačko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-njemački sa kratkom gramatikom njemačkog jezika. Wörterbuch Deutsch-serbocroatisch, Serbocroatisch-deutsch mit kurzer deutscher Gramatik, izradili Branislav Grujić i Josip Zidar, dvadeseto izdanje, izd. „Medicinska knjiga” (Beograd—Zagreb) i „Obod” (1976, Cetinje) 838.

943. Rečnik rusko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-ruski sa kratkom gramatikom ruskog jezika, sastavio Branislav Grujić i Nikola Šubin, trinaesto izdanje izd. „Medicinska knjiga” (Beograd—Zagreb) i „Obod” (1977, Cetinje) 709 str.

Преко 100 000 речи, израза, фраза и синонима.

944. Речник српскохрватског књижевног језика, Књига шеста. С—Ш (столина), изд. МС (1976, Нови Сад), 1038.

Уредници Михаило Стевановић, Светозар Марковић, Светозар Матић, Павле Рогвић, Митар Пеншкан, Даринка Гортан-Премк, Милица Вујанић, Србислава Ковачевић.

945. Rečnik francusko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-francuski sa kratkom gramatikom francuskog jezika. Dictionnaire francais-serbocroate, serbocroate-francais suivi d'une courte grammaire de langue française, sastavio Branislav Grujić, petnaesto izdanje, izd. „Medicinska knjiga” (Beograd—Zagreb) i „Obod” (1977, Cetinje) 631 str.

946. Riđanović Colleen, в. бр. 915.

947. Riđanović Midhad, в. бр. 915.

948. Риствић Светомир, в. бр. 921.

949. Rječnik sociologije i socijalne psihologije, redakcija Milan Bosanac, Ruža First-Dilić, Adolf Dragičević, Ivan Magdalenić, Oleg Mandić, Stanko Petković, Stjepan Pulišelić, izd. „Informator” (1977, Zagreb) VIII+715 str.

950. Рогвић Павле, в. бр. 944.

951. Rode Matej, Dr Stanko Škerlj—dr Radomir Aleksić—dr Vido Latković: „Slovensko—srbsko—hrvatski slovar”, Beograd—Ljubljana, 1975, Slavistička revija XXV, 1 (1977) 114—117.

952. Serbocroatich på reisen: serbo-croatian for norwegian-speaking travellers / by the Staff of Editions Berlitz, Editions Berlitz (Lausanne), Beogradski izdavačko-grafički zavod (Beograd, 1977) 192 str.

953. Serbokroatiska på resan: serbo-croatian for swedish-speaking travellers / by the Staff of Editions Berlitz, Editions Berlitz (Lausanne), Beogradski izdavačko-grafički zavod (Beograd) (1977) 192 str.

954. **Serbo-kroatisk til rejsebry: serbocroatian for danish-speaking travellers / by the Staff of Editions Berlitz**, Editions Berlitz (Lausanne), Beogradski izdavačko-grafički zavod (Beograd) (1977) 192 str.

955. **Spalatin Leonardo**, в. бр. 908.

956. **Srpskohrvatsko-engleski rečnik**, Serbocroatian-English Dictaionary, napisao Morton Benson uz saradnju Biljane Šljivić-Šimšić, izd. „Prosveta” (1977, Beograd) LVII+807.

957. **Стевановић Михаило**, в. бр. 944.

958. **Стевановић Михаило — Јонке Људевит**, Правопис српскохрватског језика, према закључцима правописне комисије, школско издање, Матица српска (Нови Сад) и Матица хрватска (Загреб) (1977) 256 стр.

959. **Strugar Novak**, в. бр. 918, 919, 920.

960. **Тешаћ Милосав, Драгослав Андрић**: Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза, Београдски издавачко-графички завод, Београд 1976, I—XII+[1—4]+1—466+[1—8], ЈФ XXXIII (1977) 315—319.

Приказ.

961. **Tomljenović Borka**, в. бр. 908.

962. **Urbany Marijan**, в. бр. 908.

963. **Filipović Rudolf**, в. бр. 908.

964. **First-Dilić Ruža**, в. бр. 949.

965. **Cizelj Karla**, в. бр. 908.

966. **Šimundić Mate, Milica Grković**: Rečnik ličnih imena kod Srba, Vuk Karadžić, Beograd 1977, str. 324, Književni jezik VI, 4 (1977, Sarajevo) 47—52.

Приказ.

967. **Škerlj dr Stanko**, в. бр. 951.

968. **Šljivić-Šimšić Biljana**, в. бр. 956.

969. **Šovary Roman**, в. бр. 908.

970. **Štek J.**, в. бр. 894.

971. **Šubin Nikola**, в. бр. 943.

XII Биографије, аутобиографије и сл. грађа

972. **Andonov-Poljanski Hristo, Vatroslav Jagich** no Macedonien, MR VII, 1 (1977) 72—74.

973. **Anić Vladimir, Mihovil Pavlinović i Paškval Vuičić**, jena plodna veza iz 19. stoljeća, RZSF, knj. 15 (1977, Zagreb) 7—10.

974. Георгиевски Михајло, Арсенија Солунски и неговите патеписи од XIV век, Сов XXVII, 7—8 (1977) 45—51.

Со 8 референци во фусноти, текст на современ македонски јазик и во оригинал.

975. Дудић Коста, Писма Милана Репетара у Рукописном одељењу Матице српске (I), ЗбМСФЛ XIX/2 (1976) 159—186.

976. Дудић Коста, Писма Милана Репетара у Рукописном одељењу Матице српске (II), ЗбМСФЛ XX/1 (1977) 203—231.

Резиме на руском.

977. Dudok Daniel, Za profesorem Jánom Stanislavom, Nový život XXIX, br. 5 (1977, Báčsky Petrovec) 480—484.

978. Javoršek Jože, Primož Trubar. Ljubljana, Partizanska knjiga, 1977, 221 str. 8°.

979. Jakopin Franc, Krog Nahtigalovih korespondentov — jezikoslovcev in filologov. Nahtigalov zbornik (1977) str. 119—133+511—523.

S faksimili nekaterih pisem. Povzetek v angleščini.

980. Jakopin Franc, Nahtigalov prispevek slovenski znanosti in kulturi. Ob stoletnici rojstva. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XIII (1977) str. 5—15.

981. Јелчић Дубравко, Вјекослав Бабукић, Република XXXIII, бр. 5 (свибањ 1977, Загреб) 510—523.

982. Jutronić-Tihomirović Dunja, V. N. Vološinov, Dometi 10, br. 4 (1977, Rijeka) 42—48.

983. Kmecl Matjaž, Jože Koruza, Sedamdesetletnica Borisa Merharja. JiS XXII (1976/77) št. 8 str. 248—249.

984. Конески Блаже, Во спомен на Иван Мазов, ЛЗб XXIV, кн. 1 (1977) 119—120.

In memoriam.

985. Конески Блаже, Слово за професорот Андре Вајан, ЛЗб XXIV, кн. 1 (1977) 115—117.

In memoriam.

986. Koruza Jože, в. бр. 983.

987. Koruza Jože, Alfonz Gspan. (16. X. 1904, Krško — 25. IX. 1977, Ljubljana.) JiS XXIII (1977/78) št. 2 str. 44—45.

988. Koruza Jože, Oris dejavnosti prof. Alfonza Gspana. Krško skozi stoletja (1977) str. 267—271.

989. Košir Niko, France Prešeren. Ljubljana, Partizanska knjiga, 1977, 201 str. 8°.

990. Kuret Niko, Akademik dr. France Koblar, upravnik Inštituta za slovensko narodopisje, 1972—1975. Traditiones IV (1975) str. 311—312.

991. Menac Antica, Prof. dr Rikard Simeon, SL 15—16 (1977, Zagreb) 83. Nekrolog.

- 992. Момировска Нада**, Димитар Митрев (1920—1976), ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+236—242.
In memoriam.
- 993. Николић Милоје Р.**, Млади Александар Белић, Градина, XI, 11—12 (1976) 55—68.
- 994. Паноска Ружа**, Крум Тошев (1912—1976), ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+244—245.
In memoriam.
- 995. Paternu Bor s**, France Prešeren in njegovo pesniško delo. II. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1977, 343 str. 4°.
- 996. Pogačnik Jože**, Jernej Kopitar. Ljubljana, Partizanska knjiga, 1977, 221 str. 8°.
- 997. Pogačnik Jože**, Jernej Kopitar — zakladatelj vedeckej slavistiki, *Nový život* XXIX, br. 4 (1977, Bábcsky Petrovec) 310—317.
- 998. Primorski slovenski biografski leksikon. 4. snopič: Čotar-Fogar.** Gorica, Goriška Mohorjeva družba, 1977, str. 249—376. 8°.
Med drugimi so opisani: Enrico Damiani, Anton Debeljak, Matija Debeljak.
- 999. Сладојевић Петар**, Др Берислав М. Николић, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 220—222.
In memoriam.
- 1000. Slodnjak Anton**, Juriј Dalmatin (okrog 1546—1589). Krško skozi stoletja (1977) str. 71—86.
- 1001. Stanonik Janez**, Smolnikar in Valentin Vodnik. SR XXV (1977) št. 2/3 str. 205—232.
Povzetek v angleščini.
- 1002. Стевановић М[ихаило]**, Александар Белић, КњЈ XXIV, 1 (1977) 113—122.
Предавање одржано у Српској академији наука и уметности на свечаној академији о стогодишњици рођења великог научника.
- 1003. Stefaniја Dragi**, Makedonski jezikoslovec Крум Тошев. JiS XXII (1976/77) št. 6 str. 181—183.
Nekrolog.
- 1004. Stefaniја Dragi**, Parteniја Zografski. (1818—1876.) JiS XXIII (1977/78) št. 2 str. 61—64.
- 1005. Стојанчевић Владимир**, Виктор Новак, ИЧ, Историјски институт у Београду, књ. XXIV (1977, Београд) 5—7.
Биографија.
- 1006. Филиповић Станоје**, Школовање Стојана Новаковића, Историјски архив, „Драган Симић“ (1976, Шабац) 103 стр.
Штампано као сепарат „Годишњака“ Историјског архива Шабац св. XIII (1976).
- 1007. Finka Božidar**, Slavko Pavešić (1912—1975), ЗМСФЛ XIX/2 (1976) 187—191.
Nekrolog.

1008. Паулић Јелена, Прилози за биографију Саве Караџића, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 186—193.

Прилепљена је фотокопија прве стране Савине песме и оригинал Савине песме на немачком језику.

1009. Šifrer Jože, Prof. Alfonz Gspan. In memoriam. Naši razgledi, XXVI (1977) št. 20 str. 526.

ХIII Библиографија

1010. Библиографија за 1975. годину расправа и дела из словенске и индо-европске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији, ЈФ XXXIII (1977) 333—402.

1011. Bibliografija znanstvenih in strokovnih objav v letu 1976. Uredila Majda Ujčič s sodelovanjem Ančke Posavec in Matjaža Muska. Ljubljana, Raziskovalna skupnost Slovenije, 1977, 427 str. 8°.

Poglavje Humanistične in zgodovinske vede (str. 265—301) vsebuje tudi jezikoslovje.

1012. Библиографија на објавенимевим трудовимевим на наставницимевим и соработницимевим на Филолошкиот факултет во Скопје (1972—1976), ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+250—287.

Со хронолошки редослед.

1013. Библиографија радова Виктора Новака, ИЧ, Историјски институт у Београду, књ. XXIV (1977, Београд) 383—387.

1014. Veličković Staniša, Bibliografski priložci za nastavu književnosti i jezika, КњЈ XXIV, 4 (1977) 447—454.

1015. Вртунски Душко, в. бр. 1033.

1016. Добрашчиновић Голуб, Попис радова објављених у „Ковчежићу“, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 280—284.

1017. Добрашчиновић Голуб, Прилог библиографији радова о Вуку Караџићу (ХII), Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 258—279.

1018. Drolc Franc, Štefka Bulovec: Prešernova bibliografija, ЗБМСС 12 (1977) 188—189.

Pozitivan prikaz knjige: Štefka Bulovec, Prešernova bibliografija. Maribor, Založba Obzorja, 1975.

1019. Ж. М., Крешмир Георгијевић (1907—1975) ЗБМСС 12 (1977) 201—214. Библиографија радова Крешмира Георгијевића: стр. 202—214.

1020. Znanstveni i stručni radovi prof. Ljudvita Jonkea, uz sedamdesetu obljetnicu života 1907—1977, RZSF, knj. 15 (1977, Zagreb) 169—178.

1021. Jurančič Janko. Letopis SAZU XXVII (1976) str. 58—63. Bibliografija.

1022. Katalog rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Ms 400 — Ms 699. Priredil Branko Berčič. Ljubljana, NUK, 1977, 111 str. 8°.

1023. Kulari Aleksandra, Bibliografski pregled priloga iz starije kajkavske književnosti objavljenih u časopisu „Kaj“ 1968—1978, Kaj X, br. 6—8 (1977, Zagreb) 133—146.

1024. Малетин Марко, в. бр. 1033.

1025. Марић Светислав, в. бр. 1033.

1026. Merhar Boris. Letopis SAZU XXVII (1976) str. 64—66.
Bibliografija.

1027. Munda Jože, Bibliografsko kazalo Slavistične revije. I—XXV, 1948—1977. SR XXV (1977) št. 4 str. 491—527.

1028. Никић Љубомир, Прилози библиографији списа Вука Караџића, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 223—249.

1029. Николић Берислав, в. бр. 1031.

1030. Николић др Илија, Земунска библиографија: књиге, листови и часописи штампани у Земуну 1849—1975, Народна библиотека „Јован Поповић“, „Сава Микић“ (1976, Земун) IX + 492 + 32.

1031. Радевић Милорад, Прилог библиографији радова о Доситеју Обрадовићу, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 250—257.

1032. Р[адовић]-Т[ешпић] М[илица], Библиографија радова Берислава Николића, ЈФ XXXIII (1977) 321—332.

1033. Садржај Летописа Матице српске: 1825—1950, саставили Малетин Марко, Марић Светислав и Вртунски Душко, део 2., садржај по струкама, МС, Рукописно одељење Библиографије (1976, Нови Сад) 287.

1034. Hadžiosmanović Lamija, Začeci modernog bibliotekarstva, Biblioteke u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave, Odjek, god. XXX (avgust, 1977, Sarajevo) str. 12.

1035. Џор Војан, Letopis SAZU XXVII (1976) str. 54—57.
Bibliografija.

1036. Шуковић Радивоје, Годишњак Орлић у књижевном животу Црне Горе друге половине прошлог вијека (са библиографијом), Библиографски вјесник Цетиње VI (1977, бр. 1, стр. 5—38).

XIV О становништву

1037. Klen Danilo, Dva ugovora iz 1463. godine o preseljavanju seljaka s područja šibenske općine u Istru, Radovi Centra JAZU u Zadru 24 (1977, Zadar) 61—70.

Rezime na engleskom.

1038. Миловић др Ђорђе, Становништво Мојдежа у другој половини XVIII вијека, „Бока“ Херцег-Нови, бр. 9 (1977) 235—248.

У раду су дати подаци о личним именима и презименима становника Мојдежа код Херцег-Новог из година: 1751, 1758, 1763, 1771, 1772. и 1789. Интересантни су за антропономастичка истраживања.

- 1039. Stipčević Aleksandar**, Bibliografija radova o zadarskim Arbanasima, Radovi Centra JAZU u Zadru 24 (1977, Zadar) 341—358.
Rezime na engleskom.

XV Разно

- 1040. Vajt Drago**, Pomen prevajanja v sodobni družbi. Delovno srečanje književnih prevajalcev v Kopru. Naši razgledi XXVI (1977) št. 20 str. 526.
- 1041. Вујновић Душко**, в. бр. 1071.
- 1042. Gojmerac Mirko**, Rad Zagrebačkog lingvističkoga kruga u školskoj godini 1976/77, SL 15—16 (1977, Zagreb) 83—84.
- 1043. 25 vjet Gjuhë Shqipënnë Fakultetin Filologjik të Shkupit 1951—1976.** 25 години албански јазик на Филолошкиот факултет во Скопје 1951—1976 (1977, Shkup—Скопје) 55+[4].
Зборник на статии со список на предавачи и студенти.
- 1044. Добрашиновић Голуб**, Ана Карацић, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 155—185.
Приложени су попис кореспондената и регистар места.
- 1045. Ђорђевић Нада**, Slavia, ЗбМСС 12 (1977) 189—192.
Приказ.
- 1046. Живановић Ђорђе**, Два огласа на Вукове књиге, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 71—75.
- 1047. Записник од Седницата на Конференцијата на друштвата за македонски јазик и литература**, ЛЗБ XXIV, кн. 2 (1977) 124—138.
Содржи: Статутот на Сојузот.
Хроника.
- 1048. Извештај за работата на Друштвото за македонски јазик и литература во општина Тетово**, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 109—113.
Хроника.
- 1049. Извештај од основачкото собрание на Друштвото за македонски јазик и литература — Битола**, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 113—114.
Хроника.
- 1050. Jakopin Franc**, Vsebinska utrditev in razširitev. XIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Naši razgledi XXVI (1977) št. 14 str. 366.
- 1051. Jakopin Franc**, Mednarodni simpozij ob stoletnici rojstva profesorja Rajka Nahtigala. JiS XXIII (1977/78) št. 1 str. 30—32.
- 1052. Jakopin Franc**, Organizacija in delo poljske slavistike. JiS XXII (1976/77) št. 5 ovitek, št. 6 str. 190—192+ovitek.

- 1053. Karadža-Garić Mevlida**, Društvo za primijenjenu lingvistiku Bosne i Hercegovine, Književni jezik VI, 2 (1977, Sarajevo) 53—60.
Осврт на рад Друштва у првој години постојања.
Прилог Статут Друштва.
- 1054. Ковијанић Гаврило**, Посмртно противљење Вуковом правопису, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 130—131.
О одлуци Државног савета 1860. године да се Забрани Вуков правопис.
- 1055. Миленковић Драгућин**, Септембарско окупљање југослависта, КњЈ XXIV, 1 (1977) 165—167.
Хроника.
- 1056. Милинчевић Васо**, Осам писама Ђуре Даничића Ивану Кукуљевићу Сакцијском, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 150—154.
- 1057. Миљанић Р. Новак**, Примједбе уз нека писма Вука Поповића Вуку, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 120—125.
- 1058. Минова-Ћуркова Лилјана**, X семинар за македонски јазик, литература и култура, ЛЗБ XXIV, кн. 2 (1977) 119—121.
Хроника.
- 1059. Минова-Ћуркова Лилјана**, IV научна дискусија, Охрид, 22—25. VIII 1977. Секција за лингвистика, ЛЗБ XXIV, кн. 2 (1977) 121—122.
Хроника.
- 1060. Mirchevski Branislav**, The Growth of Interest in Macedonian Studies, MR VII, 1 (1977) 95—99.
За семинарот за македонски јазик, литература и култура.
- 1061. Младеновић Александар**, Око Даничићевог презимена, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 132—149.
- 1062. Мојашевић Миљан**, На тему: Вук Караџић и Немци, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 29—37.
- 1063. Настев др Божидар**, Кон јубилејот, ГЗБФилФУС, кн. 2 (1976/77) [1]+8—11.
По повод на 30-годишнината на Филозофскиот факултет во Скопје (1946—1976)
- 1064. Настев Божидар**, Превосходна движекча сила во растежот на нашата култура, КЖ XXII, 1—2 (1977) 6—7.
По повод на 30-годишниот јубилеј на Филозофскиот факултет во Скопје.
- 1065. Никић Љубомир**, Вукова објављенија у Србским народним новинама, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 98—101.
- 1066. Никић Љубомир**, Неколку објављенија о Вуковим књигама, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 90—97.
- 1067. Никић Љубомир**, Прилози о Димитрију Караџићу, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 201—204.
- 1068. Ницић Божана**, Четврти научни састанак слависта у Вукове дане, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 248—263.
- 1069. Окука Милош**, Stručni profil lektora i njegov status u našem društvu, КњЈ XXIV, 4 (1977) 432—436.

- 1070. Orožen Božena**, Poročilo o makedonskem seminarju. JiS XXIII (1977/78) št. 2 str. 64+oivtek.
- 1071. Петровић Драгољуб**, Душко Вујновић, Језик повезује људе и народе, Ријека, 1973, 1—138, ЈФ XXXIII (1977) 311—313.
Приказ.
- 1072. Радовановић Милорад**, Јужнословенски филолог, књ. XXXII, ЗБМСФЛ ХХ/2 (1977) 221—227.
Приказ.
- 1073. Stanonik Marija**, Anketa o slavističnim zborovanjih. JiS XXII (1976/77) št. 6 str. 185—188.
- 1074. Стефановић др Димитрије Е.**, Јужнословенско-мађарске књижевне везе, НСтв св. 57—64 (1976—1977, Београд) 242—246.
- 1075. Суботић Јеласвета**, Вук Поповић и књижевнојезичка реформа Вука Караџића у которској основној школи средином XIX вијека, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 57—70.
- 1076. Tanzig Peter**, Kvalitetno in poučno. IV. mednarodna poletna šola o računalniški in matematični lingvistiki v Pizi. Naši razgledi XXVI (1977) št. 21 str. 557—558.
- 1077. Тоциновски Васил**, Годинашните Рацинови средби, КЖ, XXII, 9—10 (1977) 38.
Хроника.
- 1078. Uredništvo**, Uz jubilarно, dvadesetpeto godište Jezika, Jezik XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 1—2.
- 1079. Чановић др Светозар**, Српске школе на Косову у деветнаестом веку, изд. „Јединство“ (Приштина) и „Просвета“ (Ниш) (1976) 268.
- 1080. Цукески Александар**, 25 години растеж на списанието „Македонски јазик“, ЛЗБ XXIV, кн. 1 (1977) 9—16.
- 1081. Šalamun-Biedrzycka Katarina**, Poljski slovenistično makedonistični simpozij. Naši razgledi XXVI (1977) št. 9 str. 238.
- 1082. Шалигуровић Вукомац**, О Павлу Ирићу, казивачу песама Вука Караџића, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 126—129.
- 1083. Шаулић Јелена**, *Das Glacis* Спис Димитрија Караџића, Ковчежић XIV—XV (1977, Београд) 194—200.
Приложен је спис на немачком језику.
- 1084. Šojat Antun**, Hrvatsko filološko društvo — zadaci i djelovanje, Jezik XXV, br. 1 (listopad 1977, Zagreb) 30—32.
Rubrika „Vijesti“.
- 1085. Štante Milan**, „Spremeniti duhovno dioptrijo Evrope.“ Delo jugoslovan-skih indologov. Naši razgledi XXVI (1977) št. 20 str. 522—523.
3. kolokvij jugoslovan-skih indologov, Zagreb.
- 1086. Шгурм-Шнабл Катја**, Кореспонденција између Франца Мицлошича и Јакоба Скета, ЗБМСС 12 (1977) 135—138.

Технички уредила *Милица Радовић-Тешић*

РЕГИСТАР

РЕГИСТАР РЕЧИ И СИНТАКСИЧКИХ КОНСТРУКЦИЈА

Српскохрватски језик

- а, граф. 213
а, фонет. 190
-а, морф. 187
а и не, знач. 67
аио, граф. 214
-аја, морф. 189, 192
ајо, граф. 214
ако, кад, синт. 213
аргумент, аргумент, акц. 198
аспектуално-модални глаголи, терм. 74
-а(х), -има, -ама, морф. 213
- Баќа, Дѣка, Јуќа . . ., акц. 187
банка пресупозиције, терм. 71
бацнимо, викни се . . ., дијал. и морф. 143
бѣка, оном. 181
Бека, Бѣка, Бѣќа, Бѣќа, оном. 180—182
Беко, Бека, оном. 181
Бековић, оном. 180
Бекоња, оном. 181
бел-, морф. 183
Бела, Бека, Белка . . ., оном. 179—182
Бѣле, Бѣло, Бело, оном. 181
Белевић, оном. 179
Бели, Бѣли, Бел'и, оном. 179—180
бѣлка, бѣјелка, бјѣлка, оном. 181
Белка, Гаља, Гаљан, Зѣлена, Плаво, оном. 188
Белкуца, оном. 181
Бело, Бела, Било и сл., оном. 180
Бѣло, Божо, Перо, акц. 178
Бело, Гаро, Жујо, морф. 187
Белосав, оном. 182
- Бѣља, Бѣља, Бѣља, оном. 180—182
Бења, Бѣња, Бѣњо, оном. 180
Бердски, сусѣдски, бердскимъ, граф. 211
Берисав, Берисава . . ., оном. 180
Берислав(а), оном. 181
Бећир, оном. 180
Бећир Бело, оном. 183
Беца, Бѣца, Бѣца, оном. 183
Бецић, оном. 183
бѣг-, фонет. 215
бѣл, бѣл-, морф. 180, 183
бѣше ходила, синт. 217
бијела, бијелка, била, оном. 180—182
Биља, оном. 182
Б(ј)ела, Белавац, Б(ј)еладин . . ., оном. 178
Бјелан, Белан, оном. 183
Б(ј)елица, Б(ј)елка, Белојка . . ., оном. 178
бо, морф. 214
богато (богато се оженили), знач. 8
болесно (болесно изгледати), знач. 16
больше — више, лекс. 165
Борча, Трѣпча и сл., етим. 198
бос (седео је бос), знач. 15
брат, знач. 230
бринити, венити и сл., дијал. и морф. 143
брзо (брзо трчи), знач. 1
бубнит, макнит . . ., дијал. и морф. 143
будући, Ловћена, проћите . . ., граф. 213

- в**, граф. 215
 -вв-, граф. 215
 *верхти, дијал. и фонет. 175
 весело (весело радити), знач. 13
 видети га живог и здравог и сл., знач. 16
 владѣтелвъ (владѣтелей), морф. 163
 В-м (непоколебимо), фонет. 212
 -во, морф. 164
 войеводе, войеводи . . . , граф. 214
 врѣћи, врећи, вријехи . . . , фонет. 175
 врло (врло брзо), знач. 1
 вр + ти > врти, фонет. 175
 врти < врхти, дијал. и фонет. 175
 врхла, врхли, врхти, фонет. 175
 врш-, морф. 175
 вршити, вршти, фонет. 175
 вршћи (врхћи > вршћи), дијал. и фонет. 175
- г**а̀л'а, Га̀л'а, Га̀л'а, Га̀ла' . . . , оном. 178—183
 гаља, Гаља, Гаља, . . . , оном. 184
 гаљан, Гаљан, Гаљан . . . , оном. 183
 Гара, Га̀ра, Га̀ра . . . , оном. 184—185
 Гаро, Гара, Гаре . . . , оном. и морф. 184
 гдѣ,къда, фонет. 215
 гинити, подигнићу, дијал. и морф. 142
 г-ј (мејдан), фонет. 212
 глаголи перцепције и знања, терм. 74
 гласно (гласно разговарају), знач. 7
 гњеван (заповеди гњеван), знач. 12
 гњевно (гњевно заповеди), знач. 9, 12
 гологлав (седи гологлав), знач. 16
 гологлавке (стоји гологлавке), знач. 15
 гологлавце (ради гологлавце), знач. 15
 го (лежи го), знач. 16
 грстит, дупстит . . . , дијал. и морф. 174
- да**, синт. 65
 да ли, синт. и знач. 68
 дахти, букти, фонет. 172
 двигнити, нагнити . . . , дијал. и морф. 143
 двоица, тројица, морф. 216
 двосмисленост/ неодређеност, терм. 231
- д**ѣл-, фонет. 215
 дѣвойка, фонет. 210
 дѣц-, фонет. 210
 дѣчица, дѣчицу . . . , фонет. 211
 дигнит, наканит . . . , дијал. и морф. 142
 дјеца, фонет. 210
 -дл-, фонет. 175
 для — ради, лекс. 165
 -дн- > -н-, фонет. 212
 дозем-доезла, фонет. 175
 дојти, најти, дијал. и морф. 174
 доћи, поћи . . . , фонет. 173
 дрхти, < ос. дрѣг-, фонет. 172
 дс, дск, граф. 211
 дск, фонет. 210
 д-т (неправедно), фонет. 212
- Ђ**уле, Јале, Јуле . . . , морф. 187
- е**-, граф. 214
 -е, морф. 163
 ево, ето, ено, синт. 210
 еданъ, есамъ, граф. 214
 единъ, еданъ, морф. 216
 -ем, морф. 206—207
 -ент, -ант, морф. 198
 епистемички, терм. 66
 ербо, ерѣ, морф. 214
 е, у, дијал. и морф. 178
- ж**алити, знач. 69
 жалосне, граф. 211
 жалосну, фонет. 209
 жена/супруга, знач. 218
 живѣли, морф. 163
 жсл, граф. 211
 жств, чств, фонет. 209
 Жујо, Жује, оном. 186
 жујоња, оном. 186
 жут-, морф. 186
 Жути, Жутко . . . , оном. 186
- з**аборавити, заборављати, знач. 91—93, 96
 забранити -забрани, морф. 145

- завршити (завршио се час), знач. 78
за + инфинитив, синт. 208
залуд (залуд радн), знач. 2
замишљати, сањати . . . , знач. 67, 75
заћевица, ћевице . . . , фонет. 210
заћевице, заћеда, фонет. 215
збуњено (збуњено одговарати), знач. 9
здрав (дошао је здрав), знач. 17
здрavo (здрavo мисли), знач. 15
зелена, зелена, зелена, оном. 186
Зеленко, Зеленко, Зеленко . . . , оном. 185
Зела, Жуја, Сурка, оном. 179
Зела, Жутко, Руса . . . , оном. 179
Зељко, Жутко, Плавац . . . , оном. 179
Зекан, оном. 185
знати, веровати . . . , знач. 66—69, 75
знати : заборавити, знач. 91
- и**, знач. 235
и, морф. 211
и, граф. 163, 214
-и-, етим. и морф. 215
иако, знач. 67, 68
и даље, знач. 83
иза + генитив, синт. 211
иза тога, синт. 211
изгамбаши, етим. 118
изгинли, крнли . . . , дијал. и морф. 143
изићи : изити, морф. 174
изненада (изненада проговорити), знач. 5
и, или, зато, знач. 223
-ије, морф. 216
иксан, инсан, етим. 120
или, знач. 231—234
илокуциони акт, терм. 225
-има, морф. 215
имама, етим. 123
имати, почињати, знач. 83
импликатура, импликација, терм. 69
и раније, знач. 83
-ирати, -исати, -овати, морф. 174
-ићи, морф. 174
ићити/ићит . . . , дијал. и морф. 174
ићи, ити . . . , морф. 130
ихтибар, етим. 130
ихтијар, иктијер, етим. 121
- ј**, фонет. 190
-ј-, граф. и фонет. 212, 214
ја, граф. 213
јат кратко, граф. 213
ј-в (убивати), фонет. 212
је, граф. 213, 214
-је, морф. 211
јер, знач. 68
јербо, морф. 214
јести, читати, знач. 80
јучер, знач. 78, 80
- к-**, фонет. 215
клекнути, дијал. и морф. 142
колегијално (колегијално поступити), знач. 8
константност референције, терм. 93
кооперативни принцип, терм. 69
кралјевъ, морф. 163
кралј, фонет. 169
кренио, сванило . . . , дијал. и морф. 144
кренити: кренем, лекс. 141—145
кренити, макнити . . . , дијал. и морф. 143
кренути: кренух: кретох, морф. 141
критизирати, знач. 71
кровъ, морф. 63
кровы краљевския, морф. 163
кроз (кроз два дана), знач. 86
К-ћ (ћирје), фонет. 212
кћ->хћ->шћ-, фонет. 212
куда: кудъ, фонет. 212
куповати, продавати, знач. 228
кућа, знач. 224
- л**, дијал. и морф. 178
лажа-лаже, лаж-лажи, морф. 216
лажав, лажив, морф. 216
лакти, лакътъ, фонет. 172
лексема, терм. 228
лексичка јединица, терм. 227
лексичка поља речи, терм. 228
лењо (лењо се диже), знач. 4
лепо (лепо изгледаш), знач. 12
локуциони акт, терм. 225
лоћика, фонет. 169—170
лунешки, граф. 211

љ, дијал. и фонет. 178
 лџоџим, граф. 210

-ма, етим. и морф. 215
 маштати, замишљати . . ., знач. 68
 мегдан, фонет. 212
 међу + акузатив, синт. 216
 Мѣхо, Мујо . . ., морф. 187
 милостию, морф. 215
 мислити, веровати . . ., знач. 66, 68, 75
 митраљирати . . ., морф. 174
 младо (младо изгледа), знач. 9
 мн-, фонет. 203
 мојомъ, граф. 214
 момак, знач. 229
 морално (морално слаб), знач. 4
 моћи: могу, фонет. 176
 моћи/моћ, фонет. 176
 Мркањ, Мркаш . . ., оном. 178
 мртав/жив, знач. 228
 Мура, мура, оном. 185
 Муре, оном. 185
 Муру, муруња, оном. 185

н (н), фонет. 189
 на + акузатив, синт. 216
 нагло (нагло скоцити), знач. 5
 на зеленом на мору, синт. 21
 најболѣгъ, морф. 213
 наједанпут(наједанпут реаговати), знач. 2
 намерно (намерно учинити), знач. 5
 намјеравати, наумити, знач. 77, 95
 напасти, знач. 71
 народу/сербскому народу, морф. 164
 наставити, знач. 65, 78, 83
 настојати, покушавати, знач. 86—88
 наумити, намјеравати, знач. 94
 научити, знач. 91
 невино (невино осуђен), знач. 11
 немо (немо гледати) знач. 11
 немойте, фонет. 212
 непокретан (лежи непокретан), знач. 12
 непокретно (лежи непокретно),
 знач. 12
 нефактивни, терм. 66
 -ни-, морф. 141—145
 -ни-: -не-, -ни-: -ну-, морф. 140—145

нокти < ногътъ, фонет. 172
 -но- < -ни-, морф. 144
 ности, говорти, дијал. и морф. 175
 -ну, морф. 141
 -ну-, морф. 144
 -ну-: -не-, -ну-: -ни-, морф. 141—145

њ-љ (умољива), фонет. 212

-о, морф. 187
 обала, знач. 228
 обезбјеђивати трупе, знач. 87
 обезчашћени, жалошћу . . ., фонет. 210
 овако, дистр. 6
 -ог/-ег, морф. 212
 одбијати, знач. 81, 85, 86, 88
 одбити, знач. 85—88
 одједном (одједном скоцити), знач. 2
 одлучити (се) / одлучивати (се), знач.
 93—96
 одмах, морф. 1
 однако — обаче, лекс. 165
 оіо, ойо, граф. 214
 о+ј+о, граф. 214
 -ой, -ого . . ., морф. 164
 оклијевати, знач. 85—89
 -ом, морф. 206, 208
 омрзнит, осванит . . ., дијал. и морф.
 142
 откуда, икада, тада . . ., фонет. 212
 отпочети/отпочињати, знач. 75
 отпутовати, знач. 74
 очекивање, знач. 88

*пекти, мокти, етим. 176
 Пѣра, акц. 178
 перлокуциони акт, терм. 225
 пећи < *пек, фонет. 175
 пећи : печем, фонет. 176
 писаћу, фонет. 209
 плав-, морф. 180, 189
 Плавац, Плавац . . ., оном. 180
 Плаво, оном. 180, 187
 Плавовић, оном. 186
 плавоња, оном. 187
 плѣнь, полонъ, морф. 163
 планирати, знач. 75

- победа, фонет. 215
 повенити, споменити, дијал. и морф. 143
 покренити : забранити, морф. 145
 покренути : покрени, морф. 145
 покушати, знач. 86—88
 покушавати, знач. 86—87
 помеђу, синт. 213
 По Петрову дне, морф. 216
 породити, знач. 14
 поћи <појти, фонет. 172
 почети, почињати, знач. 80—83, 96
 почти, будто . . ., лекс. 164
 почти-мало, лекс. 165
 први пут, поново и сл., знач. 5
 презриво (презриво рећи), знач. 9
 прекинути, завршити, знач. 75—81
 престати, знач. 75—83, 93
 пресупозиција, терм. 233
 пријатељски (пријатељски говорити), знач. 8
 приложити, знач. 14
 прилози за начин, терм. 1—2
 приправан (стоји приправан), знач. 17
 пробијати се, пробити се, знач. 84
 променути: променити, дијал. и морф. 145
 прослава, знач. 81
 простити, етим. 215
- р**, фонет. 207
 равнодушно (равнодушно листа књи-гу), знач. 11
 радостан (радостан трчи) знач. 14
 радосно (радосно приложи), знач. 14
 радосъ, шесъ, фонет. 209
 раније и не даље, знач. 83
 рећи, знач. 230
 реч, терм. 127
 реченице из текста, терм. 82
 реченице система, терм. 82
 риђ-, морф. 187
 Риђан, Риђана . . ., оном. 187
 Риђо, риђо . . ., оном. 187
 ријешити, одлучити, знач. 94
 Рим, фонет. 169
 ришћанску, ришћанскога, фонет. 212
 расказуеъ, морф. 164
- Савва**, граф. 215
 са+генитив, синт. 208
 са сузама у очима, знач. 16
 свѣд-, фонет. 210
 свиехъ, граф. 215
 свје-, фонет. 210
 свједок, свједочити, фонет. 210
 своего, заедно, граф. 214
 сѣме, вражъ, граф. 214
 сје-, фонет. 210
 сје < свје, фонет. 210
 сјетити се, знач. 65, 75, 81, 90—91, 97
 сјетити се, заборавити, знач. 69, 90
 скинити, скинути, дијал. и морф. 144
 скорбы, другога, граф. 166
 скрушено (скрушено потврђује), знач. 10
 слабо (слабо памти), знач. 5
 слепо (слепо послушан), знач. 11
 смешно (смешно гестикულიра), знач. 6
 снаја, етим. 189
 сн, зн, сл, зл, фонет. 208
 срдачно (срдачно се смешка), знач. 5
 ст, фонет. 209
 -ст>-с, фонет. 209
 стати, знач. 14, 17
 стиснит, дијал. и морф. 142
 стићи: стигнути, морф. 174
 стн, граф. 211
 струјнаја > стринѧ > стрина, етим. 190—192
 стѣ, сѣ, фонет. 209—210
 сѣ < стј, фонет. 209
 супруг, супруга, знач. 228
 сусѣцкога, граф. 210
 с' фамилиоѡм ихъ, морф. 163
- т**, фонет. 211
 -т, фонет. 209
 тврдити, износити, знач. 77
 тврдња, терм. 71
 т—д (инад), фонет. 212
 телесно (телесно се оснажити), знач. 4
 теперь—садъ, лекс. 165
 тѣр, фонет. 210
 -ти : биткати, морф. 174

- только—само, лекс. 165
 третњи, морф. 163
 трести—тресла, фонет. 175
 трпезарија, спаваћа соба . . ., знач. 228
 трпѣ, фонет. 210
 тѣ, фонет. 209
 т—ћ (пофаћа), фонет. 212
 -тъ (достаться), морф. 164
 -тъ > ти, морф. 165
- ћ, ђ, граф. 213
 њаше, не њаше, фонет. 212
 њецу, фонет. 210
 њи, фонет. 176
 -њи, фонет. и морф. 173—174
 њ+и, е, граф. 213
 -њи: пењи, моњи . . ., фонет. 173, 169
 њи, ње, њи, ње, граф. 213
- убодла, искрадла . . ., дијал. и фонет. 175
 удата, знач. 224
 удостојати се, извољети, знач. 89
 узалуд, узаман, знач. 2, 5
 ујна, стрина, етим. и дијал. 190—192
 упане, упанули, фонет. 212
 уписати, знач. 12
 уплашено (уплашено помияшљати), знач. 10
 у седам, знач. 78—80
 уселица, жена, знач. 228—229
 успјети, знач. 65, 74, 83—86, 96
 усудити се, дрзнути се, знач. 89, 94
 ухватити напев, знач. 87
 (у)чинити, морф. 211
- фамилија, морф. 163
 финансијска установа, знач. 233
- х, фонет. 207, 212
 хитро (хитро ради), знач. 1
 хомонимија, терм. 228
 хришћанин, фонет. 212
 хром (хромим кораком иде), знач. 16
 -хти, -хти, морф. 169
 хћ > шћ, фонет. 212
- Црна, Црне, Црнел . . ., оном. 178, 185
 Црни, оном. 184
 Црнислава, Гара, оном. 178
 Цргаль, оном. 184
- ч-, фонет. 176
 чево, ево, морф. 164
 често, понекад и сл. знач. 5
 чиновначалнички, морф. 215
 Чо(ј)ек < човѣк-, фонет. 212
 чудно је, дивно је, знач. 66
- Цевад, Сенад и сл., оном. 180
- шар-, морф. 187
 Шаран, Шарина, Шарко . . ., оном. 187
 Шарка, оном. 187
 шћ, фонет. и граф. 210, 213
 шћ- > ћ-, фонет. 212
 шћаше, шћер, фонет. 211
 шурнаја, шурна, оном. 189—192
 шурњаја, етим. акц. и морф. 189—192
- џн, џњ, етим. и морф. 189—190
- џ, граф. 163

Остали словенски језици

а) *ћирлица*

- а, фонет. 114
-ар-, фонет. 170
- бабелъп, етим. 131
бау, етим. 118
бахшъ, етим. 113
баши, етим. 113
бегти, морф. и дијал. 174
бегать, синт. 22
белким, санким, етим. 117
белые потолок : белый потолок, синт. 28
бирден, етим. 117
Боевой, острый, . . . , синт. 43
большой красный шар, синт. 39
Борина мама и сл. синт. 26
боуча, етим. 118
братнев, братнеев, лекс. 137
братний, братнин, лекс. 137
братнин, мужнин, зятнин . . . , лекс. 137
брюки, клѣш, синт. 22
бы, ли, же, синт. 41
быть законом, знач. 83
- вах>вх, етим. 114
вв>в, фонет. 114
в восемнадцатом веке, синт. 25
веке в восемнадцатом, синт. 25
великой, морф. 163
весело (весело работает), знач. 10
Весенняя улица, синт. 33
Вечерница, етим. 121
вльку, граф. 153
-во, -ва, морф. 166
вольности ево, граф. 166
во поле во чистом, синт. 21
Восточный поселок, синт. 33
восмой дом от угла, синт. 24
Всеволожая>Всеволожаа>Всеволо-
жа, етим. 190
все, что нибудь, кто-то, синт. 51
в>ф, етим. 120
- въ, граф. 155
высокий юноша, синт. 25
- гаснуть : гас, гасла, морф. 141
гигантская черепаха, синт. 33
главе в восьмой, синт. 30
гл(аго)ле, граф. 157
гладко (гладко выстругать), знач. 7
гъмба, етим. 118
Горькое озеро, синт. 33
- дава им млок имюр, знач. 124
-дан, етим. 120
данные 5 признаков, синт. 34
дѣх, етим. 119
два добрых друга, синт. 20
два, три, четыре, синт. 20
две интересные задачи, синт. 38
две интересных задачи, синт. 38
дех : де, етим. 119
држене, етим. 116
джюрют, етим. 115
дилинди-, етим. 119
дней пять и сл., синт. 25
добрям, етим. 117
дрянной, морф. 33
дуби, етим. 119
дя, де, етим. 119
*дых, етим. 119
дю, лю, граф. 155
- е>и, фонет. 114, 119, 122
*елемдар>илимдар, етим. 122
елендисвам, етим. 122
ел, ил, етим. 121
Елинван, етим. 121
енцик, етим. 125
эти пять признаков, синт. 28
эти, такие, морф. 52

- этой, такой, синг. 33
 ѓ, љ, граф. 150, 158
- жена, етим. 190
 жили, морф. 163
- за, синг. 22
 засмејано, знач. 10
 зашљм, билиам, етим. 117
 зевле, етим. 114
 з/р, етим. 118
 зятев, знач. 135
 зятењ, лекс. и етим. 136—137
 зятнин, лекс. и етим. 135—140
 зятниного, прав. 138, 140
 зять, етим. 136
 зятень, етим. 136
- и, етим. 117, 122, 131
 и-, етим. 114, 134
 њ, граф. 154
 ибр-и-ам, етим. 113
 иверен ветер, етим. 114
 ивох, ивъ, етим. 114
 иг, и, етим. 114
 *игсан, етим. 120
 идаре, етим. 116
 издавам на индет, етим. 125
 иџи биџи леблебиџи, етим. 115
 иџирјот ни струвам, етим. 115
 идикю, етим. 115
 идин-, етим. 116
 идтит, найтит, морф. 174
 и, е, фонет. 157
 иен, йен, етим. 116
 из, етим. 117, 120
 Иза, етим. 117
 избирдям, етим. 117—118
 избор, ибрет, етим. 118
 избоучвам, етим. 118
 из-веднџ, етим. 117
 извърна се, етим. 119
 изгъзия, етим. 119
 изгърмедевам, етим. 118
 издерелечвам се, етим. 118
 издубуря се, етим. 119
 из ибрет, етим. 118
- изинџия, етим. 119
 изнаанец, етим. 120
 изфирясвам, етим. 120
 изхарам, етим. 120
 изшкѣмбувам, етим. 128
 иї : ии, граф. 154
 иксан, етим. 121
 икџийџ, етим. 121
 Илван, Иливанов, етим. 121
 илдџз, етим. 121
 *илендирдисовам > илнндисовам, етим.
 122
 иливанлџк, етим. 121—122
 илнндисавам, етим. 123
 имамбайлд, етим. 124
 иман, етим. 121—122
 имдат, етим. 125
 имендар, етим. 122
 иметь, знач. 83
 *имшерин, етим. 124
 инает, етим. 124
 инакъ, етим. 125
 инџичка, етим. 125
 индифа, етим. 125
 инсан, етим. 120
 интизам, етим. 126
 иншат, етим. 127
 пра, прав, етим. 127
 исан, етим. 120—121
 исходящий, морф. 216
 псеџия, етим. 128
 искемџе, етим. 128
 искувиџа, етим. 129
 истейџия, етим. 130
 истюбеч, етим. 130
 исчезнуть : исчез, морф. 141
 ихмал, етим. 130
 ихтибар, етим. 131
 ихтизарлиџа, етим. 131
 ичилик, етим. 131
 иш, ише, етим. 132
 ишалк, етим. 132
 ишџум, етим. 133
 и, њ, граф. 153
 иџе < оџе, етим. 133
 *иџом, етим. 133

- ево, каво, граф. 165
его, кого, граф. 165
- кайрет, етим. 119
како $\text{\$vo}$, граф. 153
кандьк, етим. 119
канца, етим. 128
к, г, х, граф. 154
ким, етим. 117
кир, етим. 127
когда, граф. 153
королевая >королеваа >королева,
етим. 190
которий, граф. 163
кренити, морф. 145
к, р, ч, граф. 150
-кт-, фонет. 170
-кти-, -шти-, фонет. 171
куршум, етим. 117
кч > хч, дијал. и фонет. 174
Карл, фонет. 170
- л, граф. 155
ла, лоу, граф. 155
лехчи, дијал. и морф. 174
-лик, етим. 131
лл, етим. 119
лопух большой, синт. 30
лучше меня, синт. 28
лягти, бегти, дијал. и морф. 174
- м, -м, етим. 117
маининь, граф. 154
матернин, дочернин, лекс. 137
м > в, етим. 122
мд > нд, етим. 122
метрих в шестистах, синт. 49
мирас есиия, етим. 115
мисир, етим. 117
мой, твой, синт. 52
мочи, фонет. 169
мъср : мисир, етим. 117
- н, етим. 117
начинать, знач. 83
не се прави на иблям башия, изр. 113
- не съм ихтияц, етим. 131
никакова, граф. 166
-нин, морф. 140
ничево, граф. 166
н > м, етим. 117
новосибирский поезд, синт. 25
нь, нѣ, граф. 156
нанѣ, граф. 154
няма инсаф, етим. 126
нѣ, ноу, граф. 156
- о, фонет. 114
-о-, етим. 132
w, граф. 155
обманить, морф. 141
w^д, w^т, граф. 155
о, ѳ, граф. 153
озеро Байкал, озеро Горькое, синт. 33
-ой, морф. 163
окренуть: окрет, морф. 141
о, к, ч, w, граф. 150
о—о, граф. 156
-ор-, фонет. 170
отварям исиме, етим. 128
отцов, Пешин, морф. 33
- падат, знач. 11
пальто зимнее, синт. 30
пекти, берегти, дијал. и морф. 174
первый, второй, синт. 51
первый, последний, синт. 41
поселок Восточное/Восточный, синт. 33
псалтиякия, етим. 127
- р, граф. 150
равный, подобный, морф. 33
ради письма, синт. 165
Река, реки, реку, синт. 39
роз-, морф. 163
рѣцѣ, рѣцѣ, граф. 156
- сестрин, лекс. 138
*сестринов, етим. 136, 138
сестриногo, прав. 138
скенца, етим. 128
скуфия, етим. 129

слѣзно (слѣзно просит), знач. 10
 сѣгласие, несогласие, лекс. 216
 сохнуть : сох, морф. 141
 стой, знач. 15
 стрякти, дијал. и морф. 174

Т, граф. 157
 такой, какой, синт. 41
 те трое, синт. 25
 терпенемъ, лекс. 216
 терпѣть, морф. 163
 тоски, другова, граф. 166
 три моих брата, синт. 37—38, 42
 т, њ, л, граф. 154
 -тъ, морф. 163
 тянуть : тянул, морф. 141

оу, граф. 155
 њ, граф. 151, 155
 -ур-, етим. 119
 указанные две формулы, синт. 28
 улица Весенняя, синт. 33
 оу, —оу, о—оу, граф. 154
 ухмыляца, знач. 6
 сү(такъ жже), граф. 156
 оу, ю, граф. 158
 оу—ю, граф. 157

ф, етим. 129
 фира, етим. 120

ж, фонет. 114
 хамайлия, етим. 123
 хапсадан, етим. 120
 харам, етим. 120
 кей, етим. 121
 хеле, етим. 121
 хемшерия, етим. 124
 хинаст, етим. 124
 хисеција, етим. 128
 (х)иш, хъш, етим. 132
 христѣанамъ, морф. 163

цельнй, добрый, синт. 34
 црковъ, равана, граф. 153

часть первая, синт. 30
 чей, какой, синт. 52
 чертов, синт. 24
 черепаха гигантская, синт. 32
 чилик, етим. 131
 чим, етим. 132—133
 чоан, етим. 133
 что либо, етим. 115
 чухна, етим. 132—133
 чѣто њво, граф. 153

-ш, етим. 122
 шт, жд, фонет. 171
 -шти, -ћи, -чи, фонет. 169
 шурнеа, лекс. 189
 шурна, етим. 190
 шурнѣя, лекс. 189

ь, граф. 153
 ъ, етим. 117
 ь+и, граф. 151
 ѣза бугдайъ, етим. 117
 -ѣнь > (е)и, морф. 137
 ѣ(ы), ь, граф. 153

ы, граф. 153,—154

и, **ю**, граф. 155

-ям, етим. 117
 янцик, етим. 125
 ярвой, молодой, лекс. 138
 я, ты, он, синт. 27, 51

ю, граф. 156
 ѣвангѣиѣ, граф. 152
 ю, ѣ, граф. 152

ю, граф. 155—156
 юстумбеч, етим. 130
 ю—ю, граф. 156

ѣ, **ѣѣ**, граф. 156

ж, граф. 156
 жѣѣ, граф. 157

з, граф. 150

б) латиница

- a, морф. 106—107
 -a, фонет. 105
 -aс, -lszy, -wszy, морф. 220—221
 -acy, -ny, морф. 220
 -'ak, морф. 107
- Bangladesz, Tajlandia, лекс. 109**
Baranówna, морф. 106
Barbórka, фонет. 105
bardziej popularny, морф. 106
bél (bélo), лекс. 8
belo (belo cvesti), знач. 8
bez : bezdziejnie, знач. 106
będę robił, морф. 106
boso (boso biega), знач. 10
- chicelib' uśmy, акц. 104**
-ci/c, фонет. 169
ciele, морф. 106
c(z)orka, фонет. 105
- či : rēči, móči, фонет. 169**
čouan, етим. 132
- dęgaalista, лекс. 109**
d', j, фонет. 171
diñlen-, етим. 119
długodystansowiec, морф. 107
długoterminowiec, морф. 107
dłuzej, морф. 106
dłuzu, фонет. 105
doktor, морф. 106
dopłnek, терм. 12
do Suchy, фонет. 105
dziewczyna, морф. 105
dziewka, фонет. 105
dziwka, фонет. 105
- ej, -ejszy, морф. 106**
-(e)ń <ń, морф. 136
-ev, морф. 137
eu, ou, фонет. 105
- e, морф. 107**
е, а, фонет. 105
- fabryka mydła, морф. 107**
- ge, ġe, фонет. 104**
gedik, етим. 115
geografia, фонет. 104
gielda, фонет. 104
- hałuz, фонет. 144**
hałoz, hałza, фонет. 144
- idik, етим. 115**
i (-kti, -hti), фонет. 172
-in, морф. 137—138
-ina, -'anka, морф. 106
India, лекс. 109
-inov, морф. 136
-it, -id, фонет. 172
- Jolanta, Edyta, оном. 109**
-jti, -jdi, фонет. 172
jъ, етим. 189
-jъ, етим. i морф. 190
-jъ, -ъпъ, морф. 136
-jqтѣ', граф. 157
- Kerina, морф. 106**
kfitnyć, дијал. и морф. 144
Kował, Kowałówna, морф. 106
-kt-, фонет. 171
-kti, -gti, -hti, морф. 169—174
kt > tt > t', фонет. 171
Kurso-konferencja, морф. 107
Kurczak, морф. 107
- ł, фонет. 105**
l+i, фонет. 105
ł,ń, f, фонет. 138
łosika, фонет. 169

люсука, фонет. 169
lošika, фонет. 169
ly, фонет. 105
лура, Налупа, фонет. 105

-m, морф. 220
Maciej, Wojciech, оном. 109
maoizm, лекс. 109
matem'atyka, акц. 104
mlado (mlado vuzera), знач. 12
móс, moci, фонет. 169
Monastyr, лекс. 109
mydlarina, морф. 107
najbardziej zuchwały, морф. 106
nima, фонет. 105
-n/-t, морф. 221
n/ng, граф. 157
-ny-, морф. 145
-nq-, -nqtі, морф. 141
-ńejev, морф. 138
-ń(ij), морф. 138
-ńiń, -ńinow, морф. 136—138

ogólniak, морф. 107
-owka, морф. 107
-ov, морф. 137—138
oń, фонет. 105
-owie, морф. 106
-owies, морф. 107

Rafawag, морф. 106
rap, морф. 106
pasterzyć, знач. 57
pe-iti, фонет. 192
pekti, mogti, фонет. 173
piekarnia, морф. 107
pieniądze, фонет. 105
piszą, фонет. 105
PKS, PDT, морф. 106
pojech'alizmu, акц. 104
roka czto, синт. 108
poprawczak, морф. 107
popularniejszy, морф. 106
profesorowie, морф. 106
profesorzy, морф. 106
publikator, терм. 110

řici, rjas, rjes, фонет. 169
rozum > rozom, морф. 144
-ru/r, фонет. 169
gzec, фонет. 169

Sidło, морф. 106
się, морф. 221
smutne (sedi smutne), знач. 12
znajper, лекс. 109
znъcha, етим. 189
solіć pieskiem, знач. 60
sportowka, морф. 107
środków masowego przekazu, терм. 110
strina, stryna, етим. 190—192
stryjna žena, етим. 190
szkoleniowy, морф. 106
szwa, desenia, морф. 106
Syjam, Abisynia, лекс. 109
syjamski, perski, лекс. 109
świat, знач. 59
świeczka, lezia, фонет. 105
sobota, граф. 157
szczeniak, знач. 59
szybko (biegnie szybko), знач. 5, 7

šugъ, етим. 189—191
šugъnaja, етим. 190
šugъna > šugna, етим. 190

t', фонет. 171—172
Tajladni, лекс. 109
ta, te, морф. 106
tez, ser, фонет. 105
t, j, фонет. 171
-tj-, фонет. 169
tj, dj, фонет. 171
tuž, sur, фонет. 105

u, фонет. 105
-u, морф. 106
уараџ, фонет. 105
ујъnaja, етим. 190
ујъnaja žena, етим. 190
u > o : y : ø, фонет. 144
upior dzienny, морф. 107

u-sünṛti, морф. 141
-u, -ы, морф. 215

*verhti, етим. и фонет. 172
vysokaja el', синт. 215

zakład piekarniczy, морф. 107
zawodówka, морф. 107
zieleń, знач. 56
zurit, морф. 106

weuszyć, фонет. 105
wojna włosko-abisyńska, лекс. 109
wutor, udźwig, морф. 107

-ьпъ, етим. и морф. 191
-ьпъ, морф. 136, 191

Q, E, фонет. 157

Несловенски језици

а) латиница и ћирилица

a, фонет. 116
accuse, знач. 71
alām, етим. 122
alemdar, етим. 122
-an, етим. 122
-anā, етим. 127
art, терм. 69
assertion, терм. 70
aşağılık etmek, етим. 132
aşālik, етим. 132

bank, знач. 228
barem, illam, етим. 117
bad һуй, етим. 117
-бб-, граф. 215
begin, знач. 80
begin/start, знач. 74
beli, оном. 179
бешер, оном. и етим. 117
билā, етим. 117
birdān, етим. 117
боук, етим. 118

чем, етим. 133
chair, знач. 229
çelik, етим. 131
чим, етим. 133
cease to know, знач. 93
чоган, чоғонок, етим. 132–133

die, знач. 92
duck, знач. 233
-дар, етим. 122
denial, терм. 67
дерил-, етим. 118
диллен-мек, етим. 118
дийлен-, етим. 119
дирил-, етим. 118
decide, знач. 74
domain adverbs, терм. 4
dübür, етим. 119
-дык, етим. 119

ц, фонет. 116
-ци, етим. 130
цурет, етим. 115

eğretti, eđretti, етим. 127
ейвах, етим. 114
ексилди, етим. 127
extraction, терм. 67
Елвāн, етим. 121
ел ёман, етим. 122
елм-у хабер, етим. 123
ен, енā, етим. 116
енсер, етим. 120
entailment, терм. 69, 72, 233
esame, esameh, етим. 128
есса есса, етим. 129

ескизаман, етим. 129
 ескилик, етим. 129
 ешлѣк, етим. 132
 ева, еваха, етим. 114

faire favorablement impression, знач. 3
 finish/end, знач. 74
 фирар, етим. 120
 forget, знач. 91
 фър, етим. 120

* гамбуз, етим. 118
 гѣрмедан, етим. 118
 гѣрме-мек, етим. 118
 good (she has good legs), знач. 232

ж, етим. 130
 жаб, етим. 120
 habār, етим. 125
 hām-šahri, етим. 124
 hamail, етим. 123
 хап, ап, етим. 120
 hārif, етим. 127
 har vurup harman savurmak, етим. 120
 hassa, етим. 128
 хей, етим. 132
 хейхей, етим. 121
 heġā, етим. 122
 хемшери, етим. 124
 химтовѣци, етим. 127
 hīnayet, етим. 124
 hinto, етим. 126
 хирā, етим. 127
 *(х)ирли, етим. 127
 hissā, етим. 127—128
 hissādar, етим. 128
 hisar, етим. 127
 худа, етим. 132
 хур/хор, етим. 120
 хуш, куш, етим. 132
 х > ф, етим. 130

й, етим. 119—120
 ибрете, етим. 118
 idiġi gedġi, етим. 115

иѣи, етим. 115—116
 ифтибар, етим. 130
 iġdemir, етим. 131
 iġreti, етим. 127
 ихмāл, етим. 130
 ihtibar, етим. 130
 ihtiyār, етим. 121
 ihtisab, етим. 126
 ихтизар, етим. 131
 иксан, етим. 120
 илам, йлан, етим. 122, 123
 илик < иѣлик, етим. 122
 илиндисовал, етим. 122
 имаил, етим. 123
 имдаш еш-, етим. 125
 implicate, знач. 69
 инак, индак, етим. 125
 иѣлик, етим. 122
 инсан, етим. 120, 126
 intisar, етим. 126
 irelti, етим. 127
 iṣāl, iṣgal, етим. 132
 iṣkence, етим. 128
 isteci, етим. 129
 istilām, етим. 129
 istubec, етим. 130
 ив, ивар, етим. 114

к, етим. 120
 калески замадан, етим. 129
 камбур, етим. 129
 кан, етим. 119
 Kandik, етим. 119
 *Carantania, етим. 171
 Karl, фонет. 169
 kri, kirlī, етим. 127
 competence, терм. 226
 criticize, знач. 71
 куршун, етим. 117
 кьзум, етим. 132

левенд, етим. 122
 lexical fields, терм. 228
 -лѣк, етим. 114, 119, 126

m, етим. 110
 mass-medium, терм. 110
 maugus, лекс. 185
 maugos, етим. 185
 мирас йеџи, етим. 115
 muhtac ol-, етим. 131
 Münster, Aachen, лекс. 109

n, етим. 120
 neighbour, знач. 232
 know, знач. 74

o, фонет. 116
 ömür, етим. 124
 oskencä, етим. 128
 özenci, етим. 119

performance, терм. 226
 plan, знач. 74
 presupposition pool, терм. 71
 pretend, знач. 74

qis, етим. 132

raising, терм. 67
 r, l, етим. 131
 Roma, фонет. 169

Сабах йьлдъзъ, етим. 121
 sil-mek, етим. 128
 scuffia, етим. 129
 scuffia > *iskufi?, етим. 129
 Sontius > Sôça / Sûça < Sôça, фонет. 171

transportation, терм. 67
 to do so too, знач. 323

-ум, етим. 132
 ўскуф. етим. 129
 ustubac, ustübeç, üstübeç, етим. 130
 üsküf, етим. 129
 uş, етим. 132
 üyük, етим. 115

вед, етим. 117
 верен, етим. 114

зевле, етим. 116
 зегде, етим. 116
 заши, иллă, етим. 117
 зашлѣ < заши, билă, иллă, етим. 117
 зашлѣм, билăм, иллăм, етим. 117

ж, фонет. 116

яг, етим. 114
 ягльк, етим. 114
 yancik, етим. 125
 yatsi, етим. 131
 yelân, етим. 122
 yelc, етим. 122
 yeralti, етим. 127
 ydžret, üdžret . . . , етим. 116
 yikici, етим. 121
 yildiz-otu, етим. 121
 yildiz (çiçeği), етим. 121
 yildiz nisani, етим. 121

well-formedness condition, терм. 230
 whitely (she smiled whitely), знач. 3

ъза, етим. 117

*ъыз, *ъыз-, етим. 117
 ыза, етим. 117
 ызур, етим. 117

энлик, етим. 122
 әў || оў, етим. 122

б) ірчки

δμοφια, етим. 129
 ζευυλη, етим. 114

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Agani, Hilmi 272
 Ajanović, Mustafa 279, 280, 283, 294, 295
 Ajeti, Idriz 268, 277
 Албијанић, Александар 291
 Александров, А. 204
 Алексић, Радомир 243—246, 310, 311, 313, 314
 Алексић, Урош 308
 Andersen, Henning 264
 Андонов-Пољански, Христо 315
 Андријић, Самуја 280
 Андрић, Дејан М. 311
 Анђелић, Татомир 268
 Апић, Vladimir 279—281, 315
 Анненков, И. П. 139
 Ангић, Вера 299
 Апчић-Obradović, М. 279
 Апрусян, Ю. Д. 33, 52, 83, 93
 Арбузова, И. В. 1
 Armanini, Ante 257
 Атанасов, Петар 302
 Austin, J. L. 225, 227
 Auty, Robert 247-248
 Afgan, Naim 311, 313
- Babić, Slovna 311
 Babić, Stjepan 2, 268, 278, 279, 281
 Bally, Ch. 197
 Bajčinca, Isa 272
 Bajt, Drago 320
 Banyai, Lajos 272
 Banović, Stjepan 143
 Baranowska, J. 105
 Bardhi, Mehdi 272, 173
 Varić, Eugeniја 281
- Барјактаревић, Данило 195, 286
 Bartsch, Renata 7
 Baotić, Josip 281
 Basara, J. 142, 145
 Баста, Данило 261
 Batistić, Tatjana 96
 Baudoin de Courtenay, J. 306
 Bauer, Jaroslav 12
 Beard, Robert 257
 Babby, Leonard H. 5
 Buyskens, Eric 3
 Bezlaj, France 264, 306, 308
 Беланчић, Милорад 257
 Bellert, Irena 4
 Белић Александар 15, 141, 170—172, 175, 190, 200, 239, 243—245, 249, 250, 252
 Belobrk, Luka 286
 Белчева, Блага 303
 Benveniste, E. 197, 261
 Benedik, Francka 265
 Benson, Morton 311, 315
 Berečki, Vladimir 286
 Berk, Kenet 257
 Bernik, France 304
 Бернштейн, С. Б. 169, 171, 174, 194, 265
 Bernstein, V. 99
 Бибовић, Љиљана 257
 Bierwisch, M. 230
 Binović, E. L. 268, 271
 Бутуџи, Ајет 272
 Битраков, Димитар 262
 Бишанић, Sonia 257
 Бјелановић, Ж. 143
 Бјелица, Невенка 257

- Bovan, Vladimir, 297
 Bogdan, Zlata 279, 281, 294
 Богдановић, Дејан 272, 276
 Богдјевић, Милодрaг 281
 Bogusław ki, A. 59
 Бојић, Ве а 287
 Boksański, Z. 99
 Boldocký, Sa el 265
 Bosanac, Milan 311, 314
 Бошков, Дана 37
 Бошковић, Миљка 294
 Бошковић, Радосав 136, 169—171, 190,
 191, 199, 207, 217, 218, 265
 Brabec, I. 1
 Brada, Riza 272, 275
 Bright, W. 99
 Bray, Reginald G. A. de 194
 Brenčič, Lojze 308
 Brecht, Richard D. 5
 Broz, I. 189, 191
 Brozović, Blanka 311, 312
 Brozović, Dalibor 99, 265, 281—283
 Бугарски, Ранко 257, 261, 263
 Будимир, Милан 199
 Budmani, Pietro 1
 Булатова, Рјма 257, 290
 Булаховский, Л. А. 165
 Буљас, Миљенко 281
 Буљовчић, Јосип 291
 Bunc, Stanko 304
 Buttler, Danuta 104, 106—108, 257

 Vavken, Eugen 253
 Vavpotič, Nežka 308
 Wagner, R. L. 8
 Vaillant, Andre 1, 2, 169, 170, 174, 193,
 239
 Vajs, Nada 268, 291
 Valnečič, Vlado 308
 Вангелов, Атанас 299
 Varga, József 311
 Васильев, Л. М. 6
 Васић, Анкица 277
 Васић, Вера 263, 264
 Васић, Смиљка 262
 Vasmer, Max 129
 Васовић, Милорад 268

 Vegri, Saša 305
 Weinreich, U. 38, 53, 99
 Wesółowski, D. N. 104
 Weiss, Daniel 219
 Величков, Љубомир 272
 Величковић, Душан 262
 Величковић, Станиша 318
 Vendler, Z. 23, 53
 Vennemann, Theo 71
 Верновиќ, Стефан И. 299
 Веселинов, Иванка Б. 291
 Веселиновић, Магдалена 297
 Westfala, W. 105
 Vidović, Martin 311
 Видовић, Радован 711
 Видоески, Божо 299, 302
 Виготски, Лав 257
 Vidmar, Josip 305
 Vidmarević, Đuro 290
 Винокур, Г. О. 165
 Vince, Zlatko 282
 Vinja, Vojimir 268
 Višič, Marko 268
 Владисављевић, Спасенија 278, 279
 Влаховић, Племенка 263, 264
 Vodnik, France 311
 Vokshi, Hasan 272—274
 Волкова, Бранислава 265
 Волошинов, В. Н. 257
 Vončina, Josip 291, 311, 312
 Vrana, Josip 147, 148, 150, 152, 153
 155—158
 Wraber, Tone 306, 311
 Врутуњски, Душко 318, 319
 Вујаклија, Милан 311, 313
 Вујанић, Милица 311, 314
 Вујићић, Драган 254, 258, 268
 Вујновић, Душко 320, 322
 Вујовић, Нада 282, 283, 294
 Вукановић, Тихомир 265, 267
 Вукдраговић, Михаило 200
 Вуковић, Јован 245, 249—253, 282
 Вуковић, Чедо 203
 Вукомановић, Славко 246, 268
 Вуксан, Душан 201, 217
 Vukušič, Stjepan 282
 Vuletić, Branko 257, 258

- Vuri, Glikerije 273
 Вушовић, Данило 174, 190, 191
- Гаврић, Надь 265
 Gadamer, Hans-Georg 262
 Галески, Методи 311
 Gamulescu, Dorin 268, 273
 Garić, Mevlida 282
 Гацов, Димитрија 258
 Gega, Xhevat 273
 Genc, Lajoš 263, 264
 Георгијевски, Михајло 316
 Георгиев, М. 113, 130, 131
 Геров, Н. 113, 116, 119—121, 123—126,
 129—132
 Gerčan, Oktavija 312
 Givon, Talmy 74—76, 91
 Giglioli, P. P. 99
 Glaser, Karel 273, 276
 Gluhak, Alemko 258
 Gnamuš, Olga 263, 264, 308
 Gojmerac, Mirko 320
 Гортан-Премк, Даринка 269, 279, 312,
 314
 Горшков, А. И. 265
 Гошић, Невенка 299
 Grabnar, Boris 258
 Grad, Anton 310
 Grgić, Berislav 312
 Grzegorzcykova, Renata 2, 5, 7, 8, 10,
 11, 265
 Grimm, Jakob 292
 Grice, Paul 69
 Грицкат, Ирена 11, 13, 193, 198, 291
 Гришин, Н. Н. 269, 270
 Грковић, Милица 178, 269, 290, 312,
 315
 Grozdanić, Sulejman 262, 273, 276
 Grochowski, M. 8
 Грујић, Бранислав 312, 314
 Гудков, В. П. 1, 166, 167, 278, 291, 312
- Дабих, Богдан Л. 261, 265, 279, 282,
 295
- Davidson, D. 223
 Дамјановић, Милан 258
 Даничић, Ђура 193, 198, 292, 321
- Dezső, László 291
 Деянова, Марија 12, 13
 Demiraj, Shaban 273
 Depierris, Jean-Louis 262
 Derbyshire, W. W. 304
 Derossi, Zlata 9, 12, 13
 Detlef, Olof Klaus 267
 Дешић, Милорад 143
 Dick, John H. 106
 Diklić, Zvonimir 282, 283
 Димитров, Годор 299
 Димоски, Михаило 303
 Дмитриев, П. А. 1, 194, 295
 Добрашиновић, Голуб 318, 320
 Dogo, Marco 312
 Дограмаџица, Е. 277
 Dolenc, Janez 306
 Dolinar, Darko 262
 Domi, Mahir 273
 Доротјакова, В. 10
 Doroszewski, W. 104
 Дошлић, Мишо 295
 Dragičević, Adlof 312, 314
 Драгојевић-Јосифовска, Борка 269
 Drini, Sulejmani 273
 Drolc, Franc 304, 318
 Дудић, Коста 316
 Dudok, Daniel 265, 316
 Dudok, Miroslav 265
 Dular, Janez 304
 Дуличенко, А. Д. 265
 Душанић, С. 269
- Ђинђић, Зоран 262
 Ђоковић, Милан 200
 Ђорђевић, Нада 265, 268, 320
 Ђукановић, Марија 273
 Đurđić, Šinko 262
 Gjurin, Velemir 309
 Ђурић, Војислав 291, 292, 297
- Eggers, Hans 262
 Eckmann, J. 117, 123, 130, 133
 Елезовић, Глиша 189, 191

- Žagar, Franc 306
 Жельчук, И. А. 53
 Живановић, Ђорђе 320
 Живковић, С. 1
- Zajmi, Yli 273
 Замуровић, Нада 282
 Zareba, Alfred 103, 106, 111
 Zarebina, M. 104, 105
 Zahirović, Meho 297—298
 Збиљић, Драгољуб 294
 Zdaninkiewicz, A. 104
 Zidar, Josip 312, 314
 Zidar, Pavle 305
 Ziółkowski, M. 99
 Златановић, Момчило 269, 287
 Зографски, Партеније 300—302
 Zor, Janez 308
 Zuković, Ljubomir 297
 Zupančić, Beno 305
- Ивановић, Радомир 258
 Iveković, F. 189, 191
 Ivir, Vladimir 191, 263
 Ивић, Милка 9, 17, 65, 73—75, 78, 90,
 91, 195, 196, 239, 242, 258, 266
 Ивић, Павле 143—145, 290, 292
 Ivšić, Stjepan 142, 170
 Игњатовић, Здравко 263, 264
 Пешић, Svetozar 309
 Иллевска, Красимира 257—258
 Илчев, С. 121—122
 Исаченко, А. В. 277
 Ismajli, Rexher 260—264, 273
- Javoršek, Jože 305, 316
 Jagić, V. 300
 Јагодић, Владислав 273, 276
 Jakić-Cestarić, Vesna 269
 Jakobovits, L. A. 67, 71
 Јакобсон, Роман 193, 197
 Jakopin, Franc 269, 295, 304, 306, 309,
 316, 320
 Јан, Zoltan 306
 Јанковић, Богдан 262, 263
 Јанковић, Срђан 269
 Janura, Petro 273
- Јањић, Јован 297, 298
 Јаћић, Dževad 296
 Јаћоски, Војислав 273
 Jauk-Pinhak, Milka 273
 Jedlička, Alois 258
 Jelušić, Božica 287
 Jelčić, Dubravko 316
 Јерковић, Вера 222, 291, 292
 Јерковић, Иван 266
 Јерковић, Јован 142, 292, 295
 Јегпеј, Josip 142, 292, 295
 Jespersen, Oto 23, 53, 197
 Јовановић, Гордана 277, 292
 Јовановић, Миша 296
 Јовановић, Цвеја 262
 Јовић, Душан 196, 197, 259, 263, 292,
 294, 295
 Јоган, Savin 304
 Иомдин, Л. Л. 19, 21, 28, 37, 38, 53, 54
 Jonke, Ljudevit 312, 315, 318
 Иорданская, Л. Н. 23, 53
 Јосифовски, Јонче 258
 Јоцић, Мирјана 263, 264
 Јулинац, Павле 161—163, 166, 167
 Junger, Ferenc 264
 Јуранчић, Јанко 141, 266, 269, 318
 Јурјевић, Josip 287
 Јуришић, В. 143
 Јутронић-Тихомировић, Dunja 258, 316
- Kabashi, Jashar 273
 Kalenić, Vatroslav 258
 Kalinski, Ivo 287
 Kališnik, Štefan 304
 Kaluža, Ludvik 304
 Каранфиловски, Максим 299
 Карас, М. 104
 Karadža-Garić, Mevlida 321
 Караџић, Димитрије 321, 322
 Караџић, Стефановић Вук 182, 189,
 191, 194, 198, 209, 245, 248, 292, 322
 Karolak, S. 55
 Kaszás, József 269, 274, 309
 Katičić, Radoslav 195, 196, 258, 274, 287
 Katz, J. J. 230
 Кацнельсон, С. Д. 2
 Kačala, Jan 12

- Кашић, Јован 295
 Quine, W. O. 23, 53, 56
 Keck, Balász 274
 Kempson, Ruth M. 72, 73, 223—227,
 229—237
 Кепески, Круме 299, 301
 Kermauner, Taras 305
 Керовски, Лазо 303
 Kerstner, Mladen 287
 Кеenan, E. L. 70—71
 Кибрић, А. Е. 52
 Кијаметовић, Реџеп 287
 Клибарда, Новак 298
 Kimball, J. P. 71
 Kiparsky, Carol 67
 Kiparsky, Paul 67
 Klaić, Bratoljub 283
 Klemensiewicz, Zenona 104, 106
 Klen, Danilo 319
 Kliman, Aldo 259
 Klinar, Stanko 274
 Кличков, Г. С. 259
 Kmecl, Matjaž 316
 Kniaginiowa, M. W. 104
 Kobylińska, J. 105
 Ковачевић, Србислава 312, 314
 Ковачић, Марџа 270
 Ковдјанић, Гаврило 321
 Cohen, Jonathan 259
 Којић-Слабшак, Светлана 270
 Cole, P. 69
 Kolarič, Rudolf 199
 Comrie, Bernard V. 83
 Конески, Блаже 99, 190, 191, 195, 299,
 300, 302, 303, 316
 Конески, Кирил 299, 310
 Конечни, Евица 274
 Koritar, Jernej 306
 Korošec, Viktor 274, 276
 Корошес, Томо 259, 304, 305, 309, 311
 Корубић, Благоја 300
 Kozuza, Jože 307, 309, 316
 Kos, Janko 306—307
 Костић, Слободан 297
 Košir, Niko 316
 Кошуткић, Р. 141
 Крашевец, Стане 305
 Kreho, Fahrudin 259
 Kristeva, Julija 259
 Kryzan-Stanojević, Barbara 266
 Kristoferidhi, Konstantin 274
 Križman, Mirko 259
 Крысин, Л. П. 52
 Kronsteiner, Otto 310
 Kuzmić, Rikard 274
 Kukuljević-Sakcinski, Ivan 321
 Kulari, Aleksandra 319
 Кульбаксин, С. 157, 243, 249
 Kumer, Zmaga 307
 Kurŭowicz, J. 105
 Kurkowska, H. 104, 106
 Kuna, Herta 259, 277
 Kuret, Niko 316
 Kucala, M. 103
 Kučerová, E. 10
 Křížková, H. 12—13
 Labov, W. 99
 Лавров, А. П. 157
 Lyons, John 66, 71, 72, 81, 82, 228
 Lacan, Jacques 259, 262
 Lakoff, George 79
 Lange, I. 165
 Langendoen, Terence D. 67, 71
 Lant, G. G. 266
 Лагиновић, Зорица 283
 Latif, Džemaludin 297—298
 Латак, Дюра, 266
 Латковић, Видо 245, 310, 312, 314
 Lauer, Reinhard, 312
 Läg Reid, A. 259
 Лекомцев, Ј. К. 259
 Lenček, Rado L. 292, 306
 Lehrer, A. 259
 Lehfeltdt, Werner 259
 Lipovec, Albinca 304, 309
 Lück, Albina, 259, 264, 274
 Lovren, Ljiljana 294
 Logar, Tine 307, 309
 Lokar, Danilo 305
 Lolić, Branimir 313
 Lončarić, Mijo 270, 287, 313
 Lubaš, W. 104
 Luboteni, Gani 274
 Лучић, Милка 259

- Јигов, А. С. 278
 Љубеновић, Крста Б. 283
- Magdalenić, Ivan 313—314
 Магницкиј, В. К. 121, 133
 Mayer, Miljenko 259
 Макић, Vehbija 297, 298
 Makovec, Andrej 309
 Максимовска, Стојка 300
 Малбаша, Здравко 270, 287
 Малетин, Марко 319
 Malecki, Mječislav 302
 Maliková, O. 10
 Malić, Dragica 281, 283
 Маљић, Здравко 298
 Mandić, Oleg 313, 314
 Манојловић, Светозар Н. 199
 Mańczak, M. 105
 Mardešić-Centin, Pavao 287
 Maretić, Tomo 142
 Mareš, František 266
 Marin, E. 270
 Маринковић, Радован М. 287
 Marinšek, Zoran 308
 Марић, Светислав 319
 Марић, Сретен 261
 Марков, Борис 300
 Марковић, Благоја В. 287, 288
 Марковић, Радул 297, 298
 Марковић, Светозар 198, 199, 282, 283, 313, 314
 Марковић, Слободан Ж. 300
 Marković, Hrvoje 290
 Маројевић, Радмило 139, 140, 190, 191, 266
 Марсенић, Тихомир 287
 Marty, A. 197
 Martinet, André 99
 Мартиновски, Цветко 259
 Marsiczewski, W. 58
 Матић, Светозар 313, 314
 Матичетов, Милко 307, 309
 Matišić, Zdravka 274, 276
 Mačkala, Ivan 292
 Madžarević, Branko 263
 Megeši, Gelena 266
 Megeši, Ljubomir 266
- Megiser, Hieronimus 308, 309
 Meze, Joža 309
 Meillet, Antoine 1, 2, 141, 170, 197
 Мельчук И. А. 19, 23, 25, 37, 53, 54
 Menart, Janez 305
 Menac, Antica 266, 316
 Merku, Pavle 307
 Merhar, Boris 319
 Migliorini, Ermanno 259
 Mikelc, Peter 309
 Mikeš, Melanija 263, 264
 Miklošič, F. 14, 200
 Милановић, Бранислав 145, 278, 280
 Milanja, Cvjetko 259
 Миленковић, Драгутин 321
 Милидраговић, Милица 263
 Милинчевић, Васо 321
 Milić, Tjaša 274
 Милићевић, Блажо 283, 295
 Миловић, Ђорђе 319
 Миловић, Ј. М. 205
 Milojević-Sheppard, Milena 259
 Милошевић, Ксенија 283
 Miljak, Arjana 264
 Миљанић, Новак Р. 292, 321
 Миљковић, Александар А. 292
 Минова-Гуркова, Љиљана 300, 321
 Миновић, Миливоје 283, 295
 Миовски, Мито 300
 Miodek, J. 104
 Миркуловска, Бистрица 300, 305
 Мирчевски, Бранислав 321
 Мићевић, Драгутин 274
 Мићевић, Коља 262
 Mihailă, Gheorghe 288
 Михајловић, Велимир 270
 Михајловић, Евстатије 286
 Михајловић, Јован Ј. 287
 Мишеска-Томић, Олга 260, 274, 301
 Mišević, Nenad 260
 Mc Cawley, J. D. 92
 Младеновић, Александар 99, 162, 166, 197, 198, 207—209, 211, 214, 217, 270, 292, 321
 Младеновић, Оливера 297, 298
 Mlakar, France 310
 Moguš, Milan 143, 263, 287, 312, 313
 Moder, Janko 305, 306, 310

- Мојашевић, Миљан 292, 321
 Molnár, Csikós László 264, 274
 Моллова, Меркоре 133, 134
 Моловић, Јордан 283
 Момировска, Нада 301, 317
 Морачић, Дамјан 295, 296
 Morgan, J. L. 69
 Mørdrup, Ola 2
 Москович, Вера 312—313
 Močnik, Rastko 305
 Moszyński, L. 270
 Мразовић, Аврам 216
 Мркаљ, Сава 215
 Мркоњић, Zvonimir 294
 Мршевић-Радовић, Драгана 280
 Mujavcova, Mária 266, 313
 Mułaku, Latif 274, 275
 Munda, Jože 319
 Мусић, Срђан 270
 Muhić, Ferid 260
- Nazor, Anica 278
 Најческа-Сидоровска, Марија 267, 301
 Нанев, Спиро 275
 Наневски, Душко 260
 Nartnik, Vlado 305
 Настев, Божидар 301, 321
 Nahtigal, R. 144
 Недељковић, Олга 158
 Недић, Владан 298
 Недомачки, Видосава 275, 276
 Németh, J. 133
 Nesinu, Remzi 275
 Никкић, Љубомир 290, 319, 321
 Николић, Берислав М. 144, 279, 280, 288, 289
 Николић, Илија 319
 Николић, Милоје Р. 317
 Николић, Мирослав Б. 144, 279, 280, 288, 289
 Николовска, Елица 301
 Николовски, Атанас 301
 Nihiu, Vjesel 264
 Ницић, Божана 321
 Nitsch, K. 106
 Novak, Vilko 305
 Новаковић, Војислав 270, 288
- Новаковић, Невенка 288
 Новаковић, Стојан 1, 193
 Nushi, Musa 272, 275
- Oblak, V. 143
 Окука, Милош 283, 321
 Olesch, R. 267
 Orahovac, Sait 298
 Orzechowska, Hanna 106, 267, 307
 Orožen, Vožena 310, 322
 Orožen, Martina 307
 Орфелин, Захарије 161—167, 291
 Osmanović, Ismet 298
 Остојић, Бранислав 201, 293
 Остојић, Иван 290
 Ostrozubi, Fuat 275
- Pavletić, Vlatko 294
 Павлица, Д. 143
 Павловић, Вера 284
 Павловић, Миливој 194
 Pawlowski, E. 106
 Падучева, Е. В. 23, 53
 Паланчанин, Сава 161
 Pandeya, R. C. 260
 Панић-Љубисављевић, Мирослава 270
 Паноска, Ружа 301, 303, 317
 Панчев, Т. 113, 115, 117, 120, 121, 125—128, 130
 Парезановић, Недељко 263
 Paternu, Boris 307, 317
 Paternost, Jože 267
 Paulin, Andrej 310
 Pasheiner-Klander, Vlasta 275
 Penavin, Olga 270, 275
 Pennington, Anne 248
 Пенкова, Пиринка 278
 Перић, Александар 260
 Perlmutter, David M. 80, 81
 Pertl, Eman 310
 Peruško, Tone 282
 Перцов, Н. В. 19, 23, 37, 62, 53
 Petelin, Stanko 311
 Peti, Mirko 12, 13, 284
 Петковић, Новица 267, 294
 Петрановић, Богољуб 298

- Петровић, Владислава 280
 Петровић, Дамјан 297, 298
 Петровић, Драгољуб 288, 322, 267
 Петровић, Љубиша 260
 Петровић, Наталија 288, 270
 Петровић, Станко 313, 314
 Пецо, АСИМ 142—145, 176, 178, 195, 260, 270, 279, 284, 288
 Пешкиан, Митар 158, 159, 207, 278, 283, 284, 293, 313, 314
 Пешковски, А. М. 3
 Pinhak-Jauk, Milka 276
 Pinchon, J. 8
 Piotrowski, A. 99
 Пирогова, Л. И. 310
 Pogačnik, Vladimir 310
 Pogačnik, Jože 307, 317
 Rogorelec, Breda 305, 307
 Поленаковић, Харалампје 301, 302
 Половина, Пера 260
 Поп-Атанасов, Ѓорѓи 311, 313
 Попић, Реља 313
 Попов, Живко 295
 Поповић, Богдан 243
 Поповић, Гордана 261
 Поповић, Иван 144, 178
 Поповић, Љубомир 280
 Поповић, Павле 243, 249
 Поповски, Зоран 284
 Pos, Hendrik J. 260
 Potrč, Ivan 305
 Potrč, Matjaž 260
 Pranjković, Ivo 263, 267
 Prenz, Octavio J. 313
 Pretnar, Tone 300, 301
 Прица, Анђелија 295, 296
 Prrić, Tomislav 313
 Prunč, Erik 305
 Пујић, Саво 284
 Pulišelić, Stjepan 313, 315
 Pupovci, Syrja 275
 Puratić, Željko 263
 Putanec, Valentin 280, 296
- Радевић, Милорад 319
 Радлов, В. В. 114, 120, 122, 126, 127, 129, 130, 132
 Радовић-Тешић, Милица 319
- Радовановић, Владан 260
 Радовановић, Милорад 77, 260, 284, 322
 Радовановић, Миљана 298
 Радојевић, Радоје 297—298
 Радошевић, Миланко 260
 Радуловић, Љубомир 296
 Рајковић, Љубиша 298
 Rajh, Bernard 305
 Rajhman, Jože 307
 Rakovac, Milan 288
 Ramovš, F. 144, 171, 244
 Ранчић, Јасмина 298
 Russel, B. 72, 223, 233
 Ratnik, Viktor 312—313
 Рашовић, Ђорђе 280
 Režić, Ksenija, 267
 Rexha, Ali 275
 Реметић, Радојка 293
 Реметић, Слободан 293
 Renzo, Titone 263
 Resulović, Mustafa 275, 284
 Rrcsaj, Kajtaz 275
 Rehder, Peter 292
 Reczek, Stefan 104
 Rešetar, M. 142—143
 Ribarić, J. 143, 173
 Rigler, Jakob 288, 305, 307
 Ridanović, Colleen 312, 314
 Ridanović, Midhat 312, 314
 Rizvić, Muhsin 290
 Rijk, Rudolf D. 91—93
 Ристић, Светомир 313, 314
 Ристовски, Блаже 301, 303
 Ровински, Павле 267
 Рогоић, Павле 314
 Rode, Matej 271, 301, 310, 314
 Родић, Никола 278, 293
 Rojac-Orfano, Nada 307
 Rojs, Jurij 310
 Ronat, Mitson 261
 Росандић, Драгутин 279, 296
 Руварац, Димитрије 165
 Rupel, Dimitrij 305
- Сабољевски, А. И. 139—140
 Саввина, Е. Н. 1, 52, 53

- Савић, Давид 298
 Савић, Павле 193
 Савић, Свенка 264
 Sadiku, Zeqir 275
 Саздов, Томе 299
 Самарџија, Марко 261
 Samu-Beu, V. V. 113, 126, 128, 130, 133
 Санников, В. З. 23, 32, 52, 53
 Sapir, E. 197, 224
 Satkiewicz, Halina 104, 106
 Сафронов, Г. И. 194, 295, 296
 Sgall, Petr 70
 Sever, Jože 310
 Севортян, В. Е. 116, 117, 122
 Sedaj, Engjëll 276
 Sejdiu, Shefki 276
 Секанинова, Е. 10
 Sekereš, Stjepan 142, 271, 288
 Секулић, Панто 284
 Селищев, А. М. 141, 174
 Sechehaue, A. 197
 Silić, Josip 279, 280
 Сиљаноски, Велко 276, 302
 Сиљаноски, Стојан 303, 304
 Симић, Радоје 197, 261, 288, 296
 Simone, Carlo de 276
 Simoni, P. K. 199
 Симоновска, Зорка 302
 Синдик, Душан 290
 Sironić-Bonefačić, Nives 263
 Скерлић, Ј. 163
 Skok, Petar 185, 189, 191
 Skuban, Mikola 267
 Skubic, Mitja 276
 Сладојевић, Петар 317
 Slodnjak, Anton 308, 317
 Smailović, Ismet 177—182, 187, 269—271
 Smiešková, Elena 271
 Смирницкий, А. И. 3, 4
 Smolej, Viktor 309
 Smiškowa, T. 104, 108
 Spoj, Jože 305
 Соболевский, А. И. 135, 138
 Соколь, Н. И. 1
 Solecka, Kazimiera Maria 59, 63, 64
 Saussure, Ferdinand de 197, 224, 261
 Spalatin, Leonardo 276, 312, 315
 Спасов, Људмил 302, 303
 Stabej, Jože 307—310
 Stamač, Truda 262
 Станковић, Љубиша 302
 Станисављевић, Вукашин 296
 Станисављевић, Душан 295
 Станић, Милан 288, 293
 Станић, Милица 285, 288
 Станишева, Дина. 12
 Станишић, Стољко 298
 Станојчић, Живојин 198
 Stanonik, Janez 317
 Stanonik, Marija 308, 322
 Стевановић, Владимир 289
 Стевановић, Љубе 294
 Стевановић, Михаило 1, 74, 193, 197, 198, 216, 244, 285, 293, 314, 315, 317
 Steinberg, D. D. 67, 71
 Стефанија, Драги 317
 Стефановић, Димитрије 267, 322
 Стефановић, Жив. Н. 1
 Стјјовић, Светозар 165, 166, 187, 188, 293
 Stipčević, Aleksandar 320
 Стојанов, Ж. 118
 Стојановић, Бранко 285
 Стојановић, Владимир 317
 Стојановић, Стојадин 296
 Strawson, P. 233
 Strahonja, Ivo 289
 Стрезоска, Душанка 276
 Strugar, Novak 312, 313, 315
 Struna, Albert 310
 Суботић, Јелисавета 271, 293, 322
 Супрун, А. Е. 278
 Sućeska, Avdo 276
 Suhodolnik, Stane 311
 Suško, Marko 285
 Танасковић, Darko 261
 Tanzig, Peter 322
 Tanočki, Franjo 285
 Таутовић, Радојица 261
 Tazyski, W. 107
 Теžак, Стјерко 2, 285
 Теодосије, Димитрије 161
 Теодосијевић, Милодраг 296

- Terminiška, Kamilla 63, 64, 58
 Terseglav, Marko 308
 Tetorić, Adnan 285
 Тешћ, Милосав 271, 299, 315
 Túč, Michal 267
 Тодоровић, Александар 261
 Толстој, Н. М. 199
 Томић, Антун 271
 Томић, Миле 302
 Томљеновић, Б. Гр. 143
 Томљеновић, Борка 312, 315
 Томовић, Гордана 290
 Томовски, Душан 276, 302
 Tomšič, France 310
 Topalli, Mehmet 276
 Торић, Emina 285, 286
 Topolińska, Zuzanna 7
 Toporišič, Jože 306, 308
 Тоциновски, Васил 322
 Тошев, Крум 299, 302
 Trávníček, František 12
 Трубачева, О. Н. 133
 Трубецкой, Н. С. 197
 Truszkowski, W. 107
 Turčan, Jaroslav 264
- Ђорац, Милорад, 294
 Ђорић, Божо 267, 293
 Џосић, Ујекослав 261
 Ђук, Ружа 290
 Ђупић, Драго 267, 280, 289, 293, 294
- Угринова-Скаловска, Радмила 299, 302
 Удовчић, Зоран 285
 Uličný, Oldřich 261
 Ulčar, Miroslav 310
 Urbany, Marijan 312, 315
 Urbańczyk, S. 104
 Urbančič, Boris 306
 Урысон, Е. В. 23, 52, 53
 Успенский Б. А. 261
 Uhlik, Rade 276
- Faska, Helmut 261
 Faye, Jean Pierre 261
 Ferguson, Ch. 99
- Filipan, Božica 289
 Filipović, Rudolf 248, 261, 312
 Филиповић, Станоје 317
 Filkusová, M. 10
 Fillmore, Charles 71
 Finka, Božidar 285—287, 289, 317
 First-Dilić, Ruža 314, 315
 Fishman, J. A. 99
 Folkman-Sulk, Karl-Hajnc 261
 Forstnerčič, France 305
 Форишковић, Александар 161
 Franičević, Marin 294
 Frančić, Vilim 1, 2
 Frege, G. 233
- Жабураев, А. Т. 141
 Havránek, Bohuslav 241, 242, 261
 Hajdarević, Hadžem 298
 Hajrić, Adil 286
 Hamp, Eric 267, 271, 272
 Harris, Zellig 77
 Hartman, Bruno 309
 Haas, W. 77, 81,
 Hadžiosmanović, Lamija 319
 Herberstein, Sigmund 277
 Hercigonja, Eduard 294
 Hill, Elisabeth 194
 Hjelmstev, L. 197
 Horvat, Ivan Hlabinski 289
 Hraste, Mate 1, 245
 Hribar, Tine 262
 Hörmann, Hans 262, 263
 Höfler, Janez 306
 Hujer, O. 170
 Hunjak, Đurdica 298
- Svenkel, France 308
 Цветановић, Владимир 297—299
 Svetek-Rossi, Ljudmila 304
 Цветковски, Владимир 276, 302
 Цветковски, Живко 303
 Цвијетић, Љубомир 286, 294
 Цвијетичанин, Бисерка 276
 Cizelj, Karla 312
 Cikuli, Nikoleta 273, 276
 Cimerman, Rolf 262
 Цонев, Б. 113, 128

- Ćabej, Eqrem 276,277
 Чајкановић, Веселин 249
 Чановић, Светозар 322
 Чаркић, Милосав 294
 Czeżowski, T. 56
 Ćengiĉ, Hasan 298—299
 Чолић, Драгољуб 286
 Chomsky, N. 81, 82, 227, 230, 235, 236
 Ćop, Vojan 277, 319
 Ćop, Matija 306
 Ćuljak, Milan 262
 Чурчић, Лазар 161, 162
 Chvany, Catherine 5
- D**žaja, Mato 296
 Džaković, Rajko 286
 Дзензеливська, J. O. 269
 Џоговић, Алија 186
 Џукески, Александар 301, 303, 322
- Sh**ala, Demush 275, 277
 Šalamun-Biedrzycka, Katarina 322
 Шалипуровић, Вукоман 322
 Šarčević, Abdulah 262
 Šaur, V. 189, 191
 Шаулић, Аница 298, 299
 Шаулић, Јелена 318, 322
 Шахматов, А. Л. 135, 140, 190, 191
 Švab, Mladen 272
- Švigelj, Jože 311
 Šebjaniĉ, Franc 308
 Shevelov, George 267
 Šeligo, Rudi 305
 Scherder, Peter 310
 Szymczak, M. 104, 109
 Šimundiĉ, Mate 143, 272, 310, 315
 Шипка, Милан 11, 263, 272, 286
 Šifrer, Jože 318
 Škaljiĉ, Abdulah 134, 121, 123
 Škariĉ, Ivo 286
 Škerlj, Ružica 309, 310
 Škerlj, Stanko 245, 310, 314
 Škiljan, Dubravko 261—263
 Škreb, Zdenko 262
 Шљивић-Шимшић, Биљана 315
 Schmalstieg, William R. 268
 Šovari, Roman 312, 315
 Šojat, Antun 286, 294, 322
 Šojat, Olga 290
 Szrejder, J. A. 58, 60
 Steiner, George 262
 Штамбук, Зденко 1
 Štante, Milan 276, 277
 Štek, J. 311, 315
 Štrukelj, Pavla 276, 277
 Štrukelj, Polde 311
 Šturm-Šnabl, Katja 305, 322
 Šubin, Nikola 314, 315
 Шуковић, Радивоје 296, 319
 Šurmin, Đuro 143
 Schuster-Šewc, Hinc 141, 144, 145, 268

Регистар израдио *Васа Павковић*

